

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՊԱՐՏԻՆ

ՄԵՂՎԱԲՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

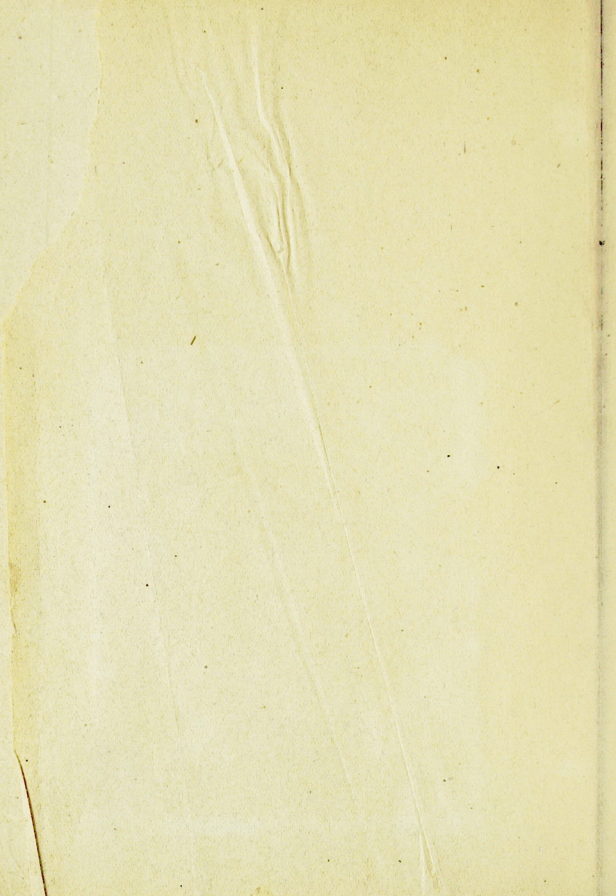
62-8

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՊԱՐՏԻՆ 1935

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՊԱՐՏԻՆ

638.1

Ա-77

Հ. Տ. ԱՎԱԳՅԱՆ

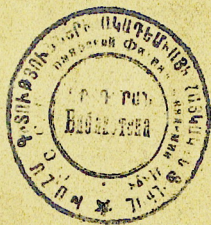
ՍՏՈԿԻՆՍԻ Կ. 1861 թ.

ՄԵՂՎԱԲՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

4244-619

○○○

A 19290

Առեւտրայինը նայված յեւ խմբագրված
 Ե մեղվաբույծ մասնագետներից կազմված խմբ-
 բազմակամ համեմատողովի կողմից, մասնակ-
 ցութեամբ՝ Հ. ՀԱՍՐԱԹՅԱՆԻ (նախագահ),
 ԴՐ. ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆԻ (ֆարսուղար), Հ. ՍԱ-
 ԲՈՒԽԱՆՅԱՆԻ, Խ. ՏՅՈՒՆՅԱՆԻ և Վ. ԴԱԳԵՍՅԱՆԻ
 վ. ԴԱԳԵՍՅԱՆԻ

Վարդիւր՝ Հ. Հաճարաբայան
 Տեխ. խմբ.՝ Հ. Մուրադյան
 Լեզվ. խմբ.՝ Արթ. Գրիգորյան
 Սրբազրիշ՝ Գար. Հաղարայան

Գլավիտի լիազոր Մ—365, հրատ. № 234
 Պատվեր № 699, տիրած 2500
 Հանձնվել և արտադրուած 29/XI 35թ.
 Ստորագրված և տպագրելու 9/XII 35թ.

Գլուղհրատի տպարան, Յերեւան,
 Նալբանդյան 11.

ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Մեր յերկրի վողջ գյուղատնտեսության վերակառուցման ու վերելքին դուգընթաց, գնալով աճում ու ամրապնդվում է նաև սոցիալիստական մեղվաբուծությունը:

Մինչ պրոլետարական մեծ հեղափոխությունը ԽՍՀՄ-ում, քաղականին խոշոր և արդյունաբերական բնույթ կրող մեղվա-նոցները գտնվում էին կուլակային տնտեսությունների ձեռքին:

Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից հետո աշխատավոր գյուղացիությունը լայն հնարավորություն ստացավ մեղվաբուծու-թյամբ զբաղվելու և զարգացնելու:

Գյուղատնտեսության սոցիալիստական, տեխնիկական վե-րակառուցման ամուր բազայի վրա, գնալով ուժեղացում ու ամրապնդվում է ինչպես վողջ գյուղատնտեսության, այնպես և մեղվաբուծության նյութական-տեխնիկական բազան: Մեղվի ըն-տանիքների աճի հետ միասին՝ աճում է մեղվի արտադրանքը, վորակը և արտադրության կազմակերպման նորանոր ուղիները ձևեր են ստեղծվում:

Սակայն դեռևս անբավարար են մինչև հիմա ձեռք բերած հաջողությունները. կան խոշոր թերություններ կերի բազայի, նրա ոգտագործման, մեղունների բուծման, փոշոտման, արտա-դրողականության բարձրացման և այլ բնագավառներում:

Յիլներով այս բոլորից, Խորհուրդները 7-րդ համագումարն առաջարկեց Հոգեօգնմատին և Խորհունտօգնմատին մշակել կոնկրետ միջոցառումներ՝ խորհունտեսություններում, կուլտնտե-սություններում, կուլտնտեսականների և աշխատավոր մենատըն-տեսների մոտ, մեղվաբուծության զարգացման, ամրապնդման մասին:

Մեղվաբուծության բնագավառում մեր առաջ դրված խըն-դիրների կատարման և հատկապես մասսայական կադրերի պատ-րաստման ու վերապատրաստման գործում մեղվաբուծական մաս-սայական գրականությունը հակայական դեր ունի խաղալու, այ-նինչ այդ բնագավառում մեր գրականությունը ջատաջապատ է:

Հրատարակելով ներկա ձեռնարկը, մեր նպատակն է վերջ
չափով բավարարել մեղմարուծական դրահանության սուր պա-
հանջը:

Անկասկած, ախտաությունը դեռ չէ վերջ թերություն-
ներէց: Հրատարակչութիւնը խնդրում է ձեռնարկն ուսագոյր-
ծողներին իրենց դիտողութիւններն ուղարկեն մեզ նետնյալ
հասցեյով՝ Յերևան, Նալբանդյան № 11, Գյուլհրատ:

ՄԵՂՎԱԲՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

ԻճՆ ԿԱՂՅՈՒՄԵ Ե ՏԱՂԻԱ ՄԵՂՈՒՄ

Մեղուն մեղ անմիջականորեն տալիս է մեղը և մոմ։ Միաժամանակ ձագ տալու միջոցով տարեցտարի ավելանում է նաև մեղվի ընտանիքների թիվը։ Առայժմ ընդհանրապես ամբողջ մեղվաբուծության մասշտաբով վերցրած, փեթակի միջին բերքը բավականին քիչ է։

Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում, վերանդ մեղվաբուծական տեխնիկան չափազանց զարգացած է, արդյունաբերական մեղվանոցներում միջին բերքը 30—40 կգ յե հասնում։

Մեղբաբերքի պայմանները մեղ մոտ բավականին լավ են և առանձին դեպքեր խոսում են այն մասին, վոր հատուկ տեխնիկայով խնամելու և զործին կատարելապես տիրապետելու դեպքում միջին բերքը կարող է բարձրանալ 20—30 կգ և ավելի։

Այսպես, որինակ՝ Միուլթյան սահմաններում հաճախակի յեն դեպքեր, յերբ կլտնտեսային և խորտնտեսային մեղվանոցները տվել են միջին հաշվով 40—50 կգ մեղը և 50—100 տոկոս ան։

Ուրեմն մեղվի աված յեկամուտը մեղրով և մոմով մենք չպիտի հաշվենք միայն այն, ինչ ընդհանուր առմամբ հիմա յենք ստանում, այլ այն, վոր կարող ենք ստանալ, յեթե առանձին տնտեսությունների փորձն ու հաջողությունը անհափտխենք ամբողջ մեղվաբուծական արտադրական բաղան։

Բացի այդ, կտ նաև մի ուրիշ յեկամուտ, վորն անմիջապես աչքի չի ընկնում, բայց ավելի մեծ է քան առաջինը. այդ այն խոշոր բերքն է, վոր շնորհիվ մեղուների կատարած փոշավորման աշխատանքի ստանում ենք գյուղատնտեսական մի շարք բույսերից։

Շատ բույսեր (պտղատու ծառեր, բանջարաբույսեր, ցանովի խոտեր, բոսաաններ) դրեթե բացառապես միջատների միջոցով են փոշավորվում։

Վայրի միջատները պատահական են, անկազմակերպ ու հաճախ շատ սակավաթիվ։ Իսկ մեղուներն իրենց կազմակերպված, անազին մասսաներով ուժեղ ու սխտեմատիկ աշխատանք են կատարում։

Ով չի դիտել մեղուներով պատած՝ ծաղկած ծիրանի և այլ պտղատու ծառերը, ով չի տեսել այն բազմաթիվ մեղուներին, վորոնք որն է բուն աշխատում են կորնգանի, յերեքուկի, վիկայի, արևածաղկի, վարունգի և ուրիշ շատ բույսերի ծաղիկների վրա։

Դյուրատնտեսության սոց. վերակառուցման սլայմաններում անազին տարածություններ դրադեցված են և դրադեցվում են զանազան դյուրատնտեսական մշակութայիններով։ Վայրի, խոպան տարածությունների մշակման հետևանքով, վայրի միջատները, վորոնց մեջ կան նաև մեծ թվով ֆիտոատուներ, գնալով վոչնչաում ու վոչնչացվում են և նրանց թիվը խիստ նվազում է։

Այսպիսով դյուրատնտեսության մշակութայինները ծավալվելու շնորհիվ միևնույն ժամանակ մենք գրելվում ենք նաև վայրի փորձվորդներից, վորոնք, ընդհանրապես, ընդունակ չեն սխտեմատիկ փոշեւորման լայն աշխատանք կատարելու, ուստի և պարզ է, թե այս գործում ինչ հսկայական դեր են խաղում մեղուները։

Այդ դեպքում արդեն փորձակի կերպով կարելի է ասել, վոր փոշեւորման իր աշխատանքով մեղուն ավելի շատ ոգուտ է տալիս, քան մեղրով ու ձագով։ Իրենք մի քանի փաստ մեղվի փոշեւորման աշխատանքից։

Դեռ պատերազմից առաջ ագրոնոմ Նիկոլենն իր փորձերով ապացուցել է, վոր կարմիր յերեքուկը մեղուների միջոցով փորձոտվելիս յերկուսուկես անգամ ավելի շատ սերմ է տալիս։ Նույն բանն ապացուցել են ագրոնոմ Մանդիսին և, Դերմանիայում՝ պրոֆեսոր Յանդերի փորձերը։

Միջին-Ասիայում բամբակի դաշտերում կատարած փորձերից պարզվել է, վոր բամբակենու արդյունքը վորոշ չափով բարձրանում է, յերբ փոշեւորման աշխատանքին մասնակցում են մեղուները։

Պտղատու ծառերը և հատապտուղային թփերն առանձնապես կարիք են դրում մեղուների փոշեւորմանը։ Ամերիկայում պրոֆեսոր Գալիի կատարած փորձերը ցույց են տվել, վոր ցանցով պատած ճյուղերի արդյունքը հսկայական չափով ավելի պահաս է յեղել, քան այն ճյուղերինը, վոր քաց են յեղել մեղուների համար։

Որինակ՝ խնձորենու ցանցով պատած ճյուղից ստացվել է մի հատ պտուղ, իսկ չպատած ճյուղից՝ 20 հատ։

Տանձենին տվել է	0	50
Բալենին » »	3	40
Յելակը » »	9	27

Բերված թվերից յերևում է, վոր մեղուներէ այցելած ճյուղերը 3—10 անգամ ավելի շատ պտուղ են տվել, քան մեկուսացված ճյուղերը:

Պրոֆ. Յանդերի կատարած փորձերից պարզվել է հետևյալը.

Ցանցով ծածկած ճյուղեր չծածկած ճյուղեր

Խնձորենին տվել է	0,5	6,9
Տանձենին » »	0	8,1
Բալենին » »	0	10,6
Կեռասենին » »	1,3	14,6
Յելակը » »	24 (մանր)	60

Միևնույն հետևանքներն են ունեցել նաև բանջարանոցներում դրված փորձերը:

Ամերիկայում այգետերերը, միջատափոշեվորվող զանազան կուլտուրաներ մշակողները մեղվապահներին հաճախ փեթակին 10 բուրլի յեն վճարում, վոր ծաղկելու ժամանակ մեղվանոցները նրանց մշակույթներին մոտիկ դնեն:

Գերմանիայում պրոֆ. Բոքները հաշվել է, վոր գյուղատնտեսության մեջ մեղուների տված արդյունքը 15 անգամ ավելի յե, քան մեղվաբուծության արտադրանքը՝ մեղրն ու մոմը:

Սոց. մեղվաբուծության տնտեսական խնդիրներ

Դանի վոր մեղվաբուծական ճյուղն էլ գյուղատնտեսական մյուս ճյուղերին զուգընթաց ապրում է իր վերջնական վերակառուցման և վերելքի հտապը, ապա մեր առջև դրված են մի շարք հրատապ խնդիրներ, վորոնք տնտեսապես լուծման կարիք ունեն: Այն է՝

1. յեղած մեղրատու բազան ոգտագործել լրիվ չափով, վորպեսզի հնարավոր լինի ձեռք բերել բնության մեջ ահագին քանակությամբ արտադրվող նեկտարը, վոր առանց մեղուների անոգուտ պիտի կորչի:

2. գյուղատնտեսական մշակույթներն ապահովել լրիվ փոշեկորումով մեղուների միջոցով:

Ուրեմն մեր նպատակն է.

ա) մեր վողջ մեղրատու ըստան ապահովել մեղվի ընտանիքներով, վերադառնալի մեղրատու տարածութիւններ, նույնիսկ, ամեն մի փոքրիկ մասը մեղուներով բնակեցնել լինի.

բ) կատարելագործել տեխնիկայի ողորդութեամբ յուրաքանչյուր ընտանիքի միջին արդյունավետութիւնը հասցնել բարձրագոյն ցուցանիշներ:

Մեզ մոտ այժմ կազմակերպւում են հետեւյալ տիպի տնտեսութիւններ.

1. մեղվաբուծական խորհրդային տնտեսութիւններ.

2. կոտնտեսութիւններին կից ապրանքային ֆերմաներ:

Հիմք ունենալով համապատասխան որդանների առաջադրանքները մեղվաբուծական տնտեսութիւնը, միաժամանակ հազվի առնելով տեղական արտադրական պայմանները, պիտի ձգտի հասնել բերքատվութեան առավելագոյն չափին:

Որինակ՝ կան վայրեր, վերտեղ, ընտանիքի դարձացումը լավ չի ընթանում, մայրերի բեղմնավորումը հաճախ անհաջող է լինում, ճեղքներ՝ կարճ, գլխավոր բերքն էլ ուժեղ ու կարճատև: Այսպիսի վայրերում, ի հարկէ, ուժեղ բաղմացման գործ հնարաւոր չի կազմակերպել:

Մի ուրիշ վայրում սեղոնը շատ յերկար է, մանավանդ ընչոր մեղվապահութեան պայմաններում, քամիները, վատ յեղանակները քիչ են, ուրեմն մայրաբուծութեան և բաղմացման գործը հաջող կընթանա:

Ի հարկէ կլինեն այնպիսի շատ վայրեր, վերտեղ կարելի չեն ունենալ թե ձագի և թե մեղրի խողոր արտադրանք, մանավանդ, յերբ բերքը համեմատաբար ուժեղ է:

Յեթե ավելի վայրը վաղորդ ուսումնասիրվել է, ուրեմն հնչտ է, ի հարկէ, նախորդ ընտրել տնտեսութեան արտադրական բնույթը: Իսկ յեթե ավելի վայրը ուսումնասիրված չի, ուրեմն այդ հաշիվը մոտավոր ձևով պիտի անել ու հետազոտում, արտադրական աշխատանքի ընթացքում միայն հետադուրսը բոլոր տվյալները և միջառարում գործի մեջ մտնել այս կամ այն կազմակերպչական ու տնտեսական շտկումները:

Յեթե մի տնտեսութիւն մեղր է արտադրում, ի հարկէ, այդ չի նշանակում, թե ձագ բոլորովին չպետք է վերցնի, կամ յեթե բուծում է, մեղր բոլորովին չպետք է ունենա:

Կատարելով իր գլխավոր առաջադրութիւնները, տնտեսու-

թյունը հաճախ խոշոր չափով լրացնում է նաև մյուս արտադրանքները և տնտեսական մեծ եֆեկտ է ստանում:

Ինչ վերաբերում է կոլտնտեսականի, բանվորի (համաձայն Դյուդառտնտեսական արտելի կանոնադրության) կամ աշխատավոր մենատնտեսի ըսկում դրված մի քանի հատ փեթակին, նրա առորյա կարիքներն է հոգում: Այդ մեղվանոցն իր տիրոջը չի կտրում իր հիմնական աշխատանքից, կամ նրա ընտանիքի անդամը հնարավորության սահմաններում այդտեղ գործադրում է իր ազատ ժամերը, մեղուներին խնամում ու վորոշ արդյունք ստանում:

Արտֆինպլանն ու նրա կոտորումը

Տարվա սկզբին կազմվում է տնտեսության արտադրական-ֆինանսական պլանը: Բեթե մեղվանոցը վորեւ տնտեսության ոժանդակ ճյուղն է, ուրեմն մտնում է ընդհանուր արտֆինպլանի մեջ և կազմում է նրա անըստան մասը:

Արտֆինպլանն ընդգրկում է.

ա) տնտեսության արտադրական բազան իր բոլոր արտադրական միջոցներով.

բ) տարվա ընթացքում կատարվելիք ներդրումների, սոց. կուսակման և արտադրական բազայի ընդլայնման ցուցանիշները.

գ) վորոշվում է բերքատվության չափը մեղրով, ձագով և մոմով.

դ) սահմանվում է մեղվաբուծական դոովետմինիմումը:

Սոցիալիստական մեղվաբուծական տնտեսությունը ղեկավարվում է այն ընդհանուր տնտեսական ու կազմակերպչական կանոններով, վոր գոյություն ունեն նաև մյուս ճյուղերի նկատմամբ:

Թե խորտնտեսություններում և թե կոլտնտեսություններում մեղվապահն ու իր աշխատակիցները կազմում են մի բրիգադ (մեղվապահ-բրիգադավար), վորը և ղեկավարում է կազմակերպչական և տեխնիկական աշխատանքն ու պատասխանատույն դառնում վարչության առաջ բրիգադի պլանի կատարման համար:

Բրիգադները կիրառելով աշխատանքի սոցիալիստական մեթոդներ (սոցմրցում, հարվածայնություն), հատուկ պայմանա-

գրեր են կնքում հարևան բրիգադների հետ, տնտեսությունը տնտեսության հետ, և բրիգադի ներսում առանձին աշխատողներ միմյանց հետ: Կիրառելով հարվածայնության սկզբունքը՝ ապահովում են պլանների կատարումն ու ամեն ջանք գործ դնում գերակատարելու այն, ինչպես և բարձրագույնը աշխատանքի արտադրողականությունը, իջեցնելու արտադրանքի ինքնարժեքը, պայքարելու կորուստների դեմ և այլն:

Վարպետի շահագորգառւած լինի, պլանը գերակատարողները հավելյալ վարձատրություն կամ աշխուրհ են ստանում իրենց գերակատարած արտադրանքի չափով, համաձայն տարվա օկզդին վարչության կողմից ամեն մի բրիգադին տրված առաջադրանքի: Այդտեղ նշվում է նաև, վրո բրիգադի հանցանքով պլանները թերակատարելիս նույն ձևով իջեցվում են բրիգադին հասանելիք աշխուրհը: Իմք՝ Գոյուզատնտեսական արտելի օրինակելի կանոնադրությունը:

Պլանի կատարումն ու գերակատարումն ապահովելու գլխավոր գործոններն են.

1. ձմեռը բոլոր նախապատրաստական աշխատանքներ կատարելը՝ մեղվանոցը դանազան գույքով, սարքավորումով և նյութերով (փեթակ, կորպուս, շրջանակ, մոմաթերթ, տաքացման պարագաներ, մանր ինվենտար—դանակ, վանդակ և այլն) ապահովելու համար:

2. յեղած գույքը և պատրաստված պարագաները պահեստում կանոնավոր դարսելը, փչացումից, ջարդվելուց, խոնավությունից պահպանելը: Ձեչերը մկենրից և ցեցերից ապահովելը, պահեստները կանոնավոր փճակի մեջ պահելը:

3. ամբողջ գույքը հաշվի առնելը, կորուստների և գողությունների դեմ պայքարելը և ամեն մի կորած և փչացած իրի համար նյութական պատասխանատվություն կրելը, հատուկ մեղավանոցային գույքի ցուցակ կազմելն ու ամեն մի փոխությունային այդ ցուցակի մեջ մտցնելը:

4. հատուկ ուղարկություն դարձնելը գույքի ընդհանուր վերանորոգման, փեթակները ներկելուն և այլն:

5. տեխնիկական աշխատանքը կազմակերպելն ու տեխնիկային տիրապետելը:

Տեխնիկայի օրոպեսման հիմունքները

Արտադրության յուրաքանչյուր աշխատողին ղեկավար մասնագետ, մեղվապահ թենրա աշխատակիցը, սիտի աշխատի ուսում

նասիրել այդ արտադրութեան յուրահատուկ պայմաններն ու տեխնիկական ձևերը:

Իերենք մի քանի որինակ.

Առանց կանոնավոր մայրաբուժութեան մեղվապահությունն յերբեք չի կարող լրիվ արդյունք տալ: Ուրեմն մենք պարտավոր ենք այդ դործում այնքան վարպետանալ, զոր ամեն մի բույս, տարվա զոր ժամանակին ել լինի, անհրաժեշտ թվով պահեստի մայրեր ունենանք պակասող մայրերին փոխարինելու համար:

Ձագ վերցնելու ժամանակ մենք նուկլիտաներ (մանր ձագեր) ենք կազմակերպում: Այդ նուկլիտաների մի վորոշ մասը լուծարքի յե յենթարկվում և մի վորոշ մասն և ոգտագործվում (հասնում իր նպատակին): Ոգտագործվող նուկլիտաների թիվը վորքան քարձը լինի, կնշանակի մեղվապահն յուրացրել և փոքր ընտանիքների կազմակերպման, մայրերի և ընտանիքների ուժի պահպանման, մոր ձվողունակութեան և ուրիշ գործոնների ոգտագործման տեխնիկան:

Մեղվի ձմեռելու պայմանները խոշոր աղիւցություն են ունենում ընտանիքի կենսունակութեան և, հետևապես, նրա արտադրական աշխատանքի վրա: Ուրեմն անպայման հատուկ ուշադրություն պետք և դարձնել մեր ձմեռանոցները հարմարեցնելու և որինակելի ձմեռանոցներ կազմակերպելու գործին, այնպես, զոր անպայման ապահովված լինի մեղուների ձմեռումը 6—7 աստիճան ջերմութեան տակ, և ամբողջ ձմեռվա ընթացքում, մինչև գուրս հանելը, ձմեռանոցի ջերմատեւանը միապաղաղ լինի ու տատանումներ չլինեն:

Յնվ այսպես ամեն մի աշխատանքի՝ հատակը մաքրելու, ձագատենդի, հիվանդությունների դեմ պայքարելու, բները լայնացնելու, մեղր քամելու, բները դասավորելու, տաքացումներ տալու, մեղուները ձմեռանոց դնելու, դուրս հանելու և այլ աշխատանքների ընթացքում այդ բոլորի բնույթն ու ռացիոնալացումը մեղվապահը պետք և լավ ըմբռնի և կյանքի մեջ կիրառի:

Այսպիսով սոցիալատական աշխատանքի բնույթը յերկու գլխավոր մոմենտ ունի.

1. տաւնձին բարեխղճութեամբ ու գիտակցաբար յուրացնել թե բանավոր և թե գրավոր հրահանգներն ու ցուցումները, և իր գիտելիքները խելացիորեն գործադրել կյանքի մեջ.

2. ուշի-ուշով ուսումնասիրել ու տիրապետել արտադրութեան բոլոր մոմենտներն ու տեխնիկական ձևերը, և այն կի-

քառել արտադրության մեջ խելացիորեն: Գործնականում պետք
է կիրառել մեր մեծ առաջնորդ ընկ. Ստալինի հանճարեղ ցուց-
մունքը:

«Սոցիալիզմը պահանջում և վռչ թե ծուլություն անել,
այլ այն, զոր ըստը մարդիկ աշխատեն ազնվորեն, աշխա-
տեն վռչ թե ուրիշների համար, վռչ թե հարուստների ու
շահագործողների համար, այլ իրենց համար, հասարակու-
թյան համար»:

Յեւ յեթե մենք աշխատենք ազնվորեն, աշխատենք
մեզ համար, մեր կոլտնտեսությունների համար, ապա կհառ-
նենք այն բանին, զոր մի յերկու-յերեք տարուց ըստը կու-
տնտեսականներին, թե նախկին չքավորներին, թե նախկին
միջակներին կը բարձրացնենք ունևորների մակարդակին, զոր-
ոնք ողտվում են միեւրոնների լեռատությունից և կատա-
րելապես կուտուրական կյանք են վարում»:

ՄԵՂՎԻ ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մեղվի ճեղք կենդանական առարկան

Մեղուն պատկանում է թաղանթաթև միջատների խմբին, վար կազմված է մի շարք ընտանիքներից՝ մըջյուններից, բրդոտ կրետներից, խկական կրետներից, փոռող կրետներից և այլ միջատներից, վորոնց շարքն է դասվում նաև մեղվայինների ընտանիքը:

Լատ Յանդերի, այս ընտանիքը կազմված է մի քանի ցեղներից, վորոնցից մեկը, մեղունների ցեղն է: Այս ցեղը բաժանվում է տեսակների, վորոնցից ամենից աչքի յեն ընկնում մեղրատու մեղուն, հնդկական մեղուն, հսկա մեղուն և գաճաճ մեղուն:

Վերջին յերեք տեսակը մեղ համար տնտեսական արժեք չունին: Հնդկական մեղուն (*apis indica*) միայն Հնդկաստանումն են պահում և վորոշ ոգուտ ստանում:

Մեղվի ընտանիքն ու նրա բնութագրումը

Իբրև համայնական կյանքով ապրող, դրանց ամենաեղատարյալ ձևը մեղրատու մեղուն է:

Մեղվի ընտանիքը բաժանված խոշոր կենսաբանական մի ամբողջություն է, վոր միևնույն հարմարվել է իր շրջապատի բնական պայմաններին և ի վիճակի յե պաշտպանելու իր գոյությունն ու տեսակի շարունակությունը:

Մեղվի ընտանիքը թե իր կյանքի ձևերով, և թե աշխատանքի բնույթով ունի այն բոլոր առավելները, վորոնք մեղ հնարավորություն են տալիս մեղու պահել և նրանից արդյունք ստանալ:

Բայց, իհարկե, մեղվի ընտանիքն ամեն ինչով բաժանված տարբերվում է մեր սովորական ընտանի կենդանիներից:

Բնակեցնելով մեղզին մեր շինած փեթակներում և ոգովեղում նրա արտադրական աշխատանքի արդյունքներին՝ մենք այնուամենայնիվ չենք կարող մեղզի ընտանիքն ընտելացած համարել:

Մեղզի ընտանիքը՝ թողնվելով իր կամքին՝ բնության ծոցում իր համար բնակարան և ճարձում (ժայռի խողո, ծառի փշակ և ուրիշ վորևե պաշտպանված տեղ) ու վայրի ժիճակում հեշտությամբ կարողանում և պահպանել իր գոյությունը:

Մեր միջամտությունը

Յերբ մենք սկսում ենք մեղու պահել ու մեր շահերի համար օգտագործել, ուրեմն մենք պարտավոր ենք նախ՝ ծանոթանալ նրա կյանքի պայմաններին, նրա սովորություններին և ապա միջամտել՝ հարմարեցնելու և նրա կենսական պրոցեսներին արտադրական ճիշտ ուղղություն տալու ու աշխատանքի պայմանները բարելավելու համար: Մեղզին մենք չենք կարող վորևե իմացականություն կամ գիտակցություն վերագրել: Նա ապրում և աշխատում և ջնորհիվ այն բնագույների, վոր միջավայրի պայմանների ազդեցության տակ վաղուց ի վեր ստեղծվել են նրա մեջ:

Ուրեմն մենք պետք և ուսումնասիրենք մեղզի ընտանիքի բնագույներն ու սովորենք նրա գործողությունները ղեկավարել և անհրաժեշտ ուղղություն տալ: Բացի այդ, մեղզին պետք և տանք հարմար բնակարան ու բավականաչափ մոմաթերթ: Տեղի ընտրության միջոցով կամ մեղրատու բազան բարելավելով՝ լավ մեղրաբերքը պետք և ապահովենք: Հատուկ խնամքի ձեռք պետք և մշակենք և կյանքում կիրառենք՝ տալով հարմար ձմեռասոցներ և առհասարակ ապահովելով այն բոլոր նպաստավոր պայմանները, վորով հնարավոր և մեղզի աշխատանքն ամենաբարձր արդյունավետության հասցնել:

Այդ բոլորի հետ միասին, իհարկե, անհրաժեշտ և ծանոթանալ նաև անհատ մեղզին, վորովհետև ընտանիքն այդ անհատներին և կազմված:

Մեղզի բնատեղիի կյանքն ու առումնին մոմեցները

Ընտանիքի տարեկան կյանքը բաժանվում և չորս գլխավոր քշանի:

- 1) զարգացման քշան, 2) գլխավոր մեղրաբերքի քշան,
- 3) նվազման քշան, 4) հանգիստ վիճակ:

Դարնան առաջին կեսին, յերբ դեռ ընտանիքը նոր և դարձ-
նել ձեռնան թմրությունից, մայրը դեռ քիչ և ձու դնում, յեղա-
նակները ցուրտ են և փոփոխական, ռօմանդակ բերքերը շատ թույլ
են լինում ու ընդհատվող մեղվի ընտանիքը կամաց-կամաց
սկսում և իր կազմը փոխել։ Եին, ձմեռած մեղուները հետզհետե
մեռնում, վոչնչանում են, նրանց տեղ նոր մեղուներ են դուրս
գալիս, և այդ կազմի փոփոխման ժամանակ աշխատավոր մեղվի
թիվը դեռ մի քիչ էլ պակսում և, և վոչ թե ավելանում։

Այս դրությունը տևում և դուրս դնելուց մոտ մեկ ամիս,
յերբեմն ավելի։ Այդ ժամկետի վերջում, ճիշտ և՛ մեղուների թիվը
չի ավելանում, բայց դրա փոխարեն.

1. ամբողջ կազմը դրեթե փոխվում և և անցյալ տարվա
մեղուների տեղը յիրիտասարդ, կենսունակ մեղուներ են բռնում։

2. Վորդի ու ձվի թիվը բավական շատանում և (սովորաբար
4—5 շրջանակ՝ մինչև 15.000 բլիշ), և մայրը քանի գնում ձվաբ-
կությունն ուժեղացնում և։ Մինչ այդ մայրն որական 300—800
ձու հաղիվ եր դնում։ Դրանից հետո, ձվաբկությունը բարձրա-
նում և մինչև 1000-ի, իսկ հետագայում, յերբ՝ յեղանակներն
ավելի յեն տաքանում և ռօմանդակ բերքն ուժեղանում և, որա-
կան ածած ձվերի թիվը հասնում և 1200—1500-ի։

Դուրս դնելուց 20—30 որ հետո մայրն սկսում և ձու դնել
նաև բուսաբլիշների մեջ, և ընտանիքում շուտով սկսում են առաջ
գալ նաև բուեր, վորոնց թիվը քանի գնում ավելանում և և աշ-
խատանքի շրջանի ամենագլխավոր մոմենտին դլխավոր բերքի
ժամանակ—բավական մեծ չափերի յե հասնում։

Որեցոր ավելանում և նաև աշխատավոր մեղվի թիվը։

Դարնան յերկրորդ կեսին և ամառը՝ մինչև դլխավոր բեր-
քի սկսվելն՝ ընտանիքի անդամների թիվը քանի գնում ավելա-
նում և և գլխավոր բերքի նախորդակին, վոր լեռնային վայրե-
րում հուլիսի 10—12-ին և լինում, այդ թիվը՝ համեմատած ձմեռ-
վա թվի հետ՝ 4—5 անգամ մեծ և լինում, այսինքն՝ աշխատավոր
մեղուների թիվը հասնում և մինչև 50—60 հազարի, իսկ բուերի
թիվը՝ մինչև 1000—1500-ի։ Վորդի ու ձվի թիվը նույնպես հաս-
նում և իր առավելագույն չափին՝ 30—35.000-ի, յիրեմն և ավելի։

Վերև բերված թվական տվյալներն այն միջին նորմաներն
են, վորոնք հատուկ են նորմալ մայր ունեցող, նորմալ մեծու-
թյան ընտանիքին, և այժմ մեղ մոտ ավելի բարձր ցուցանիշներ
չունենք։

Յերբ գործը կանոնավոր կերպով և դրված և մեղվանոցում աչքի ընկնող թերուլթյուններ չկան, այդպիսի ընտանիքներին թիվը, համեմատած ավելի թույլ ընտանիքի հետ, ինչքան հնարավոր և շատ պետք և լինի:

Այդ ամբողջ ժամանակի ընթացքում մեղվի ընտանիքն իր հին պաշարն և սպառում, ուժանդակ բերքից և ոգտվում ու յերբնն ել մենք են կերակրում, և մինչև գլխավոր մեղրաբերքը, սովորաբար մեղրի կուտակում չի նկատվում: Միայն այն դեպքում կարող և վորոշ կուտակում լինել, յերբ ամառվա ուժանդակ բերքը բավական ուժեղ և և միաժամանակ, ինքը՝ մեղվապահը հոգ չի տանում մեղվի բունը լայնացնելու և նրան բավականին աշխատանք տալու, այսինքն՝ ռացիոնալ խնամք չի տարվում:

Ուժեղացած և վերջնական դարգացման հասած ընտանիքը մտնում և գլխավոր մեղրաբերքի շրջանը և 15—20 որվա ընթացքում այնպիսի աշխատանք և կատարում, վորն ընտանիքին ապահովում և աշնան, ձմռան և գարնան պաշարով ու նույնիսկ մեղրի և մոմի յեկամտի մեծ ավելուրդ և տալիս:

Այս ամենակարևոր մոմենտն անցնելուց, այսինքն՝ գլխավոր մեղրաբերքը վերջանալուց հետո մեղվի ընտանիքը նվազման շրջան և մտնում:

Բուռերին դուրս են քշում փեթակից, մայրը ձվարկությունը դադարեցնում և, աշխատավոր մեղուների թիվը քանի գնում ապակասում և և, վերջապես, մնում և այն թիվը, վոր և պահպանվում և իբրև արտադրական միավոր:

Այդ այն մեղուներն են, վորոնք աշխարհ են յեկել մեղրաբերքի վերջերին կամ նրանից հետո. դրանք յերթաստաբդ են, աշխատանքի չեն մասնակցել, ուրեմն՝ կենսունակ են ու միանգամայն ընդունակ յերկար ապրելու:

Մեղվի ընտանիքի համար բնական և նկարագրած շրջանառությունը և այդ հետևողականությունը յերբնն միայն լուսնագարվում և այն ժամանակ, յերբ տեղափոխության և բերքից բերք տեղափոխելու հետևանքով ժամկետները յերկարում են կամ նոր դրություն և ստեղծվում:

Որինակ՝ լեռնային գլխավոր բերքից հետո, յերբ մեղուն տեղափոխում ենք բամբակացան շրջան, մոր ձվարկությունը նորից ուժեղանում և, մեղուների յեղած սերունդն աշխատանքի ընթացքում նորից վաճառվում և, նրանց տեղը նոր մեղուններ են առաջ գալիս, բուռերի հալածումը հետաձգվում և:

Միևնույն-դրությունն ավելի թույլ կերպով լինում է յերբեմն նստակյաց մեղմանոցներում, յերբ աշնան անձրևների հետևանքով առատորեն ուշ մեղրատուներ են ծաղկում, ու սկսվում է աշնան բավական ուժեղ ոժանդակ բերքը:

Յերբ աշնան ցրտերն ընկնում են և բերք այլևս բոլորովին չկա, հանդիստ վիճակն է սկսվում, աշխատանքը բոլորովին դադարում է, ու մեղուն հանդիստ նստած է շրջանակների վրա:

Սյունահեռ հանդիստ վիճակը շարունակվում է ձմեռանոցում և տևում է մինչև գարուն:

Այս դրության մեջ մեղվի ընտանիքը լինում է վերոյ ուժի, վոր լավ պայմաններում պահպանվում է մինչև գարուն և միանգամայն ի վիճակի յև վերսկսել ընտանիքի դարգացումն ու ապահովել այդպիսով հետագա արտադրական աշխատանքը:

Մեղ մոտ գաշտային շրջանների համար ընդունված է 6—7 շրջանակ՝ իրենց վրա նստած մեղուններով, խսկ լեռնային վայրերում՝ մինչև 9—10 շրջանակ:

• Մեղվի բնագնիքի կազմը

Մեղվի ընտանիքի մեջ գոյություն ունի բազմաձևություն, այսինքն՝ բացի մեղվի եղից—մորից ու վորձից՝ բոռից, կա նաև մի ուրիշ ձև՝ աշխատավոր մեղուն, վոր անդարգացած եղ է և միայն կատարում է զանազան աշխատանքներ ու սերունդ արտադրելու անընդունակ է:

Ընտանիքում մի հատ մայր է լինում, շատ հազվագյուտ դեպքերում՝ յերկու մայր, այն ել կարճ ժամանակով, մեկ կամ մի քանի տասնյակ հազար աշխատավոր մեղու և գարնանն ու ամառը՝ մի քանի հարյուր կամ ավելի բոռ:

Դրանցից ամեն մեկն իր հատուկ դերն ու նշանակությունն ունի ընտանիքի կյանքի մեջ, և յերեքով միասին ապահովում են ընտանիքի գոյությունն ու նորմալ աշխատանքը:

Նրանք բոլորն ել ճանաչում են իրենց փեթակն ու վերջինիս դիրքը, և յեթե փեթակը տեղից տեղափոխվում է, ու հետևյալում, սկսում են փեթակը հին տեղում փնտրել:

Ամեն անգամ, յերբ փեթակն ընկնում է մեղուն մեկի վրա, բացառությամբ բոռի, վորին ոտար փեթակը մեղուններն անշուշտ են նշանակում և փնտրում:

Աշխատավոր մեղվին այն դեպքում չեն սպանում, յերբ մեղքի կամ ծագկափոշու բնուով և ժանում ոտար փեթակը: Այս խեղ պատճառով, յերբ բերքի ժամանակ յերկու փեթակ տեղափոխում և մեկ մյուսի տեղ ենք դնում, կոտորած համարյա չի առաջանում, և մի փեթակը մյուսի մեղուներին ընդունում ե:

Մ ա յ Է

Մեր արտաքին տեսքն այնքան և տարբերվում աշխատավոր և բոռ մեղուներից, վոր նրան հեշտությամբ կարելի չե գտնել շրջանակի մեղուների մեջ:

Նա ավելի մեծ է, վոտները սովորաբար դեղին գույն ունեն: Յերիտասարդ մայրը (գեռ չբեղմնավորված) քիթկաշարժ ե, վորովայնի ծայրը սուր: Բեղմնավորված մայրը ծանրաշարժ ե, վորովայնը շատ յերկար ու հաստ, մանավանդ ուժեղ ձվարկության ժամանակ:

Այն բոլոր որդանները՝ լեղուն, դանազան գեղձեր, վորոնք աշխատավոր մեղվի մոտ լավ դարգացած են և հատուկ աշխատանք են կատարում, մոր մոտ զարգացած չեն: Բացի այդ, նա զուրկ ե նաև համապատասխան ընագդներից:

Որինակ՝ ինչքան ել մենք ձեռքի մեջ չարչարենք նրան, նա մեղ չի խայթի: Ձի կարող նաև վորդին կերակրել, ծաղիկներից մեղր չի հավաքի, մոմ չի սրտադրի և այլն:

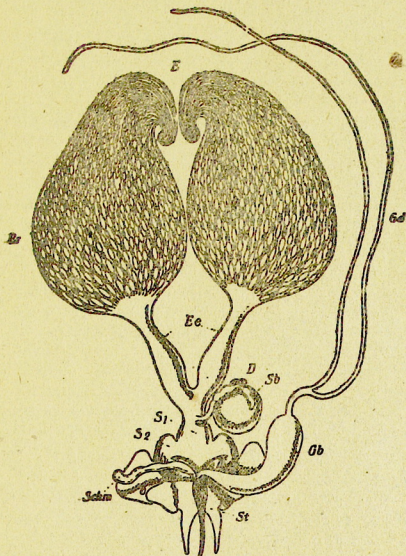
Այս բոլոր փոխաբեն, չափազանց զարգացած են մոր սեռական որդանները: Վորովայնի սռչկի մասում սկիզբ են առնում և խոշոր տեղ են բանում զույգ ձվարանները, վորոնք կաղմված են ձու արտադրող խողովակներից:

Սկզբում սեղ և վորորված՝ ձվարանները քանի գնում հաստանում են և ներքևում առանձին խողովակներով (ձվատար) միանում իրար: Կաղմվում ե մոր զուգավորման անցքը: Այդ անցքի հետ կեռ ու մեռ խողովակով միանում ե սերմընդունիչ պարկիկը, վորի մոտ գետեղված են գեղձեր, վորոնք, ինչպես յնթադրում են, առնասերմի բջիջները սնող նյութ են արտադրում:

Սերմընդունիչ պարկիկը բոռից ստացած առնասերմի պաշարն իր մեջ ե պահում: Ամեն անգամ, յերբ պատրաստի ձուռն մոր զուգավորման անցքով դեպի դուրս ե գնում, հատուկ մկանները միջոցով պարկից առնասերմի բջիջներ (սպերմատոզոիդներ) են դուրս բերվում ու մղվում դեպի անցքը:

Յերբ արդեն ձվի հետևի ծայրն անցել է ու առջևի ծայրը համասարվի, պարկիկի խողովակի բերնին, ձվի այդ ծայրին (վորտեղ ապագա վորդի գլուխն և գոյանում) յեղած մանրիկ անցքով սպերմատոգոնիդներից մեկը կամ մի քանիսն անցնում են ներս, ու նրանցից մեկը բեղմնավորում է ձուռն:

Ահա այդ բեղմնավորված ձվերից մայրեր և աշխատավոր

Նկ. 1. Մոր սեռական գործարաններ: Վերևում E—ձվարաններ, Er—ձվատար խողովակներ, Ee—գույգ ձվատարներ, Sb—սերմընդունիչ, D—լրացուցիչ դեղձ մեղմուշներ են ստացվում: Մայրերը խնամվում են հատուկ մայրապատուհաններում և կերակրվում են հատուկ կերով:

Մայրը կարող է բեղմնավորված և չբեղմնավորված ձվեր անել:

Տարիների ընթացքում սերմերի պաշարը պակասում է և վերջապես բոլորովին սպառվում:

Մայրն ապրում է մինչև 5 տարի: Բջիջից դուրս գալուց հետո լրիվ հասունացման և հասնում 7-ըդ որը (յերբեմն ավելի շուտ) և այնուհետև հարմար ըուպի յի սպասում դուրս թռչել՝ բուռի հետ զուգավորվելու համար:

Հաճախ ցրտերի ու վատ յեղունակների հետևանքով, կամ յերբեմնեան բերքի սակավության պատճառով, թռիչքն ուշանում է: Յերբեմն բոռերի սակավության պատճառով թռիչքն անհետևանք է անցնում:

Համեմայն դեպս մայրերի բեղմնավորման մեծագույն տոկոսն ընկնում է 8—9-ըդ որը:

Յերբեմն ինչ-ինչ պատճառներով բեղմնավորումը շատ է ուշանում՝ մինչև 20—25 որ և ավելի: Ընդունված է, վոր 20 որից ավելի չբեղմնավորվող մայրը բեղմնավորվելու ընդունակությունը կորցնում է, յնայած լինում են դեպքեր, վոր մինչև 30 որակտն մայրն էլ է բեղմնավորվում:

Համեմայն դեպս այդպես ուշացած մայրերին սովորաբար մեղուներն իրենք են վոչ՝ չացնում, հակառակ դեպքում մեղվապահն ինչն է վոչնչացնում և աշխատում այդ մայրերին նոր մայրերով փոխարինել ու գուր ժամանակ չկորցնել:

Բ ո Ո

Բոռը գոյանում է մոր այն ձվերից, վորոնք բեղմնավորված չեն, այսինքն ձվերի մեջ բուռի առնասերմի բջիջներ չկան:

Այս յերևույթը կոչվում է կուսածնություն և գոյություն ունի մի շարք միջատների կյանքում:

Առնասերմի բջիջները կոչվում են սպերմատոզոիդներ: Դրանք շատ փոքր, պոչավոր բջիջներ են և ամեն մի բուռի մոտ նրանց թիվը միլիոնների յի հասնում:

Բուռն են գոյանում նաև այն ձվերից, վոր յերբեմն աշխատավոր մեղուն է անում, վորոնք բեղմնավորված չեն:

Ըստ իր կառուցվածքի ու բնադրների, բոռն անրնդունակ է վորևե աշխատանք կատարելու: Նա միայն ընդունակ է մոր հետ զուգավորվելու:

Բոսի սեռական գործարանները բաժական բարդ կազմու-
թյուն ունեն, այն է՝ բաղկացած են յերկու սեռական գեղձից,
յերկու սերմնափուչիկից, յերկու լորձունքային լրացուցիչ գեղ-
ձից և դուգավորման որդանից:

Յերբ մայրը բեղմնավորվելու նպատակով դուրս է թռչում,
ողում թռչող բոռերը նրան հետապնդում են: Այդ բոռերից ամե-
նատեղը, ուրեմն և ամենակենսունակը, բոլորից առաջ է անցնում,
հասնում և մորն, ու նրանք ուրի մեջ միավորվում են:

Հինց այդ մոմենտին ըստ մեռնում է, և նրանք յերկուսով
ընկնում են դեպի: Այդտեղ մայրն ազատվում է բոռից՝ իր
հետ տանելով նրա պոկված սեռական որդանը:

Բոսի ամբողջ սերմնապաշարն անցնում է մորն ու ծծվում
սերմընդունիչի մեջ: Այդտեղ սերմը մնում և հետագայում քիչ-
քիչ գործադրվում է ձվերի բեղմնավորման համար:

Դեռևս հայանի չէ, թե բոռն ինչքան ժամանակ է ապրում,
վերսկսելու նա գոյանում է գարնանը և ամառը, ապա բռնի
կերպով վոչնչանում բերքից հետո: Իսկ հատուկ հետազոտություն-
ներ չեն կատարված: Յերբեմն միայն անմայր ընտանիքում բոռեր
են մնում ու ձմեռում:

Առնասերմը բոսի սեռական գեղձերում գոյանում է գեռևս
նրա հարսնյակ վիճակում՝ վերջին որերը:

Բայց դուրս գալուց, առնվազը 12 որից հետո նա հասնում է
լրիվ հասունացման և կարողանում է մորը բեղմնավորել:

Արտաբիմ օտաբ.— Ինքը խոզոր է, մարմինը՝ հաստ ու
բրդոտ, փորիկի ծայրը բութ է, բարդ, աչքերն անհամեմատ ավելի
խոզոր են, խայթոց չունի, կնճիթը շատ կարճ է ու անզարգա-
ցած: Թռչելիս բարձր տղոց է բարձրացնում:

Տարվա մի վերջ ժամանակ բոռերի շատ լինելը կենսաբա-
նորեն վերջ հիմք ունի, քանի վոր մայրն ողումն է բեղմնավոր-
վում: Յեթե բոռերը շատ չլինեն, մայրը հանկարծ կարող է բոռին
չհանդիպել ու առանց բեղմնավորվելու վերադառնալ փեթակ:
Բացի այդ, բնական ընտրության խնդիրն էլ դժվար կլինի:

Հազարավոր բոռերից մեկին հաղիվ է վիճակվում մոր հետ
զուգավորվելու:

Աօխտավոր մեղուն

Աշխատավոր մեղուն սեռականապես անզարգացած էգ է և
առաջանում է բեղմնավորված ձվերից՝ բանվորաբլիշների մեջ:

Նա այնպիսի կառուցվածք և ընաղդներ ունի, վորոնց շնորհիվ բոլոր անհրաժեշտ աշխատանքները կատարում և փեթակի պաշտպանությունն ապահովում են, և վորոնք չկտն կամ քիչ են զարգացած բուր ու մոր մոտ:

Առանձնապես զարգացած են՝ մեղվի լեզուն, մեղրի մշակման նյութեր արտադրող գեղձերը, վորդի կերակուր արտադրող գեղձերը, մոմի գեղձերը, վոտքերի վրայի ծաղկափողոս զամրյուղիկները, ինչպես և խայթոցը:

Բշիջից դուրս գալուց հետո աշխատավոր մեղուները մի յերկու որ գրեթե վոչինչ չեն անում և հաճախ հենց նույն չեչի վրա են մնում են: Մնալով փեթակի ներսում նրանք կատարում են հետևյալ աշխատանքները. բշիջները և ընդհանրապես փեթակի ներսը մաքրում, վորդն են խնամում, չեչ են կառուցում, մեղրի հատունացման ու դասավորման, փեթակի պաշտպանության և ռզափոխության աշխատանքն են կատարում:

Այսպիսով 15—20 որ մեղուն մնում են փեթակում, դաշտային աշխատանքների չի թռչում: Միայն յերեմն կհաորնեբից հետո դուրս են գալիս ու գլուխը դեպի փեթակն արած, այս ու այն կողմն են թռչում փեթակի դիրքին և շրջապատին ծանոթանալու համար:

Փեթակում յեղած և դանաղան աշխատանքներ կատարած ժամանակ նրա գեղձերն են խոշոր զարգացման են հասնում և ուժեղ կերպով համապատասխան նյութեր արտադրում: Որինանի վորդին կերակրելիս կեր մշակող գեղձերն են դարգանում, կառուցումներ կատարելիս՝ մոմի գեղձերը, մեղր վերամշակելիս՝ Թքի գեղձերը:

Դաշտ թռչող և դաշտային աշխատանք կատարող մեղուների մոտ են կարիք յեղած գեղձում այդ գեղձերը նորից սկսում են գործել, բայց ավելի թույլ կերպով, քան սուաջ:

Ընդհակառակը՝ պաշտպանության դենքը—խայթոցն իր թույնի գեղձերով թռչող մեղվի մոտ հարկ յնդած դեպքում ուժեղ կերպով են գործադրվում, այնինչ յերիտասարդ մեղուն փեթակի մեջ չափազանց խաղաղասեր են և հազվադեպ են խայթում:

Աշխատավոր մեղվի սեռական գործարանները զատ քիչ են զարգացած և նա ընդունակ չի բուրի հետ զուգավորվելու: Յերբեմն միայն ձվարաններն սկսում են զարգանալ ու վորոշ թվով ձու արտադրել: Աշխատավոր մեղուն հանգիստ վիճակում կարող են ապրել 8—10 ամիս:

Ուժեղ աշխատանքի ժամանակ ապրում և վոչ ավելի, քան մեկ ամիս կամ ամիս ու կես, վորովհետև աշխատանքից շուտով զառամում ու ծեծանում և:

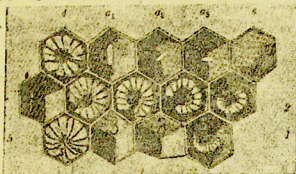
Բայի այդ, աշխատանքի ժամանակ զանազան տարերային պատանաբներից ևլ (քամուց, անձրևից, ցրտից) շատ և կոտորվում:

Մեղվի զարգացումը

Ձու.—Մեղուն այն ձվերից և դոյանում, վոր մայրը բջիջներում և ածում:

Ձուն դնելու համար մայրն իր մարմնի յետեի մասը (վորովայնը, փորիկը) բջիջի մեջ և իջեցնում և ձու ածում, վորն իր ներքևի ծայրում յիզած մածուցիկ նյութի շնորհիվ փնում և կանգնած լինակում (քիչ թեք) ու ամրանում և բջիջի հատակին:

Յերկրորդ որը ձուն սկսում և թեքվել, 3-րդ որը պառկում

Նկ. 2. Մեղվի վորդի զարգացումը. a₁ a₂ a₃—ձվերն առաջին, յերկրորդ և յերրորդ որերին. a—զատարկ բջիջ. 1, 2, 3, 4 և 5 համարներն համապատասխան վորդերի զարգացման որերը

և հատակին ու այդ որվա վերջին ձվից դուրս և զալիս վորդը:

Հենց այդ ժամանակ խնամող սիդուները վորդի համար բջիջի մեջ արգեն կերակուր են լցնում: Սյունհետև այդ կերը միշտ բավական առատ և լինում բջիջում, և վորդն ուղղակի լողում և այդ կերի մեջ:

Վորդ յիվ հառսնյակ

Վորդը մի վորդ ժամանակ այդ կերով սնվելով մեծանում և, վորից հետո այլևս կերի պահանջ չի դրում:

Մինչև այդ վորդն արտաթորելու կարիք չի դրում, և այդ

ժամանակ յետևի անցքը դեռ բաց չի: Կղկղանքը հավաքվում է ատամոքսի ծայրամասում ու մնում է այնտեղ:

Այդ որից մեղուները բլիշի բերանը կնքում են մոմի և ծաղկափողու բարակ և ծակոտկեն շերտով, այնպես վոր վորոշ չափով ող կարողանա մտնել:

Յերը արդեն բլիշի բերանը փակ է, վորպը ներսում տեղից շարժվում, սկսում է բերնից բարակ թել բաց թողնել և իր շուրջը կոկոն հյուսել, ուստի և անընդհատ շուռ ու մուռ է դալիս բլիշում: Հենց այդ ժամանակ նրա յետևի անցքը բացվում է ու նա իր կղկղանքը բաց է թողնում բլիշի հատակին, վորտեղ այն ծածկվում է հյուսած թաղանթով:

Յերկու որվա ընթացքում այդ կոկոնը բլիշի ներսում պատրաստ է լինում, ու վորդն իր շարժումները դադարեցնում է: Նա ձգվում է ամբողջ բլիշի յերկարությամբ՝ դուրսը դեպի բլիշի բերանը և մեջքը՝ ներքևի պատին հենած:

Այդ դրության մեջ մնում է այնքան, վոր բոլորովին կերպարանափոխվում, դառնում է մեղու և բլիշի կափարիչը ներսից ծակում գուրս գալիս:

Մեղուների զարգացման պայմանները

Այնտեղվոր մեղուները զարգանում են բանվորաբլիշներում, բուսերը՝ բուսաբլիշներում, իսկ մայրերը՝ հատուկ մայրապատկներում:

Առաջին յերկու ձևի բլիշները ժրտական են և ընում միշտ դոյություն ունեն, իսկ մայրապատկները ժամանակավոր բուսյթ են կրում, շինվում են չեչի կողքերին, ներքեններում կամ չեչի յերեսին՝ ազատ տեղերում: Յերը մայրերն արդեն դուրս են յեկել, մեղուներն այդ պատկները քանդում, վոչնչացնում են: Կերերը նույնպես տարբեր են թե վորակով և թե քանակով:

Մեղրով և ծաղկափողով սնվելով՝ մեղուն գլխում յեղած գեղձերի միջոցով կաթնանման հյութ է արտադրում (կերակրելու):

Մորը մինչև վերջ ել ավելի նուրբ կերից են տալիս: Այդ կերից այնքան շատ են լցնում բլիշի մեջ, վոր նրա մի փոքրեկ մասը հաղիվ է ոգտադրծվում, իսկ մեծ մասը մնում ու բլիշի հատակին պնդանում է: Միայն վորոշ դեպքերում, յերը մայրապատկները շատ են ու խնամողները քիչ, այդ կերից շատ քիչ է ավելանում:

Աշխատավոր մեղվի վորդին յերեք որ նույնպիսի նուրբ կերակուր տալուց հետո, 4-րդ որն սկսում են միջակ վորակի կեր տալ, իսկ բոսին ամենից ավելի կոշտ կեր և արվում:

Նրանցից ամեն մեկը մեծանալով իրեն հատուկ պայմաններում՝ դառնում և հասունացած մեղու, իրեն հատուկ ձևն և ունենում և իրեն հատուկ աշխատանքն և միայն կատարում:

Աշխատավոր մեղվի մոր և բոսի զարգացման ժամկետները տարբեր են:

Ահավասիկ ժամկետների տախտակը.

Մ ե դ ու	Ձուվիճակում	Վորդի վիճակում	Կնքված վրձակում	Ընդամենը ձու դրած որից մինչև դուրս գալը
Աշխատավոր մեղու . . .	3	6	12	21
Մայր	3	5	8	16
Բ ո ս	3	7	14	24

Նկարագրած դրությունից յերբեմն շեղումներ են լինում, վոր ընտանիքի աննորմալ դրության արդյունք են: Յերբ ընտանիքը հանկարծակի վորբանում և, յերբ վորեւ պատճառից հին մայրը վոչնչանում և, կամ ձագ են վերցնում, թողնում են, վոր այդ ձագն ինքն իր մոր կարիքը հոգա:

Մինչև յերեք որական բանվորավորդերից մեղունները կարող են մայրեր պատրաստել, վորովհետև մինչև այդ ժամանակ բանվորավորդի և մոր վորդի կերերը գրեթե տարբերություն չունեն: Մեղունները շրջապատի բջջապատերը քանդում—մայրապատկ են շինում: Միաժամանակ սկսում են կերակրել հատուկ կերով, և ստացվում և նորմալ մայր:

Յերբ համապատասխան հասակի աշխատավորդեր չկան, կամ յերբեմն նրանց ներկայությամբ մեղունները նույն բանը բոռավորդերի հետ են անում, ի հարկի՝ այդ վորդերից վոչինչ չի ստացվում: Անսովոր կերի ու խնամքի հետևանքով նրանք կնքված քլիշի մեջ սատկում են:

Այդպիսի պտուկներն իսկույն աչքի յեն ընկնում. ա) պատերը հարթ և բարակ են լինում, պտուկները հաճախ անճռունի ձև են ունենում. բ) գրեթե միշտ այդ ձևի մայրապտուկի կողքերին մի քանի հատ կնքած կամ չկնքած բոռավորդ և լինում,

խնդրանքները և վոչ մի հատ, վորը և հաստատ նշանն է, թե այդ պատուիլը չէնված և բոլորակերպի վրա:

Յերբ մայրը յերկար ժամանակ փեթակից բացակայում է, քնատանքի մեջ ձու և սերունդ ունենալու բնադրը հաճախ արթնանում է խնամող մեղուների մոտ. կուտակվում է այն կերը, վոր նրանք պիտի առնին վորդերին: Այդպիսով, յերբ աշխատավոր մեղուներից շատերն ուժեղ սնունդ են ստանում, նրանց ձվարանները զարգանում են և նրանք սկսում են բանվորաբջիջներին մեջ ձու դնել:

Այս դեպքում մի քիչում յերկու ձու յե դրվում և ավելի ու ցրել (անկանոն): Բայց այդ ձևերից բոլոր են ստացվում, վորանք զարգանալով փոքր բջիջներում իրենք ել փոքր են լինում (լրիվ զարգացման հասած չեն լինում):

Ուրեմն, նշված շեղումներից լրիվ գործնական հետևանք է ստացվում, յերբ դեռ յերկու-յերեք որական բանվորավորակներից մայր են դուրս բերում և, վորոշ չափով, յերբ բանվոր մեղդի ածած ձևերից բանվորաբջիջների մեջ բոլոր են գոյանում:

Մեղվի կառուցվածք

Ընդհանուր գծեր՝.— Եղվի մարմինը կազմված է գլխից, կրծքից և վորովայնից: Այս յերեք մասն իրար հետ կապված են բարակ ու շարժուն հոդերով և ծածկված են խիտինյա կոշված կողտ կեղեղով, վոր և նրա կմախքն է (արտաքին կմախք): Մարմնի ներսում գետեղված են զանազան որգանները (գործարանները): Կրծքի մեջ կան նաև մի քանի խիտինյա շերտեր, վորոնք ամբողջում են տալիս նրա կրծքին, և վորոնց վրա ամրացված են կրծքի մեջ առատորեն գետեղված մկանունքները:

Խիտինն ամբողջումն և դիմացկունությունն է տալիս մեղվի մարմնի բոլոր անդամներին, և դրո՞ւ կողմից ծածկված է խիտ աղվամազով, վորը պաշտպանում է նրա մարմինը:

Դիմի.— Դիմի զրսից ունի հետևյալ կարևոր մասերը՝ աչքեր հինգ հատ, բերան իր մասերով և յերկու շոշափուկ (բեխիկներ):

Աչքերից յերկուսը կոշվում են բարդ աչքեր, վորոնք խոշոր են, լուրսած և բռնում են գլխի յերկու կողմը: Դրանք բաղկացած են մասեր, իրար մոտ դասավորված աչքերից—բանվոր մեղդիկնն ու մորը 3—4 հազար հատ են, բոլորն՝ մինչև 6 հազար:

Աչքի այդ մանր մասերը (ֆասետկաներ) միայն մանրադիտակի տակ են յերևում, և ամեն մի աչքն առանձին կարող է իր տեսածը տպավորել, այնպես վոր մեղուն իր աչքի մի մասով կարող է վորեն իր տեսնել և ճանաչել:

Յերեք հատ մանր աչքը յեռանկյունու ձևով դիտեղված են նրա գլխի գաղաթի վրա՝ յերկու մեծ աչքերի արանքում: Յենթադրվում է, վոր դրանք հեռուն չեն տեսնում և ծառայում են մեղվին մոտիկ առարկաներ տեսնելու համար:

Բիխիկներ.—Կազմված են մի քանի հոդից, վորոնցից ներքևինը յերկար և և ծայրին մի քանի կարճ հոդեր ունի: Դրանց վրա դիտեղված են շոշափման և հոտառության զգայարանները: Առանց շոշափուկների մեղուն յերկար չի ապրում, վորովհետև այլևս անընդունակ է դառնում համակերպվելու իր շրջապատին:

Բերան.—Կազմված է վերևի շրթունքից, վոր մի յերկարաձուռն խիտինյա շերտիկ և (հորիզոնական), վերևի յերկու ամուրջ ծնոտից, վորոնցով մեղուն զանազան իրեր և բուսում կամ կրծում, մոմից իրեն կառուցվածքներ և կերտում:

Այդ ծնոտների տակ են դառնում կնճիթները, վորոնք կազմված են փափուկ ու յերկար ներքևի յերկու ծնոտից և ներքևի շրթաշնքից, վորի վրա ամրացած է կզակը: Կզակի ներքևից յերկարում են լեզվիկի ներքևի յերկու շոշափուկը:

Լեզվիկը բավական յերկար չերտիկ է՝ խիտ մաշով ծածկված: Նրա մեջտեղով, յերկարությամբ մի անցք է ձգվում, և յերբ լեզվի կողքերը միանում են իրար, մի նեղլիկ խողովակ է կազմվում: Լեզվիկի ծայրը կլոր ու տափակ է և կոչվում է գլալիկ ու նույնպես խիտ մազերով և ծածկված:

Կնճիթի այդ բոլոր մասերն իրար միանալով կազմում են մի ջարժուն խողովակ, վորով մեղուն մեղր կամ ուրիշ հեղուկ է ծծում:

Կուրծք.—Կուրծքը կազմված է մի քանի տարբեր մեծության վահանիկից, վորոնք ամուրք կերպով կապված են իրար հետ ու կազմում են կրծքի պատյանը: Կողքերին ամրացած են վոտքերն ու թևերը:

Վոտքեր.—Տ հատ են. ամեն մի կողքին յերեք հատ: Ամեն մի վոտք մի քանի մասերից և բազկացած: Առջևի զույգն ավելի փոքր է, մեջտեղինը՝ միջակ մեծության, իսկ ամենամեծ ու դարգացած վոտքերը յետևի զույգն է: Ամեն մի վոտքը չորս խողովակ մասից է կազմված, իսկ նրանց ծայրին թաթն է, վոր մի քանի հոդերից է կազմված, իսկ ծայրին բռնիչներն են, վոր ճանկերի

Նկ. 4. Մեղվի վռաքերը. C և E—առաջին դույզ, a—սանրիկ՝ քերիկները մաք-
րելու համար, Կ—փական, Դ—յերկրորդ դույզ, ա—խթանիկ, A և B—վռաքերի
յերկրորդ դույզը, Ե—աղբը, Ն—սրունք, ԼՊ—թաթիկ, Կ—ունկլիքներ, ԿՐ—զա-
բյուղիկ, ԿՄ—խողանակ հետևի վռաքի վրա, ԿՆ—խողանակ առաջի վռաքի
կռճերաններ:

տեսք ունենալ Այդ ճանկերի արանքում կա նաև փափուկ բարձրիկ, վերի միջոցով նա կարող է ման գալ հարթ մակերեսի վրա (որինաճ՝ ապակու)։

Առջևի վոտները յերկու խոշոր մասերի արանքում փոքրիկ հանվածքներ կան՝ ներսի բերանը խողանակի նման մաղերով պատած։ Այդ հանվածքները նույնպես խողանակի նման մի շերտիկով են փակվում։ Այդ հանվածքները բեխիկները մաքրելու համար են։

Մեջտեղի վոտները (յերկրորդ զույգ) փոքրիկ խիտաներ ունեն, վորոնցով հոռւմ, հետևի վոտներից վայր են դրում ծաղկափուշու գնդիկները։

Յետևի վոտների թաթի առաջին հոդը, մյուսները համեմատությամբ, շատ խոշոր և և ծաղկափուշի հավաքելու համար կողքերից մաղիկներ ունի։ Մյուսների գրսի կողմից մաղիկներով շրջապատված մի փոսիկ կա, վորը կոչվում է դամոյր գիկ և վորի մեջ ծաղկափուշի յն հավաքում ու բերում փեթակ։ Կրկն վերևի կողմից յերկու զույգ թև կա։ Ամեն մի կողմում մի թև և մի փոքր թև։ Այդ փոքր թևը սովորաբար թափնվում և մեծի տակ, իսկ թռչելի ժամանակ յերկու թևի ներսի յեղրերին յեղած համապատասխան կեռերով միանում են իրար, ու մի մեծ թև և կաղմվում։

Վտրվայնը.— Կաղմված է 9 ողակից, վորոնցից միայն 6 հատն է լավ յերևում։ Մնացած յերեք հատը վորովայնի ծայրումն են, շատ փոքր են, գրեթե թափնված, իսկ վերջինն ամբողջված է խաթոցին։

Վորովայնի ամեն մի ողակը յերկու մասից է բաղկացած՝ վերևի և ներքևի, վորոնք կողքերին շարժուն ձևով միանում են իրար։ Ողակներն իրար հետ միանում են փափուկ, բայց ամուր թաղանթով, այնպես վոր յետևի ողակը կիսով չափ մտնում է առջևի ողակի տակ։ Այսպիսով վորովայնը հարկ յեղած գեպքում կարող է լայնանալ ու փոքրանալ (կծկվել-բացվել)։

Ողակների ներքևի մասի լայնացած տեղում ներսի կողմից գետեղված են սոս արտադրելու 4 զույգ գեղձ։ Վորովայնի ծայրին վերջին հոդերով պաշտպանված խայթոցն է, վորն առեղի պես սուր է և ծայրի կողքերից սղոցի առաջինների նման կտրվածքներ ունի, վորոնց ծայրերն ուղղված են դեպի յետ։ Այսպիսով, խայթոցի ծայրը հեշտությամբ մտնում է մարմնի մեջ, իսկ դուրս գալիս այդ առաջինը խանգարում են, վորի հետևանքով, յերբ մեղուն խայթում է, խայթոցը մեղվի մարմնից պոկվում ու

Յետև և մաշկի մեջ, Պոկլեկով նա իր հետ հանում է նաև որդան-
ները մի մասը, և այսպիսով մեղուն այլևս ապրել չի կարողա-
նում ու սատկում է:

Խայթոցի հիմքի մոտ թույնի փուչիկն է, իսկ նրա կողքին
թույն արտադրող գեղձերը: Այդ փուչիկից մի անցքով թույնը
մտնում է խայթոցի մեջ յեղած խողովակը և անցնում կաշու տակ
(որսկիւմ մարմնի մեջ):

ՆԵՐՔԻՆ ՈՐԳԱՆՆԵՐ

Յետմոխ.—Կոկորդում սկիզբ է առնում կերակրափողը, ժոր
կրծքի միջով անցնում—մտնում է վորովայնը, վորտեղ լայնա-
նալով կաղմում է մեղրափուչիկը: Այդ մեղրափուչիկի մեջ մե-
ղուն, նայած իր կարիքին՝ նեկտար, մեղր, ջուր և հալվածում և
բերում է փեթակ ու լցնում բլբլի մեջ:

Մեղրափուչիկը մի անցքով կապվում է ստամոքսի հետ:
այդ անցքը բանվում է հատուկ փականով: Ստամոքսը բավական
ընդարձակ մի աղիք է վորովայնում: Մեղրափուչիկից մեղրը և
ծաղկափուղին անցնում են ստամոքսն ու այնտեղ մարսվում:

Ստամոքսը միանում է հետին աղիքին: Ստամոքսի միաց-
ման տեղում ամբողջած են բաղմաթիվ բարակ ու յերկար խո-
ղովակներ—մայլոյգյան անոթներ, վորոնք նույն դերն են կա-
տարում, ինչ յերկամունքները՝ կենդանու մոտ:

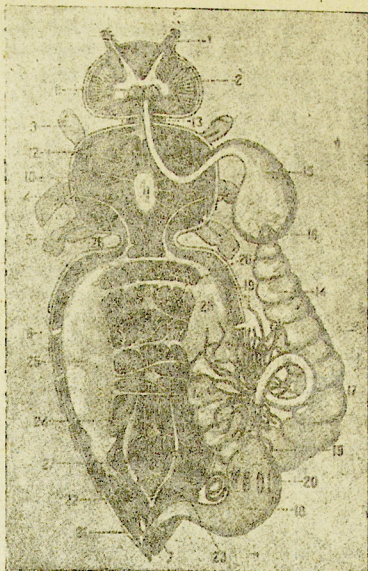
Հետին աղիքը բաղկացած է առջևի ստամոքսից բարակ և
վերջից՝ հաստ աղիքից, վորի մեջ հալվածվում են կերի անպեղծ
մասերն ու կղկղանքի ձևով դուրս դալիս մեղվի հետույքով:

Հաստ աղիքը լալնանալու մեծ ընդունակություներ ունի, և
ձմեռվա ընթացքում նրա մեջ ահագին քանակությամբ կղկղանք
և հալվածվում, վորի շնորհիվ մեղուն ձմեռվա ընթացքում դուրս
չի գնում, մինչև դուրս գնելը:

Գեղձիտ.—Մեղուն ունի յերեք զույգ խոշոր գեղձ, վորոնք
կապ ունեն կերի յուրացման հետ, և վորոնցից մի զույգը բերնի
կողքերին, այսերի տակն է, մյուս զույգը կոկորդին մոտիկ, իսկ
յերբորդը՝ ամենմեծ զույգը՝ գտնվում է կրծքում:

Առաջին զույգը տարբեր խողովակներով բացվում է կոկորդի
մեջ և վորդի համար կերակրանյութ է արտադրում: Այդ զույգն
ուժեղ կերպով զարգացած է աշխատավոր մեղվի մեջ: 2-րդ
զույգը բացվում է վերին ծնոտների հիմքերի մոտ Դրանց նյա-

նակությունը դեռ պարզված չի: Զարգացած և աշխատող մեղ-
 վի և մոր մեջ, 3-րդ գույգն ընդհանուր խողովակով միանում և

Նկ. 5. Մեղվի որդանների դասավորության ընդհանուր տեսքը: 1—բերեկ, 2—բարդ աչք, 3, 4, 5—առաջին, 2-րդ և 3-րդ վոտեքերը (կտրված), 6—չնչանցք, 7—հեռույթի անցք, 8—ուղեղ (առաջին նյարդային հանգույց, 9—փոքրիկ նյարդային զլթայի հանգույցներից մեկը, 10—նյարդ, 11—կրծքի նյարդային հանգույց, 12—նյարդային պուլսիկ, 13—կերակրատիկ, 14—մ. ջրն աղիք (ստամոքս), 15—մեղրափուչիկ, 16—փական, 17—բարակ աղիք, 18—հաստ աղիք, 19—մալպիգյան անոթներ, 20—հետին աղիքի դեղձեր, 21—լայթոց, 22—փոքր թույնի դեղձ, 23—թույնի փուչիկ, 24—մեծ թույնի դեղձ, 25—որային պարկեր, 26—չնչառության խողովակներ, 27—ձվարան:

լեզվի հիմքի առջևի մասի հետ և թուշ և արտադրում, և թուշը քիչ-քիչ միանալով ծծված նեկտարի հետ՝ դանազան թթվուտային նյութեր և տալիս նրան: 3-րդ դույզն առանձնապես զարկացած և աշխատավոր մեղվի մեջ:

Շնչառություն.—Մեղույն իր վորովայնի և կրծքի կողքերին յեղած անցքերով և շնչում: Շնթե մեղվի նստած ժամանակ ուշադրությամբ դիտենք, պարզ կտեսնենք, վոր նրա վորովայնի մեկ բացվում, մեկ կծկվում և (ռիթմիկ շարժումներ և գործում): Այդ նրա շնչառությունն և: Այդ անցքերը միանում են շնչափողերին, վորոնք հաստ ու բարակ խողովակներով և դանազան ճյուղավորումներով միանում են իրար և այսպես անցնում մեղվի ամբողջ մարմնով ու մարմնի դանազան մասերով: Մաքուր ողն այդ խողովակների պատի միջով անցնում և արյան մեջ, և արյան միջից միևնույն ձևով փչացած ողն անցնում և խողովակների մեջ ու արտաշնչում:

Վորովայնի մեջ յերկու տեղ խողովակները լայն տողբալենքի ձև են ընդունում: Թաշեւած ժամանակ մեղուն այդ տողբալենքն ող և լցնում, վորի շնորհիվ մարմնի ծավալը մեծանում ու հեշտությամբ և մնում ողի մեջ:

Արյան օրգանառություն.—Արյան անոթները բաղկացած են յերկու զլխավոր մասից, առաջինը՝ սիրտը կազմված և հինգ բաժանումներից (կամերներից), վորոնք վորովայնի վորեւ մասում խիտի տակ են գտնվում: Այդ կամերներից ամեն մեկն իր կողքերից անցքեր ունի, իսկ ամբողջ սիրտը շրջապատված և մկանների հանգույցներով, վորոնք և զեկավարում են սրտի շարժումները (կծկվել-բացվել):

Սրտի առջևի ծայրից մի խողովակ և սկսվում, վորը վորովայնից կուրծքն անցնելու տեղում մի քանի վորորտներ և տալիս և ապա կրծքի միջից անցնելով բացվում և զլխի մեջ:

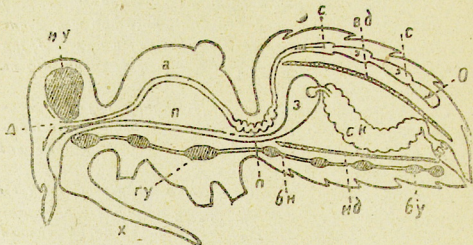
Սրտի ռիթմիկ շարժումների հետեանքով կամերների կողքերի անցքերով արյունը լցվում և սրտի մեջ ու ապա մղվում առաջ: Խողովակներով արյունն անցնում լցվում և զլխի մեջ ու այդտեղից, վորողելով մարմնի բոլոր մասերը, վերադառնում և յետ ու նորից լցվում սիրտը:

Նյարդային համակարգություն.—Բաղկացած և կենտրոնական զլխավոր մասից ու դանազան ճյուղավորումներից:

Կենտրոնական մասը ձգվում և ամբողջ մարմնի յերկարությամբ և բաղկացած և նյարդային հանգույցներից, վորոնցից

ամենագլխավորը գտնվում է գլխում, և ապա մի քանի հաս հանգույցներից՝ կրծքում և վորովայնում: Այդ հանգույցները զույգ նյարդային սյուներիցով միանում են իրար և բազմաթիվ նյարդային թելիկներ արձակում, վորոնցից մի մասը տարածվում է ժարմի ամենահեռավոր ծայրերն ու ընդունում արտաքին զգացումները—հոտառություն, շոշափելիք, լսելիք, ցավի զգացում, տեսողություն և այլն, իսկ մի մասը ներքին օրգաններն և սպասարկում:

Մեղվի զգայարաններ. — Հոտառելիքների և շոշափելիքների

Նկ. 6. Անաստափոր մեղվի կառուցվածքը յերկարությամբ. *A*—արյունատար խողովակի բացվածքը՝ գլխում, *З*—մեղրափուչիկ, *бк*—փորիկի նյարդային զղթա, *ск*—միջին աղիք, *ny*—ուղեղ, *ny*—կրծքի նյարդային հանգույց, *бг*—փորիկի նյարդային հանգույց, *а*—արյունատար խողովակ, *с*—որտի առանձին կամերա, *о*—որտի անոթները՝ կողքերից, *бд*—մեղրի միջնապատ, *п*—կենդանության, *нд*—փորիկի միջնապատ, *г*—արյունատար խողովակի վորտանները, *х*—կնճիթ (լեզու)

օրգանները բեխիկների վրա յեն գտնվում, Դրանք սնանաղան ձևի ուռուցքներ են, վորոնց բացվածքները համապատասխան ձևով հարմարեցված են: Լսելիքները, ինչպես յենթադրում են, դետեկտիվ են վորտերի աղբյուրի վրա:

Հետաքրքրվողներին խորհուրդ ենք տալիս մի խոշորացույց ձևով բերել, վորի միջոցով կարելի յե հեշտությամբ ուսումնասիրել մեղվի մարմնի կազմավորումը, առանձնապես դրսի օրգանները՝ լեզուն, վորտերը, բեխիկները և այլն:

ՓԵԹԱԿՆ ՈՒ ՄՅՈՒՍ ԻՆՎԵՆՏԱՐԸ

Մեղվի բնակարանը

Մեղուն բնական դրության մեջ բնակվում է ծառերի փչակներ-
ընթաց, ծառերի խոռոչներում և բնական ուրիշ հարմար տեղերում:
Շատ վայրերում, վորտեղ այդպիսի հարմար բնակարաններ կան,
գլխավորապես անտառոտ տեղերում, հաճախ մեղվի ընտանիքներ են
գտնում ու յերբեմն հավաքում—բնակեցնում են փեթակների մեջ:

Այս բնական, բնակարաններին բավական նման են այն
կթոցներն ու կոճղերը, վորոնց մեջ գեռ շատ տեղ (Դարալագյաղ,
Ֆյոաւնի, Զանգեզուր և այլ վայրեր) հենց հիմա եւ մեղու յեն
պահում:

Այդ փեթակների մեջ մեղվի բունը չի քանդվում և մեղվա-
պահը չի կարողանում միջամտել մեղվի ընտանիքի կյանքին ու
խնամել ինչպես հարկն է:

Տարբերությունը հետեյալն է.

1. այս փեթակներն իրենց տերն ունեն, անձրևներից ու
զանազան պատահարներից պահպանվում և ձմեռը դրվում են
ձմեռանոց.

2. բնական ձազը բանվում ու բնակեցվում է նոր կթոցում.

3. փչացած ընտանիքի բունը մաքրվում, մոմը, հալվում և
այդ կթոցի մեջ նոր ընտանիք է բնակեցվում.

4. բերքից հետո կթոցի յետևից հացերի մի մասը կտրվում
հանվում և իբրև ավելորդ մեղր, իսկ առջին մասում թողնվում է
մեղվի բունը.

5. բերքի ուժեղ ժամանակ, յերբ կթոցը մինչև յետևը լց-
վում է, մի կցորդ (կսրճ կթոց) և կցվում, վորը մեղվին տեղ է
տալիս նոր հացեր կառուցել ու մեղր լցնել:

Այս բոլորին հակառակ, բնության ծոցում մեղվի ընտանիքն

իր կամքին և Նա ինքն և ընակարանը հարմարեցնում,
խորդուբորդ պատերն ակնամոմով սվաղում, ծակերը ծեփում,
արկանոցն իր պահանջներին հարմարեցնում, հացերը՝ կառուցում
և պատահական ձևերով, առանց վերեն սխտմի, պահպանելով
միայն յերկու գլխավոր ուրնք. 1. հացերը միշտ ամբողջում են
վերեից և ուղղահայաց իջնում ներքև. 2. հացերի արանքի տա-
րածությունը միշտ նույնն է և չի փոխվում (12—13 մմ):

Ներգնահատվող փերակների գյուտը

1860-ական թվականներին Լանգստրոտը Միացյալ Նահանգ-
ներում և Բեռլինյը Գերմանիայում, գրեթե միաժամանակ և
իրարից անկախ, հնաբուս են շրջանակավոր փեթակը:

Այդ յերկու գյուտերն տարբերությունն այն է, վոր Բեռ-
լինյի փեթակի ձևն ու շրջանակի չափսը, վորոշ անհարմարու-
թյունների պատճառով, չեն ընդհանրացել, և այդ փեթակն այժմ
արդեն գրեթե վերացել է, նույնիսկ իր հայրենիքում Գերմա-
նիայում: Իսկ Լանգստրոտի փեթակը գրեթե հինց նույն ձևով ու
չափսերով մինչև այժմ էլ խոշոր աեղ և գրավում կուլտուրական
մեղվապահության մեջ ու ջանի գնում ծավալվում է:

Այն բոլոր փոփոխությունները, վոր մի շարք յերկրներում
մացվել են այդ փեթակի մեջ (Դադանբլատը, Լանգստրոտ, Ռուտ,
Լայոսս և ուրիշներ), հիմնականում չեն փոխում այդ փեթակի
ընույթը, և այդ գյուտը գրեթե ամբողջութամբ մնում է ու կմնա
իրբև անփոփոխ մի գործոն՝ համաշխարհային մեղվապահու-
թյան մեջ:

Փեթակի արտաքին ձևն և միայն խոշոր փոփոխություններ
կրել և ամեն մի յերկրում իր պայմաններին հարմար հատուկ
տեսք ընդունել:

Դործածության մեջ գտնվող փերակներ

Այժմ գրեթե ամբողջ աշխարհում տարածված է փեթակի-
յերեք գլխավոր տիպ՝ Դադանբլատը, Լանգստրոտ- Ռուտ և Լայոսս:

Մեզ մոտ՝ թե Հայաստանում և թե ամբողջ Միության մեջ
Դադանբլատի փեթակն և տարածված, իսկ վերջերս Լանգստրոտի
փեթակն և տարածվում: Այս նույն է, ինչ Դադանբլատինը,
միայն թե ներքևից կտրած, այսինքն՝ Լանգստրոտի շրջանակը
բավական ցածր և Դադանբլատինից: Այս յերկու փեթակն էլ
կանգնող փեթակներ են (ուղղահայաց), այսինքն՝ նոր հարկեր
են ընդունում, վորոնք գրվում են իրար վրա և մեղվին հնարա-
վորություն տալիս դեպի վեր ծավալվել:

Կա նաև պառկած փեթակ (հորիզոնական)՝ Լայանս մեղվապահի հնարած:

Մեզ մոտ փորձեր են արվել այդպիսի հորիզոնական փեթակներ գործածելու՝ Դադանըլատի չափսի շրջանակներով շինվել են յերկար փեթակներ, վերոնք 12 շրջանակի փոխարեն վերցնում են 16, 20, 24 ու յերեմն 30:

Բայց այդ տիպի փեթակները չեն տարածվում այն պարզ պատճառով, վոր չափազանց ծանրաշարժ են և տարվա մեծ մասը—գարուն, աշուն, ձմեռ մեղվի բուռնը նրա միայն մի փոքրիկ մասն են բռնում: Ուրեմն և այդ ձևի փեթակում բուռն տաքացնելն ել դժվար ե:

Բայց այդ, Հայաստանի մեղվապահությունը մեծ մասամբ քաջվոր ե, իսկ անդամության համար, իհարկե, ամենից ավելի հարմարն այնպիսի փեթակն ե, վորը մի ջանի մատերից ե բաղկացած և հարկ յեղած դեպքում կարող ե փոքրանալ ու մեծանալ:

Թե՛ Դադանըլատը և թե՛ Լանգստրոտը հավատար բերք տալու տեսակետից մեզ մոտ առայժմ նույն նշանակություն ունեն, այսինքն՝ չի նկատված, վոր Դադանըլատն իր շրջանակի մեծության շնորհիվ ավելի բերք տա:

Իսկ Լանգստրոտը, դրա հետ միասին, արտադրական նշանակություն ունեցող մի շարք առավելություններ ունի, այն ե.

1. փեթակն ավելի հեշտ ե գլխի գալիս, վորովհետեւ ընի համար ավելի նեղ տախտակներ են պետք:

2. փեթակն ավելի թեթեւ ե թե վերցնել-դնելու և թե տեղափոխության համար ավելի հարմար ե, մահաժամոք յերբ տանիքը հարթ ե:

3. յերկրորդ հարկը վերցնում ե ընի շրջանակներ, և այդպիսով վերեի ու ներքեի շրջանակները կարելի յե դասավորել ու փոխանակել մեկը մյուսով:

4. շրջանակն ավելի թեթեւ ե և վրան ալիսատելը թե ավելի հեշտ ե և թե տեղափոխությունների ժամանակ ավելի քիչ ե զննալու:

5. Թույլ ընտանիքներն այդ փեթակի մեջ ավելի շուտ են դարձանում ու դառնում նորմալ ընտանիք: Այդպիսով արհեստական բաղմայման գործն ել անհամեմատ ավելի հաջող ե գնում:

Սակայն պետք ե վորոշակի կերպով ասել, վոր բերքի ոգտադրածման համար այդ յերկու տիպի փեթակների տարբերու-

թյուռնը մեծ չի, և շնորհքով մեղմապահը միևնույն հաջողությամբ կարող է յերկու փեթակից ել լավ բերք ստանալ:

Միայն տնտեսություններում անհրաժեշտ է մտցնել մի սկզբունք—միևնույն մեղմանացում չպահել յերկու տիպի փեթակ, վորով գործը շատ է դժվարանում: Կետք է տարբեր չափսի մոմաթերթ ունենալ, տարբեր չափսի զրկանակներ, տարբեր չափսի փեթակներ շինել և այլն:

Դադանբլաճի յիլ Լոնգսթոնի փերովների գծագրությունը յիլ չափսերը

Հայաստանի պայմաններում, վորտեղ քոչվոր մեղմապահությունը խոշոր դեր է խաղում, ամենից ավելի հարմարը հարթ տանիքն է և ցածրիկ վտաքավոր հատակը: Այս պատճառով դժագրությունների մեծ տրված է այդ ձևը:

Հարթ տանիքի հարմարությունն այն է, վոր հնարավորություն է տալիս թե տեղափոխության ժամանակ և թե ձմեռանացում փեթակներն իրար վրա հեշտությամբ շարել:

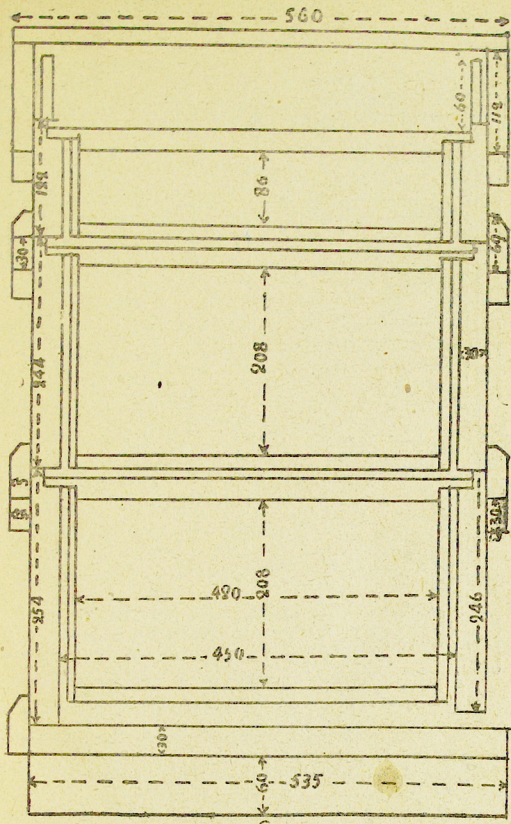
Վերացվում են նաև տանիքի տախտակների ավելցուկները, վորոնք սաստիկ խանգարում են իրար կողքի շարելու ժամանակ:

Հարթ տանիքի պակասությունն այն է, վոր անձրևի ջուրը վրայից չի հոսում ու ճեղքերից ներս է լցվում: Յեթե թիթեղով պատես, ի հարկե, այդ խնդիրը կվերանա:

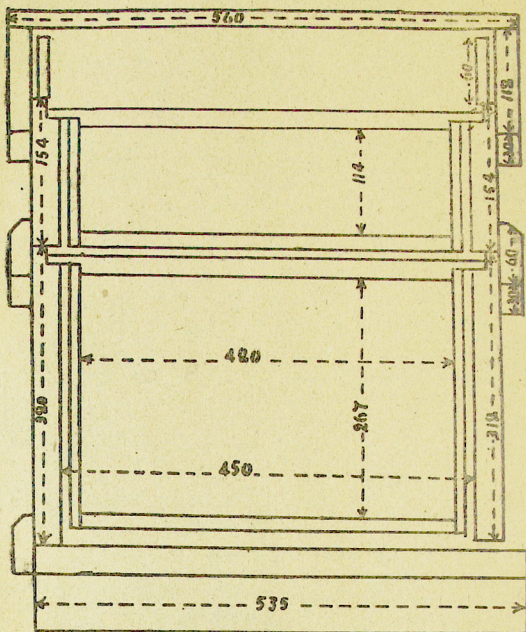
Կարելի չէ թիթեղի փոխարեն գործածել նաև ֆաների կտորներ, ի հարկե, լավ ներկելու պայմանով:

Ամերիկական տիպի շուռտովի հատակները, վորոնց մի յերեսը մյուսից բավական խոր է և ձմեռվա ընթացքում է այդ յերեսը գործածվում, մեղ մոտ դժվար թե հաջողություն ունենան, վորովհետև մեծ հնարավորություն չունենք ամեն մի հատակի համար առանձին պատվանդան շինել ու ման ածել հետներս, քանի վոր այդ հատակը վտանքը չունի: Առանց պատվանդան ել տեղաված ե՛լք, ամեն անգամ, մի վորևե տեղ դնելիս տակը քար շարել, վոր գետնից բարձր լինի: Բայց քարերի վրա դրած փեթակն անկայուն է լինում ու գլխացավանք է պատճառում:

Ուրեմն հատակը ցածրիկ վտաքերի վրա պետք է շինել, այսինքն այնքան, վորքան մեր պայմաններում անհրաժեշտ է փեթակը գետնից քիչ բարձր պահելու համար:

Նկ. 7. Հանգստարանի փեթակի կտրվածքը: Բուժք, կորպուսը և փերճանոցը

Նկ. 8. Դադանբլատի փեթակի կարվածքը Բուճը և զերնահարկը

Ամեն մի մեղովանոց փեթակներէ համար պիտի ունենա վերեւի հարկ:

Լանգստրոտի փեթակներէ համար սովորաբար գործ են քածուած կորպուսներ, այսինքն՝ ալահատի բներ: Այդ կորպուսները, ինչպես յերևում եւ դժադրութեանից, շինվում են ուղիղ բնի շրջաօղակներէ չափով:

Բացի այդ, գործ եւ անվում նաեւ կիսակորպուս (վերնահարկ), զոր կորպուսի ուղիղ կեսն եւ կաղմում եւ հանալ կորպուս չլինելու դեպքում յերկու հատ կաբելի յե իրար վրա դնել եւ այսպիսով փոխարինել մի կորպուսին:

Դադանըլտի փեթակներէ համար գործ եւ անվում վերնահարկ, զորի իսկակական բարձրութեանը պիտի լինի 167 մմ, բայց այժմ մենք գործ ենք անում ափելի ցածր վերնահարկ, զորը նույնպես Դադանըլտի կորպուսի կեսն եւ կաղմում:

Դործ են անվում նաեւ տյնպիսի կորպուսներ, վորոնք նույն հնարավորութեաններն են տալիս Դադանըլտին, ինչ վոր Լանգստրոտին.

Ամեն յերկու հիմնական փեթակին, մեր պայմաններում, պետք ե ունենալ աւանդաւ մեկ կորպուս եւ մեկ կիսակորպուս, վորը կապահովի ընտանիքներէ զարգացումն ու ոգտագործումը:

Վերեւի հարկերն աշխանից գործադրվում են չեչերը եւ մեղովը շրջաօղակները տեղափոխելու եւ պահպանելու համար:

Մեղրոհան

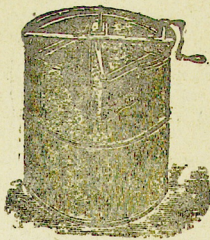
Մի մեքենա յե այդ, զորի մեջ շրջանակներից մեղը են քածում:

Թիթեղե մեծ, կլոր աման եւ հեցերով (обруч) պատած, զորի ներսում ուղղահայաց մետաղե առանցքի վրա ամրացրած ե շրջանակային վանդակը՝ մետաղե բարակ ձողիկներից ե ցանցից շինած:

Առանցքի ներքեւի ծայրը հենվում ե կոնաձև հատակի մեջանդում ամրացրած հիմքի վրա ե մտնում ե այդ հիմքի մեջ յեղած փոսիկի մեջ, վորտեղ գցված ե պողպատե մի գնդիկ, վորը հեշտացնում ե առանցքի պտտվելը (շփումը պատում ե):

Վերևի կողմից առանցքն անցնում է փայտե հաստ ձողի վիշով, վերը կամուրջի պես ամրացած է ամանի յեղրերին:

Այդ կամուրջի վրա ամրացված է բավական հաստ ու պինդ պատվանդանը՝ իր մեծ անիվով (շեստերնյա), ղողթատամբերով բռնում է ա-

Նկ. 9. Մեղրահան

ռանցքի վերևի կողմում ամրացրած փոքր անիվին (փոքր շեստերնյա), իսկ առանցքի ծայրը մտնում է պատվանդանի վերևից կորացած և ուղղահայաց իջնող ծայրի մեջ:

Մեծ անիվը պատվանդանի բռնիչներին միջով մի հորիզոնական մետաղե ձողով միանում է կոթի (բռնակի) հետ:

Մեղրահանի ամանը (շանչը) ներքևի կողմից մի անցք (ծորակ) ունի, մոտ 6 սմ լայնությամբ, վոր հատուկ կալնիչով փակվում է:

Մեր գործածած մեղրահանները սովորաբար միանգամից չորս շրջանակ են վերցնում, բայց կան և ավելի փոքր մեղրահաններ 2 կամ 3 շրջանակ վերցնող:

Խոշոր արտադրության մեջ գործածվում են նաև ավելի շատ շրջանակներ վերցնող մեղրահաններ, բայց դրանք հարմար են նստակյաց մեղվանոցների համար: Դրանցից կան 8, 16, 40, 64 և ավելի շրջանակ վերցնող:

Վանդակում սովորական 2—4 շրջանականոց մեղրահանի մեջ շրջանակներն իրար դիմաց են դրվում, յերեսները դեպի առանցք:

Բայց յերբ շրջանակների թիվն ավելանում է, այդ ձևով հնարավոր չի դասավորել: Դրա համար ել ներսի վանդակն այնպես են շինում, վոր շրջանակները շառավղաձև դասավորվեն առանցքի շուրջը, ինչպես անիվի հաղերը: Այդ մեղրահանները կոչվում են շառավղային:

Մինչև այժմ մեղ մոտ յեղած մեղրահաններին վանդակներն այնպես են սաքեղած, վոր շրջանակը, մի յերեսը քամելուց հետո, պիտի հանել, շուռ առ նորից դնել, վոր մյուս յերեսն ել քամվի: Բայց հիմա արդեն դոքժի յենք դնում նաև ինքնաշուռ մեղրահաններ, այսինքն՝ ամեն մի շրջանակի համար. վանդակը

զրաշից ցանցավոր տուփ ոգնի, վոր հատուկ ըննիչներն վրա
ինքն իրեն շուռ և գալիս տեղում, այնպես վոր, յերբ մեղրահանի
բռնակը (թեր) մի ուղղությամբ ենք պատեցնում, շրջանակի մի
յերեսն և քամվում, իսկ յերբ ուղղությունը փոխում ու հակա-
ռակ կողմն ենք պատեցնում, շրջանակները տուփերի հետ իրենք
իրենց շուռ են գալիս ու մյուս յերեսներն ել քամում:

Շառավղային մեղրահանի մեջ շրջանակները շուռ գալու
կարելի չունենալ նրանց դասավորությունն ինքնատի՛նքյան այն-
պես և, վոր բռնակը վոր կողմի վրա պատեցնես, շրջանակներն
այն յերեսն ել կքամվի:

Քամելու ժամանակ մեղրահանը մի հարմար տեղ այնպես
պիտի ամրացնել, վոր չշարժվի և կողքի վրա ծոված չլինի
(կշեռք լինի):

Շրջանակներն մեջ պիտի վորոշ ընտրություն կատարել, այն-
պես վոր իրար գլխաց դրվող շրջանակները մոտավորապես միե-
նույն ծանրությունն ունենան: Յերբ մեկը մյուսից թեթև և լի-
նում, մեղրահանը թափ և տալիս, տեղից խախտում և և չնչերն
ալելի շուռ են կտրվում ու փչանում:

Մեղրահան մեքենայի համապատասխան տեղերը, մանա-
վանդ անիվները և առանցքի ներքևի ծայրը յերբեմն պիտք և
յուզեր:

Մեղրահան մեքենան սովորաբար ձեռքով են բանեցնում,
բայց խոշոր արտադրության մեջ անհրաժեշտ և ելեկտրականու-
թյան միջոցով մեքենայական շարժում մտցնել:

Մեղրահանից մեղրի դուրս գալն ու ամանները լցնելը նույն-
պես կարելի չն մեքենայացնել:

Սերեկներն ամանը թիթեղից չինած մի քառակուսի աման
և՛ 30 սմ լայնությամբ, 60 սմ յերկարությամբ և 30 սմ բարձ-
րությամբ, վորն մեջ հազցրած և մի ուրիշ թիթեղե անոթ, և վո-
րի հատակն տեղը մետաղե ցանց և ամրացված:

Տեղափոխման ժամանակ այդ ցանցավոր ամանը մտնում և
մյուսն մեջ, իսկ գործի ժամանակ այնպես ենք վեր բարձրաց-
նում, վոր ներքեի մասը մի 10 սանտիմետրի չափ մնա ներքեի
ամանի մեջ: Վորպեսզի այդ գրության մեջ մնա, յերկու շերտ
կորացրած թիթեղ կամ հաստ մետաղալար հաղցնում ենք ներ-
քեի ամանի յեզրերին ու այդ շերտերի վրա հարմարեցնում ցան-
ցանվոր անոթը:

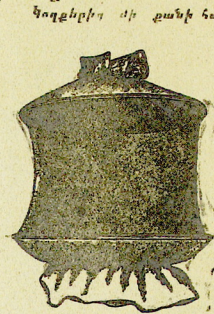
Ցանցավոր անոթի բերնի վրա հարմարեցնում ենք փայ-

տե ձողիկավոր մի վանդակ, վորի վրա և հենում ենք շրջանակն ու սերեկներն առնում:

Դանակի բերնից սերեկները թափվում են ամանի մեջ՝ ցանցի վրա, վորտեղից մեղրը քամվելով լցվում է ներքևի ամանի մեջ: Դանակն ամեն անգամ քսում ենք վանդակի ճաղերին (ընչուե՞րհայ, մեղրի ու մոմի կտորտանքը մաքրում ու նորից սերեկն առնում:

Պատյան պատվանդան

Մեղրահանի համար մի փայտե արկղ ենք շինում, վորին աշխատում ենք կլոր ձև տալ: Այդ արկղն ափսոս է շինվում, վոր մեղրահանը կիսով չափ մտնում է մեջը: Տեղափոխելու կամ հանգիստ կանգնելու ժամանակ այդ արկղը ծառայում է իբրև պատյան, իսկ մեղր քամելու ժամանակ մեղրահանը միջից հանում, այդ արկղը շուռ ենք տալիս բերնի վրա ու մեղրահանը շնում վրան:

Նկ. 10 Պատյան

Գողքերի մի քանի հատ մեկ ենք խփում, վոր մեքենան տեղից չշարժվի: Ծորակը կախ ենք անում, վոր տալն աման դրվի:

Արկղը շինվում է յերեք ամ հաստություն ունեցող տախտակից:

Պլատանց (յիբսի բոդ)

Սովորաբար կարվում է բարակ կտորից՝ չթից, մաււայից, և աչքերի համար մի կողմում ցանց—տյուղ է կարվում, վոր միջից սև ու նուրբ պետք է լինի՝ հեշտ տեսնելու համար:

Ցանցը ներսից ափսոսի հարժարություն պետք է ունենա,

վոր կողերը մարդու յերեսից և ընդհանրապես մարմնից բաժանվան հեռու լինեն, վորովհետև ջորի միջից մեղուները խայթում են: Ուստի հաճախ հարմար է լինում գլխարկի վրայից հաքնել (ամենից հարմարը կեպին է):

Թիթեղից շինած մի կարճ խողովակ ե՛լ հեղ ծխանցքով կա-
փարելը դեպի առաջ թեքված: Խողովակի յետևը փուջան եւ ամ-
բացված:

Ծխարարի մեջ կարելի չե վառել հին շոր, փռած փայտ, աթաղ-
բայց ամենից ավելի հարմարը չոր աթարն եւ նախ՝ աթարի
ծուխը դառն չի եւ մեղվին չի ջղայնացնում, յերկրորդ՝ աթարը
շուտ եւ վառվում, հեշտ եւ միտում, առատ ծուխ եւ տալիս ու ծխա-
րարի մեջ չի հանդիսում:

Ծխարարը վառել եւ վառ պահել մեղվապահները հաճախ
բավական դժվարանում են: Ամենից հեշտ վառելու միջոցը հե-
տեյալն եւ

Մեղվապահը հոգատարութեամբ պահում եւ մոմտոված հին
ծածկոցները, վորոնք արդեն անպետք են դործածութեան համար:
Ամեն անգամ մի փոքր կտոր այդ մոմտ շորից վառում դրում
են ծխարարի մեջ, բորբոքում, աթարի մանր կտորները լցնում
վրան. ու անընդհատ բորբոքում: Եռտող աթարն ակտում եւ ծխալ:
Նրա վրա նոր կտորներ են ափելացնում, ծխարարը լիքը լցնում
ու կափարիչը փակում:

Ուրեմն, մեղվապահն ապահով տեղում իրեն համար միշտ
պետք ե ունենա մոմտոված շորեր ե չոր աթարի պաշար:

Մեղվանոցում աշխատելիս ծխարարի գործածութեանը միշտ
անհրաժեշտ եւ ծուխը մեղվին այնքան ե հանգստացնում, վոր
քող դործածելու հաճախ կարիք չի լինում: Միևնույն ժամանակ
ծխի գործածութեանը հնարավորութեան ե տալիս արագ ե հա-
ճախ առանց յիբեք ծածկելու աշխատել մեղվանոցում:

Քերիչ (ստամեսկա)

Ձանաղան ձևի քերիչներ կան, վորից ամենահարմարը
Ռուտի քերիչն ե:

Փոքրիկ, ձևաքի միջի մետաղե գործիք ե, վորի յերկու ծայ-
րերը հարթ, լայն ու բավականին սուր են: Մի ծայրն ուղիղ ե,
մյուսը՝ կորացրած (կարթաձև):

Այդ քերիչով շրջանակն ենք տեղահան անում, փեթակի
միջից մոմերն ու կեղտոտութեանները քերում:

Թափ տված շրջանակի վրայից ֆառացած մեղվին թափելու համար գործ ենք ածուժ հատուկ խողանակ՝ նեղ, յերկար, խիտ մազերով, փայտե յերկար կոթով։ Բայց վորձը ցույց ե տվել, վոր կարելի չե ալդ խողանակը չգործածելը Ամենից հարմարը վորքերիկ աղելն ե, վոր կարելի չե

Նկ. 11. Խողանակ

համապատասխան բույսերից պատրաստել և բանեցնել։

Ձեռնառայլակ

Անհրաժեշտ ե ձեռք բերել և մեղվանոցում գործածել դանդան ձեռի 1—4 անվաճոր վորքերիկ ձեռնառայլակ։ Ամենից հարմարը 4 անվանի սայլակն ե, բավական լայն պլատֆորմով և ցածր կողերով։ Յեթե սայլակը ուսորներով լինի, ալելի լավ։

Շաւտկան արկղ

Մեղվանոցում գործածելու համար պետք ե շինել ֆաներից մի թեթեւ ձեռնափեթակ—կափարիչավոր արկղ, վոր վերցնի 6 հատընի շրջանակ։ Արկղի յերկու կողմից մի վորքերիկ փոկ են ամրացնում ու թեւ գցած կամ ձեռքին կախ՝ հետները ման են ածում և, հարկ յեղած դեպքում, փեթակի միջից հանած շրջանակները ժամանակավորապես դնում մեջն ու կափարիչը ծածկում։

Կ Ե Ի Ն Բ

Կշռափեթակի համար գործ ենք ածուժ տասնորդական կշեռք։ Պատրաստում են նաև հատուկ կշեռքներ, վորոնք ալելի թեթեւ են և հարմար՝ տեղափոխության համար։ Բայց առայժմ մեղ համար միակ հարմար կշեռքը տասնորդականն ե, վորից ամեն մի խաշոր մեղվանոց մեկ հատ պետք ե ունենալ։

Մայրավանդակը մետադե ցանցից ե պատրաստվում ու տարբեր ձևի (հարթ, կլոր) և յերկու կողմից անցք ե ունենում և այնպիսի չափսով, վոր շրջանակների արանքը հեշտությամբ տեղավորվի։

Յեթե պատրաստի վանդակներ չկան, ինքը՝ մեղվապահը

մետաղացանցից կարող ե թիթեղի միջատով մի քառակուսի կտոր
կտրել (յերկարությունն ու լայնությունն 8—9 սմ), խողովակի
պես կլորացնել, յեզրերն իրար միացնելով ծայրերին՝ փայտե
խցաններ ամրացնել կամ մի ծայրն ուղղակի մոմով բռնել:

Կերտումներ

Լինում են տարբեր ձևի: Կան ալյուրիները, վոր բնի վե-
րեից ծածկոցի տակ դնելու համար: Են հարմարեցվում, բայց մեզ
համար ամենից լավը բնի կողքին դրվող կերամանն ե, վոր սպի-
տակ թիթեղից շինած մի աման ե՝ խորությունը մինչև 12 սմ,
լայնությունը 4—5 սմ և ալյուրի յերկարություն ունենա, վոր
հեղատեխամբ տեղավորվի շրջանակի մեջ: Կողքի ականջները
ներսի կողմից մեխվում են շրջանակի կողերին և ալյուր շրջա-
նակի մեջ հարմարեցված դրվում ե բնի կողքը, փեթակի մեջ:
Մեջը բարակ, յերկար, ծակծկված տախտակի կտորի մի լաստ ե
գցված, վոր լողում ե ջաջարաջրի յերեսին, ու մեղուները նստե-
լով նրա վրա՝ կողքերից ու ծակերից ջաջարաջուր են վերցնում:

Պատերի ներսի, կողմից ակնամոմի և մոմի տաք լուծույթ
պլտի քսել, վոր կողքերին սառելով մեղվին հնարավորություն
ե տալիս հեղտությամբ իջնել կերամանի մեջ ու քարձրանալ:

Առանց այդ ել կոկ թիթեղի վրայով մեղուները դժվարու-
թյամբ են իջնում-քարձրանում և հաճախ թափվում են ջաջա-
րաջրի մեջ ու կոտորվում: Լաստն ել այնքան լավ հարմարեցված
պլտի լինի, վոր ջաջարաջրի մակերեսի հետ հեղտությամբ իջնի
ու քարձրանա:

ԱՅԼ ԻՆՎԵՆՏԱՐ

Անհրաժեշտ պարագաներից շատերի նկարագրությունը
տրված ե խնամքի համապատասխան գլուխներում, իսկ մի քա-
նիքը, վոր չեն մտել այդտեղ, կտանք այս գլխում:

1. Քոչվոր մեղվամեցտիկն ճնակ

Շինվում ե փայտից ու հարմարեցվում ե քանդելու և տե-
ղափոխելու համար:

10 սանտիմետր լայնք և հաստություն ունեցող փայտե ձո-
ղերից ամուր շրջանակներ են պատրաստվում, վորոնց մեջը ֆա-
նել կամ քարակ տախտակ են մեխում:

Տնակի ամենահարմար չափերն են՝ լայնությունը յերկու մետր, յերկարությունը՝ յերեք մետր և բարձրությունը յերկու մետր, ամբողջ ծավալը՝ 12 խմ, տանիքը կարելի չե՝ առջևից գետնի հետ թեք անել, բայց ավելի լավ է, վոր յերկթեք լինի դեպի կողքերը:

Տնակը սովորաբար 3 կտորից է լինում—առաջին և յետևի պատերը յերկուական կտորից, կողքի պատերը՝ մեկական կտորից և տանիքը՝ յերկու կտորից:

Այս կտորներն այնպես են շինված, վոր հեշտ լինի իրար հետ հարմարեցնել, ամբողջն էլ ու տնակ դարձնել: Կարելի չե՝ ճարմանդներով ամրացնել իրար հետ:

Տնակն ունենում է մի դուռ և դռան յերկու կողմերից՝ մեկական փոքր լուսամուտ՝ ցանցով պատած:

Փոքրիկ մեղվանոցի համար կարելի չե՝ ավելի փոքր ու թեթև շինել, բայց մեր տված չափոն ամենից հարմարն է, վորովհետև կարող է մեջը տեղավորել մեղրահանն իր պարադաներով, բաժականաչափ մեղրամաններ և կորպուսներ մեղրի շրջանակներով:

Յոնցավոր վրան՝ զոդ մեղուներից պաշտպանվելու համար

4—5 մ հաստություն ունեցող փայտե ձողիկներից շինվում են ամուր շրջանակներ ու ծխնիներով կամ ճարմանդով ամրացվում իրար:

Դրանց վրա մեխվում է մեռադացանց կամ մառլա (թեթև լինելու համար): Մոլորաբար այդ վրանի պատերը ծավում են իրար ու մի կողմ դրվում:

Վրանի չափսը

Լայնությունն ու յերկարությունը 1,25-ական մետր է, բարձրությունը՝ 1,5 մետր:

Գործածելու համար վրանը բացվում և ամրացվում է իր սովորական դիրքով ու կադմվում վրանը:

Մեղվապահը մտնում է վրանի տակը, ներսում գտնվող բռնակներից վեր բարձրացնում վրանն ու վորեւ փեթակի վրա դնում այնպես, վոր ներսը՝ վրանի տակ մնում են ինքն ու փեթակը: Այդպիսի վրանով պաշտպանված փեթակի համար հարկ չեղած անհրաժեշտ գործերը կատարում ու հետո տեղափոխվում է մի ուրիշ փեթակի վրա:

Ախտահամմտն կամեր

Հիվանդոտ ինվենտարն ախտահանելու համար միննույն բժշկական (սանիտարական) կամերն ե այդ, և յթե մեղվանոցին մոտիկ այդպիսի կամեր լինի, ապա այդ կլինի ախտահանութեան ամենահարմար միջոցը:

Թե փեթակները և թե ուրիշ պարագաներ դրվում են կամերի մեջ և ուժեղ դոլորշու կամ տաքացրած ոգի միջոցով ախտահանվում, վորի համար մի ժամը բավական է:

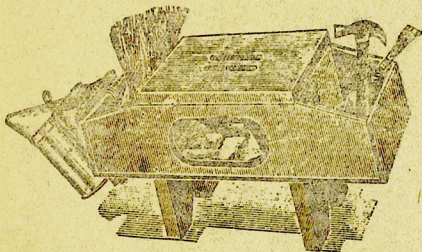
Թիթեղից կարելի յի մի կամեր շինել, հարմարեցնել անիմաների վրա ու դործածել հատկապես մեղվանոցներին համար:

Ջրի տոց

Մեղվանոցը հաճախ դրվում է այնպիսի տեղ, վորտեղ ջուրը հեռու յի: Անհրաժեշտ է ունենալ փայտե թիթե տաշտեր, վորոնք դնում են մեղվանոցի մոտ և մեջն ամեն առավոտ ջուր լցնում: Ջրի մեջ խոտ և փայտի կտորներ են դնում, վոր մեղուները վրան նստեն և ջուր վերցնեն: Ջուրը կարող է ծռալ տակառից կամ ծորակ ունեցող հատուկ ամանից:

Արկղ-օթուրեօ

Տախտակներից մի փոքր նստարան են շինում, մեջը մի

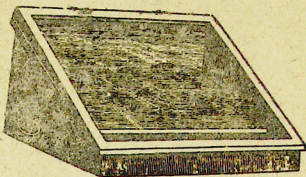
Նկ 12 Ա. կղ-տարուրեօ

արկղ, կողքերը դուրս ցցված ու բերանը բաց: Այդ արկղի մեջ մանր-մուշեր դործիքն'ր ու պարագաներ՝ մուրճ, աքցան, քերիչ, ծխաբար, աթար, լուցկի և այլ բաներ են դնում:

Մեղվապահն այդ տաքուրեւոն աշխատանքի ժամանակ հետը ման եւ անուշ, նստում եւ վրան ու միւսնույն ժամանակ ձեռքն ընկած մոմի կտորը դցում մեջը:

Արեւի մոմանու

Սա մի արկղ ե՛կ կափարիչը թեք և ապակեպատ: Վերեւից մի մեծ տաշտ եւ դրվում մեջը, իսկ ներքեւից՝ փոքր: Մեծ տաշտի յերեսին մետաղե ցանց եւ ամրացված: Հավաքած մոմերը դցում

Նկ. 13. Մոմահալ

ենք այդ ցանցի վրա: Արեւի տաքութեանից ապակու տակ մոմերը հալվում են ու քամվելով՝ ցանցի միջով լցվում տաշտը:

Վերեւի տաշտի առջեւի մասում շինված ծորակով հալված մոմը լցվում եւ ներքեւի յերկար ու նեղ տաշտը և ստում, կաղապարվում եւ:

Մոմի չհալված ֆագորդները ցանցի վրայից հետդնտեւ վերցնում ու հավաքում են մի կողմի վրա և վերջում կաթնային մեջ ջրով հալում ու տալիս մամուլի:

Հյուսնի գործիքներ

Բացի բոլոր պարագաներից ու գործիքներից, ամեն մի մեղվապահ իր մեղվաշողում պիտի ունենա հյուսնի անհրաժեշտ գործիքներ՝ Լանդա, շերխաբիլ (գլախ), դուր, ստամեսկա (իգմիր), շադափ, սիսո և ուրազ:

Պատգարակը սովորական շինարարական պատգարակի ձև ունի: Բայց վերջինս բովական ծանր եւ յերկու փայտե ձողի վրա, իրարից բավական հեռու, միայն յերկու նեղ տախտակ պետք եւ խփել ու փեթակը դնել վրան: Բավական հաջողութեամբ գործ են անում նաեւ յերկու իրարից անշատ տախտակի կտոր՝ 20 սմ լայնութեամբ, 3 սմ հաստութեամբ և մետրուկես յերկարութեամբ: Այդ տախտակի կտորների ծայրերը կլորացնում են, վորք թռնելու համար հարմար լինի: Յերկու բանվոր պատգարակի ձեւ

վով բռնած՝ այդ տախտակներն տափակ յերեսը յերկու կողմից հուշայ են տալիս փեթակի կողքերին ու բռնեցնելով փեթակն կողքի շրիշակներին (պլինտուս)՝ փեթակը վերցնում-տանում են:

Յեթե շրիշակներն ավուր են ու բանվորներն զգուշ, այդ ձևով փեթակ տեղափոխելը չափազանց հարմար է, վրովհետև փեթակն այլևս վոչ վերցնում ենք, վոչ դնում և վոչ էլ նորից իջեցնում պատգարակի վրայից:

Մեղվանոցային տեմքեր

Ձմեռանոցներն նկարագրությունը և հարմարեցումը արդ՝ վաճ և ձմեռեալ մասին յեղած գլխում: Բացի այդ, մեղվանոցի աշխատանքների համար կառուցվում են նաև հատուկ շենքեր, վորոնք ծառայում են իբրև աշխատանոց, իբրև պահեստ՝ ինվենտարի, մեղրի և այլ բաների համար:

Մեղվանոցի մոտ կառուցվող շենքերն ավելի լավ և մեղվանոցի ներքևի կողմը կառուցել, վոր ծանրությունները ձեռքով կամ սայլակով դեպի սերքև տանելը հեշտ լինի: Այս շենքերն անհրաժեշտ են հատկապես նստակյաց մեղվանոցներին համար:

ԳՍՐՆԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ ՄԵՂՎԱՆՈՑՈՒՄ

Տեղի բնութայնություն

Սովորաբար ամեն մի մեղվանոց ունենում է իր տեղը, վորտեղ նա դրվում է ձմեռանոցից դուրս հասնելիս։ Նոր տեղ ընտրելիս պետք է ուշադրություն դարձնել հետևյալ պայմաններին վրա.

1. ինչքան հնարավոր է, այդ տեղը պիտի մոտ լինի ձմեռանոցին, վորպեսզի հասնել (դուրս գնել) դժվար չլինի.

2. պաշտպանված լինի քամիներից.

3. լինի արևկող, այսինքն արևելքից, հարավից ու արևմուտքից չլինեն այնպիսի պատվարներ (բարձր շենքեր, ծառեր և այլն), վորոնք իրենց հովի մեջ պահեն մեղվանոցը կամ նրա մի մասը.

4. այնքան հեռու չլինի դաշտերից, վորպեսզի մեղուն ստիպված լինի յերկար ճանապարհ անցնելու մինչև բերքին հասնելը.

5. խոնավ կամ ճահճոտ չլինի.

6. դաշտային վայրերում անհրաժեշտ է դնել ծառերի հովում (վոչ այնքան խիտ).

7. մոտերքում չլինեն մեծ ջրեր, իսկ աղբից առու չանցնի, վորովհետև դաշտից վերադարձող մեղուները հաճախ թեթև քամուց անգամ թափվում են ջրերն ու փչանում.

8. բավական հեռու լինի մեծ, փոշոտ ճանապարհներից, կալերից և ընդհանրապես աղմկոտ ու փոշոտ տեղերից.

Տեղի համառոտագրում

Նախ քան դուրս հանելը, մեղվանոցի տեղը պիտի հարմարեցնել։ Ամենից առաջ պիտի հոգ տանել, վոր ցիխ չլինի։ Յերբ արդեն մեղուները հանելու ժամանակն է, հաճախ մեղվանոցի տեղը դեռ ձյուն է մնացել, ուրեմն նախորոք պետք է մեղվանոցի տեղն ազատել ձյունից, վորպեսզի, մինչև մեղուները դուրս հանելը, այդ տեղը վորոշ չափով չորանա։ Կարելի չե ուղղակի ձյունը դցիլ — հեռացնել։ Բայց դա դժվար է։

Ամենից ավելի հեղուր հետեյալն է. ձյունի վրա պետք է քարակ շերտով ցրել տալ հող կամ մոխիր, վորից ձյունը շատ հալվում է:

Յեթե տեղն անհարթ է (դար ու փոս կա, ըսբեր, աղբ և այլն), այդ բոլորը պիտի մաքրել և հարթել:

Հարկ յեղած գեպըում անհրաժեշտ է նաև փեթակների տակը քարեր շարել:

Մեղվամեցոյիցն պատկաճներ (հոգմարգելներ)

Յեթե առաջուց շինված ցանկապատ չկա, մեղվանոցի տեղը պիտի անպատճառ ցանկապատել տախտակներով (մինչև յերկու մետր բարձրությամբ): Տախտակների միջև պետք է թողնել 3—4 սանտիմետր արանք, վորպեսզի քամին ցանկապատին խփվելիս վորոշ չտփով անցնի, ինչպես ասում են, «մաղվի» տախտակների արանքով:

Փյուղական փոքրիկ մեղվանոցները գրեթե միշտ արեկող և չորս. կողմից լավ պաշտպանված տեղերում են գտնվում: Իսկ պետական մեղվանոցները խոշոր են և հաճախ անհրաժեշտ է դնել գյուղից դուրս, բնց դատում:

Ամեն տարի գարնանը ցուրտ քամիներ են լինում, և մեղվի բնասանիքները տուժում են ավելի կամ պակաս չափով:

Ուրեմն արդյունաբերական մեղվանոցների համար մեղվանոցային հատուկ պատվարներ (հոգմարգելներ) սարքելն անհրաժեշտ պիտի համարել:

Յեթե մեղվանոցն ամեն տարի գարնանը միևնույն տեղում է գրվում, ամենից ավելի լավ պատվարը ցածր ծառերից կամ բարձր թփից յեղած ցանկապատն է, վոր հաճախ կարող ենք մենք ինքներս տնկել:

Փեթակների օտարվածք մեղվամեցում յնվ արկամեցների բացումը

Նախ քան դուրս գնելը փեթակները արկանոցները պետք է փակել, իսկ դրսում արկանոցներն ուղղում ենք սովորաբար դեպի հարավ: Փեթակները դրսում շարելիս առաջ պետք է դնել առջևի շարքն ու շարելով գալ դեպի յետ:

Յերբ շարքը դրվում է, միանգամից ամբողջ շարքը պիտի շարել և վերջացնել: Այդպիսով նոր դրված փեթակների մեղուները չեն շփոթվի և չեն մտնի ուրիշ փեթակների մեջ:

Փեթակներն իրարից 1 մետր հեռավորության վրա պետք է դնել, իսկ շարքերն իրարից մեկ ու կես մետր հեռու: Յերբ տեղը

փոքր է, կարելի յե ավելի մոտիկ դնել, բայց այնպես, վոր հնա-
րավոր լինի ազատ անցուդարձ անել և աշխատել: Յեթե յեղա-
նակը տաք է ու մեղուներն անհանգիստ են, լավ կլինի հենց
դուրս դնելու հետ միասին շուտ բացել արկանոցները, վոր մե-
ղուն շուտ սկսի թռչել:

Բացելու կարգը հետևյալն է. մեղվապահը փեթակի հետևում
կանգնած՝ կաշնում է փեթակի վրա, ձախ ձեռքով հենվում կտուրի
վրա, աջ ձեռքով զգուշությամբ բացում արկանոցը և իսկույն
ձեռքը հետ քաշում:

Այդպիսով փեթակից դուրս թռչող մեղուն անմիջապես
վոչ վոքի չի տեսնում և չի չարանում: Այդ ձևով շարունակելով
բացել արկանոցները՝ պետք է սկսել առջին շարքի առաջին փե-
թակից, վերջացնել ամբողջ առաջին շարքը, ապոյն յերկրորդ
շարքը, ապա յերրորդ, և այդպես մինչև վերջին շարքը:

Նկ. 16. Փեթակների շարվածքը մեղվա-
նոցում

Իսկ յեթե մեղուները խառն-
դարում են աշխատանքին, ուրեմն
պետք է արկանոցները բացել
շարելուց և վերջացնելուց հետո:

Բոլոր արկանոցները բացե-
լուց հետո, նորից ստուգել ար-
կանոցները, թե արդյոք փակ ար-
կանոց չի մնացել:

Արձակից ստուգում

Արկանոցները բացելուց անմիջապես հետո պետք է ստուգել
բոլոր փեթակները, թե արդյոք հանգած ընտանիքներ չկան:
Նույն կարգով մեղվապահը շարքից-շարք անցնելով բարձրանում
է կտուրներն ու նայում քնի ներսը: Յերբ նկատում և հանգած
ընտանիք, անմիջապես հեռացնում է մեղվանոցից:

Ի միջի այլոց, մեղվանոցից և մեղվանոցի մոտերքից պետք
է հեռացնել սպիտակեղենները և ուրիշ արժեքավոր իրեր, վորով-
հետև մեղուները թափելի ժամանակ կղկղանքն անձրևի նման
թափվում է ներքև ու կեղտոտում ամեն ինչ:

Յերբ սկսվում է թոփշը, մեղվապահն ուղադրությամբ դի-
առում է բոլոր արկանոցները և ամեն մի փեթակի մեղուները
թափշքը: Յեթե կան սատկած մեղուներով բռնված արկանոցներ,
պիտի մաքրել և միաժամանակ նայել փեթակի ներսը. յեթե կան

այնպիսի փեթակներ, վորոնց մեղուները թռիչք չեն կատարում ուրիշն պիտի նայել նաև փեթակի ներսը և իմանալ, թե ըսնն ինչու են Կատարելով այդ դիտողությունները՝ նա հեռանում և մեղվանոցից, վորպեսդի մեղուները հանգիստ կերպով կատարեն իրենց թռիչքը:

Յերբ թռիչքն սկսում և թևթևանալ, մեղվապահը նորից ստուգում և առանձին փեթակները մեղուների թռիչքն ու արկանոցները դրությունը և յեթե վորևե կասկածելի բան և նկատում, նշում և տետրում, և ամենից առաջ այդ փեթակներն և ստուգում:

Կարող են լինել այնպիսի փեթակներ, վորոնք ձմեռվա ընթացքում խողր կորուստ են տվել, հատակի վրա շատ մեղու կա թափված և բորբոսանած, կան խիստ բորբոսանած չեչեր, կամ փեթակի պոչարն այնչափ սպառվել և, վոր մեղուն այլևս դիմանալ չի կարող, կամ մուկը բուն և դրել ու բավական ղնասել մեղվին և ընի ջրջանակներին, այդպիսի փեթակներին հենց այդ ժամանակ պիտի ոգնության դալ, այսինքն պետք և հատակները մաքրել, ջրջանակով մեղր տալ, բորբոսանած չեչերը բոլորովին հեռացնել կամ դնել ընի կողքերից, բունը մաքրել, կարգի բերել, սեղմել, առաջացումը կանոնավորել:

Հասակների մաքրում

Փեթակները դուրս դնելուց 1—2 օր հետո, յերբ արդեն մեղուները թռել են, պետք և հատակները մաքրել:

Բացի սովորական մեղվանոցային գործիքներից, ձեռքի տակ պիտի ունենալ հետևյալ գործիքներն ու հարմարությունները.

1. բավականին մեծ մի ֆաների տախտակ (դիկա) կամ փեթակի տախտակ կտուր.

2. մի հին պարկի (մեղուի) կտոր.

3. դամասկայի ստամեակա (յերկաթե փոքրիկ թիակ՝ ոռոք քերանով).

4. արցան և մուրճ.

5. պատրաստել մի կտուր կամ մի տաշտակ.

6. մեղվանոցի կողքին փոքիլ բավականին մի մեծ փուռ:

Մեղվապահը և իր ողնականը անցնում են աշխատանքի հենց առավոտյան, յերբ արևը մի քիչ տաքանում և: Ողնականը ծռել և տախտակ արկանոցից, արցանով քաշում և հատակի մեխերը, հետո յերկու ձեռքով լռնում և փեթակի կողքերից ու բարձրացնում փեթակի բունը կտուրի (տանիք) հետ միասին: Յեթե

կտուրը շատ ծանր և և կողքերը լայն են, իհարկե՝ ավելի լավ և առաջուց կտուրը վերցնելու աշխատանքը շինված տափակ կտուրներով բները մեկ մարդը կարող և հեշտութամբ բարձրացնել։ Յեթե փեթակը ծանր և, ուրեմն պետք և յերկուսով միասին բարձրացնեն։ Ուշնտկանը բունը վեր և բարձրացնում, մեղմապահն այդ ժամանակ բռնում և հատակը, վոր բնի հետ միասին չբարձրանա։ Հենց վոր բունը պոկվեց հատակից, նա քաշում և հատակը, հանում փեթակի տակից ու նրա տեղը դնում Ֆաներիկա։ Տափակ կտուրները կարելի չե ոգտագործել Ֆաների տեղ։

Ուշնականը բունն իջեցնում և այդ Ֆաների (կամ յեթե կտուրը տափակ և՛ յետևում դրված կտուրի վրա) վրա, իսկ մեղմապահն այդ ժամանակ մաքրում և հատակի վրայի աղբը, մեղմակ կտորով սատկած մեղուները սրբում ու լցնում և իր մոտ դրված կտուրի վրա կամ տաշտակի մեջ, մոմի և ակնամոմի կտորտանքը քերում և թափում և նույն կտուրի վրա, ապա շորով լավ սրբում ու մաքրում և հատակը։

Մաքրելուց հետո, հատակը տեղն ենք դնում ու բունը հարմարեցնում վրան։

Հատակները մաքրելուց, վերջացնելուց հետո, ամբողջ հալածված աղբը հենց նույն տաշտակի կամ կտուրների մեջ մեքանի անգամ թափահարում ենք, յերես-յերես վերցնում սատկած մեղուներին ու թաղում առաջուց պատրաստված փոսի մեջ։ Աղբի մնացած մասը՝ ըսվական մոմ և պարունակում (մեղրի սերեկներեց թափված մանր թեփիկներ, մոմի կտորտանք), վորեց գունդ ենք կազմում ու հալածում՝ հետագայում հալելու համար։

Արկանոցների փոխադրումը

Հատակները մաքրելուց հետո պիտի փոքրացնել արկանոցները։ Այս աշխատանքը կարելի չե կատարել փայտե ձողիկներով (պլանկաներով), թղթով, ցեխով և այլն։

Ամենից հարմարը պլանկաներն են, վորոնք միայն այնպես պիտի հարմարեցնել, վոր շատ կիպ լինեն ու նրանց տակից ջրմին չանցնի ներս։

Արկանոցի յերկու կողմից այդ պլանկաները պետք և այնպես մեխել, վոր բնի ուղիղ դիմաց 4—5 սանտիմետրից ավելի անցք չմնա։

Փեթակը դուրս դնելուց հետո ըստ հնարավորին շուտ պետք է կատարել առաջին գլխավոր ստուգումը:

Յերբեմն պատահում է, վոր յեղանակները վատ լինելու հետևանքով թե հատակների մաքրումը և թե այդ ստուգումն ուշանում է. որինակ՝ գերթե անհրաժեշտ անձրեկներ են գալիս, ցուրտ քամիներ են փչում, յերբեմն և ձյուն է գալիս:

Մեղվապահն ընդհանրապես պիտի, իհարկե, զգուշանա այդ վատ յեղանակներից ու ստուգումը հետաձգել, վորովհետև ցուրտը կտրոդ է զլասել վորդին: Բայց նա պիտի գիտակցի և այն, վոր ամեն որվա ուշացումը սաստիկ վտանգի առաջ է դնում մի շարք ընտանիքներ, վորոնք կարող են շուտամիտույթ ոգնության կարիք ունենալ:

Ստուգումը կարող է կատարվել ընդմիջումներով թե վատ յեղանակներին և թե մեղվի գողության (վրա տալու) պատճառով:

Մեղվապահն այնքան ուշադիր և գործունյա պիտի լինի, վոր հաշվի առնելով այդ խոչնդոտները, համենայն դեպս, շուտ կատարի ստուգումներն ու տեղյակ լինի ամեն մեկ ընտանիքի դրությանն ու գրանցի տետրի մեջ. Առաջ, ի հարկե, ստուգում են այն կասկածելի ընտանիքները, վորոնք առաջուց աչքի յեն ընկել:

Փեթակների համարակալումը

Ընդհանրապես տնհրաժեշտ է փեթակները համարակալել ու տետրի մեջ ամեն մեկ փեթակին հասկացնել մի յերես՝ զբանցումները կատարելու համար:

Տեսրում համարները նշվում են ըստ կարգի (1,2,3,4,5,6,7,8,9... և այլն)՝ սկսած առաջին ելից: Ամեն մի ընտանիքին հատկացվում է մի եջ իսկ վորպեսզի տվյալ համարը կարիք յեղած դեպքում տետրի մեջ հեշտությամբ գտնվի, ամեն մեկ համարի դիմաց՝ թերթի վերևի անկյունում՝ զրվում է շարքի համարը:

Յերբ մեղ հարկավոր է գտնել, յնթադրենք, թի 75 փեթակը, մենք նայում ենք տետրի մեջ 75 համարը, վորի դիմաց զրված է շարքի համարը, գիցուք 5 (շարք 5). ուրեմն այդ փեթակը փնտռում ենք 5-րդ շարքում:

Յերբ այդ մեղվանոցը տեղափոխվում է օւրիշ տեղ և հա-

մարները խառնվում, նոր շաբաթները նորից են համարակալվում և ամեն մեկ փեթակի համարի դիմաց հին շաբաթի նշումը շնչվում է (մի դիժ են քաշում վրան) ու գրվում է նոր շաբաթի նոր համարը. այսպես—շաբաթ 12, այսինքն արդեն նույն փեթակը գտնվում է վաղ թե 5 շաբաթում, այլ 12: Յերբ նորից է տեղափոխվում մեղվանոցն ու այդ փեթակն ընկնում մի ուրիշ շաբաթ, օրինակ՝ 3-րդ, տեսրո՞ւմ շաբաթը նշվում է 3-րդը:

Առուգման ձեռք

Աշխատանքը պետք է սկսել սովորական կարգով, այսինքն առջևի շաբաթի առաջին փեթակից սկսելով վերջացնել առաջին շաբաթն ու այսպես շաբաթ-շաբաթ անցնելով ստուգել ամբողջ մեղվանոցը:

Ամեն անգամ՝ փեթակը բանալուց առաջ՝ պետք է սրկանոցից յերկու-յերեք քուլա ծուխ բաց թողնել ներս, վերպնակներով մեղուներն զգան ծխի ազդեցությունը, վորից հետո նոր միայն բաց անել փեթակը:

Ոգնականը կտուրը վերցնում է, և մեղվապահը փեթակի բերանը բացում: Ծածկոցը չպետք է ամբողջովին վերցնել ու փեթակի ամբողջ յերեսը բաց անել. սկզբում պետք է բացել կողքի 2--3 շրջանակն ու ծածկոցը ծալել վրան: Ոգնականն անմիջապես ծուխ է տալիս շրջանակների արանքով դեպի ներս, այնպես վոր բոլոր մեղուներն զգան ծխի ազդեցությունը:

Մի քանի անգամ ծուխ տալուց հետո նա դադարում է, իսկ մեղվապահն սկզբում հանում է կողքի շրջանակն ու դնում մի կողմ:

Փարելի յե ունենալ մի կորպուս՝ ծածկոցը մի կողմից վրան մեխած է շրջանակը դնել այդ արկղի մեջ ու ծածկել՝ զոդության վտանգից զերծ պահելու համար: Կորպուսի տակի կողմից պետք է մեխել մի բաքակ տախտակ:

Այդ կորպուսի փոխարեն կարելի յե ֆաներից շինել նաև մի հատուկ թեթև արկղ ու մեղվանոցում ման ածել աշխատանքի ժամանակ:

2-րդ շրջանակն արդեն չպետք է հանել փեթակից, մեղվապահը նայում է նրա մի յերեսը, ապա շարժում է տեղից և դնում միջնատախտակի մոտ: Հետո շարժում է նաև 3-րդը և 4-րդը:

Թեթև արդեն 2-րդ կամ 3-րդ շրջանակի վրա վորդ է նկա-

տում, ուրեմն եւ կարիք չկա քանդել ամբողջ բռնը, այլ իսկուցն պետք է շրջանակները դնել իրենց տեպն ու ծածկել փեթակը:

Աւխտատեմքի բնույթը

Գարնանը ստվորաբար յերբ դեռ բերք չկա մեղվանոցում, կարող են գողության դեպքեր լինել:

Դրա համար աշխատանքը պետք է կատարել շատ արագ և ներդաշնակ կերպով:

Ի հարկէ հնարավոր չի լինի բնի բոլոր շրջանակները մանրամասնորեն նայել ու ճիշտ վորոշել, թե ինչքան մեղր կա և ինչ քանակութեամբ և ինչ վորակի վորդ ու ձու: Յեթե մեղվապահն ամբողջ բնի մեջ կնքած վորդ չի նկատում, հանում է կենտրոնի շրջանակներն ու նայում և, թե կամ արդոք ձու և մատաղ վորդ:

Առաջին ստուգումը բավական կլինի, վոր մեղվապահը մոտավորապես ստուգի պաշարի դրութեանը և մոր պետքակտն լինել կամ չլինելը: Ոգնականն ստուգված փեթակի յերեսը ծածկելուց և մյուս փեթակի կտուրը վերցնելուց հետո թողնում է, վոր մեղվապահն իր ստուգումը կատարի, իսկ ինքը տետրի մեջ համապատասխան համարի տակ դրանցում է հետևյալ տեղեկութեանները 1 կամ 2 տողի վրա, այս հետևողականութեամբ.

1. ամսաթիվը.

2. շրջանակների քանակը.

3. պաշարի մոտավոր քանակը (բավարար, պակաս, չկա).

4. աշխատավորդի գոյութեանը.

5. մեղվի մոտավոր ուժը (մեղուն շատ, միջակ, նվազ):

Սրանք այն տեղեկութեաններն են, վոր բոլոր փեթակների մասին պիտի անպատճառ գրել տետրում: Բացի այդ, տետրում գրվում են նաև փեթակում նկատված թերութեանները բոլորովի մասին, վորդ ու ձու ունի թե վոչ, վորդն անկանոն և՛ ցրի՞լ, բոռի հետ խառը, կա բորբոս, մեղրը բավական շաքարել և, մկան հասցրած քնասը և այլն:

Ստուգումի գրանցման ձևը հետևյալն է՝

№ 37—շաբթ 7.

20/3,6 շրջանակ, պաշարը բավարար, կնքած վորդ, մեղուն շատ:

№ 38—շաբթ 10.

22/3,7 շրջանակ, պաշարը պակաս, մատաղ վորդ ու ձու, մեղուն միջակ.

№ 49—շարք 10.

22|3,5 շրջանակ, պաշարը չունի, վորդ ու ձու չկա, մեղուն նվազ. բորբոս չեղբեր մեջ, մեղրի մի մասը շաքարած.

№ 50—շարք 5.

23|3,7 շրջանակ, պաշարը բավարար, կնքած վորդը ցրելվ, հատ-հատ բռնավորդեր, մեղուն շատ.

№ 54—շարք 8.

23|3,6 շրջանակ, պաշարը պակաս, բռնաձու, մուկը բուն և չքել հատակի վրա, կրծոտել և մի քանի չեչ և բավական մեղուն յե փչացրել:

Ընդհանրությամբ ընտանիքների կադուսթյան մասին լավ կլինի գրանցումներ կատարելիս ամեն անգամ նոր տողից և իրար յետե-վից գրել առանց սյունակների, վորովհետև սյունակները շատ տեղ են բռնում ամեն անգամ տարբեր տեղեկություններ գրելու պատճառով: Միեւնույն ժամանակ այդ գրանցումների տետրը պիտի հնարավորին չափ փոքր լինի:

Գոգնոցի վրա պիտի մեկ գրպան կարել ու տետրը մատիտի հետ միասին դնել այդ գրպանի մեջ:

Յնքը մեկ որվա ընթացքում վորոշ քանակությամբ փեթակ-ներ ստուգվում են, աշխատանքը վերջացնելուց հետո պետք և առուգել ըլլոր գրանցումներն ու տետրի վերջին յերեսներից մեկի վրա գրել այն ընտանիքների ցուցակը, վոր վորեն թերու-թյուն ունի և կարիք կա շուտով ոգնության հասնել:

Այդ ցուցակի միջոցով մեղվապահը միշտ հնարավորություն ունի անմիջապես ոգնության գալ այս կամ այն փեթակին, փո-խանակ միշտ թերթելու ամբողջ տետրն ու փնտռելու կարեւոր գրանցումները:

Յնթե այդ որը գողությունը խանգարում է, կարելի յե առայժմ միայն կնքած վ.րդը դիտել, իսկ յեթե կնքած վորդը չի նկատվում, այդ որը չստուգել, ծածկել փեթակը և նշել այդպիսի ընտանիքների մասին:

Ստուգումը վերջացնելուց հետո հաջորդ որը մեղվի հանդարտ ժամանակ կարելի յե արդեն ավելի մանրամասն ստուգել նշված փեթակները:

Ստուգման յեղադրությունները յով ոգնությունը

Յնթե ընտանիքի բունը բարեկարգ վիճակումն է, պաշարը՝ բավարար, կանոնավոր վորդ ու ձու ունի, ուրեմն այդ ընտանիքն առայժմ կարիք չունի վոչ մի խնամքի:

Իսկ Թերությունները, նրանց նշաններն ու ոգնությունը հետևյալն են.

1. յեթե մեղր քիչ է յերևում շրջանակների մեջ, ուրեմն պիտի տալ մի մեղրով շրջանակ պահպանող կամ մի ուրիշ փեթակից, վորն ունի ալիւրդ մեղրով շրջանակներ (առողջ փեթակներից).

2. յեթե վորդ ու ձու բոլորովին չկա, պետք է նորից ստուգել այդ փեթակն ու փնտռել և մորը գտնել Այդպիսի ընտանիքում մեղուները սովորաբար հանդիստ չեն լինում, ցրիվ են յնկել շրջանակների վրա, չարացած են լինում, անկանոն և ուժեղ ձայն են հանում: Այդ նշաններն արդեն կարող են կասկած առաջացնել մեղվապահի մեջ. Դրա համար ել մեղվապահը հանում է կողքի շրջանակը, փեթակը ծածկոցով ծածկում և ու նայում է սկզբում շրջանակի մի յերեսը, հետո շուտ և ապիս մյուս յերեսը, փնտռելով մորը: Վերջացնելով այդ ոչխատանքը՝ նա շրջանակը գնում է փեթակի մեջ, բնից քիչ հեռու, հետո հանում է հետևյալ շրջանակն ու նայում: Այդպես մինչև աշխատանքի ավարտումը: Յերբ նա ստուգում է մեկ, յերկու անգամ ու չի գտնում մորը, ուրեմն այդ ընտանիքը մայր չունի:

Ոգնությունը

Յեթե մայր չունեցող ընտանիքը շատ թույլ է (1—2 շրջանակի վրա) պետք է միացնել մայր ունեցող մի թույլ ընտանիքի հետ, իսկ յեթե քավական ուժեղ է, պետք է նուկլիոսից բեղմնավորված մայր տալ, յեթե կա: Որվա տաք ժամին գգուշությամբ բռնել մորը, դնել վանդակի մեջ ու վանդակը տեղավորել մայր չունեցող փեթակի բնի կենտրոնում, մեղվի կծիկի ներսում վոր չիմա զրսում ու ցրտից փնասվի:

Յեթե նուկլիոս չկա, պետք է միացնել մայր ունեցող մի թույլ ընտանիքի հետ:

Պառավ մայրեր

Յերբ կնքած վորդը իսռն է և ցրիվ, այսինքն մի մասը բռնավորողեր են, մի մասն էլ աշխատավորդեր, ուրեմն մայրը պառավ է ու անպետք:

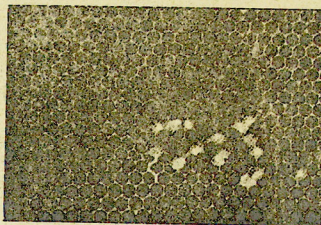
Ոգնություն

Այդ ընտանիքը պետք է ստուգել, գտնել մորը, սպանել ու նրա հետ վարվել այնպես, ինչպես մայր չունեցող ընտանիքի հետ:

Յերբ կնքած վորդն ամբողջովին բոռերից ե բաղկացած, ուրեմն այդ ընտանիքը կամ մայր չունի և իրենք բանվոր մեղուներն են ձու դնում կամ մայրն աշնանը չի բեղմնավորվել ու գարնանը նրա դրած ձկներից բոռեր են դուրս գալիս, կամ վերջապես մայր ունի, բայց այնքան ծեր ե, վոր վոչ մի հատ բանվոր մեղու արդեն չի դուրս գալիս նրա ձվերից, այսինքն նրա բոլոր ածած ձվերը բեղմնավորված չեն:

Ոգնուրյուց

Առաջին դեպքում ընտանիքն ամայր ե, իսկ մյուս յերկու դեպքում պետք ե գտնել մայրերին ու սպանել, այսինքն վորբացնել և վարվել նրանց հետ աշպես, ինչպես վերևում ասված ե: Հաջորդ որն այդպիսի ընտանիքներին մայր ենք տալիս, իսկ առաջին դեպքում, յերբ իրենք՝ մեղուներն են ձու դնում, այդպիսի ընտանիքները շատ դժվարությամբ են նոր մայր ընդուն-

Նկ. 15. Կնքած բոռարջիչներ

նում: Դրա համար ել նրանց պահեստի մայր տալը վստահավորե, վորովհետև կարող են սպանել:

Հաճախ նույնիսկ մայրապտուկը չեն ընդունում ու փչացնում են:

Դա բացատրվում ե նրանով, վոր այդ ընտանիքի մեղուները կարծիս ալլասերվել են ու մայր ունենալու բնազդը նրանց մեջ տարրորինակ կերպով խեղթյուրվել ե (փոխվել ե): Այդպիսի ընտանիքին ոգնելու ամենալավ միջոցը հետևյալն ե.

Արկանոցից ուժեղ ծուխ տալ, վորպեսզի մեղուները մեղրի պաշար վերցնեն (ծծեն), մի քիչ հետո մեղուն թափ տալ փեթակի մեջ, հանել բոլոր շրջանակները, մեղուն թողնել առանց չեչի, լավ ծածկել փեթակը, 24 ժամից հետո տալ նոր՝ մեղրով շրջանակներ և վանդակով մայր:

Մայր չլինելու դեպքում միացնել մի ուրիշ ընտանիքի հետ: Յեթե սրանով չի հաջողվում ուղղել, ուրեմն անհրաժեշտ է այդ մեղուների կաղժը փոխել և բավարար քանակությամբ նոր մեղուներ ավելացնել նրանց վրա:

Դրա համար ել պետք է այդ ընտանիքին տալ կնքած ու հասունացած վորդով 2 շրջանակ, սպա վանդակով մայր, վորը 2—3 որ չենք բաց թողնում, մինչև վոր նոր տված վորդերից գուրս կդան ջահել մեղուներ, իրենք՝ հին մեղուներն ել կսովորեն մորն ու յերբ մորը բաց թողնենք, կընդունեն:

Պակասավոր մայրեր

Յերբեմն պատահում է, վոր փեթակում մայր կա, բայց կամ բոլորովին չի ձվում, կամ վորդը շատ ցրիվ է ու քիչ:

Այդպիսի մորը՝ պիտի լավ հետևել ու դիտել նրա արտաքինը, ստուգել նրա մարմինը, թե արդյո՞ք ջարդվածներ չունի, վտաքերը կտրված չի՞ն, կամ գոսացած չեն (թուլացած). ստուգել նրա հետույքը՝ արդյո՞ք սպիտակ խցանի նման բան չկա հետևում, վորովայն (փորը) արդյո՞ք շատ չի՞ ուռած: Յեթե մայրն այդ թված թերություններից վորեւ մեկն ունի, ուրեմն պիտի անմիջապես բռնել, սպանել մորն ու վարվել ինչպես անմայր ընտանիքի հետ: Լինում են դեպքեր, յիս 2 մայրն արտաքինով շատ առողջ է և կարծես վաղ մի պակասություն չունի:

Այդպիսի մայրը կարող է աշնանից բեղմնավորված չլինել, հետևաբար և անպետք է: Կարող է և բեղմնավորված լինել բայց վորեւ պատճառից բոլորովին չբեր է դարձ: Սակայն լինում են նաև այնպիսի դեպքեր, յերբ այդպիսի մայրը բոլորովին առողջ է, բայց միայն ձվարկությունն է ուշացնում: Պատահել են դեպքեր, յերբ մայրը չի ձվիլ 7—10 որ, բայց վերջն սկսել է ձվել և լավ աշխատանք կատարել:

Դրա համար ել արտաքինով առողջ մորը չպետք է միանգամից վոչնչացնել, այլ պետք է տաքացումն ուժեղացնել, մանր քափրներով կեր տալ և, յեթե մեկուսն քիչ է, մի քիչ մեղու ավելացնել ուրիշ տղից: Յեթե այդ բոլորն անելուց հետո մայրը

յերկար ժամանակ ձու չի տալիս, ուրեմն պիտի վոչնչացնել ու վարդիլ ինչպես անմայր ընտանիքի հետ: Բազմականաչափ պահեստի մայրեր ունենալու դեպքում, ի հարկէ, ձեռնտու յի չսպասել ու անմիջապես փոխել այդպիսի մորը:

Թույլ բնածնիքներ

Յեթն ընտանիքը Թույլ է, մեղուն շատ պակաս է (2—3 շրջանակի վրա քիչ չափով), ուրեմն պիտի միացնել մի անմայր Թույլ ընտանիքի հետ: Իսկ յեթն այդպիսի անմայր ընտանիք չկա. ապա այդ Թույլ ընտանիքը պիտի պահել վորպես կանոնավոր ընտանիք, կամ մայրն ռգտագործել:

Հաճախ անհրաժեշտ է լինում այդպիսի Թույլ ընտանիքները (նուկլեոսները) զույգ-զույգ դետեղել մի փեթակի մեջ և կողքերից տաքացում դնել:

Միացում

Տարբեր փեթակների մեղուներ իրար հետ միացնելու համար հարկավոր է մորը բանտարկել, հետո մի բաժակում պատրաստել քաղցր շուր (բաժակին 4 թեյի գդալ շաքարավազ) և մի քիչ անանուխի կաթիլներ խառնել: Յեթն կաթիլներ չկան, կարելի չի զազձ ճգմել մեջն ու դարձնել հոտավետ:

Յերեկոյան, յերբ արդեն արեւը մայր է մտել ու գող մեղուների հարձակման վտանգ չկա, անմայր ընտանիքը մոտեցնում են այն փեթակին, վորի հետ պիտի միացնեն:

Սկզբում բաց ենք անում մայր ունեցող փեթակի յերեսը, հանում ենք շրջանակները մեկ-մեկ, շաքարաջրից մի կոժ առնում ենք բերանը ու մանր փոշիացած կաթիլներով թեթե փչում առաջ շրջանակի մի յերեսի, հետո մյուս յերեսի վրա նստած մեղուների վրա: Յերբ այդպիսով բոլոր մեղուները սրսկված են հոտավետ շաքարաջրով, պետք է բաց անել մյուս փեթակի յերեսը ու նրա շրջանակները մեկ-մեկ հանելով ու նույն ձեով սրսկելով շաքարաջրով, միացնել մյուս փեթակի բնին: Միացրած բնորի շրջանակներն այնպես պիտի դասավորել, վոր բնի մեջտեղում իրար կողքի դրվեն վորդով շրջանակները: Իսկ կողքերին դրվեն մեղրով շրջանակներն ու չեչերը:

Կա և մի ուրիշ ձև ընտանիքները միացնելու, վորը ավելի հեշտ է:

Յերկու միացվող ընտանիքներին լավ ծուխ ենք տալիս և

յերկուսը միասին իրենց շրջանակներով դնում ենք մի փեթակի մեջ, վորտեղ դեռ նրանց չենք միացնում, այլ արանքում դնում ենք մի միջնատախտակ կամ թղթում ենք դատարկ մի շրջանակի տեղ: Զգուշության համար մօրը կարելի չե բանտարկել:

Այդ ձևով իրար կողքի դրված ընտանիքների վրա շաքարաջուր ենք փչում վերև նշված ձևով և փեթակը լավ ծածկում: 24 ժամից հետո բացում ենք փեթակը, միջնատախտակը հանում ու ընտանիքները միացնում: Այդ ժամանակ նորից ուժեղ ծուխ ենք տալիս: Ընդհանրապես միացումների ժամանակ կարելի չե ձխարարի մեջ ակնամօմի կտորներ գցել՝ ծուխը հոտավետ դարձնելու համար: Դա գործին շատ է ոգնում:

Յերբ մեղունիքը միացված են, մի քիչ ել վերևից շաքարաջուր ենք փչում ամբողջ բնի մեջը ու փեթակի յերեսը ծածկում: Դատարկված փեթակը բերանն ի վար թափ ենք տալիս, վոր միջի մնացած մեղունները թափվեն, և հեռացնում մեղվատնոցից:

Արկանոցի առջևը պետք է դրված լինի մի միջնատախտակ իբրև կամուրջ, վորի վրայով գետին թափված մեղունները կբարձրանան վերև ու կմանեն փեթակ:

Յեթե փեթակի առաջը մաքուր չի, հողոտ ե, խոտ կա ե այլն, պետք է վորևե բան փռել (մի շորի կտոր կամ մի ծածկոց), վորպեսզի մեղունները չփչանան գետնի վրա: Ֆաների տախտակն ալվելի լավ ե:

Յեթե ուղում ենք թույլ ընտանիքի վրա միայն մի վորոջ քանակությամբ մեղու ալվելացնել ուժեղացնելու համար այն, պետք է դա անել նույն ձևով, միայն ուրիշ փեթակից բերած շրջանակների վրայից պիտի մեղուն թափ տալ թույլ փեթակի մեջ ու շրջանակները նորից վերադարձնել իրենց նախկին տեղը:

Կարելի չե նաև մեղուններով շրջանակը ժամանակավորապես դնել թույլ փեթակի մեջ (միացնել նրա բնին) և մյուս ուրը, յերբ մեղունները սովորած կլինեն իրար, կարելի չե թափ տալ այդ շրջանակները ու նորից վերադարձնել իրենց հին տեղը:

Մայր օալու ձևվերք

Ինչպես ասել ենք, միացնելուց մի քանի ժամ առաջ մօրը պիտի բանտարկել վանդակի մեջ:

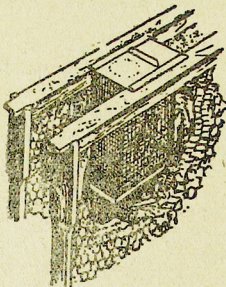
Յերբ մայրը յերիվաց. պիտի շրջանակի մի անկյունը պահել ձախ ձեռքում, իսկ մյուս անկյունը հենել փեթակի վրա՝ թեք

դրուածն մեջ: Այստեղ ալ ձեռքի ցուցամատով և բռնի մատով բռնել մօր կրծքից ու վերցնել:

Մայրը բռնելիս պիտի աշխատել չմնասել նրան ու առանձնապէս զգուշ լինել՝ պետք է բոլորովին ձեռք չտալ նրա վորտձային (փորին): Իրա համար մեղմապահը պիտի առանձին վարպետութիւն ձեռք բերի:

Յերբ աբգին մայրը բռնված է այդ ձևով պիտի զգուշութեամբ փակել վանդակի մեջ, վոր այդ ժամանակ ոգնականն արդեն բացել ու պատրաստ պահել և: Յե՛մե վանդակը հեռու յե, մայրը պիտի պահել բո՛ր մեջ ու հետո դնել վանդակը:

Մայր ունեցող վանդակը պետք է գետնգլ մեղվի կծիկի ներսում, այսինքն ջրլանակների արանքը, այնպիսի տեղում, վորտեղ մեղուն շատ է և ցուրտ ժամանակ ամենից ավելի տաք տեղն է համարվում: Պետք է աշխատել նաեւ, վոր վանդակի ներքեի կողմի մի քիչ մօտի մեղրի մեջ և մեղրը մօրը մօտիկ լինի:

Նկ. 16. Մայրավանդակը բանաւորված մայրով ջրլանակների արանքում դրված վանդակը դնել մոմաթերթով ծայրը դեպի ներքե մեղվի բնի մեջ:

Սովորաբար իրենք մեղուները կրծում, բաց են անում մոմաթերթի շերտը ու մօրն ազատում: Դա նշան է, վոր նրանք ընդունում են մօրը: Յեթե մի որվա րնթացքում դեռ չեն ազատել մօրը, մի որ ևս թողնում ենք: Յեթե մեղուները չեն բաց թողնում և, ընդհակառակը, ավելի ամրացնում ու հաստացնում են վանդակի ծայրը փակող մօմը, ուրեմն կամ մայր կա ներսում կամ մայրապատուկ:

Միացված փեթակներում և ընդհանրապէս յերբ մի ընտանիքի մայր ենք տալիս, մայրը բանտարկված պիտի մնա մեկ որ, այսինքն յեթե այսօր մայրը բանտարկվեց, մյուս օրը պիտի արդեն բաց թողնվի:

Բացի այդ, կարելի չէ նաեւ հետևյալ ձևով տալ մայրը վանդակի մի ծայրը փայտե խցանով փակել՝ մայրը դնելով վանդակի մեջ, իսկ մյուս ծայրը փակել մոմաթերթի յերկտակ շերտով ու վանդակի մի ծայրը փակելով մայրը դնելով մեղվի բնի մեջ:

Այդ դեպքում նորից պիտի ստուգել ու վերացնել այդ խանգարող պատճառները: Յեթե այդ բոլորից հետո ել ընտանիքը մորը չի ընդունում, նման ընտանիքի հետ պիտի վարվել վորպես թուամուկ:

Պատահում է, վոր մայրը բաց թողնելուց հետո 2—3 ուր ել հանգիստ ման ե գալիս ու մեղուները կարծես լավ են վերաբերվում: Յեվ հանկարծ նորից ստուգելիս փնտռում ենք ու չենք գտնում մորը:

Այդպիսի դեպքերում պետք է նայել հատակի վրա, վորտեղ մի անգուշտ մ, հավանաբար, կերելով մեղվի բավական խոշոր կծիկ (ընտելից մեծ): Դա նշանակում է, վոր մեղուները գաղափել են, մորն առել են կծիկի սեջ ու աշխատում են խեղդել, ապանել: Այդ մեղուներն այնքան կատաղած են լինում, վոր կաքելի յե ուղղակի ձեռքով բռնել կծիկի, հանել փեթակի միջից, ղենել ծածկոցի վրա և քանդել ու ազատել մորը:

Երբեմն, յերբ սեղվապահը շուտ է վրա հասնում, դեռ մայրը տուժած չի լինում և հնարավոր է լինում այդ ոգտապործել:

Այդպիսի ընտանիքին այդ բոլորից հետո, լավ կլինի մայրապետուկ տալ, Վորովհետև չարժի մի նոր մոր կյանքը վտանգի չենթարկել և դրա վրա յերկար ժամանակ վատնել:

Նոր սնուցում

Այդ բոլոր աշխատանքները տեւում են սովորաբար 10—15 ուր: Այդ ժամանակ բոլոր պակասավոր ընտանիքներ, կարգի յեն յերվել, վորո միայն ե, վորին մեղրով պաշար ե դրվել, վորին ել մայր ե տրվել կամ վորդ ու ձու:

Այդ ժամանակ յեղանակն արդեն բավականին տար ե լինում: Պաշտավայրերում ազրիկ սկզբներից մինչև մայրս ծառերի ծաղկներից իսկ սոր տեղերում: Պաշտային ծաղկներից յերբեմն նաե ոժ նդակ բերք ե ստացում:

Գող մեղուներն ել այնքան ուժեղ կերպով չեն կարողանում հարձակվել և կաքելի յե հանգիստ կերպով ստուգել ընտանիքները:

Այս ժամանակ վորդ ու ձուն բավական զատացած են լինում ու կանոնավորված, պաշարն ել բավական սպառված, հետևաբար կաքելի յե վորդ ու ձի դրուծյանի վորոշել մոր վորակը:

Ահա այս ժամանակ պիտի ե կատարել մի նոր ստուգում: Միևնուշն կարգով ստուգվում են բոլոր ընտանիքները ու քրանցվում անսկայլ կերպ:

Յ/IV 3 շրջանակ կիսով չափ վորդ ու ձու, կանոնավոր, պաշարը 6 կգ:

Դա նշանակում է, վոր մայրը լավ է և պաշարն ել՝ բավարար:

Զ/IV 2 շրջանակ վորդ ու ձու, քիչ, վորդը ցրիվ, մայրը կասկածելի, Պաշարը 3 կգ, Մեղուն շատ:

Դա նշանակում է, վոր ընտանիքն ուժեղ է (մեղուն շատ), պաշարը պահաս է, իսկ վորդի քուլթյունը ու ցրիվ լինելը ցույց է տալիս, վոր մայրը լավը չէ:

Այդպիսի ընտանիքը մի քանի օր հետո ել պիտի ստուգել ու յեթե վորդ ու ձուն նույն դրության մեջ են, ուրեմն պիտի փոխել մորը:

Պաշարի քանակը ստուգելու համար պետք է նայել բոլոր շրջանակները ու մոտավորապես հաշվել, թե ինչքան կնքած մեղր կա բոլոր շրջանակներում:

Մի ձեռքի չափ յերկու կողմից ել կնքած մեղրը մոտ 400 գրամ է (մեկ ֆունտ): Եթե մոտավորապես ամբողջ յեղած մեղրի տարածությունը աչքաչափով համեմատես քա՛նքի թաթի հետ, ու հաշվես քանի թաթի չափ մեղր կա ուրեմն և հեշտ է իմանալ, թե, մոտավոր հաշվով, ինչքան մեղրի պաշար կա Մի քանի անգամ այդ ձևով վարվելուց հետո (կարելի չե դրսուլ մեղրով շրջանակի վրա վարժվել): արդեն մեղվապահը կսովորի աչքաչափով վորոշել, թե շրջանակների մեջ ինչքան մեղր կա:

Այդ ընդհանուր ստուգումն անցկացնելուց հետո մեղվապահը միշտ պետք է տեղյակ լինի թե պաշարի քանակին և թե վորդ ու ձվի դրությանը:

Պատարի մասնակի լրացում

Պաշարը կարելի չե ժամանակավորապես բավարար համարել, յեթե փեթակի մեջ առնվազն 2 կգ մեղր կա, իսկ յեթե 2 կգ-ից քիչ է, ուրեմն պիտի լրացնել:

Այդ ժամանակ պաշարի կարիք ունեցող շատ քիչ ընտանիքներ կլինեն: Մինչև այդ մենք աշխատում եյինք պաշարի պակասը լրացնել մեղրով, վորովհետև վաղ գարնանը շաքարաջրով կերակրելիս մոր ձվարկությունը կարող է ուժեղանալ, վորից հետո ցուրտ յեղանակներին վորդ ու ձուն շատ լինելով ավելի շատ կսուժի ցրտից:

Հենց այդ ժամանակ ել լավ կլինի, յեթե պաշարի լրացումը

կտարվի մեղմ սնոցում յեղած պաշարի համասարեցման կարգով վորովհետև դեռ յեղանակները ցուրտ են և վտանգավոր և շաքարաջուր տալ:

Բայց յերբեմն ամբողջ մեղմանոցում մեղրի պաշարը սակավ և լինում և, վոր գլխավորն է, ստույգ տեղեկություններ չունենք հիմանդ ընտանիքների մասին կամ մեղմանոցը բավական վաքակված է:

Ուրեմն լինում են դեպքեր, յերբ անհրաժեշտ և լինում վաքոր ընտանիքների կերակրել շաքարաջուրով:

Պաշարի լրացման համար պիտի պատրաստել թանձր շաքարաջուր (2 շաքար, մեկ ջուր): Ողախի կամ թոնրի վրա դնում ենք բավական մանր կաթնա, մեջն անհրաժեշտ քանակությամբ ջուր ենք լցնում դույլով ու հետո այդ ջրի մեջ լցնում ենք շաքարավազը: Շաքարավազն ու ջուրն ըստ իրենց քալի նույն ծավալն ունեն, այսինքն մի դույլ շաքարավազը կշռում և մոտավորապես այնքան, ինչքան մի դույլ ջուրը, դրա համար ել ամեն անգամ կարճ չկա կշռելու: Իսկ կոշտ շաքարը պիտի կշռել:

Կաթնայի տակը կրակ ենք վառում ու կաթսան միշտ փայտով խառնում:

Կաթնայի մոտ պիտի պատրաստ պահել լաթի կտոր, վոր, հարկ յեղած դեպքում, յեռացող կաթսան հեշտությամբ հնարավոր լինի վերցնել կրակի վրայից:

Յերբ շաքարը բոլորովին հալվել և ու սկսել յեռալ, նրա մեջ պիտի վորակե թթու ըստ դցել, մի կգ շաքարաջրին մի գրամի չափով, վորպեսզի շաքարաջուրը սառելուց հետո շաքար չդառնա: Ամենից լավն է դեռիքարի թթվումը, իսկ յեթե դա չի ճարվում պետք է գցել լեմոնի թթվում: Յնթե դա ել չկա, ամենից ավելի լավ է քաղախի թթվումը, վոր բոլոր դեղատներում հեշտությամբ ճարվում է:

Սի տա՛ս ըոպի այս դրությամբ յեռալուց հետո (կարիք չկա նաև քամելու) կաթսան կրակի վրայից վերցնում ենք ու դնում մի կողմ:

Լավ կլինի, վոր կաթնայի ընթանը ցանցով ծածկվի, վորպեսզի թե շուտ սառի և թե մեղու չցլի մեջը:

Շաքարաջուրը պետք է մի քիչ շուտ յեռի, վոր մինչև յերկո ալքան սառի, վոր հնարավոր լինի կերակրամանի մեջ ձցնել և դնել փեթակի մեջ:

Կ' բուհերիւս ժամանակ առանձնապէս պիտի զգուշանալ զաշութոյնից:

Փեթակներէի արկանոցները պետք է բոլորովին փոքրացնել, շաքար-ջուրը չթափել ե, յիթե մի վորեն փեթակի վրա հարձակում ե լինուժ, կարուկ միջոցներ ձեռք առնել:

Կերակրելը պիտի սկսել յերեկոյան արեւ մայր մտնելուց հետո վորպէսզի դորութիւն չառաջանա ե զիշերվա ընթացքում կերը կարողանան վերցնել ու տեղ-վորել:

Փեթակը բաց ենք անում ու կերակրամանը դնում ապա վերեկց ձապաւի միջոցով կերը լցնում: Յեթե չհչով ենք կերակրում, պիտի ցնկեկով բնի կողքերից վերցնել դատարկ չհչերից մեկը ու պահել ներսում: Յերբ չհչիլը մնում են փեթակի մեջ, յերեկոյան դժվար ե լինում հանել ե շաքարաջուրը լցնել վորովհետեւ վրան միջոցներ են նստած լինում: Բայց ի հարկե, կարենլի յե ե փեթակից յերեկոյան հանել չիլը ու լցնել:

Յերեկոյան այդ չհչերի մեջ շաքարաջուր ենք լցնում ու տալիս: պահելով այդ չիլը թեք դրութիւն մեջ՝ բաց փեթակի վրա:

Յեթե շաքարաջուրը մի քիչ համբերութիւն մը ե բարակ կերպով ձորացնեն, մի չհչի մեջ կարենլի յե լցնել մինչե մեկ կգ շաքարաջուր:

Այդ ձեք շատ ժամանակ ե իլում ե, համենայն դեպս, չհչերից շատ ե կաթկութիւն դետին ու փեթակի մեջ:

Բայց դրա մի սոսափելութիւնն ել սյն ե վոր միջոցները հեշտութեամբ են տիրապետում շաքարաջրին ու մինչե առաջոտ տեղավորում վերջացնում:

Յեթե կերակրամանի ներքի կողմից շորով հալլած մոմի ե ակնամոմի լուծույթ քսվի ե, բացի այդ, շաքարաջուրը լցնելիս վորով չափով նկատի առնով ընտանիքի ուժը, ուրեմն գրեթե միշտ ել մեղուները շաքարաջուրը հաջողութեամբ կվերցնեն ու քարդութիւն չի առաջանա:

Կերակրամանով կեր տալն ալելի լաժ ե, քան չհչերով տալը, վորովհետեւ անհամեմատ ալելի արագ ե լինում ե մաքուր:

Բացի այդ յիթե մեղվան ցում հիվանդութիւնը շատ ե տարածված, կարելի յե ամեն մի փեթակին հատկացնել մի կերակրաման ե չհանել միջից:

Ձեշով կերակրելիս նույն փեթակի չիլը պիտի դնել իր մեջ:

Սկսած այդ ժամանակից և տընդհատ, մինչև սեղոնի վերջը, յեղած մայրերին պիտի հետևել և փոխել պակասավոր մայրերին: Հինց վոր վորդ ու ձվի մեջ նկատվեց վորեւ թերութիւն. պիտի հետևել մորը և ստուգել նրա վորակը:

Վորդը կարող է լինել ցրել ու անկանոն հետեյալ դեպքերում՝

1. յերբ մայրը պատասխել է ու նրա դրած ձվերից միայն մի վորդ մասն է բեղմնավորված, այնպես վոր մի մասը փչանում է, իսկ մի մասից է միայն վորդ ստացվում:

2. յերբ ուժեղ ցրանքից վորդ ու ձվի մի մասը փչանում է և մնում է միայն մի մասը:

3 յերբ կերի և ծաղկավորու պակասութեան պատճառով վորդի մի մասը փչանում է:

4. յերբ, վերջապես, հիվանդութեան պատճառով վորդի մի մասը փչանում է ու մեղուները մաքրում, դատարկում են բջիջները:

Ուրեմն, յերբ մեղվապահը վորդ ու ձվի մեջ նկատում է մի թերութիւն, նա չպիտք է միանգամից մորն անպետք համարի, այլ պիտի մի վորդ ժամանակ այն ստուգման յենթարկի:

Նրա համար անհրաժեշտ է աղբյուրի ընտանիքը պաշտպանել ցրտից անշուքել կերով, ստուգել հիվանդ և թե վոր ու մի քանի սրից հետո ստուգել արդյունքները:

Յեթև ընտանիքը հիվանդ չի և վորդ ու ձուն ելի թերութեաներ ունեն, ուրեմն մայրն անպետք է—կամ պառավ է, կամ մի քնատ և պատահել իրեն: Պետք է, ի հարկէ, մորն ել տեսնել ու զննել նրա արտաքինը:

Յերբ մեղվապահը համոզվեց, վոր մայրն անպետք է, պիտի սպանել նրան ու նոր մայր կամ հասունացած մայրապտուկ տալ:

Յեթև մայրը դեռ շատ անպետք չի և դեռ բավական լավ ձվում է, իսկ մյուս կողմից դեռ բեղմնավորված պատրաստի մայրեր չկան, պիտք է սպանել մորը:

Պիտի աշխատել նուկլեոսներ միջոցով բեղմնավորված մայր ստանալ ու նոր միայն փոխել այդ մորը:

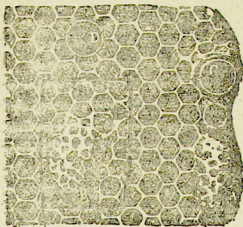
Մայր կամ մայրապտուկ տալուց մի քանի ժամ անցը պիտի հին մորը վերցնել ու ընտանիքը վորդացնել:

Սյդ ընտանիքը մի քանի ժամ անմայր մնալով զգում է

ընդ որում թյունն ու նրա մեջ արթնանում ե նոր մայր ունենալու բնավորը, վորի հետեանքով նոր տված մայրը հեշտությամբ ընդունում ե ի հարկե մայրը պիտի տալ վանդակով:

Վորդ ու ձվի անընդհատ ստուգումը, ճիշտ վորակավորումն

ու մայրերի ճիշտ ժամանակին փոփոխելը շատ խոշոր նշանակուլթյուն ունի:

Բների կորգավորումը յեւ մաքրումը

Պաշարի մասնակի լրացման և մայրերի փոփոխման հետ միասին պետք ե տանել, ի հարկե, ընտանիքների ընդհանուր խնամքը:

Այդ խնամքը պիտի տա-

նկ. 17. Մայրապտուկը մեղրահացի միջից հորված և անմայր փեթակի մեղրահացի մեջ պատվաստված

նել այն դեպքում՝

1. յեթե դեռ կան ըորրոսնած և կեղտոտված չհչեր,

վորոնք պիտի վերցնել բնից և նրանց փոխարեն լալ չհչեր դնել: Հետադաշում յիրք յեղանակները կտաքանան ու մի քիչ ուժեղ բերք կսկսվի, այդ չհչերը կարելի յե տալ այն մեղուներին, վորոնք այդ պայմաններում կմաքրեն ու կդարձնեն կանոնավոր չհչեր:

2. յեթե բնի շրջանակները մեղրով շատ լիքն են, պետք ե հեռացնել կենտրոնից ու ղետեղել բնի կողքերին, վորովհետեւ այդպիսի շրջանակների մեջ մայրը ձվելու տեղ քիչ ե ունենում ու ձվարկումը թույլ ե լինում: Նրանց տեղ պիտի դնել քիչ մեղրով շրջանակներ կամ հենց դատարկ չհչեր:

3. փեթակի պատերը, հատակը ու շրջանակի կողքերը պետք ե մաքրել մոմի և ակնամոմի կոտորանքից ու դանազան կեղտոտություններից: Այդպիսով թե մեղվի բունը մաքուր կլինի և թե բավական մոմ կարելի յե հավաքել: Եւթե ծածկոցի տակ մեղուներ են մնում ու կոտորվում, ուրեմն կարելի յե շրջանակների վրա փայտե ձողիկներ դնել ծածկոցի տակից:

Գողութիւն վատնողը յեմ ցախազգուսեալան միջոցներ

Մեղվանոցում աշխատելիս դարնանը միշտ պիտի գտուշ լինել գողութիւնները:

Պետք է աշխատել գողութիւնն չառջանա, իսկ առաջանալուց հետո արդեն շատ դժուար է առաջն առնել:

Յերբ դոնն թուշ բերք կա, վորոշ զգուշութեամբ, կարելի յէ միշտ եւ մեղվանոցում աշխատել:

Ամենաառաջին նախազգուշական միջոցը դա արկանոցներէ փոքրացումն է: Հաճախ արկանոցը պետք է այնքան փոքրացնել, վոր հազիվ մի մեղու կարողանա անցնել: Փեթակի բերանը բացելիս ծածկոցն ամբողջովին չպետք է վերցնել: Պետք է ունենալ մի ուրիշ ծածկոց, վորը մի կողմից կարելի յէ գցել բաց շրջանակներէ վրա, իսկ մյուս կողմից՝ փեթակի ծածկոցը ծալված է մնում, այնպէս վոր միայն այն շրջանակներն են բաց մնում, վորոնց հետ դործ ունի մեղվապահը:

Յերբ հարկ է լինում շրջանակները նայել ու ստուգել, ամեն անգամ շրջանակները հանելուց հետո, պետք է փեթակի յերեսը ծածկոցով ծածկել:

Մեղվանոցում աշխատելիս թեկուղ կարճ ժամանակով, յերբք չպիտի դուռն թողնել մեղրով կամ նույնիսկ դատարկ շէջեր:

Յերբ շրջանակի հետ դործը վերջացում ենք, ծածկոցը յետ ենք տանում: Դնում այդ շրջանակն իր տեղը, մի նոր շրջանակ հանում ու նորից ծածկում:

Պետք է ուշի-ուշով հետեւել, վոր աշխատանքի ժամանակ մեղրը և շաքարաջուրը չծորա գետին, փեթակների վրա կամ նույնիսկ փեթակի մեջ:

Մեղվանոցում չպետք է թողնել նաեւ մոմի և ակնամոմի կտորաքանք, մոմոս ծածկոցներ: Նոր դատարկած մոմոս ու ակնամոմոս փեթակներ կամ ուրիշ ինվենտար:

Գերը, լինի դա մեղր կամ շաքարաջուր, պետք է տալ միայն յերեկոյան՝ արեւ մայր մտնելուց հետո:

Հաճախ մեղվապահը խորովում է ամառամած ու ցուրտ յեղանակից (որվա) ու կերը տալիս է ցերեկով: Դա վտանգավոր բան է, վորովհետեւ կարող է մինչև յերեկո յեղանակը բացվել ու նորից գողութիւնն սկսվել:

Պետք է շատ զգուշ լինել մեղվանոցային շէնքերի հետ, վոր-

տեղ հաճախ լինում են մեղրով շրջանակներ, շաքարաջրով ամաններ, մեղր ե այլն: Իսկ այդ բոլորը դուռում թողնելը մրանգամայն անթոշ յլատրելի չեն:

Դռները և լուսամուտներն այնպես պետք ե սարքել, վաղ մեղուն մուտք չունենա:

Յերբ մեղվանոցից շրջանակներ են տարվում շենք և ընդհանրապես շենքի դռանը մեղունները շատ են հավաքվում, դռան առջև պլտի շուխ դնել (աթար):

Յլթե պատահաբար գետինը մեղր կամ շաքարաջուր ե թափվել, հողով պլտի ծածկել, կամ ջրով լվանալ:

Փխակները և ընդհանրապես գործիքները մեղրատվելիս պլտի շրջով լավ լվանալ ու քաղցրությունը բոլորովին վերացնել:

Գողության պահերը

Գողության ժամանակ մեղունները խոնվում են արկանոցի առաջ, յերբմն կուտակվում իրար վրա, իրար քաշքշում, անհանգիստ անցուդարձ են անում, փեթակի առաջ ողի մեջ խմբերով պատվում են և խկուշն կարելի չե նկատել, վոր մեղունները շատալ ներս ու դուրս են անում և նրանցից շատերը և, փայլուն տեսք են բնդունել:

Բայց յերբմն գողությունն այնքան հաճարո ե կատարվում, վոր գծվար ե մի անգամից գլխի ընկնել Արկանոցի առաջ մեղունները թռչում են կարծես ձաղախաղի ժամանակ միտմտանակ հաճարո ներս ու դուրս են անում, կարծես վոչ մի գողություն չկա:

Բայց ուղադրությամբ դիտողն ի հարկե կնկատի վորոշ անհանգստություն, քաշքշո՞ւք՝ արկանոցի ներսում և, վոր գլխավորն ե, մտնող մեղունները բարակ ու լղարիկ փորով են, իսկ դուրս յեկողները առգած ու ծանրաշարժ: Բացի այդ, ձաղախաղը շատ ե վերջանում, իսկ դա յերկար ե տևում:

Սովորաբար գող մեղունները վրա յին ապլխ այն փեթակին, վորի հետ գործ են ունենում: Յեթե այդ փեթակը ուժեղ ե, սովորաբար մեղուն ձեռք ե քաշում ու սկսում ե հարձակվել թույլ, անմայր ու քայքայված ընտանիքի վրա:

Յեթե առաջը չենք առնում, գողությունը սկսում ե տարածվել ու հաճախ միջակ ընտանիքներն և ընկնում են վտանգի տակ: Սովորաբար գողությունը դադարում ե, յերբ գող մեղունները թալանի յեն մատնում ու գրեթե վոչնչացնում մի քանի թույլ ընտանիք:

Բայց յերբ գողութունը շատ և տարածվել, մեղվանոցն ամբողջովին բռնվում և գողութան տենդով ու կարող են տառնյակ ընտանիքներ մատնվել թալանի և ավերածության:

Գողութան առաջն առնելը

Յնթե գողութունը թույլ և, պիտի գողութան մասնված փեթակներին առջևից ու կողքերից մինչև յերկո մի քանի անգամ նավթ կամ կարբոլյան թթվուտ քսել, վորոնց հոտից մեղուները փախչում են:

Յնթե մեղունները ձեռք չեն քաշում, վտանգված փեթակներին առաջ պիտք և ուժեղ ծուխ դնել և այդ ծուխը պահել մինչև յերկո: Ողտակար և նաև թարմ խոտով արկանոցը այնպես ծածկել, վոր ամբողջ փեթակի առջևի պատը ու արկանոցատախտակը ծածկվի թարմ խոտի ցանցառ շերտով: Պետք և նաև հաճախ տաք ջուր փչել հարձակվող մեղունների վրա:

Հաճախ արկանոցի առջև ցեխից նեղ ու յերկար «կարբիդո-ներ» են տարքում, դրա համար կարելի յե մի քարակ ձողի ծայրը մտցնել արկանոցի մեջ ու վրան ցեխով սարքելուց հետո, ձողը հանել: Կատացվի նեղ յու յերկար միջանցք, վորով հաղիվ մեկ յերկու մեղու կարող են անց ու դարձ անել:

Այդ բոլոր միջոցները գծվարացնում են գողութունը ու հաճախ նաև կասեցնում:

Սակայն, յերբեմն դրանք չեն ոգնում և պետք և ավելի գործնական միջոցների դիմել: Նման դեպքում անհրաժեշտ և գողութան մատնված փեթակը հեռացնել և դնել մի մութ, հով տեղ, իսկ նրա տեղը դնել մի դատարկ փեթակ: Գող մեղունները տեսնելով, վոր տեղում վոչինչ չկա, կդադարեն գողութուն անելուց:

Բայց հաճախ այդպիսի տեղափոխումներից հետո գող մեղունները վոչ թե դադարում են, այլ փնտռում, դռնում և կամ նույն հեռացված փեթակը կամ մի նոր թույլ ու անողնական ընտանիք ու նորից վրա տալիս:

Ընդհանրապես գողութան վտանգ յեղած դեպքում մեղվապահը պիտի մեղվանոցում միշտ հսկի և թույլ չտա, վոր գողութուն լինի և ուժեղ չափերի հասնի:

Կոռումներ

Գարնանը մեղվանոցը դուրս դնելուց հետո կշռում ենք կշռափեթակը ու դրանից հետո պարբերաբար կշռում:

Որինակ՝ սկզբում կշռափեթակի քաշը 34 կգ եւ նշում ենք

այդ քաջը Ամեն որ յերկոյան կշռում ենք փեթակը և պարզում,
թե ինչքան և ավելացել կամ պակասել և տետրում նշում այդ
փոփոխութիւնները:

Կշռելուց անմիջապէս հետո հավասարեցնում ենք կշեռքը ու
թողնում այդպէս մինչև մյուս յերկու:

Ամեն անգամ, յերբ մենք փեթակին մի վորևէ բան ենք
ավելացնում — շրջանակ կամ կեր ենք տալիս, կամ ընդհակառակը
կերը վերցնում ենք փեթակից, պիտի քաջը նորից վերցնենք,
վորպէսզի կարողանանք ճիշտ հաշիւ առնել բերքի հավելումները,
քսի բերք չեղած ժամանակ՝ նվազումները:

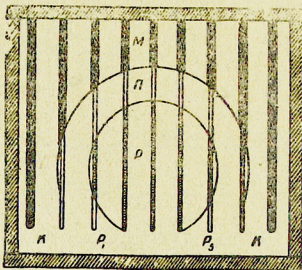
Այն միևնույն տետրում, վորտեղ ամեն որ նշում ենք կշռա-
փեթակի ցուցումները, պիտի որեցոր նշել նաև հետևյալ տեղե-
կութիւնները:

Որվա ջրմաստիճանը — առաւոտ, կեսուր, յերեկո, յեղանակ-
ները՝ պարզ, ամպ, անձրև, քամի. մեղվի թռիչքը — ուժեղ, միջակ,
չկա. մեղրատուների ծաղկելը՝ սկիզբը, ուժեղ շրջանը, վերջը և
վերջապէս մեղվանոցում կատարվող ընդհանուր աշխատանքների
և մեղուների դրութիւն մասին:

ՄԵՂՎԻ ԸՆՏԱՆԻՔԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ ՅԵՎ ԽՆԱՄՔԻ ՁԵՎԵՐԸ

Գարնան առաջին կիսին, դաշտային վայրերում մոտավորապես մինչև ապրիլի վերջերը, իսկ լեռնային վայրերում մինչև մայիսի 20 ը, մեղվի բուռը սովորաբար չի ծավալվում, այսինքն նոր շրջանակներ չեն ավելանում:

Մայրը ձվելով անցնում է մի շրջանակից մյուսը և ընտանիքը խնամում է վորոշ քանակությամբ վորդ ու ձու: Վարպեսդի

Նկ. 18 Վորդի, ծաղկափոշու և մեղրի դասավորությունը բնում:
Կտավածը՝ Ներսի շրջանում՝ վորդը, մեծ շրջանում՝ ծաղկափոշին:

վորդն ու ձուն չփշանան և նորմալ կերպով դարձանան, մոր ձվաբեղավորունն էլ իր բնական կարգով պիտի ընթանա. մեղվի բնի ներսում պիտի լինի 33—35 աստիճան տաքություն:

Յիթե վորդ ու ձվի քանակը շատ է լինում ու մեղվի կծիկը

տաքությունը չի կարողանում պահպանել, վորդ ու ձվի մի վորդոշ մասը ցրտահար և լինում ու վռնչանում:

Մեզ մոտ հաճախ վաղ գարնանը լինում են տաք որեր, Յեվ յնթե դրա հետ միասին կա նաև ոժանդակ բերք, ուրիշն մայրն ուժեղ ձվում և ու մի քանի որվա ընթացքում չափազանց ավելանում և վորդ ու ձվի քանակը:

Տաք որերին հանկարծ հաջորդում են ցուրտ որեր, մեղվի ընտանիքը կծկվում և, սկզբվում, վորդ ու ձուն կողքերից քաց են մնում ու ցրտահար լինում:

Յերբեմն այնպիսի ցրտեր են լինում, մանավանդ պարզկա գիշերը, վոր կ իկն իր ներսում ել չի կարողանում պահպանել անհրաժեշտ ջերմությունն, ու ամբողջ քաց վորդը վռնչանում և, իսկ դրա հետ միասին վռնչանում և նաև կնքա՝ վորդի մեծ մասը:

Յերբ ցուրտ որերն անցնում են ու յեղանակի տաքանում և, մայրը նորից սկսում և ձվել, վորդ ու ձուն նորից շատանում են: Վրա յեն հասնում նոր ցրտեր, իհարկե՝ անողհետե ավելի մեղմ, և այսպես շարունակ, մինչև վոր յեղանակները կանոնավորվում են:

Այդ տեսակետից՝ վաղ գարնանը չպետք և նպաստել վորդ ու ձվի ավելանալուն, այլ թողնել իր բնական ընթացքին:

Ուրեմն՝ ա) վաղ գարնանը չպետք և տալ գրգռիչ կեր և ք) բնի կենտրոնը չնչ չպետք և դնել ձվի ու համար:

Բնի ամբողջ խնամքն այդ ժամանակ հետևյալն է. 1. բնի ներսում մոր ձվելու համար վորդ ու ձվի կողքերից միշտ ունենալ լավորակ չիչեր, 2. յերբ մեղվի կի՛կն իր վորդ ու ձվով կենտրոնանում և բնի մի կողմը, իսկ մյուս կողմում կան 2—3 սեղորով ազատ շրջանակ այդ գեպքում այդ շրջանակներից մեկը պետք և գցել մյուս կողմը, այնպես վոր վորդ ու ձվի յերկու կողմից ել լինեն սեղորով շրջանակներ, 3. նոր չնչեր տալ միայն բնի կողքերից, այն ժամանակ, յերբ ձվարկությունը հասել և միջնատախտակին: Այդ գեպքում բունը պիտի լայնանա, դրա համար ել փեթակի արեկող կողմի տաքացումը պետք և հանել, չնչր տալ ու նորից տաքացումը դնել (ի հարկե դարմանի մի մասը կավելանա):

Այդպիսով բնի լայնացումն սկզբնական շրջանում կատարել մ շա դեպի արեկող ուղղությամբ (արեկյան կողմը):

Վերջում մի կողմից բարձրվին հանում են տաքացումն ու միջնատախտակը ու մնում և միայն մի կողմի տաքացումը:

Յերբ յեղանակները տաքանալու և ժանդակ բերքի հետեվանքով ընտանիքը նորից կարիք և զգում լայնանալու, այդ մի

կողմի տաքացումն եւ պիտի հանել ու նոր չեշեր տալ: Դաշտա-
յին տեղերում դա լինում ե մոտավորապէս մայիսի 10—15-ին,
իսկ սար տեղերում՝ մայիսի վերջերում:

Դրանից հետո, սովորաբար մի 10—15 օր հետո բերք բա-
լորովին չի լինում, իսկ փեթակները մեջ դեռ բավականին հիւս
մեղը ե լինում:

Ահա այդ ժամանակ հին պաշարով բավական ապահոված
ընտանիքներին մանր բաժիններով կարելի յետալ գրգռիչ կեք
(մեկ շաբաթ, 2 ջուր) 2 օրը մեկ անգամ, իսկ ուշաւոր չուսնցող
ընտանիքներին պետք ե տալ ավելի թանձր շաբաւաջութ, կերք
լրացնելու համար:

Դա արվում ե նրա համար, վորպեսզի մօր ձվա կությունը
չպակասի ե վորդի խնամքը կանոնաւոր ձեով ընթանա մինչե
նոր բերքն սկսվելը:

Բայց պետք ե ասել, վոր գրգռիչ կեր տալիս անհրաժեշտ ե
շատ զգուշ լինել, վորովհետեւ լինում են դեպքեր, յիբր բերքն
ուշանում ե, կերակրումն եւ հնարաւոր չի լինում շարունակել ե
այդպիսով խոշոր չափերի հասած վորդ ու ձուռն տուժում են: Հա-
ճախ մենք բօլորովին հրաժարվում ենք գրգռիչ կեր տալուց ե
միայն պաշարի պահասն ենք լրացնում:

Գարնան 2-րդ կիսին խնամքի մեջ պետք ե վորոշ փոփո-
խություն մտցնել, խլիւնքն բնի վորդով շրջանակները միգա-
այնպես դասավորել, վոր կնքած վորդով շրջանակներն ընկնեն
բնի կողքերը, իսկ մատաղ վորդ ու ձվով շրջանակները միշտ լի-
նեն բնի կենտրոնում:

Առանձնապէս գարնան յերկրորդ կեսին՝ մինչև ամառնա-
մուտ, բնի կողքերին անհրաժեշտ ե ունենալ պահեստի չեշեր,
վորպեսզի մայրը հարկ յեղած դեպքում բնի յերկու կողքից ել
միշտ ձվելու տեղ ունենա:

Գարնան վերջերին (ամառնամուտին), յիբր ոժանդակ բերքն
սկսվել ե ե յեղանակներն արդեն տաքացել են, ընտանիքը
զարգանալու ուժեղ հակում ե ցույց տալիս:

Այդ ժամանակ խնամքի ե բնի չեշերի դասավորության մեջ
վորոշ փոփոխություն պիտի մտցնել: Անհրաժեշտ ե սեղվի ընտա-
նիքին դրանից հետո, մինչև դ խավոր սեղաբերքի սկիզբը, տալ
վորդ ու ձու խնամելու լրիվ բեռնվածություն:

Դրա համար ել, յիբր տեսնում ենք մայրն անցել ե կողքի
չեշի վրա ե ձվում ե, պետք ե այդ չեշը տեղափոխել բնի կենտ-

բռնը և նրա տեղը բնի կողքից տալ նոր չնչ: Այս ձևով շարժվելու դեպքում մայրը միշտ կմնա բնի կենտրոնում, այսինքն ամենատաք մասում: Միշտ հենց այդտեղ էլ կկենտրոնանա մատաղ վորդ ու ձվի մեծագույն մասը: Դա շատ կարևոր է, վորովհետև կնքած վորդը լինելով բնի կողքերին՝ ցրտից չի տուժում, կամ այնքան շատ չի տուժում (ուժեղ ցրտերին), ինչքան յեթե այդտեղ մատաղ վորդ լիներ:

Այդպիսով մենք համոզվում ենք ցերկու նպատակի.

1. վորդի այն մասը, վորն ամենից ավելի կարոտ և տաքության (ավելի զգայուն և դեպի ամենաթեթև ցուրտը) միշտ լինում է բնի ամենատաք մասում՝ կենտրոնում.

2. մայրը, ունենալով իր տրամադրություն տակ բնի ամենատաք մասը՝ իրեն շատ մոտիկ ձվելու տեղ՝ ամենայն յեռանդով ձվում է ու ինչքան հնարավոր է ապահովում է խնամող մեղուների աշխատանքը:

Երբ ներսում ձվարկության տեղը վերջանում է, մայրը նորից անցնում է կողքի չնչի վրա և սկսում է ձվել: Այդ չնչը նորից տալիս ենք բնի կենտրոնը, իսկ կնքած շրջանակները դասավորում մատաղ վորդի և ձվի կողքերը:

Այդ ձևով դասավորելով չնչերը, մենք ստեղծում ենք մի այնպիսի դրություն, յի՛րբ մայրն ինչքան հնարավորություն ունի ձվում է և նրա որական դրած ձվի քանակը զբաղեցնում է ամբողջ ընտանիքին: Այդ դեպքում պարապ մեղուներ գրեթե չեն լինում փեթակում:

Այդ տեսակետից, յեթե ընտանիքը հասել է 10 — 12 շրջանակի և դեռ մինչև մեղրաբերքը բավական ժամանակ կա, ձեռքնառ յի՛ այդ ընտանիքը կիսել ու մյուս մասին բեղմնավորված մայր տալ:

Դա ունի իր խոշոր նպատակը, այն է. 1. շատ ուժեղացած ընտանիքի վորդ խնամելու կարողությունն այնքան մեծ է, վոր մայրը չի կարող բավականաչափ ձու հասցնել. 2. ուժեղ ընտանիքից ստացված յերկու միջակ ընտանիքն ամեն մեկն առանձին կխնամի վորդ ու ձվի այն առավելագույնը, վորից այն կողմ էլ ուժ չունի խնամելու:

Այդպիսով մինչև գլխավոր մեղրաբերքի սկիզբը կարելի չէ աշխատավոր մեղվի ընդհանուր քանակը հասցնել այն խո-

չոր հափերին, վորը պիտի ապահովի մեղրաբերքի լրիվ ոգտա-
գործումը:

Բնի այս ձևի խնամքն այն նորմալ ալխատանքն է, վորը
կարող է տանել ամեն մի մեղվապահ՝ առանց վտանգելու ըն-
տանիքի դրուժյունը, միևնույն ժամանակ նպաստելով ընտանի-
քի զարգացմանը:

ՄԱՅՐԱՐՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

ՆՇԱՆԱՎՈՐՈՒՄԵՐ յԵՎ ԿԱՐԻՐ

Մայրը սովորաբար ապրում է 3 — 4 և յերբեմն 5 տարի Այդ մամանակամիջյում ամեն տարի նա ձվում է ու նոր սերունդ առաջիկա:

Ձմարկության առաջին 2 տարին շատ առատ է կանոնավոր և ձվում, 3-րդ տարին ձմարկությունն զգալիորեն թուլանում է, չնայած հաճախ ընդւմ են մայրեր, վորոնք 3-րդ տարին ել քաղական առատ ձվում են: Չորրորդ տարին արդեն ձմարկությունը բոլորովին պակասում է ու մայրերի մեծ մասը պառավում, անպետք անում է:

Ուրեմն պետք է որենք դարձնել, վոր յերկու տարեկանից վեր մայրեր չպահեն:

Որինակ՝ 1931 թ. մայրը պետք է 33 թ. վորսվի, 2 տարի լրիվ աշխատելուց հետո: Յերեասարդ մայրերից ել կընեն այնպիսի վատորակ մայրեր վորոնց պետք է փոխել:

Մեծ քառակուսյամբ մայրեր են պետք նաեւ արհեստական ձագեր ստանալու համար: Մայրերի այդ կարիքը հոգալու համար, անհրաժեշտ է զբաղվիլ մայրաբուծությամբ:

Նաեւ կրն անհատ մեղվանոցների սովորական զբոսը յունն եր, վոր մայրերը 3—4 տարի աշխատելով՝ դադարում անպետքանում եյին ու ամեն տարի ընտանիքների մոտ 50 տկուսը յետ եր ընկնում ու հաղիվ իրեն ապահովում պաշարով:

Բնական ձագատությունն ել մի կողմից եր բերքից զըրկում ամբողջ մեղվանոցը: Յիվ դա բնական է, վորովհետեւ, յերբ մեղվանոցում հասակավոր մայրերը շատ են լինում, դա շատ է նպաստում բնական ձագատությանը:

Կազմակերպելով կանոնավոր մայրաքուժութուն, հնարա-
վոր և մեղվանոցի արդյունավետութունը կրկնապատիկ չափերով
բարձրացնել:

Ձ Ե Վ Ե Ր Ը

Մայրաքուժութունը կարող և լինել:

Մի մեղվանոցի սահմանում մեղվանոցի առերյա կարիքնե-
րը հոգալու համար: Այս դեպքում ամեն մի մեղվապահ ունե-
նում և վորոշ քանակությամբ նուկլիեոսներ՝ պահեստի մայրե-
րով, վորոնք ոգտագործում և, յերբ կարիք և լինում: Ողտագոր-
ծելով յիդած մայրերը, նա հոգ և տանում, վորպեսզի ամեն մի
վերցրած մոր տեղը մի նոր մայր դուրս գա, այնպես վոր պա-
հեստի մայրերի հիմնական քանակը չպակասի:

Այդ նպատակով մեղվանոցում պիտի լինեն հիմնական նուկ-
լեոսներ, վորոնք աշնանը պետք և ապահովված լինեն բնդմեա-
վորված մայրերով և հարմարեցված՝ ձմեռելու համար:

Այդ հիմնական նուկլեոսները պիտի կազմեն ընտանիքներ
թվի առնվազն 10 տոկոսը:

Բացի այդ, մեղվապահն ամառվա ընթացքում պիտի կազ-
մակերպի նաև ժամանակավոր նուկլեոսներ, վորոնց մայրերը
կոգտագործվեն անմայր մնացած ընտանիքներին համար ամառը
և աշնանը, իսկ իրենք լուծարքի կենթարկվեն:

Արդյունաբերական մայրաքուժություն

Այս դեպքում մի տնտեսության կից կամ բոլորովին առան-
ձին կազմակերպվում և մի մայրաքուժարան, վորտեղ խոշոր քա-
նակությամբ մայրեր են արտադրվում ու արվում արտադրու-
թյանը, կամ վաճառվում ուրիշ հանրապետութուններին իբրև
տնտեսապես ոգտակար հատկանիշներ: Ունեցող մայրեր:

Այդ յերկու դեպքումն էլ մայրաքուժության հիմնական
խնդիրը հատուկ ընտրության խնդիրն և, ինչպես այս մասին
ասված և ազնվացման գլխում:

Բնական մայրափոխություն

Յեթն մեղվի ընտանիքին թողնես իր բնական վիճակում,
ապա նա հարկ չի դառնա դեպքում պիտի կատարի բնական մայրա-
փոխութուն, այսինքն յերբ մայրը պառավ և կամ անպետք, մե-

դռնները դեռ նրա կենդանի ժամանակ չեղերի ներքեի յեզրերին շինուած են հատուկ մայրապտուկներ (գրգեր, Թասակներ), և մայրը նրանց մեջ և ձվում:

Մինչև նոր մայրեր դուրս գալը, հին մայրը կամ մեռնում է բնական մահով, կամ իրենք՝ մեղուներն սպանում են նրան:

Յերբ մայրը հանկարծակի փչանում և և մայրապտուկներ չկան, նրա մահից հետո, մեղուներն աշխատարջիջներից մի քանիսը հարմարեցնում են, մեծացնում ու նրանց մեջ դնելով մեկ-յերկու որական վորդերից մայրեր են խնամում:

Այդ ձևի մայրափոխութունը կարող և լինել տարվա այն ժամանակ, յերբ փեթակի մեջ կան վորդ ու ձու և բոռեր: Բայց հաճախ մայրը փչանում և աշնանը կամ ձմեռը՝ պառավելուց, հիվանդութեանից, ցրտից, վոջիւններից:

Այդ դեպքում, ի հարկե, ընտանիքը մնում և անմայր: Վորդ ու ձու յեղած ժամանակն ել. ի հարկե, ընտանիքին կարող և չհաջողվել մայր ունենալ. նոր դուրս յեկած մայրը կարող և և թաչել դաշտ՝ բեղմնավորվելու համար ու պատահաբար փչանալ, կամ հենց փեթակի մեջ կարող և նրան վորքե բան պատահել: Վորդվետե այդ ժամանակ փեթակի մեջ, բացի կնքված վորդից, մոշ ձու կա, վոչ ել մատաղ վորդ, ուստի նոր մայր հանել չեն կարող ու ընտանիքը պիտի փչանա:

Ընդհանրապես ընական մայրափոխութունը չտևադանց մնա և հասցնում, վորդվետե մինչև մայրապտուկ սարքելը, մոր դուրս գալը, բեղմնավորվելն ու ձվելը, բավական յերկար ժամանակ և անցնում ու ընտանիքի արտադրական աշխատանքը դանդաղում և:

Բացի այդ, բնական մայրափոխութեան դեպքում մայրերն քնարովի չեն լինում և նրանց վորակն ել կասկածի տակ և:

Արեւստիւմ մայրափոխութուն

Բոլոր Թված դեպքերում մեղվապահը մեղուներին ոգնու-թյան և գալիս ու ապահովում և ընտանիքը մայրով:

Յերբ պահեստի մայր չկա, մեղվապահը վորբ ընտանիքնե-քին ուրիշ փեթակից վորդ ու ձու յե տալիս, վոր նրանք մայրեր հանեն: Բայց գա կարելի յե կատարել միայն գարնանն ու ամ-տանը:

Ընդհանրապես, յերբ ել լինի, անհամեմատ ավելի ձեռնտու

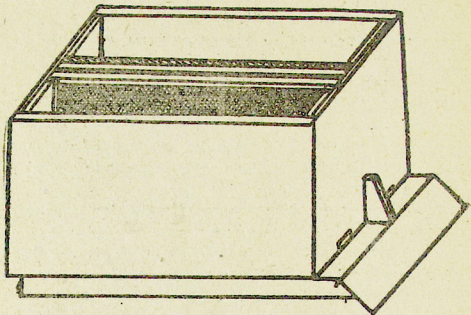
յն պահեստի բնդմնավորված մայր տալ, վորը փեթակում անմիջապես սկսում է ձվել և ապահովում է ընտանիքի կյանքի և աշխատանքի նորմալ ընթացքը:

Նուկլեոսեր

Նուկլեոս կոչվում է մի փոքրիկ ընտանիք, վորը զետեղված է փոքր փեթակի մեջ և այդ ընտանիքի մեջ մայր կա:

Յերբ այդ մորն ոգտագործում ենք, այդ ընտանիքին նորից տալիս ենք մայրապտուկ, նորից այդտեղ մայրը բնդմնավորվում է և այդպես շարունակվում է այդ պրոցեսը:

Վորոշ քանակով նուկլեոսներ իրենց մեջ ունեցած պահես-

Նկ 19. Փեթակը բաժանված 2 մասի՝ բնի շրջանակներով նուկլեոսները համար

տի մայրերով պահում ենք մինչև դարուն՝ պատահաբար փչացած մայրերին փոխարինելու համար և մյուս տարին նորից ոգտագործում ենք այդ նուկլեոսները:

Փորձը ցույց է տվել, վոր փոքր նուկլեոսի համար ամենալավ չափսը կիսաշրջանակն է, այսինքն բնի շրջանակը վերեւից ներքե ուղիղ կես արած: Նրա բարձրությունը բնի շրջանակի բարձրությունն է, իսկ լայնությունը՝ կեսի չափ:

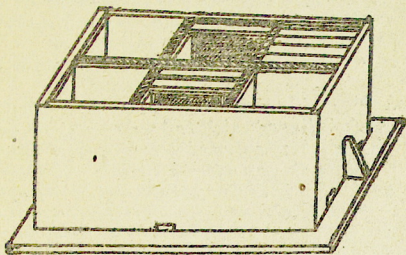
Դա այն միջին չափսն է, վոր բավարարում է յերկու գեղ-խավոր պահանջ.

1. այդ շրջանակները վրա ընտանիքը հեշտությամբ և ձմեռում:

2. շատ մեծ չի, ու փոքրիկ ընտանիքը կարող և ապրել այդպիսի փեթակում և մայրեր պահել:

Դրա համար ֆաներով խաչաձև կտրում ենք փեթակի մեջ մի քանի բաժանմունքներ և յուրաքանչյուրի մեջ պահում ենք մեկ փոքրիկ ընտանիք իր մոր հետ միասին: Այդ նուկլեոսներում անհրաժեշտ և 3—4 շրջանակ:

Բացի հիմնական նուկլեոսներից, մեղվանոցում հաճախ անհրաժեշտ և ունենալ ուրիշ ձևի նուկլեոսներ՝ սովորական բնի

Նկ. 20. Փեթակը բաժանված 6 մասի՝ կիսաշրջանակավոր նուկլեոսների համար

շրջանակների վրա: Այդ դեպքում փեթակը մեղտեղից ֆաներով կիսում ենք, արկանոցներն առանձնացնում ու մի փեթակի մեջ յերկու ընտանիք պահում:

Յերբեմե կարիք և լինում մի փեթակի մեջ զետեղել 3 — 4 նուկլեոս:

Մեղվի ցեղերը յեվ ազնվացման առիտառմբը

Մեղրատու մեղուն բաժանվում և մի քանի յնթատեսակի, վորոնք կոչվում են ցեղեր կամ տոմեր, ինչպիսին են՝ իտալական, կովկասյան, ուկրաինական, գերմանական (յեվրոպական) և այլն:

Յեղերն իրարից տարբերվում են զանազան տնտեսական ոգտակար հատկանիշներով և, ի միջի այլոց, իրենց գունավորումով: Տնտեսական ոգտակար հատկանիշներ կոչվում են այն հատկութունները, վորոնց մի մասը հեշտացնում և մեր աշխատանքը մեղվի հետ, իսկ մի ուրիշ մասն ուղղակի բարձրացնում և խոշոր չափերի յե հասցնում մեղվի տված արդյունքը:

Այդ հատկանիշները հետևյալներն են.

Պաղաղասիրություն, գողության նվազ հակում, ակնամոմ վուտակելու նվազ հակում, աշխատասիրություն՝ մեղր կուտակելու և կառուցելու խոշոր հակում, հիվանդությունների, ցրտերի և զանազան աննպաստ պայմաններին դիմանալու ընդունակություն, մայրերի արդյունավետություն, զարգանալու ուժեղ հակում, ձագատենդի նվազ հակում և այլ ավելի քիչ աչքի ընկնող հատկանիշներ:

Մեզ մոտ յեղած մեղուները կովկասյան ցեղին են պատկանում:

Ցեղի ներսում նույնպես կան այդ տարբերությունները, այսինքն նույն կովկասյան ցեղին իր ներսում ունի թե տարբեր տնտեսական հատկանիշներով ոժտված ընտանիքներ և թե տարբեր գույն ունեցող մեղուներ, վորոնց գլխավոր ներկայացուցիչները դեղին և մոխրագույն մեղուներն են. իսկ նրանց միջև ընկած են զանազան միջակա գունավորում ունեցող մեղուներ:

Դեղին մեղուն իր գույնով շատ նման է խալական մեղվին, վոր արտասանմանում խոշոր համարում ունի և վորով փոխում են տեղական ցեղերը: Այդ գույնն ունի նաև պարսկական մեղուն և, ինչպես յերևում և, մեղ մոտ յեղած դեղին մեղուները պարսկական մեղվի ազգակիցներն են:

Իսկ մոխրագույն մեղուները շատ նման են այն մոխրագույն մեղվին, վոր գտնվում և Արխաղեայում, և վորը թե իր գույնով և թե տնտեսական ոգտակար հատկանիշներով ավելի լավ պահպանված է իբրև տոմական մեղու այդ յերկրում:

Մեզ մոտ յեղած մեղուներն, ըստ իրենց արտաքին տեսքի և տնտեսական հատկությունների, գրեթե ուսումնասիրված չեն իբրև մի առանձին աչքի ընկնող ցեղ:

Ամեն մի մեղվանոցում կարելի յե նկատել, վոր տարբեր ընտանիքներ տարբեր վորակի յեն, այսինքն յերբեմն պատահում են այնպիսի ընտանիքներ, վորոնք ավելի շատ արդյունք են տալիս, քան մնացածները:

Այստեղ կարծես գուցն դեր չի խաղում, վորովհետև այդ-
պիսի ընտանիքներ կարող են կազմված լինել թե դեղին և թե
մոխրագույն մեղուներից:

Ազնվացման աշխատանք

Ինչպես ընդհանրապես ընտանի կենդանիների մեջ (կովի,
չիռ, վոլխարի և այլն) մենք տանում ենք ցիդի աղնվացման
աշխատանք, այնպես էլ այդ աշխատանքը պիտք է կազմակեր-
պել մեղուների նկատմամբ:

Տարբեր վայրերի, տարբեր ցիդերի տարբեր հատկանիշներ
առնեցող մեղուները բնական ճանապարհներով (դիսավորապես
անտանների միջոցով) և մարդու ձեռքով այնպես են խառնվել
խրաբ հետ, և այդ ազդեակցութուններն այնպես են խճճված, վոր
մեզ մոտ յեղած մեղուներին անհնար է վորեն վորոշակի տոհմի
գրասել:

Իրա համար էլ, յերբ վորեն տեղ հայտաբերվում է մեղվի
դտարյուն տեսակ, այսինքն յերբ այդ մեղուն մաքուր գույն և
վորոշ չափ ու ձև ունի (արտաքին տեսքով բոլոր մեղուները
նույնանման են) և միևնույն ժամանակ աչքի յե ընկնում տըն-
տեսապես առավել ողտակար հատկանիշներով, այդ դեպքում
մարդիկ աշխատում են այդ դտարյուն ցիդից սերունդ ստանալ
և կամաց-կամաց իրենց մոտ յեղած մեղվի սերունդը բոլորովին
փոխել:

Մակայն մեղվի աղնվացումն ավելի դժվար աշխատանք է,
քան ընտանի կենդանիների աղնվացումը:

Մայրը զուգավորվում է բուռի հետ ողի մեջ և մեզ համար
առայած անհնար է մեր ուղած ժամանակ և մեր ցանկացած բո-
ւրեղ ընդմեջվորել մայրերին:

Ուրեմն, մենք ստիպված ենք հատուկ միջոցներ ձեռք առ-
նել, այն ե՛լ ընտրել այնպիսի մեկուսացած մի տեղ, վորտեղ մե-
ղուներ չկան: Այդտեղ դնել մեր բուծած բուրբ պարունակող
փեթակները, այդտեղ պահել նաև մայրերն իրենց ընտանիքնե-
րով, վորոնք սովորական բնական պայմաններում կզուգավորվեն
միայն մեր բերած բուրբի հետ, վորովհետև այդտեղ ուրիշ բո-
ւրբ չկան:

Այդ ձևի աշխատանքը դժվար կլինի մեղվանոցներում առ-
աջընկալն աշխատանքների հետ միասին կատարել:

Այս գործը վորեն դիտական կամ արդյունաբերական հատուկ ձևանարկության գործն է, վորն անընդհատ պետք է զբաղվի ցիլական մայրերը բուծելով և տա արտադրությանը:

Այս դեպքում տեղում առաջ յեկած բոռերն ել դեր չեն խաղա, յիթե տարեցտարի այդ ձևով միշտ լինեն անհրաժեշտ քանակությամբ բեղմնավորված մայրեր:

Իսկ ամեն մի մեղվանոցի արտադրական աշխատանքներին զուգընթաց, հնարավոր է կազմակերպել ազնվացման աշխատանքը:

Հետեյալ ձևով հաշվի յե առնում իր ամենաընտիր, ամենաարդյունավետ ընտանիքները, մոր արդյունավետությունը, ընտանիքի զարգացման տեմպերը, բերքատվությունը և ուրիշ տեղեկատվական ոգտակար հատկանիշները:

Յեթե մեղվապահը մի մեղվանոցում աշխատում և տարիներ շարունակ, ապա նա տարեցտարի էլաբող և ունենալ հատուկ գրանցումների ժառյան, վորտեղ գրում է թե այսինչ համար ընտանիքը թիչ կոնկրետ հատկություններ է հանդես բերել, ստացված մայրերն թիչ հատկություններ ունեն և նրանցից ամենաառաջնակարգ տեղը վորմնք են բանում:

Ահա այս 2-րդ սերիայի ընտրովի մայրերից մեղվապահը նորից սերունդ է ստանում, նորից նրա տված մայրերի մեջ ընտրություն կատարում և ստանում է 3-րդ սերիայի մայրեր, ու այսպես շարունակաբար սերունդ վերցնում:

Այդ ձևի աշխատանքը տանելիս սրդեն մենք հաշտվում ենք այն մտքի հետ, վոր մայրերը զուգավորվում են պատահական բոռերի հետ: Բայց վորովհետեւ մենք բուծում և ոգտագործում ենք միայն ընտրովի մայրեր, ուրեմն և մեղվանոցում հետը հետեւ կգոյանան միայն նրանցից առաջացած բոռեր: Այդպիսով, չնայած բավական ուշ, բայց բոռերի սերունդն ել հետզհետեւ ազնվանում է:

Յերբ մայրեր բուծելու համար մենք ընտանիքների մեջ ընտրություն ենք կատարում, նույն ձևի ընտրության միջոցով նաեւ աշխատում ենք ընտրովի ընտանիքներից բոռեր բուծել և միաժամանակ բոլոր միջոցները ձեռք ենք առնում, վոր մնացած ընտանիքների մեջ պատահական բոռերի զարգացումն ինչպե՞ս կարելի յի կրճատվի:

Ի հարկե զրանով հարցը վերջնականապես չի լուծվում, վորովհետեւ միևնույն տեղում ուրիշ մեղվանոցներ ել կան, վորտեղ

միշտ պատահական բոռեր կլինեն և այդ բոռերից մեր բուժած մայրերի սերնդի մեջ կլինեն անցանկալի խառնուրդներ:

Այդ չարիքի դեմ կարելի չե կալել միայն համառ ընտրություն կատարելու միջոցով, հույս ունենալով, վոր մեր մեղավորացի վորակյալ բոռերի քանակը միշտ անհամեմատ ավելի շատ և, քան շրջապատում գտնվող ուրիշ բոռերը, և մեր մայրերի խոշորագույն տոկոսը կոզմովի մեր բոռերից, իսկ միայն փոքր տոկոսը՝ ուրիշ բոռերից:

Անընդհատ ընտրության աշխատանք տանելով, մենք այդ չարիքը կհասցնենք շատ չնչին չափի և դրանից առանձին ֆլուս չենք տեսնի:

Ի հարկե այդ աշխատանքի ընթացքում կարող ե պատահել, վոր մեր ստացած ընտրովի սերունդների մեջ կլինի գլխաւորապես մի վորոշ գույնի մեղու՝ գեղին կամ մոխրագույն: Յեթե մենք համոզվենք, վոր բոլոր լավ մայրերի մեծագույն մասը, գիցուք, մոխրագույնն ե, ուրեմն կարող ենք համոզվել, վոր այդ արտաքինն ունեցող մայրերն ընդհանրապես ավելի ողտակաւ են, քան ուրիշները:

Յեթե հետագա՝ աշխատանքների ժամանակ գործնականում այդ բանն ապացուցվեց, դրանից հետո արդեն, ընտրություն կատարելիս, գունավորումը կլինի այն առաջին աչքի ընկնող հատկանիշը, վորով մենք հենց առաջուց կարող ենք վորոշել մոք վորակը և ապա կատարել հետագա դիտողությունները:

ՄԱՅՐԱՐՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՏԵՆԵՒԿԱՆ

Ժամանակը

Վաղ գարնանը, յեթե յեղանակները վորոշ չափով նպատաւոր են, մայրն սկսում ե բաժական ուժեղ կերպով ձկել:

Դա լինում ե դաշտային վայրերում մոտավորապես ապրիլի սկզբներից, յերբ ծաւերն սկսում են ծաղկել, իսկ լեռնային տեղերում՝ ապրիլի վերջներից, յերբ ձյունից ազատված դաշտում տնմիջապես սկսում են յերևալ վաղ գարնանային ծաղիկներ, և մեղուն բաժարար ոժտնդակ բերք ունի:

Յածր ու բարձր տեղերի միջև, ինչպես տեսնում ենք, ժամկետները շատ տարբեր չեն: Խոշոր տարբերությունը յեղանակների մեջ ե. դաշտերում ավելի տաք ե լինում և մայրաբուժության գործն ավելի հաջող ե ընթանում, իսկ սաբ տեղերում

ուժեղ ցրտերը, անձրևներն ու քամիները խոշոր հափով խանդա-
րում են գործին:

Սկսելով վաղ գարնանը, մայրաքուժությունը պետք է ան-
ընդհատ շարունակել մինչև այն ժամանակ, յերբ արդեն բոռերը
վոչնչանում են և նոր մայրերն այլևս հնարավորություն չունեն
քեղամավորվելու:

Ս Կ Ի Ղ Բ Ը

Դեռ վաղ գարնանը, մեղուները դուրս դնելուց գրեթե ան-
միջապես հետո, համապատասխան խնամքի միջոցով կարելի չե
դուրս բերել նոր մայրեր:

Բայց այդ ժամանակ սովորաբար բոռեր չեն լինում: Դրա
համար ել մեղուները դուրս դնելուց հետո պիտի անմիջապես
սկսել բոռեր բուծելու գործը:

Բուծումն փերակների նախաբեցումը վաղ գարնանը

Թե բոռեր և թե մայրեր բուծելու համար վաղ գարնանն
անհրաժեշտ է ձեռք առնել հետևյալ միջոցներ՝ ընտրել ամեն մեկ
մեղվանոցում մի քանի հատ ուժեղ բնառանձի: Ամեն մեկ փեթա-
կի համար սարքել տաքացնելու մի արկղ, վերը ներսի կողմից
պիտի ունենա 70 սանտ. բարձրություն, 80 սանտ. լայնություն
և 80 սանտ. յերկարություն: Արկղը կարելի չե շինել զանազան
անպետք տախտակներից:

Այդ արկղն այնքան մեծ պիտի լինի, վոր փեթակը տեղա-
վորվի մեջը և տակից, կողքերից ու վրայից դարձան լցվի՝ տա-
քացնելու համար:

Այս ձևով պատրաստված փեթակը լավ կլիմանա ամհնա-
խիստ ցրտերին ու միջի վերդը չի փշանա:

Այդ փեթակների մի մասը հատկացվում է բոռերի բուծման,
իսկ մնացածը՝ մայրերին:

Բոռերի բուծումը

Պահեստի չեչերից պետք է ընտրել 6 հատ բուռաբլիշավոր
չեչ ու ամեն մեկ փեթակի մեջ բնի կենտրոնում 2 չեչ դնել, վո-
րից հետո ամեն որ այդ ընտանիքներին պետք է տալ ժանդ
բաժիններով (100 գրամ) գրգռիչ կեր:

Դրա համար պետք է յեփել շաքարաջուր (մեկ շաքար, յեղ

կու ջուր), կերակրամանը դնել փեթակի մեջ և ամեն անգամ ձաղարով կերակրամանի մեջ կեր լցնել:

Կերը պետք և դաղջ (դու) լինի, վորովհետև սառը կերը չի դրդուում և մայրը լավ չի ձվում:

Յերբ տաքացումն ու կերակրումն այդ ձևով կադմակերպված և, ուրեմն մայրն անպայման կձվի բոռարջիջներէ մեջ, Յեթե մի քանի որ ուղացնի ձվելը, չպետք և հոսահատվել, այլ անընդհատ կեր տալ մինչև կձվի և այսպես շարունակել կեր տալը, նույնիսկ յերբ ոժանդակ բերքն սկսվել է:

Այդ ընտանիքները մեղրով պետք և հարուստ լինեն և ամեն մեկն սկզբից պետք և ունենա առնվաղն 8 կգ մեղր: Յեթե իրենք ել չունեն և շրջանակները դատարկել են, ուրեմն վերջններս պիտի հանել ու տեղը դնել մեղրով լիքը շրջանակ: Յեթե մեղրով լիք պահեստի շրջանակ չկա, ուրեմն պիտի վերցնել շատ մեղր ունեցող ընտանիքներէ:

Յերբ մայրն սկսեց ձվել, պետք և հաշվել, թե բոռերը յերբ դուրս կդան ու կհասունանան:

Ձու դրած որից 24 որվա ընթացքում բոռն արդեն դուրս կգա: 10—12 որ պիտի մնա փեթակում ու հասունանա: Ուրեմն, ընդամենը պետք և 36—38 որ, վոր դրած ձվերից գոյացած բոռերը կարողանան իրենց պարտականութիւնը կատարել:

Մայրերի բուծումը

Այդ հաշվով մայրաբուծութիւնը պետք և սկսել այն հաշվով, վոր մայրերը բեղմնավորվելու ժամանակ բոռերն ել պատրաստ լինեն:

Մայրը ձուն դրած որից դուրս և գալիս 16-րդ որը, հասունանում և 6—7 որվա ընթացքում, ուրեմն դա տևում և 23—24 որ: Հետեաբար բոռաչեչերի մեջ, ձուն դնելուց ուղիղ 12 որ հետո, պիտի մայրը ձվի՝ այն չեչի մեջ, վորից ուղում ենք մայրապտուկներ պատրաստել:

Մայրաբուծութիւն համար մնացած ընտանիքներից պետք և ընտրել 2 ամենալավ ընտանիք և նրանց մեջ դնել չեչ՝ ձվելու համար, իսկ մյուսները՝ պահել մայրապտուկներ պատրաստելու համար:

Յերբ բոռաչեչերի մեջ մայրն սկսում և ձվել, այդ որվանից պիտի ապասել 5 որ ու վորեացնել նշանակված ընտանիքները,

վորոնք պիտի մայրեր խնամեն: Նրանց մայրերը պիտի վերցնել
աւ տալ ուրիշ անմայր ընտանիքներին:

Ընտանիքն այդպես շուտ վորբացնում ենք նրա համար,
վոր 6—7 որվա ընթացքում արդեն չլինեն փոքրահասակ վորդեր
և մեղուներն այլևս չկարողանան բնի ներսում նորից մայրա-
պտուկներ լինել: Կարելի չեւ ավելի ուշ վորբացնել: Միայն այդ
դեպքում պիտի ամբողջ մատաղ վորդով ու ձվով շրջապակները
հետացնել բնից, վորպեսզի մեղուներն հնարավորութեան չունենան
ուղղակի բնի ներսում մայր խնամելու և ստիպված լինի մի ան-
գամից բարձրանալու վերև՝ մեր դրած չեչի վրա:

Վորբացնելուց յերեք որ հետո, սերունդ (ձու) տվող ընտա-
նիքի բնի ներսում դնում ենք մեկ հատ չեչ, վոր մայրը ձվի
նրա մէջ:

Մովորբար գործ ենք անում կանոնավոր և բոլորովին սպի-
տակ չեչի: Բայց փորձը ցույց եւ տվել, վոր ամենալաճն աճն
չեչն եւ, վորի մէջ 1 կամ 2 անգամ արդեն վորդ եւ յեղել դրված
և չեչը մի քիչ արդեն սկսել եւ գուշնը փոխել: Այդպիսի չեչերի
վրա կառուցված պտուկներն ավելի դիմացկուն են լինում և շատ
չեն փչանում, իսկ սպիտակ չեչը շատ նուրբ եւ լինում ու պտուկ-
ները շուտ են փչանում:

Միևնույն ժամանակ այդպիսի չեչը մեր ուզած ձևով հեշ-
տուլթամբ տաք գործիքներով կարողանում ենք մշակել:

Դնելով այդ չեչը բնի ներսը՝ այդ ընտանիքին նույն ձևով
կեր ենք տալիս, վոր մայրն ու ժեղ կերպով ձվի: Ինչքան ել
մորը կերակրես, վաղ գարնանը քիչ կձվի, համենայն դեպս 3—4
որվա ընթացքում չեչի մի քառորդի չափով կձվի, իսկ հետագա-
յում՝ ավելի շատ:

Մոր ձվարկութունն սկսելուց 4 որ հետո չեչը պիտի հա-
նել ու ողտագործել մայրարուձության համար:

Նախքան չեչ պատրաստելը և խնամվող ընտանիքին տալը,
այդ ընտանիքի բունը մանրամասն կիրպով պիտի ստուգվի և
փչացնել բոլոր այն պատահական մայրապտուկները, վորոնք բնի
ներսում կարող են լինել:

Այս գործում շատ զգուշ պիտի լինել, վորովհետև յերբեմն
պատահաբար մնացած պտուկից մայր եւ գոնրս գալիս ու փչաց-
նում և վերևի մայրապտուկները:

Պետաշխիկն յեղամտի

Մայրապետուհներն ստանալու ամենապարզ յիշանալը Պետաշխիկի յիշանակն է:

Նախքան բուժման աշխատանքն սկսելը վորդացած ընտանիքի բուռնը պետք է ամբողջովին ստուգել ու կտրտել բոլոր յեղած մայրապետուհները: Այնուհետև ընտանիքն էլ չի կարող ներքևում նոր մայրապետուհներ կառուցել, վորովհետև մայրը վերցնելուց 6 ուր է անցել:

Զրկվելով իր մայրապետուհներից, ընտանիքն այդ ժամանակ աւժեղ թափով կսկսի մայրապետուհներ շինել այն չնչի վրա, վորը մենք ենք տալիս: Դրանից հետո պիտի կերակրամանը դնել քնի կողքին ու ամեն ուր կերը տալ մանր բաժիններով:

Սեղվանոցի աշխատանքում (յիթն չկա, մոտիկ գտնվող մի սենյակում) վառարան պիտի դնել ու սենյակը լավ տաքացնել, վորպեսզի վորդը չմրսի: Սենյակի ջերմաստիճանը 24⁰-ից պակաս չպիտի լինի, իսկ ամենալավը 25—30 աստիճանն է:

Սենյակում հատակին պետք է շաղ տալ ջուր կամ մի ամառնով ջուր յեռացնել վորպեսզի ողջ բավական խոնավանա, վորովհետև չոր ողջ վատ է աղդում նորածին վորդերի վրա: Այնուհետև սենյակում պիտի դնել մի սեղան և ունենալ սուր ծայրերով յերկու գործիք՝ գրչահատի ծայրերի նման: Կարելի չէ գարծածել և սովորական գրչահատներ:

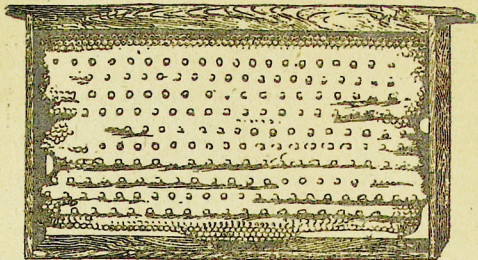
Զված շրջանակը պետք է հանել փեթակի միջից, շտապ բերել տաքացրած սենյակն ու դնել սեղանի վրա: Գործիքները ծայրը պետք է դնել պրիմուսի բոցի մեջ, վոր տաքանա, բայց ափսիս հարմար է յեռացած ջրի միջ: Այնուհետև վերցնում ենք նրանցից մեկն ու չնչի ձված տեղում տաքացած ծայրով հորիզոնական ուղղութիւնով (շրջանակի յերկարությամբ) փչացնում ենք 3 շարք բլիշ ու թողնում ենք մի շարքը, ապա ելի փչացնում 3 շարք և այսպիսի շարունակ մինչև ներքև:

Այդպիսով անջնաս են մնում մի քանի շարք բլիշներ:

Հետո վերևից ներքև թեք ուղղութիւնով (մոմ-թերթի լիշիշների շարվածքով) ելի նույն ձևով մեկ շարք թողնում են, 3 շարք փչացնում, ելի մի շարք թողնում, 3-ը փչացնում մինչև ավարտումը:

Վերջում չեչի ձված տեղում մնում են իրարից բավական հեռու հատ-հատ բլիջներ՝ իրենց միջի ձվերով կամ վորդերով:

Բլիջները փոշնացնելուց առաջ պիտի մի շարքը քանդել, պահելով դանակի բուլթ կողմը դեպի մնացող շարքը: Դանակի ծայրն այնպես պիտի տանել, վոր միևնույն ժամանակ փչացնի

Նկ. 21 Պեխաչիի յեղանակով պատրաստված չեչ:

նաև բլիջների հատակին յիզած ձվերն ու վորդերը: Պիտի զգուշ լինել և չփչացնել չեչի միջնապատը (բլիջների հատակները):

Այդ մի շարքը փչացնելուց հետո դանակն այնպես պետք է շուռ տալ, վոր բուլթ կողմն ընկնի մյուս մնացող շարքի կողմն ու նույն ձևով քանդել նաև 3-րդ շարքը:

Այդպիսով յերկու փչացած շարքի մեջտեղում դեռ կմնա մի կիսաքանդ շարք, վորը նույն կարգով պիտի փչացնել:

Բլիջների փչացման աշխատանքը պիտի կատարել ինչքան կարելի յե առագ, ժանապանդ յերբ սենյակում հնարավոր չի պահպանել մինչև 25 աստիճան տաքություն:

Այդպես պատվաստելուց հետո պիտի չեչը տալ խնամող ընտանիքին:

Պատվաստված չեչը զգուշությամբ փաթաթում ենք մի փոփուկ շորի մեջ, վորպեսզի շենքից դուրս տանելիս վորդը չմտնի, բերում ենք փեթակի մոտ ու պահպանում ընի վրա՝ պատվաստված յերեսը դեպի ներքև Նրա տակից դնում ենք սկզբում մի դատարկ շրջանակ, վորպեսզի պատվաստված չեչը բարձր լինի:

քնից և կառուցվելիք մայրապետուհիների ծայրերը չդիպչեն շրջա-
նակներին:

Ձեռն այս ձևով դնելուց հետո, վրայից պիտի դնել մի
տախտակ (ֆաներ), վոր ծածկոցն ու բարձը չծանրանան չնչի
վրա: Հետո փողով ենք ծածկոցը, վերևից գցում ենք քիչանք
կամ դարմանով լցված առարակներ ու դնում կտուրը: Տաքա-
ցումներն ու ժեղացնելու համար կարելի յե դնել վերնահարկը և
հետո կտուրը դնել:

Խ Ո Ւ Մ Բ

Մյուս որը պիտի զգուշությամբ բացել փեթաքը, բարձ-
րացնել բուժման չնչը մի կողքից ու դիտել, յեթե մեղունքը
խիտառխիտ պատում են չնչը, ուրեմն զրությունը լավ ե:

Յերը թեթև ծուխ տալով մեղունքին հեռացնում ենք չնչի
մի վորեւե մասից, տեսնում ենք, վոր մեղունքն արդեն թողնված
բջիշները սարքել են թասակի ձևով, այսինքն դրել են մայրա-
պետուհիների հիմքը:

Փչացրած բջիշներից զատերը կարող են միայն կիսով չափ
քանդված լինել, ու ձվերը կամ վորդերը հատակին անվտանգ
մնացած լինեն: Հենց այդ պատահաբար մնացած ձվերի վրա մե-
ղունքը նույնպես մայրապետուհի են պատվաստում, բայց դրանք
կողմնակի մայրապետուհիներ են ու ցանկալի չեն, յեթե մնան,
պիտի մյուսներին խանգարեն, վորովհետև ինչքան մայրապետու-
հի տեղն ազատ ե, այնքան մայրը լավ ե սնվում ու մեծանում:

Բացի այդ, առանձին կանգնած մայրապետուհի հեշտ ե կլտ-
քել ու գործածել:

Ուրեմն անհրաժեշտ ե յերրորդ որն ստուգել և դանակի
ծայրով քանդել բոլոր կողմնակի մայրապետուհիներն ու փչացնել
միջի վորդերը:

Դրանից հետո յերբեմն պիտի ստուգել ու հետևել, վոր չնչը
չցածրանա ու մայրապետուհիների ծայրերը չդիպչեն շրջանակնե-
րին: Յեթե այդ բանը կնկատվի, պիտի բուժման չնչն ավելի
բարձրացնել:

Կ Ո Ւ Մ Բ

Պետք ե զգուշ լինել, ճիշտ իմանալ, թե յմբբ են կնքում
պտուկներն ու կնքած որը նշել տեսրուս:

Ի հարկե բոլորը միանգամից չեն կարող կնքել, սովորաբար

մեղուներն սկսում են կնքել մեջտեղից ու զնում դեպի
կողքերու:

Մեր հաշվով մայրապտուկը, կնքելու որից, հասունանում է
7-րդ որը, իսկ մայրը դուրս է գալիս 8-րդ որը:

Գանի վոր չնչի մեջ ձվարկո թյունը տեսել է 3—4 որ, ու-
րեմն պտուկների հասունանանն ել կտևի 3—4 որ, այսինքն 3—4
որվա լընթացքում ամեն որ մենք կունենանք վորոշ քանակով
հասունացած մայրապտուկներ:

Ավիլի շուտ կտրելը վտանգավոր է, վորովհետև չհասու-նա-
ցած մայրը պտուկի մեջ շարժո.մից, դրաից, շատ տաքից, մի
փոքր հուպ տալուց, գլխի վրա շուտ տալուց հեշտությամբ վնաս-
վում է:

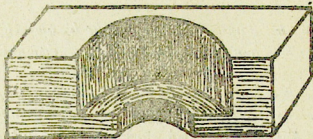
Յերբ գալիս է հասունացման որը, մեղվապահը պիտի առա-
վոտյան. կեսորին ստուգի պտուկները, թե արդյոք պատահաբար
մայր լի՞ գուրս չիկել ու չի՞ փչացում մյուսներին:

Յերբ ժամանակը գալիս է, մեղվապահն սկսում է մեջտեղից
գրչահատի ծալով կտրել—հանել մայրապտուկները: Դանակի
ծայրը կարելի չէ տաքացնել, վոր չնչը հեշտությամբ կտրվի:

Պեուկների պտտվուսում յսլ պտտումներ

Կտրելով պտուկները պետք է պատվաստել այն կարիք
ունեցող ընտանիքներին կամ նուկիեուսներին:

Պեխաչիկի յեղանակով պատրաստված մայրապտուկներն
հիմքերը շատ թույլ
են լինո մ է, յիժն
վորոշ միջոցներ ձեռք
չառնենք, շուտ են
փչում պատվաստ-
ման ժամանակ:

Նկ. 22. Ինքնագործ պատրոնի կտրվածքը՝
յերկարությամբ

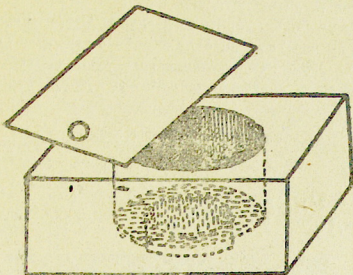
Դրա համար փայ-
տից պիտի հատուկ
պատրոններ շինել,
մայրապտուկը տեղա-
վորել մեջը և նոր

տալ ընտանիքին: Դրա համար ել վիրցնում ենք մի ձողիկ՝ լայ-
նությունը 30 մմ. հաստությունը 22 մմ. վորի լայն յիբեսի վրա
գայլիկանով 25 մմ լայնությամբ ծակեր ենք բաց անում, այնպես
վոր նեղքի կողմից գայլիկոնի սուր ծայրը միայն յիբեսի ձեռք

գայլիկներ հանում ենք և տեղը դնում ենք 15 միլիմետր լայնություն ունեցող գայլիկոն և ապա ծակում վերջացնում, այդպիսով ստացվում է վերեր լայն, ներքեր նեղ մի անցք:

Հետո սղոցով կտրտում ենք ձողիկը (քանոնն) ու առանձնացնում: Դրանք կոչվում են պատրոններ, վորոնց ամեն մեկի վրա ֆաներից մի խուփ ենք մեխում, այնպես վոր խուփը հեշտությամբ բացվի ու խփվի (նորիզոնակաւ ուղղությամբ):

Մայրապտուկի հիմքը դանակով խնչբան կարող ենք փոքրացնում ենք, աշխատելով չմնասել ու մայրապտուկը դնում ենք

Նկ. 23. Ինքնադործ պատրոնի տեսքը

պատրոնի մեջ այնպես, վոր ծայրը նեղ անցքից դուրս գա ու հիմքն էլ տեղավորվի լայն անցքի մեջ: Յերբ խուփը ծածկում ենք, մայրապտուկը յետեւից ծածկվում, ապահովվում եւ նրա ծայրն և միայն, վոր բաց ե մնում (պատրոնի նեղ անցքից դուրս ցցված):

Այդ պատրոնն այդ ձևով դնում ենք բնի կենտրոնում ու հուպ տալիս յերկու չեչի արանքը՝ կծիկի շրջանում:

Յերբ վաղ քարնան սուր ցրտերն անցել են, պատրոնը կարելի չե տեղավորել ուղղակի շրջանակների վրա, այնպես որ պտուկի ծայրն իջնի յերկու շրջանակի արանքը, իսկ պատրոնը կամուրջի նման նստի յերկու հարևան շրջանակների վրա:

Այդ ձևի պատրոն կարող ե շինել ամեն մի մեղվապահ: Բայց յեմե հնարավոր լինի պատրոններ չարխով պատրաստել, այդ դեպքում այդ պատրոնը շատ կթեթևանա, կփոքրանա, կլոր

ձև կրնդունի և հեշտությամբ կարելի յի այն գործածելու ներսի-
տարածությունը մնում է նույնը:

Սեղվապահն անպատճառ պետք է սովորի գործադրել այդ
պատրոնները, հաշվի առնելով, զոր առանց պատրոնների մաշ-
քապտակների առնվաղն 50—60 տոկոսը պատվաստման ժամա-
նակ վռնչն ցնում են մեղուները:

ԸՆՏՈՆԻՔԻ կարողությունը

Միևնույն ընտանիքը մայրաբուծության համար մի անգամ
միայն կարիի յի ոգտագործել:

Վաղ դարնսնը, յերր դեռ ցուրտ է, հազիվ հնարավոր է մի
ընտանիքից ստանալ այդ ձևով 20—25 մայրապտուկ:

Քանի յեղանակները տաքանում են, այնքան կարելի յի
շատ ստանալ, և վերջապես ամառն այդ թիվը կարող է հա-
նել 100-ի:

ՄԱՅՐԱԲՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՈՒՐՈՇ ՁԵՎԵՐ

Ալլեյի յեղանակ

Ձված չեչից ամբողջ յերկարությամբ կտրում ենք մի շերտ:
Շերտն այնպիսի է կտրված, զոր նրա մեջտեղով, ամբողջ յերկա-

Նկ. 24. Ալլեյի յեղանակով կտրված չեչի շերտը

րությամբ, անմնաս և մնացել ձված բլիշներին մի շարքը:

Այդ շարքից մեջընդմեջ փչացնում ենք յերեքական բլիշ-
թողնելով մեկական բլիշ իրարից բավական հեռու:

Նկ. 25 Ալլեյի յեղանակով պատրաս- տած մայրապտուկները

Հետո վերցնում ենք մի
անպետք չեչ, ներքևից կտ-
րած կտրում ենք, հալեց-
նում ենք լամպի կամ մո-
մի վրա շերտի յետևից առ
փակցնում կորած կտրած
չեչի բեբնին (յեղրին):

Մեղուններն այդ բլիշ-
ներից պատրաստում են
մայրապտուկներ:

Դա հեղտ և լամ յեղանակ է, սակայն այդ յեղանակով մեծ քանակու թյամբ պտուկներ հնարավոր չի ստանալ:

Դուլիսի յեղանակ

Վերցնում ենք 3 միլիմետր հաստության մի կլոր փայտի կտոր ու ծայրը կլորացնում:

Փայտի այդ կլորացրած ծայրը դնում ենք սառը ջրի մեջ, հետո թաղում հալած մոմի մեջ (մոմը պիտի հաղիվ հալած և

Ն. 26. Մայրաթառակներ շինելու փայտիկ

շատ տաք չլինի) ու հանում: Ստացվում է փայտի ծայրին մոմի մատնոց, վորը նորից դնում ենք մոմի մեջ՝ միայն ավելի քիչ չափով: Հետո նորից ենք դնում և ամեն անգամ ավելի քիչ: Յերք մոմի մատնոցը սառում է, դրուշտությամբ հանում ենք փայտի ծայրից: Այդ մատնոցը մենք կոչում ենք թասակ (մայրաթառակ):

Այդ թասակները հալեցրած մոմի միջոցով կպցնում ենք (շարում) մի ձողիկի վրա, իրար կողքի, այնպես վոր պտուկները կնքելուց հետո, նորից պուկենք այն ու գործադրենք:

Նախորդ (5—6 որ տալ) հնդ ենք տանում, վոր պատվաստման համար ունենանք չկնքած մայրապտուկներ իրենց միջին խյուսով (վորդի կերը): Դրա համար կարելի չե մի ընտանիք վորբացնել և մի քանի որից հետո ոգտադործել նրանց պատրաստած պտուկների միջի խյուսը: Իսկ յեթե մեզ վանոցում կան պատրաստի մատաղ պտուկներ, ուրեմն կարելի չե ոգտադործել նրանց միջի խյուսը:

Մի պտուկի խյուսը կարող է լավարարել 10—12 պատվաստմանը: Տաքացրած սենյակում դնում ենք մի չիչ 1—2 որական վորդերով ու պտուկներով: Հատուկ գործիքի միջոցով (շուղանման գործիք և մի ծայրը վորք չափով, մյուսն ավելի մեծ չափով գդալած և տափակացրած) մեծ ծայրի վրա վերցնում ենք լավարար քանակով պտուկի միջի խյուսից ու մի քանի թասակներէ մեջ ենք լցնում քիչ-քիչ (գդալիկի վրայից դանակի

ծայրով մի փոքրիկ մասը պոկում ենք, թասակի հասակին)։

Հետո գդալիկի փոքր ծայրով զգուշությամբ վերցնում ենք վորդը (այնպես վոր չփնասենք) քլիշեի միջից և մեկ-մեկ իջեցնում թասակների մեջ լցած խոռսի վրա։

Ամեն մի ձողիկի վրա կարելի չե շարել 15—20 թասակ և մի շրջանակի մեջ կարող ենք գետեղել յերեք այսպիսի շարք ու քնել բնի կենտրոնում։

Ժամանակին սովորական ձևով վորբացած բնտանիքն այդ պատվաստված վորդերից մայրեր կխնամի։ Սակոչվում ե արհեստական մայրապատվաստում։

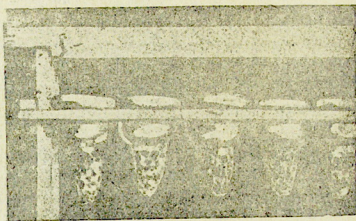
Ուրեմն մի բնտանիք կարող ե այդ ձևով մեկ տալ 40—50 մայր։ Այդ ձևի մայրապատվակները շատ հեշտ ե գործածել և չեն փչանում։

Պատվաստման որը նշվում ե տեսրում և 11—12 որից հետո արդեն պետք ե գործադրել այդ մայրապատվակները, այսինքն յեթե ամսի մեկին պատվաստումը կատարել ենք, ուրեմն նույն ամսի 12-ին նույնիւմները պետք ե պատրաստ լինեն և ումեն մեկին այդ պատվակներից պիտի տրվի։

Պրասի յեղանակը

Պրատուն նույն ձևով ե անում, միայն մայրաթասակը տեղավորում ե մի հատուկ փայտե պատրոնի մեջ (խցան)։

Ինչպես նկարից տեսնում ենք, այդ թասակներից առաջինը

Նկ. 27. Պրատուն յեղանակով ստացված մայրապատվակները կոր պատրոններին մեջ, վորոնք շարված են ձողերի մեջ լցված անցքերի մեջ

փոքրիկ սուր մեխով և ամրացվում ձողիկին, իսկ մյուսը խցանի պես հաղցվում և նրա մեջ բաց արած անցքերի մեջ: Այդ թասակները հաճախ հենց խցան ել կոչվում են (Պրատտի խցանները):

Այդպիսի փայտե խցանների վրա ամրացված մայրապտուկներին զործադրումը շատ հեշտ և անվտանգ:

Շիեկիմի յեդանակը

Ձված չեչից կտրում ենք մի յերկաբ շերտ (ինչպես Այլեյի յեդանակի գործադրման դեպքում), դանակի տաքացրած ծայրով այդ շերտի մի յերեսից բլիշները կիսով չափ կտրում վերցնում ենք (բլիշները կիսով չափ կարճանում են) հետո կտրտում ենք այդ շերտն ու վերածում այնպիսի կտորներին, վոր կենտրոնում կարճացրած բլիշներից մեկը վորդն ել մեջն անձեռնմխիլի Թնա: Այդ առանձին կտորների յետի կողմը քիչ տաքացնելով կպցնում ենք Պրատտի խցանների մեջ ու շարում ձողիկի վրա արդեն նկարագրած ձևով: Կլորացրած փայտի ծայրով կարելի յի մայրապտուկացու բլիշի բերանը պատռել, լայնացնել, վորպեսզի մեղունքը մայրապտուկը հեշտությամը կառուցեն այդ հիմքի վրա:

Կիսաշրջանակավոր նուկիտուսներ

Այդ հաշվով ամսի 11-ին մի ուժեղ ընտանիքից պիտի վերցնենք հասունացած վորդով մի շրջանակ, տաք ջենքում կիսնք յերկու հաժաար մասի ու ստանանք յերկու կիսաշրջանակ:

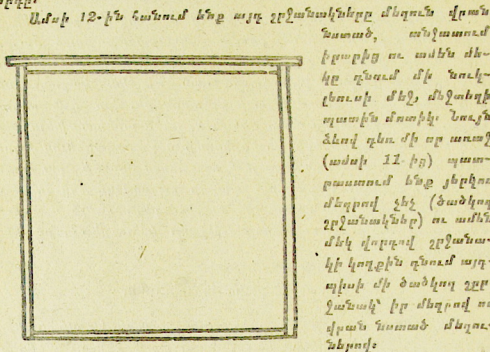
Դրա համար նախորոք Լանգստրաուտի շրջանակի կողքի ձողիկներից (7,5 մմ հաստությամբ) մեխում ենք կիսաշրջանակներ, վորոնց միջի չափսերը հետևյալն են՝ բարձրությունը 207 մմ, իսկ լայնությունը 196 մմ: Շրջանակի վրայից մեխում ենք նաև մի բարակ ձողիկ 220 մմ յերկարությամբ այնպես, վոր նրա ծայրերն յերկու կողմից յերկաբն իրբև շրջանակի ազանջներ:

Սենյակը տաքացնում ենք մինչև 25 աստիճան Ծ-ի ու փեթակի միջից հանած վորդով շրջանակը բերում պատկեցնում սեղանի վրա:

Կիսաշրջանակը դնում ենք վորդով չեչի վրա ու իր ներսի չափով կտրում ենք վորդով չեչն այնպես, վոր յերկու շրջանակի համար ստացվեն հաժաար կտորներ: Չեչի կողքերից վորոշ չա-

փոփ տվելցուկներ կմնան, իսկ վորդը մեջտեղից դանակով մի անգամ և կտրվում:

Կտրված կտորները կիսի հազցնում ենք այդ շրջանակների մեջ: Կողք-կողքի միացրած յերկու կիսաշրջանակը դնում ենք իր փեթակի մեջ՝ ընդ մեջտեղը: Այդպես մնում և մինչև մյուս ուրը (ամսի 12-ը): Մեղունքը կարկատում, սարքում են այդ շեշերը, կողերն ամրացնում ձողիկներին ու խիտ առ խիտ պատում են վորդը:

Նկ. 28. Կիսաշրջանակ

կողմում յերկու նուկլեուս յերկուսից մեկ շրջանակով, վորոնց կողքերից դնում ենք միջնաատկառակ ու տաքացում: Այդ ձևով սարքած նուկլեուսներին տալիս ենք մայրապատուկներ:

Սովորաբար նոր վերցրած նուկլեուսից թռչող մեղուն վերադառնում և իր հին տեղը և վորդի վրա մնում են յերկուստեղ մեղուները: Հաճախ դրանց թիվը քիչ է լինում և վորդը հենց առաջին գիշերը մրսում և ու փչանում:

Այդ չարիքի առաջն առնելու համար, կարելի չե կիրառել հետևյալ միջոցը՝ յերբ նուկլեուսն իր մեղուներով տառնաձայնում ենք, անմիջապես արկանոցը բռնում ենք կանաչ խոտով (թույլ կերպով) ու այդպես թողնում: Նուկլեուսի միջի մեղուն-

նստած, անջատում իրարից ու ամեն մեկը դնում մի նուկլեուսի մեջ, մեջտեղի պատին մոտիկ: Նույն ձևով դեռ մի ուր առաջ (ամսի 11-ին) պատրաստում ենք յերկու մեղրով շեշ (ծածկող շրջանակներ) ու ամեն մեկ վորդով շրջանակի կողքին դնում այդպիսի մի ծածկող շրջանակ՝ իր մեղրով ու վրան նստած մեղուններով:

Այդ ձևով ստացվում և միջնաատի յերկու

ները մնում են ներսում, իսկ հաջորդ օրն արկա՛նոցը բացում ենք: Այդ ժամանակ արդեն հասունացած վորդի մի մասը դուրս է չեկել ըջիջներից և յեթե թաշոդ մեղուն վերադառնա եւ իր հին տեղը, ելի վորդի վրա լավական մեղու կմնա ու արդեն վաանդն անցած կլինի:

Համենայն դե՛յս պիտի միշտ ստուգել և յեթե մեղուն քիչ է, նոր մեղուներ ավելացնել: Իրա համար նուկլիուսի առջև արկանոցատախակի վրա մի շար հոք փռում ու շրջանակի վրայի մեղուներն ուժեղ ցնցումով թափ ենք տալիս շորի վրա՝ արկանոցի ուղիղ առաջը: Թաշոդ մեղուն հենց այդտեղից վերադառնում է իր փեթակը, իսկ դեռահաս մեղուները ճաշվում են նուկլիուսի ներքը և ապահովում վորդը:

Յեթե այդ ձևի նուկլիուսների չեչեր առաջուց շատ ունենանք, ուրեմն կարիք չկա նոր շրջանակներ կարտել ու հարմարեցնել:

Այդ դեպքում պետք է, մայրապատկները հասունանալուց 19—20 օր առաջ, այդ շրջանակները դույշ-դույշ ամբացնել իրար հետ ու դնել ուժեղ փեթակների մեջ բնի կենտրոնում:

Մայրը ձվում է շրջանակներում, վորդը խնամվում է ու 19—20 օրից հետո այդ յերիւ կիսաշրջանակն եւ գրեթե լիքն են լինում հասունացած վորդով:

Յեթե առջևի կիսաշրջանակի մեջ մայրն ուժեղ կերպով է եւ ձվում, իսկ յետինի մեջ քիչ է ձվի, պետք է շրջանակը շուտապա, վորպեսզի մայրը մյուս կիսաշրջանակի մեջ եւ ձվի: Այդ դեպքում յերկուսն եւ ամբողջովին բռնված կլինեն վորդով:

Յերը ժամանակը գալիս է, մեղուներով յիզած այդ շրջանակները հանում ենք, լաժանում իրարից ու նույն ձևով կազմում նուկլիուսներ: Յեթե մայր պտուկները պիտի կտրտենք 10-ին, ուրեմն այդ չեչերը պիտի դնենք փեթակի մեջ ձվելու նախորդ ամսի 20—21-ին:

Բնի Եղջամակով նուկլիուսներ

Ամսի 9-ին մինչև հաշ մեղտեղից ֆաներով կիսած փեթակի մեջ կտրմում ենք բնի շրջանակներով նուկլիուսներ:

Ուժեղ ընտանիքից հանում ենք մեկ շրջանակ հասունացած վորդով և մեկ շրջանակ մեղրով. այսպիսի յերկու շրջանակ իրենց վրա նստած մեղուներով դնում ենք կիսած փեթակի մի աչքը—վորդով շրջանակը պատի կողմը, կողքից եւ մեղրով շրջանակը:

Փեթակի մյուս աչքում նույն ձևով դնում ենք ուրիշ փեթակից վերցրած յերկու զրջանակ, Այդ յերկու նուկլեուսի կողքից դնում ենք միջնատախտակներ և տաքացում: Այդպիսի նուկլեուսները նույնպես կարող են ձմեռել և ոգտազործվել գարնանը:

Նուկլեուսների հաշվառումը

Նուկլեուսների հետ գործ ունենալիս անհրաժեշտ է միշտ տեղյակ լինել, թե քանի նուկլեուս կա ներկայումս (ամեն որ յերեկոյան հաշվել ու գրանցել):

Նուկլեուսների մասին պետք է ունենալ հետևյալ նշումները, վորոնք ամենից լավ է ներկերով կատարել.

1. Բեղմնավորված ու ձվարկությունն ստուգված մայր—կարմիր գույն.

2. Չահել, դեռ չբեղմնավորված մայր—կաշիւ.

3. մայրերն ուղացնում են բեղմնավորումը—կապույտ.

4. մայրը կորել է ու պետք է նոր մայրապտուկ տալ—սև.

5. մայրապտուկ—սպիտակ.

6. վանդակ՝ մայրը մեջը—գեղին:

Այդ բոլոր տեղեկությունների մասին, ի հարկե, անհնարին է հատուկ գրանցումներ ունենալ, ուստի անհրաժեշտ է վորեն նշան անել նուկլեուսի ճակատին և անպաճառ ամեն մի տեղեկություն իր հատուկ նշանն ունենալ:

Կան զանազան ձևեր, բայց ամեն մի մեղմաբույծ կարող է հնարել իր ձևը. թիթեղի կտորների վրա յերկու կողմից ել նշեցնույց տված գույներն ու այնպես կախնլ նուկլեուսի ճակատից, վոր յերևացող գույնն արտահայտի նուկլեուսի ներկա դրությունը:

Կարելի չէ նաև, ի հարկե, գրանցել նուկլեուսները, բայց վերը բերված հաշվառման ձևն ավելի գործնական է և հեշտ: Մեղմնապահը միայն իր մշտական նուկլեուսները պիտի գրանցած լինի իր անտրում՝ սովորական կարգով:

Մայրապտուկների յեվ ցոք դուրս յեկած մայրերի պահպանումը

Յերբ խնամող փեթակի մեջ բոլոր մայրապտուկները կնքում վիրջացնում են, արդեն այդ պտուկներին միայն տաքություն է հարկավոր (33—35 աստիճան), վորպեսզի մայրեր գուրս դառնան: Այդ տաքությունն ամեն մի փեթակի մեջ ել կա, ուրեմն յիթե

վանդակներով մենք ապահովենք պտուկները կրծելուց—փշացնելուց, կամ նոր դուրս յեկած մայրերը՝ սպանելուց, կարելի չէ այդ պտուկները պահել նաև մայր ունեցող փեթակի մեջ մինչև պտուկների հասունանալը և ոգտագործումը:

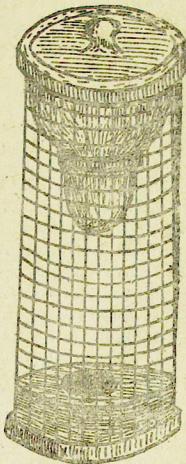
Դրանով մենք հետևյալ ոգուտը կունենանք.

1. մայրապտուկները կարելի չէ պահել մինչև լրիվ հասունանալը, առանց վախենալու, թե վտրեհ պատահական մայր շուտ դուրս կգա ու կփշացնի մյուս պտուկներին: Այդ բանը հաճախ տեղի չէ ունենում, յերբ տարբեր հասակի պտուկները բաց-բաց իրար կողքի մնում են մինչև հասունանալը:

2. խնամող փեթակը 6—7 օր շուտ և աղատվում պտուկներից (աճմայր և աննորմալ վիճակից), խսկույն մայր ստանում ու շարունակում և իր կյանքի նորմալ ընթացքը:

Դրա համար մենք կատարում ենք հետևյալ աշխատանքը.

կլոր վանդակի մի ծայրը փայտե խցանով փակում ենք, իսկ խցանի մեջ ներսի կողմից փորված մի փոսիկի մեջ դնում ենք մի քիչ կեր (դուլի զաքարի փոշուց և մեղրից շինած շաղախ՝ պինդ խմորի պես), վորպեսզի մայրը դուրս գալուց հետո անվի դրանով, իսկ յեթե կարիք կա, նրան մի վորոշ ժամանակ պիտի պահել բանտարկված գրունթյամբ:

Նկ. 29. Վանդակ-բուծարան

Մյուս ծայրից դնում ենք փայտե կլոր պատրոնի մեջ հարմարեցրած պտուկը, վորի ծայրը պատրոնի միջից դուրս և գալիս վանդակի մեջ. Այդ վանդակները հարմարեցնում ենք մի ծողիկի վրա ու շրջանակի մեջ կախում վորեւ մեղվի բնի մեջ՝ կենսաբանին մոտիկ:

Վանդակները պաշտպանում են պտուկները, փեթակի մեջ անհրաժեշտ տաքութիւնը կա, իսկ ընտանիքի կյանքը չի խանգարւում, վորովհետեւ մայրն իր տեղումն եւ ի ընտանիքը նորմալ վիճակումն եւ:

Հարկ յեղած դեպքում այդ վանդակներից հանում ենք պատշոնով պտուկներն ու դորժածում, իսկ յեթե մայրը դուրս յեկած եւ յիւում, հենց նույն վանդակով տալիս ենք նուկլեոսին կամ ուրիշ փեթակի ու հետո քաց թողնում:

Նոր դուրս յեկած մորը վանդակի մեջ պիտի աշխատել քիչ պահել՝ 2—3 օրից վոչ ավելի, վորովհետեւ նրա սնունդը կարող եւ տեղը չլինել ու լրիվ դարգացման չհասնել:

Մայրերի բեղմնավորումը

Միայն եւ այն կարծիքը, թե մայրերը ընկշից դուրս դառնց հետո 4—5 օրվա վրա թաչում են բեղմնավորվելու: Իսկ շատ հազվադէպ եւ լինում:

Սովորական ժամկետը 7 օր եւ Յեթե վոչ մի խանգարող յերևույթ չկա, 6—7 օրվա վրա մայրը բեղմնավորվում եւ 3 օրից հետո սկսում եւ ձվել:

Խանգարող յերևույթները հետեյալն են.

1. վատ յեղանակները
2. բերքի բացակայութիւնը.
3. ընտանիքի չափազանց թույլ լինելը.
4. մոր վատորակ լինելը.
5. բոսեր չլինելը:

Առաջին հանգամանքը մեզնից կախում չունի եւ փոշինչ չենք կարող անել, իսկ մյուսները կախում ունեն մեղվապահի խնամքից:

Բերքի քանակայութեան ժամանակ պետք եւ անընդհատ ամեն օր կերակրել ջրալի շաքարաջրով, մանր բաժիններով (100 գրամ):

Ընտանիքը թույլ լինելիս պետք եւ մեղու ավելացնել:

Մայրը վատորակ լինելիս պետք եւ փոխել: Յեթե յեղանակները լավ են եւ 10 օրվա վրա մայրը չի բեղմնավորւում, ուրեմն նա պակասավոր եւ նշտեղը հենց տեսքից ճանաչւում են, քայց ք հարկե տեսքը կարող եւ խաբել:

Յեթե յեղանակները վատ են եւ միևնույն ժամանակ տես-

քից եւ վոչ մի կոսկածելի բան չկա, պետք ե դեռ սպասել ոգ
մորը ձեռք չտալ: Բայց 15 որ վոր անցավ, պետք ե փոխել: Բո-
ւերի մասին եւ պետք ե նախորոք հոգալ:

Յանոնավոր խնամքի դեպքում յեղած մայրապետուհիներից,
վերջին հաշվով, կոռյանան քեղմնավորված մայրեր՝ 70 տոկոսը
չափով:

Յեթն մեղվապահն այդ նորման լրացնի, ուրիշն նա լավ ե
տանում գործը, չլրացնելու դեպքում ինքն ուղադրու թյուն պե-
տի դարձնի ե վերացնի թերությունները: Ավելին տալու դեպ-
քում, այդպիսի մեղվապահը հատուկ ուղադրության ե խրախուս-
մանքի յե արժանի:

ԿԹՈՑՆԵՐԸ ՇՐՋԱՆԱԿԱՎՈՐ ՓԵԹԱԿՆԵՐԻ ՄԵՋ ՓՈՆԱԴՐԵԼՈՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ

ՏՈՅԵԱՅԻՆ ԿՈՂՄ

Կթոցներով մեղու պահելն առանձին ոգուտ էի տալիս, վո-
րովհետեւ կթոցի հետ նույնպիսի ռացիոնալ խնամք էի կարելի
տանել, ինչպես շրջանակավոր փեթակի հետ:

Կթոցի մեջ յեղած ընտանիքը լիարժեք ընտանիք եւ յե-
թե այդ ընտանիքը տեղափոխենք շրջանակավոր փեթակի մեջ,
նա անհամեմատ ավելի լավ արդյունք կտա, վորովհետեւ ինչքան
ազնւնք, կարող ենք ուժեղացնել, ձագատենդի դեմ կռւել, հի-
վանդությունների դեմն առնել եւ այնպիսի խնամք տանել, ինչ-
պես մատնանշվում եւ այս գրքում:

ՓՈԽՈՂՐԱՄԱՆ ԺՈՒՄՆԱԿԸ

Կթոցն արկղի մեջ կարելի չի փոխադրել գարնանը՝ զբա-
ղւոր մեղրարերքից առաջ եւ աշնանը՝ մեղրարերքից հետո:

Տնտեսապես ավելի ոգտակար ե փոխադրել գարնանը, վո-
րովհետեւ այդ ժամանակ կարի յի ոգտագործել նաեւ չիչերը,
իսկ աշնանը չիչերը չեն ոգտագործվում եւ մեղրով միասին են
գործածվում: Բայի այդ աշնան իբրեւ պաշար 4—5 շրջանակ մե-
ղրը պիտի տանք փոխադրված ընտանիքին:

Գարնան յերկրորդ կիսին գաշտավայրերում ապրիլի վեր-
ջերից, իսկ լեռնային վայրերում մայիսի 10—15-ից պայմանե-
քը նպաստավոր են տեղափոխման համար: Այդ այն ժամանակն
եւ, յերբ.

1. չիչերի մեջ արգեն մեղր գրեթե էի լինում ու շատ թե-
թե են լինում հեղուկ յամբ կարելի չի կտրել, հանել ու հա-
մարձնել շրջանակների մեջ.

2. վորդ ու ձուռ, մանավանդ կնքած վորդը, բավական շա-
տ են լինում եւ ջանել մեղուներն որեցոր ավելանում են.

3. վորոշ ոժանդակ բերք կա, կամ նոր ե սկսվել և մեղու-
նեքը հեշտությամբ կամրացնեն կարկատած ու իրար հարմարեց-
րած չեղերը:

4. ոժանդակ բերքի պայմաններում գողություն չի լինում
ու վտանգ չի սպառնա փոխադրված ընտանիքին:

Այս ժամանակը տևում ե 10—15 օր: Դրանից թե շուտ և
թե ուշ այդ գործը կատարելը ֆեյս ե, Շուտ լինելիս այդ ալաս-
տալիս պայմանները չեն լինում, իսկ ուշ լինելու դեպքում նոց
քերած և ջրի մեղրն այնքան շատ կլինի չեղերի մեջ, վոր վոչ մի
հնարավորություն չի լինի վերցնել, դեռ, հարմարեցնել շրջա-
նակների մեջ ու կարկատել: Այդ դեպքում ստիպված ենք լինում
չեղերի ամբողջ մեղրոտ մասը կտրել—հանել և թողնել միայն
գլխավոր ու վորդով մասերը, իսկ դա խնայել ե վորոշ ֆեյս կհասց-
նի գործին:

Յեթե վորեն պատճառով պարնանը հնարավոր չի յեղել փո-
խել, ապա աշնանը հեշտությամբ կարելի չե այդ անել, այն ժա-
մանակ, յերբ արդեն վորդ ու ձու չկա:

Ի՞նչ գործիքներ յեվ պտրագաներ են պեժ

Կթոցի փոխադրումը պիտի կատարել չենքի մեջ: Յեթե ո-
ժանդակ բերք ե կա, համենայն դեպս այդպիսի մի աշխատանք
կդրուի մեղուներին և, ինչպես ել լինի, գողություն կառաջանա-
իցայի այդ, զբոսով կարող ե ցուրտ ել լինել ու վորդը կուռծի
դրանից:

Շենքի մեջ պիտի ունենալ վտարան և ողի ջերմությունը
հասցնել 20 աստիճանի և ավելի:

Փոխադրման համար պիտի ունենալ.

1. սեյան, 2. լայն տախտակ (միջնատախտակից քիչ մեծ),
3. փափուկ մեծ շոր, 4. յրկու նոր ծածկոց 5. յերկար կոթով
գանակ, 6. այգեպանի մկրատ, 7. ձեռքի սղոց, 8. ձեռքի սուր
գանակ, 9. թասով կամ ափսեյով ջուր, 10. բաժակի փափուկ
թեղ (գլուղական գուլպայի թեղի հաստության), 11. մի քանի
հատ չլարած շրջանակներ և 12. մի հատ փոքրիկ, փափուկ ալե:

Նախապատրաստումը

Յեթե մեղվապահը նախապես մտադիր ե կթոցները փոխել
արկղների, ուրեմն հենց ձմեռանոցից դուրս դնելու ժամանակ

չպիտի շարի իրար վրա, այլ առանձին-առանձին շարքով պատ-
կենցիկ գետնին նույն կարգով, ինչպես և արկղները:

Իսկ յիթե ձմեռանոցից հանելիս արդեն շարվել են իրար
վրա, ամենից լավն ա՛ն էլինի, վոր վերջնի փոխադրի մի յերկու
կիրումնարի վրա (հարևան գյուղ), պահի այնտեղ մի քանի որ,
հետո վերադարձնի ու այս անգամ առանձին-առանձին դնի: Յե-
թե այդ ել անե ու վոչ մի հնարավորություն չկա, ուրիմն պի-
տի կթռնորը կամաց-կամաց քանդի և իրարից հեռացնել: Բայց
գա պիտի շատ համբեր. թյամբ անել, վոր թողո՞ղ մեղուն աստի-
ճանաբար սով բի նոր տեղերին:

Բայի ադ, ամեն մի կթոցի տակը պիտի մի հատակ դրվի
և վրան ել մ կտուր. վորպեսզի մեղուն վորոշ չսփռվի վարժվի,
սովորի արկղի տեղին:

Փոխադրումը

Փոխադրումը չպետք է կատարել ամռանած որերին, վո-
րովհետև մեղուն դաշտ չի թռչում, վոր շատ կխանգարի գործին:
Բացի այդ, մեղուն չար է լինում ու դժվար է լինում նրա հեռ-
ցործ ունենալ: Յիրբ արդեն արևը տաքացել է (ժամը 10 ից) և
մեղվի մեծ մասը դ՛շտումն է, պետք է սկսել գործը: Միտարբը
վառում ենք և ուժեղ ծուխ առաջացնում:

Կթոցի յիտեի կափարիչն հանում ենք ու յերկու ծածկոցից
մեկը գցում ենք րաց վորդի վրա ու կողքերից թելով կապում:

Կթոցը տեղից շարժում ենք ու հատակի վրա դնում արկղի
բունը, մեջը դնում ենք շիջանակով չեչ, ծածկում ենք ծածկոցով
ու բարձր դնում նրա վրա:

Արկանոցից ուժեղ ծուխ ենք տալիս ներս և ապա փելթա-
կը գրկում տանում ենք ներս ու դնում սեղանի վրա՝ արկանոցը
գեպի մեզ:

Յերբ վերվում թված բոլոր պարագաները սենյակում ար-
դեն պատրաստ են, այսինքն տախտակը դրել ենք սեղանի վրա՝
կթոցի կողքին, փափուկ շորը չորս տակ արած գցել տախտակի
վրա, թելերը չափավ կտրտել, չորս հատ շարել այդ շորի վրա և
պաակեցրել մի շիջանակ ներքևի ձողիկը դեպի մեզ, շիջանակը
կազմելուց հետո, մենք ո՞րդ թիերի ծայրերն իրար վրա յենք
ընքում ու ձողիկի վերևի մասում կապում ենք իրար: Դրանից
հետո արկանոցից ուժեղ է յերկար ծուխ ենք տալիս: Քանզում
հանում ենք ա-շիի կափարիչը, իսկ յիթե դժվարությամբ է գործը

գալիս, մկրատով պիտի կտրտեւի բերնի շուրջը դործված շիվերը, աղաւել կափարիչն ու հանել, և յերբ յերևում ե աւջնի չեչը. նորից ուժեղ և յերկար ծուխ ենք տալիս, մինչև չեչն աղատվում ե մեղուներից:

Դանակով կտրում, հանում ենք առաջին չեչը: Յեթե հենց այդ առաջին չեչի մեջ վորդ կա, ուրեմն դնում ենք շրջանակի մեջ, թիւրի վրա կպցնելով ներքեի ձողիկին: Իսկ յեթե վորդ չկա, դատարկ չեչը մի ժամանակ դնում ենք մի կողմը:

Կթոցը փոխադրելիս անպատճառ պիտի հետեւել, թե արդոք վորդը հիվանդ չի, յեթե հիվանդ ե, ավելի լավ ե չոգտագործել չեչերը, կամ սարքած շրջանակները վորդով դնել մի ուրիշ հիվանդ փեթակի մեջ, վոր վորդերը դուրս դան: Մեղուն թափ կտանք արդեն պատրաստի շրջանակների վրա և մի շրջանակ ել վորդ կտանք յիզած արկղներից: Յեթե արկղներ չկան, ծայրահեղ դեպքում, կարելի յե վորդը չդնել:

Կտրած չեչերի վրա մեղուներ քիչ են լինում, յեղածն ել փոքրիկ աղելով թափ ենք տալիս լուսամուտի առաջ փռած թերթի վրա, վոր մեղուները հավաքվին լուսամուտի վրա: Յեթե յերգիկ ե, ապա մեղուներն անմիջապես թռչում, դուրս են գալիս շենքից: Այս դեպքում նորից ծուխ ենք տալիս ու կտրում, հանում յերկրորդ վորդով չեչն ու դնում առաջինի կողքին՝ շրջանակի մեջ: Յեթե յերկուսն իրար կողքի չեն տեղավորվում շրջանակի մեջ, ձեռքի դանակով կողքերից պիտի կտրել ինչքան պետք ե ու հարմարեցնել:

Առհասարակ չեչերը կտրտելիս ու իրար հարմարեցնելիս պետք ե շատ սաւնասիրտ ու զգուշ լինել, ճիշտ կտրտել, վոր չեչերը կիպ աւնեն իրար ու աղելորդ տեղ չեչը և վորդը չփչանան: Այդ յերկու վորդով չեչի տակի կոր մասերից ել մի քիչ պիտի կտրել ու յերկուսն ել իրենց ներքեի յեղրերով հենել շրջանակի ներքեի ձողիկին:

Յերբ այդ ձևով հարմարեցրինք այդ յերկու վորդով չեչը, դատարկ չեչերից կտրտում ենք համապատասխան կտորներ ու լրացնում սկզբում վերի դատարկ մասը, հետո լրացնում մնացած պակաս տեղին այնպես, վոր ինչքան կարելի յե քիչ անցքեր մնան և կարկատանները կիպ կպչեն իրար:

Այդ ձևով սարքելուց հետո, թիւրը պինդ ձգում ենք (իրար բից հավասար հեռավորության վրա), ծայրերը կապում իրար

կենդանի հանգույցով, թեև լի ավելորդ ծայրերը կտրտում, վորից հետո շրջանակն արդեն պատրաստ է:

Տախտակն իր վրա պառկած շրջանակի հետ միասին բարձրացնում ենք սեղանի վրա այնպես, վոր յնոր շրջանակն ուղղահայաց դիրք է ընդունել, տախտակն իր վրայի շորով միասին կարողանանք շրջանակից անջատել:

Այդ շրջանակը տանում է դնում ենք դրսի փեթակի մեջ, վորտեղ դաշտից յեկած մեղուներն արդեն հավաքվել են:

Անընդհատ ծուխ տալով. չեչերը մեկը մյուսի յետևից կտրտելով ու նոր շրջանակներ կադմելով, մեղվի ամբողջ բունը փոխադրում ենք: Գոյանում է 2-4 շրջանակ:

Այնպատանքի ժամանակ մեղրոտված դանակներն ու ձևաքերը պետք է անընդհատ լվանալ ամանի ջրում, վոր հեշտ լինի գործ անել:

Չեչերը շրջանակներին մեջ հարմարեցնելիս, պիտի դնել իրենց բնական դիրքով, այսինքն շուռ չտալ, վորովհետև քիչ ժամանակ իրենց բնական դիրքում արդեն մի քիչ թեքված են դեպի վերև:

Յերը արդեն բնի հետ գործը վերջացրել ենք, պիտի կթոցը տանենք ու թափ տանք նոր փեթակի մեջ:

Մուխ տալու և չեչերը կտրտել—հանելու հետևանքով ամբողջ փեթակի մեղուն քաշվում և փեթակի յետևի մասն ու կաած ծածկոցի մոտ կծիկ է կապում ու կախվում: Մայրն էլ այդտեղ կծիկի մեջ է լինում:

Կթոցն զգուշությամբ նույն դիրքով (հորիզոնական) տանում ենք դուրս, մոտեցնում նոր փեթակին, յետևի ծածկոցը հանում ենք, փեթակի բերանը բացում ու շորը պատրաստ պահում:

Մեղվապահը կթոցը տնկում է ուղիղ ձևով փեթակի բաց բերնի վրա և ուժեղ ցնցում է կթոցն այնպես, վոր մի անգամից մեղվի ամբողջ կծիկը քանդվի ու թափվի փեթակի մեջ:

Մի յերկու անգամ լավ ցնցելուց հետո, կթոցը մի անգամ էլ պինդ խփում ենք պետին:

Մինչ այդ մեղվապահի ոգնականը ծածկոցն արդեն զցել է փեթակի բերնին ու ծածկել:

Դա ամենապարզ միջոցն է կթոցն արկղի մեջ փոխադրելու: Բոլոր մյուս ոժանդակ միջոցները փեթակը գլխի վրա տնկելը, թխթխեցնելը և այլն առանձին կարևորություն չունեն:

Փոխադրված Նույն ուր, մինչև յերկու, նոր կազմված շրջանակները դասավորում ենք փեթակի կենտրոնում, ստուգում ենք մորը, կողքերից դնում ենք մեկական չեչ (ցանկալի յե մեղքով), միջնաստիտակներ, ապա տաքացման տալրակները, վրայից բարձ ենք դնում ու փեթակը ծածկում:

Մյուս որն ստուգում ենք մոր ձվարկութունը և ընդհանուր դրությունը:

Յեթե բերքը շատ թույլ է, որական քիչ-քիչ կերակրում ենք, վորպեսզի մեղուն չհչերի կտորներն ու կարկատանները լավ կպցնի իբար, ամբողջացնի ու ամբացնի չեչը: Յեթե չեչը ծածուկել են ու խախտվել, շրջանակը հանում ենք, ուղղումներ կատարում ու նորից դնում:

Յերբ արդեն տեսնում ենք, վոր չեչերն ամբացել են ու վտանգ չկա թափվելու կամ խախտվելու, թիկերի կապն արձակում ենք ու քաշում հանում, վորովհետև յերկար մնալուց մեղունները յղայանում են, կրծտում են թիկերը և ժամանակ են կորցնում թիկերի վրա:

Փոխադրված ընտանիքը նոր պայմաններում ուժեղ կերպով զարգանում ու առաջ ե դնում, յեթե մայրը լավն է, վորտը բերք կա և խնամքը կարգին է:

Ժամանակի ընթացքում հին, կարկատած չեչերը կամաց-կամաց հեռացվում են ընդ կենտրոնից դեպի կողքերը, ու ամբողջ բունը կազմված է լինում նոր կառուցված կանոնավոր չեչերից:

Կրթի փոխադրումն առանձին ժամանակ

Աշնանը կթոցի փոխադրումն արկղի մեջ կատարվում է այլ ձևով. այս դեպքում արկղի մեջ դնում ենք մի քանի մեղրով շերտանակ, ծուխ ենք տալիս ու կտրտում քթոցի միջի հացերը. վորտե չին ողտազործվում նոր փեթակի մեջ դնելու համար: Յերբ բոլոր հացերը հանված են, կթոցի յեռնում հավաքված մեղուն թափ ենք տալիս մեղրով շրջանակի վրա՝ արկղի մեջ: Մյուս որն ստուգում ենք մոր ներկայությունը, թի բունն ինչպես պետք է լրացնի նոր շրջանակներով, կամ ավելը վերցնում, դնում ենք տաքացումներն ու հարմարեցնում ձմեռելու համար:

Աշնան փոխադրումը կատարելիս պետք է զգուշ լինել գո-

գութ յունից, իսկ գրա համար անհրաժեշտ է, վորպեսզի փոխադ-
րումը կատարվի լավ պաշտպանված շենքի մեջ, վորի գոան ա-
ռաջ ծուխ ենք դնում. դա կատարում ենք անպատճառ յերեկո-
յան դեմ, յերբ շուտով գիշերը պետք է վրա հասնի ու գողու-
թ յունը դադարի: Պիտի գգուշ լինել, վոր հաջորդ օրը նոր փե-
թակի վրա հարձակում չլինի:

ՄԵՂՎԻ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐԻ ԲԱԶՄԱՑՈՒՄԸ

Դարնանք և ամառնը մեղվի ընտանիքն ուժեղանալով, մինչեւ գլխավոր մեղրաբերքի սկսվելը, հաճախ ձգտում ե ունենում են որ ընտանիք կազմելու, ձագ տալու:

Այդ դեպքում ընտանիքը մայրաթասակներ ե շինում չեչերի ներքևի մասում և կողքերին: Մայրը ձվում ե մայրաթասակների մեջ, ու մեղուները նրանց մեջ մայրեր են խնամում:

Այս բանը մեղուներն անում են նաե այն ժամանակ, յերբ կարիք են դրում հին, ծերացած մորը փոխելու:

Այս դեպքում ել մայրերը դուրս գալու ժամանակ հաճախ մեղուն ձագ ե տալիս, յիթե դրա համար մեղրաբերքը և յեղանակները նպաստավոր են:

Դա, ի հարկե, պատահական ձագատվություն ե, վորը ծերացած մորը փոխելու անհրաժեշտության հետևանք ե:

Դրան հակառակ, լավ մայր ունեցող ընտանիքներն ել հաճախ արտադրվում են ձագ տալու, այն և բռնվում են ձագատանդով:

Պատշաճոված մայրապտուկներից մայրերը դուրս գալուց գեա 5—6 օր առաջ, այսինքն առաջին մայրապտուկները կնքելուց 2—3 օր հետո, որվա առջ ժամերին (սովորաբար 10—1-ը) հին մայրը դուրս ե թռչում փեթակից և նրա հետ միասին՝ նաե փեղվի մի մասը: Դա ձագն ե, վոր պտտվելով օդի մեջ նստում ե ծառի, թփի, քարի, խոտի և ուրիշ առարկաների վրա: Բնական ձագատվությունը, ինչպես բոլորն արդեն հասողվել են, անսահմասնաբար բոլորովին նպատակահարմար չի հեռակալ պատճառներով:

1. ձագատանդով մեղուն բռնվում ե այն ժամանակ, յերբ արդեն բավական ուժեղ ե և կարող ե խողոր արտադրական աշխատանք կատարել:

2. այն օրվանից, յերբ մայրը ձվում ե թասակների մեջ, ընտանիքի մեջ այլատեսանքը գրեթե կանգ ե տեսում, մեղուն հա-

գում և միայն վորդ ու ձվի առորյա կարիքները, այսինքն վոչ նոր մոմաթերթ և գործում, վոչ ել ծավալվում և.

3. շատ հաճախ առաջին ձագը դուրս գալուց հետո ել մեղում շարունակում և մնալ նույն վիճակում ու նոր ձագերի տալիս.

4. այդ գործը յուսն սկսվում և գլխավոր բերքի սկզբին ու հաճախ տևում և 20—30 օր: Այդպիսով մեղրաբերքի ամենաուժեղ ժամանակ ընտանիքն զբաղված և ձագատենդով, գործ չի տնում ու մեղրաբերքը դուր կորչում և մեղում միայն այն դեպքում կարող և գլխավոր բերքից առաջ ձագ տալ, յեթե ամառը բավական յերկար և և ուժեղ ոժանդակ մեղրաբերք կա: Այս դեպքում մինչև գլխավոր բերքն սկսվելը ընտանիքը ձագը տալիս և ու յերբեմն թե ինքն ու թե ձագը բավական ուժեղանում են ու բերք տալիս: Բայց դա հաճախ չի լինում:

Այդ գործը յուսնը մնասակար հետևանքներ և ունենում նրա համար, վոր.

1. հաճախ ընտանիքն այնքան ձագեր և բաց թողնում, վոր թե ինքը շատ և թուլանում և թե վերջին ձագերը շատ թույլ են լինում ու իրենց ապահովել չեն կարողանում.

2. հաճախ ձագ տվող ընտանիքում և յերկրորդ ձագերում մայրերին չի հաջողվում բեղմնավորվել ու ժեղվապահն յերկար պլտի գլուխ ցավացնի ու ժամանակ կորցնի, վոր նրանց մայրերով ապահովի.

3. գուրա յեկած ձագերը հաճախ հաղիվ են իրենց ապահովում պաշարով և բերք չեն տալիս: Միայն առաջին ձագը յերբեմն ավելի մեղր և տալիս, այն ել յերբ մեղրաբերքը յերկար և տևում ու առատ և.

4. ընտանիքն զբաղված լինելով ձագատենդով՝ ինքն ել բերք չի տալիս: Այն փեթակը, վոր ձագ չտալու դեպքում կարող և մինչև 30—35 կգ մեղր տալ, հաճախ վոչ մի կգ մեղր չի տալիս:

Այդպիսով, ճիշտ և, ընտանիքների թիվը բավական շատանում և, բայց մեղրի յեկամուտը քիչ և լինում ու մեղվանոցն արդյունք չի տալիս:

Առգտսվույթուն պատհաններ յիվ նրանց վերացումը

Ամեն տարի բոլոր ընտանիքները նույնանման չեն լինում և միևնույն չափով ձագ չեն տալիս:

Կան վորոշ բնական և արհեստական պատճառներ, վորոնք դրդում են մեղվին ձագ տալ առաջ Դրանք հետևյալներն են.

1. յերկարատե ու բավական թույլ բերքը: Անձրևային ու
առաք տարիները, յերբ սար տեղերում բերքն էլ այնքան ուժգին
չի լինում, ձաղատեին ուժեղ և լինում: Չորային տարիները,
յերբ մեղուն դարդանալու այնքան ժամանակ չունի, գլխավոր
բերքը շուտ և վրա հասնում ու այնքան յերկարատե չի լինում:
Դաշտերում ընդհանրապես մեղուն քիչ ձագ և տալիս, վո-
րովհետև դարնանն ընտանիքը հաղիվ և ուժեղանում, գլխա-
վոր մեղրարները շուտ վրա յե հասնում ու մեղուն զբաղվում և
մեղր կուտակելով:

Միայն հազվագյուտ տարիներ են լինում, յերբ այդ տեղե-
րում շատ անձրևներ են դալիս, բերքը յերկար և տեղում ու մե-
ղուն ժամանակ և ունենում ձագ տալու:

Իսկ լեռնային և նախալեռնային տեղերում հաճախ ձագա-
տեինն ուժեղ և լինում ու մեղունները 70—100%—ով ձագ հն տալիս:

2. մեղվի ընտանիքը շուտ և բոնվում ձագատենդով, յերբ
մայրը բավական հասակավոր և, նույն տարվա մայր ունեցող
ընտանիքներն ամենից ավելի դժվար են ձագ տալիս, հետևաբար,
պետք և անխառնել միշտ ունենալ ջահել մայրեր 1—2 տարեկա-
նից վոչ ավելի:

3. յերբ մեղվի բունը նեղ և լինում ու շոգ, ողավոխու-
թյունն էլ լավ չի կազմակերպված, ուրեմն պետք և մեղվին բա-
վական տեղ տալ և լայնացնել բունը:

Հենց այդ տեսակետից, յեթե անհրաժեշտ և ձագեր ունենալ,
ամենից ավելի ողատակարն այն և, վոր դեռ մեղվարեքից առաջ
ինքներս ձագեր վերցնենք ու ընտանիքը կիսենք:

Փոքր ընտանիքը սովորաբար ուժեղ հակում և ցույց տալիս
դարդանալու և խոշոր ուժի հասնելու: Դիչ դեղքերում և լինում,
յերբ դեռ ընտանիքը խոշոր ուժի չհասած բռնվում և ձագատեն-
դով ու ապա ձագ տալիս:

4. յերբ բավականաչափ տեղ չի լինում մեղր լցնելու և
մորը ձվելու: Ուրեմն ինչքան հնարավոր և պիտի նոր ջրջանակե-
նեք տալ կամ չեչեր, իսկ ընի ջրջանակները դասավորել ու ընի
ներսում չեչ տալ մորը ձվելու:

5. կան ընտանիքներ, վորոնց մեջ ընդհանրապես ձագա-
տենդի հակումը թույլ և ու յերբեմն մի քանի տարի ձագ չեն
տալիս: Այդպիսով ձագ տալը կախված և վորոշ չափով նաև ըն-
տանիքի բնական հակումներից:

Ուրեմն պիտի տարեցտարի նշել այդպիսի աչքի ընկնող ընտանիքներն ու աշխատել նրանցից մայրերի սերունդ վերցնել և փոխել ամբողջ մեղվանոցի մայրերը նրանցով, յեթե այդ ընտանիքն աչքի յի ընկնում նաև ուրիշ, տնտեսապես ոգտակար հատկանիշներով։

6. յերբ ընտանիքը ձագատենդով բռնվում և մայրապտուկներն են շինում, դա նշանակում է, վոր աշխատանքի գրգիռը նվազում և բոլորովին կորչում է, իսկ առաջ և դալիս բազմաթիվ գորգիւր։

Այդպիսով, ձագատենդով բռնված ընտանիքն սովորաբար մատնված է անգործության, կառուցողական աշխատանքը բոլորովին կանգ է առնում, և հազվագյուտ դեպքերում միայն ջատխույ կերպով տարվում, այն ել շուտով դադարում է, իսկ զգալի չափով նվազում է նաև մեղրի կուտակման գործը։

Յեթե բարեխղճորեն և իր ժամանակին ձեռք առնվեն վերը նշված միջոցները, սովորաբար ձագատվությունը բավական նվազում է։

Բայց հաճախ վորոշ ընտանիքների նկատմամբ այդ միջոցներն ել չեն ոգնում և նրանք բռնվում են ձագատենդով։

Ընտանիքը ձագատենդից ազատելու և նորից աշխատանքի դրդելու միակ ձևն առայժմ թափ տալն է։

Ձագատենդով բռնված ընտանիքը թափ ենք տալիս իբարկի մեջ ու բարձր շրջանակները հանում միջից։ Մեղուն կծիկ և կապում և ձագի նման կախվում է ծածկոցից։ Կամուրջի պես մի քանի ձողիկ ենք դնում, վոր ծածկոցը մեղվի ծանրությունից չընկնի ներքև։

Ամսի 20-ի թափ տված ընտանիքը քնում է այդ դրության մեջ մինչև ամսի 22-ը։ 22-ի առավոտյան, յերբ փեթակի յերեսը բաց ենք անում, անհում ենք, վոր մեղուն արդեն ակսել և «գալաղ» քաշել, հաց գործել։ Անմիջապես ծուխ ենք տալիս, դալաղները պոկում ու ամբողջ բռնը լցնում ենք մոմաթերթած շրջանակներով։

Մենք աշխատում ենք բնում դատարկ տեղ չթողնել, վորովհետև հաճախ թափ տված մեղուն մոմաթերթի մի մասը թողնում է պարապ ու կախվելով դատարկ տեղում, սկսում է այդտեղ դալաղ քաշել։

Իսկ յերբ մեղվի կծիկն ամբողջովին դասավորվում և տրված մոմաթերթի վրա, ապա շրջանակների քիչ լինելու դեպքում, մեղվի ծանրությունից ու շոգից մոմաթերթը ձգվում է և փչանում, իսկ հաճախ փուլ գալիս։

Շրջանակները շատ լինելիս, մինչ իր աշխատանքն սկսվելը՝ մեղուն ցրիվ և դալիս նրանց վրա:

Միայն հաջորդ որն ենք մենք ստուգում մեղվի բուռնը՝ յերբ տեսնում ենք, վոր կան ավելորդ շրջանակներ, հանում ենք, թողնելով բնում աջքան շրջանակ, ինչքան մտաավորապես կարող և մեղուն յուրացնել և կառուցել:

Կառուցման ընթացքում պիտի հետեւել ու յերբեմն վորոշ դատավորում կատարել այդ շրջանակներին մեջ, աշխատելով լավ չկառուցվող շրջանակները դիւել լավ կառուցվողների առանքը և այդպիսով հարկադրել մեղվին համապարապես կառուցել իր տրամադրության ասել յեղած շրջանակները:

Հայ դործելը նշանակում և, վոր մեղուն արդեն մոռացել և իր ձադատենդը և անցել և աշխատանքի, այսինքն աշխատանքի բնադդն արթնացել և նրա մեջ ու մյուս բնադդը կորել և:

Յեւ իսկապես մի քանի որից հետո, մենք տեսնում ենք, վոր ընտանիքն արդեն կառուցել և մոմաթեթը, մայրը ձվել և չնչերի մեջ, մեղուներն ել մեղր կն լցրել:

Յեթե վաղորոք, 2-րդ կետի համաձայն, մայրն ել փոխված և ու ջահել և, այսինքն ընտանիքը մայրափոփոխության կարիք չի դուռ, ուրեմն այդ թափ տված ընտանիքը վերջնականապես բուժվում և ձադատենդից ու մեղ լավական արդյունք և տալիս:

Այդպիսի ընտանիքը միայն այն դեպքում կարող և նորից ձադատենդով բռնվել, յեթե թափ տալուց հետո յերկարատե ու թույլ բերք կա: Այդ դեպքում նա բուռն կշինի, իրեն ամբողջովին կապահովի ու նոր ձադ տալու արամադրություն կունենա: Այդպիսի ընտանիքը պետք և նորից թափ տալ:

Ընտանիքից վերցրած շրջանակները (վորդով ու մեղրով), տալիս ենք ուրիշ թույլ փեթակներին՝ նրանց ուժը լրացնելու համար: Յեթե կիսատ բներ չկան, այդ շրջանակները հավաքում ենք կորպուսի մեջ ու դնում մի փեթակի վրա, այդ փեթակը յերկու հարկանի (24 շրջանակ) դարձնելով:

Այդ ուժեղացած ընտանիքները համաթ նույնպես ձադատենդով են բռնվում ու աշխատանքը կանգ և աւանում: Բայց մինչև այդ թափ տված ընտանիքն արդեն իր բուռն կառուցել և և ապահովել իրեն վորդով ու մեղրով: Այդպիսի ընտանիքը միայն աշխատավոր մեղվի պակաս և դդում, վորովհետեւ ամբողջ վորդը ձեռքից առել ենք ու 7—10 որ և, վոր աշխատավոր մեղուն դաշտաւոր սպասվում և:

Յերբ ուժեղացած յերկհարկանի փեթակները ձագատենդով քանվում են, նույն ձևով թափ ենք տալիս և բոլոր շրջանակները անդավորում ուրիշ փեթակներ լրացվի։ Այդպիսով այդ ընտանիքի բոլոր լրանում և ու ամբողջանում, վորից հետո կարելի չե դրա վրա կորպուս դնել ու լցնել ուրիշ թափ տված ընտանիքներին զերցրած շրջանակները։

Կան մի քանի հանդամանքներ, վորոնք թափ տալու ժամանակ պիտի հաշվի առնել։ Իրանք հետևյալներն են.

1. Թափ տալ որովա առաջ ժամերին, յերբ մեղվի դանդվածը քիչ և փեթակի մեջ (թուել են աշխատանքի) և իրենք մեղուհներն ել քիչ են չաբանում.

2. Իմանալ մայրը վեր շրջանակի վրա յե և այդ շրջանակը վերջում թափ տալ, վորովհետև վերջին շրջանակի վրա շատ մեղուհներ են հավաքված լինում և մայրը սովորաբար չի ջնասովում նրանց հետ միասին թափ տալուց։ Բացի այդ, յեթե այդպես չանենք կարող ե պատահել, վոր մայրն ամեն անգամ անցնի շրջանակների վրա ու մի քանի անգամ թափահարվի.

3. սովորաբար ձագատենդով բռնված ընտանիքը թափ տալուց հետո յերկու որ անցած՝ նոր դալադ ե քաշում, բայց ի հարկն կարող են յերբեմն լինել շեղումներ, այսինքն ավելի շուտ կամ ավելի ուշ սկսի իր աշխատանքը, վորն ի հարկն մեղվապահը պիտի հաշվի առնի.

4. յերբեմն մոմաթերթը փուլ և դալիս ու թափվում հաստակին, ծռվում ու փչանում և, դրա համար ել մեղվապահը պիտի հետևի և այդպիսի շրջանակները նորերով փոխարինի.

5. անհրաժեշտ ե այդ ընտանիքին թափ տալուց 7—10 որ հետո ուրիշ փեթակից տալ յերկու, յերբեմն և ավելի հաստանացած վորդով շրջանակներ՝ աշխատավոր մեղվի պահասը լրացնելու համար.

6. յերբեմն, յերբ թափ տալն ուշացրել ենք, մեղնից անկատելի կերպով նոր մայր ե դուրս յեկած լինում և թափ տալուց հետո ընտանիքը ձագ ե տալիս, ուրիմն պիտի շատ ուշադիր լինել, վոր թափ տալը չուշացվի և հետևել, վոր ավելորդ մայր չլինի ներսում.

7. Թափ տված շրջանակների վրայից կարտում ենք բոլոր մայրապատակները ու հետո ուրիշ փեթակներե տալիս.

8. մինչև թափ տված ընտանիքը դալադ չքաշի, վոչ մի դեպքում չտալ մոմաթերթ կամ չէշ և թափ տված ընտանիքից վոչ մի պատրաստի չէշ չթողնել ներսում:

Մայրապետկներ կտեսիլը

Յերբեմն ձողի առաջն առնելու համար կտրտում են բոլոր մայրապետկները, կամ յեթե հին մայրն արդեն չկա, թողնում են մեկ, յերկու հատ, վոչ մայր դուրս դա:

Բայց այդ միջոցը չի ոգնում՝ մեղուները նորից մայրապետկներ են կառուցում և յեթե նորից կտրտես, նորից կկառուցեն ու այդպիսով դորձը շատ կուշանա, բերքը կանցնի ու դրանից ավելի շատ ֆլուս կգա:

Յերբեմն միայն այդ ձևով ընտանիքն աղատվում և ձողատենդից:

Յերբեմն պատահում ե նաև, վոչ տաանց մեղմապահի միջամտության մեղուներն իրենք են փչացնում մայրապետկները և ձագ չեն տալիս: Այդպիսի դեպքեր սովորաբար լինում են այն ժամանակ, յիբր հանկարծ վրտ յե համնում ուժգին բերքը, վոչ ընտանիքներ բանջում են ազխատանքի բնագոյով և վերջ տալիս ձողատենդին:

Իսկ առաջին ձողը տալուց հետո ավելի շատ են պատահում այնպիսի ընտանիքներ, վոչոք թե առանց մեղմապահի ոգնության և թե մայրապետկները կտրտելուց հետո, հրաժարվում են ձողատենդից:

Բայց յերկարատե և միջակ բերքի պայմաններում այդպիսի ընտանիքներ քիչ են լինում ու մեծ մասամբ ընտանիքների նման դրությունը շարունակվում ե:

Տեղադրման ձևը

Առաջին ձագը դուրս գալուց հետո գործադրում են հետևյալ ձևը. ձագը դնում են ձագ տվող ընտանիքի տեղը, իսկ վերջինին տանում են մեղմանոցի մի կողմը: Այդ ընտանիքի միջից թափ մեղուները վերադառնում են ու լցվում ձագի վրա, վոչով նա թուլանում ե և ձողատենդից հրաժարվում: Ի հարկե, միևնույն ժամանակ պետք ե մայրապետկները կտրտել և թողնել մեկ կամ յերկու հատ:

Իբ ժամանակին ձողատենդի առաջն առնելու համար, համեմայն դեպս, տնտեսապես միակ նպատակահարմար ձևը դա թափ տալն ե, յեթե, ի հարկե, վերև նշված կանոնները լավ կիրառվեն:

Արհեստակցի մագ

Յերբ մենք նպատակ ենք դնում ավելացնել մեզի ընտանիքների թիվը, վերցնում ենք արհեստական ձագեր:

Ձագեր վերցնել կարելի չե յերևու. նպատակով:

1. Ընտանիքների թիվն ինչքան հնաբավոր ե ավելացնել, ստեղծել բուծման մեղվանոցներ և 2. վորոշ չափով ընտանիքների թիվն ավելացնել, հիմնականում մեզը ստանալ, իսկ այնուհետև կազմակերպել արդյունաբերական մեղվանոցներ:

Առաջին դեպքում բուծումը պետք ե այնպես կազմակերպել, վորպեսզի բոլոր հին ու նոր ընտանիքները, յինչև գլխավոր մեղքաբերքի վերջը, դառնան կանոնավոր ընտանիքներ ու իրենց յիովին ապահովեն մեզի սպառումը:

Յերկրորդ դեպքում ձագերը պիտի վերցնենք այն հաշվով, վորք թե հին և թե նոր ընտանիքներն ուժեղացան և գլխավոր մեղքաբերքի սկզբին լինեն առնվազն 11—12 շրջանակի վրա, վորպեսզի այդ և ավելի մեծ ուժի հասած ընտանիքները կարողանան լրովին ողջագործել մեղքաբերքը:

Բուծման մեղվանոցներ

Այստեղ աշխատանքը կազմակերպվում ե հետևյալ կերպ. քաջի կիսաշրջանակավոր նուկլեոսներից, անհրաժեշտ ե ընի շրջանակների վրա կազմակերպել նուկլեոսներ՝ մեղվանոցի ընտանիքների կիսի չափով:

Այսինքն յեթե մեղվանոցում կա 100 փեթակ, ուրեմն 50 հատ այդ ձևի նուկլեոսներ կազմակերպել 25 փեթակի մեջ:

Յերբ մայրերն սկսում են նուկլեոսներում բեղմնավորվել, արդեն առաջին ձագերը վերցնում ենք:

Մինչև յեր կարելի չե ձագ վերցնել

Յեթե գլխավոր մեղքաբերքն սկսվում ե, յենթադրենք, հունիսի 15-ին, ուրեմն կիսումը պետք ե դադարեցնել հուլիսի 1-ին, այսինքն գլխավոր մեղքաբերքից 15 օր առաջ: Այդ ժամանակ 4—5 շաշանականոց ընտանիքը հեշտությամբ կդառնա 7—8 շրջանականոց և յիովին կապահովի իրեն սպառումը (14—16 կգ), իսկ յեթե մեղքաբերքը բավական ուժեղ յեղավ ու յերկար տևեց, ուրեմն կարելի չե նրանից բավական ավելցուկ մեղք վերցնել:

Այստեղ ձագ վերցնելու դործը դնում են նույն ձևով, միայն ձագ վերցնելը դադարեցնում ենք մեղրաբերքից 30 որ առաջ վորպեսզի ձագերը հին ընտանիքներին հետ միասին այնքան ուժեղանան, վոր ողորդործին բերքը և բավական արդյունք տան:

Տալով այդ մոտավոր ժամկետները, պիտի ասել, վոր հաճախ ավելի ուշ ել ենք ձագ վերցնում, յերբեմն նույնիսկ զլիսավոր բերքի ժամանակ, միայն այն նկատառումով, վոր անպատճառ ապահոված լինենք դործի հաջողությունը:

Դա արդեն կախված է իրեն՝ մեղվապահից, վորն ամեն մի առանձին դեպքում պիտի կարողանա նախորոք աչքի առաջ ունենալ բոլոր պայմանները և հետեանքները:

Ձագ վերցնելու ձևերը: Կիսիլու յեղանակը

Այս աշխատանքը կատարելիս ստուգում ենք ամբողջ մեղվանոցը և նշում այն ընտանիքները, վորոնք հասել են 8 շրջանակի ու ամենապակասը 6 շրջանակ վորդ ունեն: Այդ ընտանիքները կխում ենք յերկու հավասար մասի:

Յեթե փեթակները բավական հեռու յեն իրարից և տեղ կա, ուրեմն նոր փեթակները ձագերով կարելի յե դնել հին փեթակի մոտ և հենց այդտեղ ել թողնել: Այդ դեպքում հին փեթակը մի փոքր տեղից շարժում—քաշում ենք մի կողմ ու նրա կողքին կիող դնում նոր փեթակը, վորն իր գույնով և տեսքով պետք է նման լինի հին փեթակին:

Հին փեթակի շրջանակների և վորդի ուղիղ կեսը դնում ենք նոր փեթակի մեջ, ստուգելով թե միջին մեջն է ընկնում մայրը: Ապա ամեն մի մասի կողքից տալիս ենք մի չեչ ու ընտանիքներից ամեն մեկը դառնում է 5 շրջանականոց:

Մայր չուռեցողներին, մի քանի ժամից հետո, տալիս ենք մայրավանդակով բեզմնավորված մայր: Յերբ այդ յերկու փեթակը մեկ-յերկու որ մնում են իրար կողքի, թռչող մեղուները հավասարապես բաժանվում են յերկսի վրա ու յերկուսն ել ապահովվում են աշխատավոր մեղվով:

Հետո այդ փեթակները կամաց-կամաց իրարից հեռացնում ենք մինչև կես մետր և ավելի տարածության վրա:

Յեթե փեթակները մոտիկ են դրված, ուրեմն նոր փեթակները պիտի դնել մեղվանոցի յետևը և առանձին շարքեր կազմել:

Այս դեպքում վերցրած ձագերի թույլ մեղվի մեծ մասը կվերադառնա իր հին տեղը և վորդը բաց կմնա, հետևաբար և կփչանա։

Դրա համար ել նոր փեթակի մեջ պիտի վերցնել միայն կնքած վորդով շրջանակները, իսկ ամբողջ մատաղ վորդն ու մայրը թողնել հին փեթակի մեջ։ Մեղվի մեծ մասը պիտի թափառի նոր փեթակի մեջ։ Մինչև յերեկո թույլ մեղուն կվերադառնա իր հին տեղը և նոր փեթակի մեջ կմնան միայն ջահել մեղուները։

Յեթե մատաղ վորդ ել վերցրած լինեյինք, այնուամենայնիվ այդ նոր փեթակում դաշտ գնացող մեղու չլինելու պատճառով մատաղ վորդը չեք խնամվի ու կփչանա։ Իսկ յերբ միայն կնքած վորդ ենք վերցնում, ջահել մեղուները միանգամայն բազմաբար ին նրա տաքությունը պահպանելու համար։ Մինչև նոր մայրը կծվի ու նոր վորդ խնամելու կարիք կլինի (4—5 օր), արդեն այդ ժամանակ այդ ջահել մեղուներից շատերն ստիպված կթողնեն դաշտ, կսովորեն աշխատանքին և բերք կբերեն նոր առաջացած սերունդը խնամելու համար։

Ուրեմն մի քանի օրից հետո այդ նոր վերցրած ձագի կյանքը կկարգավորվի և նա ուժեղ կերպով կսկսի զարգանալ, վորովհետև ամբողջ կնքած վորդը շուտով դուրս կգա ու աշխատավոր մեղուն կշատանա։ Իսկ հին փեթակում վորովհետև աշխատավոր մեղուն շատ ե, մատաղ վորդը լավ կխնամվի։ Մինչև աշխատող մեղուների պակասելը նոր մեղուներ կառաջանան ու ընտանիքն ել ուժեղ կերպով կզարգանա։

Փոքիկ ձագեր վերցնելու յեղանակը (տեվողկա)

Կարելի չե նաև բնի շրջանակներով շատ նուկլեոաներ վերցնել և մայրերը բեղմնավորվելուց հետո նույն նուկլեոան ուրիշ փեթակներից հասունացած վորդով յերբեմն մեղվով ուժեղացնել ու դարձնել կանոնավոր ձագեր։

Դրա համար այնպես պիտի անել, վոր մայրը՝ բեղմնավորվելու ժամանակ այդ նուկլեոաը բաժանի ուժեղ լինի, այսինքն յերբ արդեն մայրը 4—5 օրական ե, սկսում ենք նուկլեոաի ուժեղացման աշխատանքը։ Մի շրջանակ հասունացած վորդ ենք ապրիս և յերբ մայրը բեղմնավորվում ե և ապա սկսում ե ձվել, նորից տալիս ենք 1—2 շրջանակ հասունացած վորդ։ Այդպիսով

մենք այնքան ենք ուժեղացնում այդ ընտանիքը՝ վոր բեղմնավորված մայրը հենց սկզբից կարողանա ծավալել իր ձվարկությունը և այդ ընտանիքի արագ զարգացումը ապահովված լինի։ Իսկ յերբ ընտանիքը թույլ և մեղմ, մայրն ել շատ ձվելու հնարավորությունից զուրկ և լինում, այսինքն մենք փոքրիշատե լրիվ նախով չենք ոգտագործում այդ բեղմնավորված մորը՝ նոր անբուհող արտադրելու համար։

Այդ տեսակետից հաճախ ավելի ձեռնառու յե, յերբ հենց ուժեղ ընտանիքի կողքովը, նույն փեթակի մեջ առանձնացնում ենք յերկու-յերեք շրջանակ, մայրապտուկ ենք տալիս ու հետո օտարական ձեռով ուժեղացնում հենց նույն փեթակից։

Դրա համար պետք է այդ փեթակի տեղը դնել միջնապատով կիսած փեթակ և մի կողմ դնել մայր ընտանիքը, իսկ մյուս կողմը՝ դնել այդ ընտանիքից առանձնացրած ձագը (նուկլեոսը)։

Լ'նդհանրապես հնարավոր վարակումից զգուշանալու համար անհրաժեշտ է ուժ տալ ձագին այն փեթակից, վորից վերցրել ենք այդ ձագը։

Նուկլեոսների հետ գործ ունենալիս պիտի լի նկատի ունենալ մի կարևոր հանգամանք. պատահում են դեպքեր, յերբ զանազան տնայատու պայմանների պատճառով մայրերի վորոշ տոկոսը չի բեղմնավորվում, կորչում է, կամ իրենք՝ մեղուներն են փչացնում։

Մերը այդ դրությունը յերկար և տևում, հաճախ այդպիսի դեպքերում ընտանիքի մայր ունենալու բնազդը տարրերինակ կերպով խանգարվում և (բնազդի մոլորություն—заблуждение инстинкта—Павлов) և կրկին ու կրկին տրված մայրերը, նույնիսկ պտուկները փչացվում են մեղուների կողմից և մեր բոլոր ջանքերն իզուր են անցնում, չնայած արդեն թե բերքի և թե մյուս պայմանները միանգամայն նպաստավոր են։ Այդպիսի ընտանիքների մի մասն ել, ինչպես դիտենք, յերբեմն բուսածո յե դառնում։

Կարելի յե ի հարկե այդպիսի ընտանիքներն ուղղել հասունացած վորդ կամ ուրիշ տեղից մեղու տալով, այսինքն հիմնականում փոխելով ընտանիքի հին կազմը և այդպիսով թարմ աշխատավոր ուժ ավելացնելով։ Բայց դա շատ տեկան և բարդ աշխատանք եւ Ամենից ավելի ձեռնատու յե այսպես անել—միազնել այդ ընտանիքներն ուրիշ՝ նորմալ ընտանիքներին (ուժեղ կամ թույլ, միևնույն է), ուրիշ խոսքով, լուծարքի յեն—

թարեւել, և նրանց տեղը վերցնել նորմալ ընտանիքներինց նոր նուկլեոսներ և ապահովել նրանց յերիտասարդ մայրերով:

Այդ նուկլեոսներում կարճ ժամանակամիջոցում մայրերը կընդմնաւորուին:

Վրա տալու յեղանակը (налет)

Փեթակից վերցնում ենք ամբողջ կնքած վորդով շրջանակներն իրենց վրա նստած մեղուներով ու մոր հետ միասին տեղափոխում ուրիշ տեղ, իսկ հին փեթակում թողնում բաց վորդով շրջանակներն ու մի քանի ժամ հետո տալիս ենք բեղմնավորված մայր: Հետագայած մասից թռչող մեղուն յերեկոյան վերադառնում և իր հին տեղը և ապահովում և աշխատանքը: Դա նույն և կլսելու յեղանակին:

Յարելի յն ամբողջ վորդը կամ բնի բոլոր շրջանակներն իրենց վրա նստած մեղուներով հեռացնել, իսկ տեղը դնել մոմաթերթած շրջանակներով նոր փեթակ ու վանդակով անմիջապես մայրը տեղավորել նրա մեջ: Թռչող մեղուն վերադառնում և իր հին տեղը և սկսում և կառուցել իր նոր բունը, իսկ հեռացրած ընտանիքում մեղուներն սկսում են հետզհետե թռչել դաշտ ու գրանով աշխատանքը կանոնավորվում և: Սակայն հեռացրած փեթակի մեջ բաց վորդը և ձուռն, թռչող մեղուների հեռանալու շնորհիվ, կարող են մնալ առանց խնամքի ու տուժել: Դրա համար ել այդ ձևը պետք և շատ զգուշությամբ գործածել և այդ հանգամանքը նկատի ունենալ:

Հավաքովի յեղանակ

Այս յեղանակի եյուլթյուռն այն և, յերբ կարելի յն մի քանի ընտանիքից հավաքովի ձագ վերցնել. մի քանի փեթակից վերցնում ենք 1—2 շրջանակ վորդով և մեղրով ու նրանց վրա նստած մեղուներով և դնում միասին մի փեթակի մեջ, Յազմվում և 6—7 շրջանականոց մի ընտանիք, վորին մի, քանի ժամից հետո, վանդակով տալիս ենք բեղմնավորված մայր:

Ընդամուտ կամնմներ

Ինչ յեղանակով ել ձագ վերցնելու լինենք, պիտի պահենք հետևյալ կանոնները.

1. ուժեղ ձաղներին անպայման ապահովել բեղմնավորված

(ձվոդ) մայրերով և յեթե չկան այդպիսի մայրեր, նախորոք վերցնել թույլ ձագեր (նուկլինուսներ) ու նրանց միջոցով ստանալ բեղմնավորված մայրեր, վերից հետո կարելի յե այդ մայրերն ոգտադործել նոր վերցրած ձագերի համար, կամ նույն նուկլինուսներն ուժեղացնել ու դարձնել կանոնավոր ձագեր:

2. ձագ վերցնելիս պիտի նշել տեսրոում, թե վոր ընտանիքից և վերցրած և ուժեղացնելիս նոր շրջանակներ վերցնել միայն նույն ընտանիքից. դա արվում և այն նպատակով, վոր պատահաբար հիվանդությունն չտարածվի.

3. յերբ ձագն իր հին տեղից հեռացնում ենք, ռւրեմն պիտի նրա մեջ բոլորովին չուսնանանք բացվորդ և ձու, վորովհետև թույլ մեղուք կվերադառնա իր հին տեղը, թույլ մեղուներ չլինելու պատճառով այդ բաց վորդը կարող և մնալ անխնամ և փշանալ: Հաճախ անհրաժեշտ և լինում նոր մեղու ավելացնել այդ ձագի վրա.

4. դարնան վերցրած ձագերին անհրաժեշտ և ապահովել տաքացումով և հարկ յեղած դեպքում կերով:

5. ձագերը համարակալվում են սովորական կարգով: Ամեն մի նոր ընտանիք սպանում և իր ընդհանուր կարգի համարը և այդ համարի տակ կատարվում են գրանցումները, այսինքն փեթակի համարը, վոր ընտանիքից և վերցրած և աղա մյուս տեղեկությունները:

ԱՇՈՒՄ ՈՒԿԻՆՈՒՄԵՐ

Թույլոր մեղվապահության պայմաններում, յերբ լեռնային շրջանների առատ բերքն ոգտադործված և, մեղվաանոցները նորից տեղափոխում են բամբակացան շրջանները: Բամբակի բերքի շնորհիվ՝ այդ ժամանակ հնարավոր և ոգտատուսի սկզբից մինչև հոկտեմբերի սկիզբը՝ բնի շրջանակներով նուկլինուսներ վերցնել, հետևաբար և կարելի յե նաև աշնանը բեղմնավորված մայրեր ունենալ ու պահել մինչև գարունը: Գարնանն այդ նուկլինուսները հետուկթյամբ կարելի յե ուժեղացնել ու դարձնել վաղ գարնան ձագեր:

Յեթե մենք լեռնային շրջաններից տեղափոխելիս չլրտենք մեղվի ընտանիքի ուժը և ուժեղ գրությամբ բերենք բամբակացան շրջանը, ոգտատուսի սկզբների տեղեն կարող ենք ամեն մեկ ընտանիքից առանձնացնել մեկ փոքրիկ ձագ (նուկլինուս) յերկու կամ յերեք շրջանակի վրա:

Յեթե այդ փոքրիկ ընտանիքները գույզ-գույզ տեղավորենք

մեջտեղից կիսած փեթակներէ մեջ ու տանք տաքացումներ, նը-
րանք լավ կձմեռեն ու գարունը նրանց հեշտությամբ կարելի չի
ազատագործել:

Այդպիսով, դեռ աշնանը հնարավոր ե բավական թիվով նուկ-
լեռաներ վերցնել. ապահովել բեղմնավորված ջահել մայրերով և
ձմեռեցնել այդ ընտանիքները:

Փորձը ցույց ե տվել, վոր այդ ձևի զույգ յեղող մանր ըն-
տանիքները շատ լավ են ձմեռում, յերբ ձմեռանոցում պահպան-
վում ե 5—6 աստիճան ջերմություն: Բայց այդ մասին արդեն
խոսել ենք «մեղունների ձմեռելը» գլխում:

Մեջ՝ տալ, քե մայրապետի

Մինչև հիմա ել մեզ մոտ շատ տեղերում ձագ են վերց-
նում առանց բեղմնավորված մայր ունենալու, կազմում են մի
քանի ընտանիքներից վերցրած յըջանակներից մի խոշոր ընտա-
նիք (6—7 յըջանակի վրա) և այդ դրությամբ թողնում, վոր-
պեսզի այդ ընտանիքը մայրապետուկներ դնի և մայր հանի: Այս
աղբառաւորը կատարելիս ամենալավ դեպքում միայն ունենում
են պատրաստի մայրապետուկներ և այդ նոր ընտանիքին տալիս
են մայրապետուկ: Այդ ձևը սխալ և և քնասակար, վորովհետև մին-
չև մոր բեղմնավորվելը յերկար ժամանակ մեղվի անագին ուժն
անգործ ե մնում: Այդ իսկ պատճառով անհրաժեշտ ե սկզբում
վերցնել նուկլեռաներ, սպասել մինչև մայրիբը կբեղմնավորվեն
և ապա նոր այդ վորքիկ ընտանիքներն ուժեղացնել, կամ կիտ-
ման յեղանակով ոգտագործիլ նրանց մայրերը:

Բնական ձագ

Ձագը, դուրս գալով փեթակից, սովորաբար շատ չի
հեռանում մեղվանոցից: Նա մի քանի բոպե պտտվում ե մեղ-
վանոցի սահմաններում ու ապա, յիթե ծառեր կամ թփեր կան,
տկսում ե հավաքվել նրանց վրա, իսկ յիթե չկան՝ կծիկ ե կապում
ու կախվում չորգախից, քարից, խոտից ե յիբրեմն վորևե փե-
թակի կտուրից: Այդ ձևով նա յիբկար մնում ե նստած (հաճախ
մինչև մյուս առավոտ):

Յերբեմն միայն պատահում են դեպքեր, վոր հենց նույն օրը
մի քանի ժամից, կամ հենց փեթակից դուրս գալուց հետո ան-
միջապես թռչում, հեռանում ե մեղվանոցից ու մեղվապահը չի
կարողանում բռնիլ նրան:

Այդպէս անու՛մ են հաճախ կրկնաձագերը: Այդ բոլոր դեպքերում ել ձագի հետ անպայմանորեն մայր և լինում (յերբեմն մի քանի մայրեր) իսկ յեթե պատահարաւ ձագը զրկւում և մորից (մայրը վայր և ընկնում ու կորչում) այդ դեպքում վորբացած ձագը նորից վերադառնում և ու իր հին փեթակն ելցվում:

Յերբեմն բերքի աննպաստ պայմաններում դուրս յեկած ձագը, մայր ունենալու դեպքում ել, վերադառնում և իր հին տեղը, կամ աշխատում և մտնել մի ուրիշ փեթակի մեջ: Այդպիսի դեպքերում բավական կոտորած և առաջանում:

Յերբեմն ել դանազան փեթակներից միաժամանակ դուրս են գալիս ձագեր ու խռնվում են իրար (սխախն են նստում): Ստացվում և մի շատ խոշոր ձագ, վորը մի փեթակի մեջ հաճախ անհնար և անվարել:

Յեթե տեսնում ենք, վոր ձագերն ուղում են հալածվել վորեմի փեթակի վրա, «ենք անմիջապէս այդ փեթակը սի փոքր ջարժում ենք իր տեղից, այդտեղ ենք դնում վաղորոք պատրաստած փեթակն ու ձագին նրա մեջ ընդունում: Այդ յերկու փեթակը մ. ու մ են իրար կողքի, մինչև մեղուն կանգնատանա, իսկ քերկույան ձագը տանում ենք իր տեղը:

Յերբ արդեն մեղվանոցը մակուկ են բնական ձագեր դուրս գալ, մեղվապահը միշտ պիտի զգուշ լինի և մեղվանոցի մոտից չհեռանա:

Մեղվապահն աչքի առաջ ունենալով ձագերի դուրս գալը, նախորոք պիտի պատրաստություն տեսնի. նա պետք և ունենա՞

1. դատարկ փեթակներ՝ իրենց լրիվ սարքավորումով—միջնաստիպաններ, ծածկոյներ, վրայի բարձ, բաժանարարներ, արկանոցացան, և հերթական համարը:

2. փակցրած մոմ. թերմով բալասար քանակի շրջանակներ:

3. յեթե ծառի կան, մի ձեռքի սղոց, այգեգործի մկրատ, ձագաղակ և մի սանդուխք:

Ձագ բռնելու ձեւերը

Յեթի ձագն արդեն դուրս և յեկել. մեղվապահը մի դատարկ փեթակի մեջ զետեղում և 4—5—6 մոմաթերթով շրջանակ, ձագ տված ընտանիքից հա ու մ և մի հասունացած վորդով շրջա՛նակ ու դնում մոմաթերթի մեջ՝ սղոց: Այդ ձեռք պատրաստած և ծածկոցնել վրան քց ծ փեթակը մոտեցնում և ձագի նստած տեղին:

Մեղվապահը միշտ հարմարվում և ձագի նստած տեղին, այ-

սխնջն վորոշ միջոցներ ե ձեռք առնում, վորպեսզի ձազն անհրաժեշտ հավա, վի փեթակի մեջ:

Ձագեր բռնելու համար, խոշոր դեր ե խաղում հատուկ ձագակալը, վորը թեթե լինելու համար չիւնում են ֆաների տախտակից ե վերցնում ե Յ հատ բնի շրջանակ:

Բոլոր դեպքերում ել այդ փեթակն իր միջի ձագով մնում ե այնտեղ, վորաւեղ ձագը բռնել ենք մինչե յերեկո: Այլա յերեկոյան յերբ մեղունները բոլորը հավաքվել են նրա մեջ, վերցնում ե տանում ենք իր վորոգված տեղը:

Ինչպես բաժանել խառը ձագերը

Յերբ մի քանի ձագ իջել են իրար վրա ու կազմվել ե մի շատ խոշոր կծիկ, այդպիսի խառ ձագերը պիտի այնպես բաժանել, վոր կազմվի 8—10 շրջանակից վոչ ազելի ընտանիքներ:

Խոշոր ձագերը բաժանելու ժամանակ կարող ե պատահել լինեն այնպիսի ձագեր, վորոնց մեջ մայր չլինի: Այդպիսի ձագերն իսկույն աչքի յեն ընկնում, այսինքն մեղուններն անհանգիստ են, կծիկ չեն կապում, կամ ամբողջովին կամ մի մասը գուրս ե թռչում ու միանում մյուս ձագերին, կամ վերադառնում մայր փեթակի վրա:

Այդպիսով պիտի ուշի-ուշով հետեն, դառնել մայրերը ե ամեն մի բաժանած մասը մայրով ապահովել:

Եյնքան ել դժվար չի խռնված կծիկի մեջ մոր գտնելը: Դեռ ձագը բռնելու ժամանակ, յերբ մեղուն թռչում ե դեպի փեթակը, ուղադիր մեղվապահն իսկույն կնկատի, թե ինչպես մայրն ել մեղունների հետ միասին փեթակ ե մտնում: Շարունակելով դիտել, նա կնկատի մյուս մորը, կբռնի ու կդցի մյուս փեթակի մեջ, վոր նույնպես այդտեղ դրվում ե ու մեղուն մի կոզմից ել նրա մեջ ե լցվում:

Յեթե մեղվապահը կարողանա մայրերի խնդիրն այդ ձևով լուծել, ուրեմն նա միանգամից կազատվի հետագա դժվարում-թյուններից

Ձագերի խնամքը

Ինչպես ասացինք, նախքան ձագ բռնելը, մեղվապահը դնում ե փեթակի մեջ մի քանի մոմաթերթած շրջանակ ե մեկ վորդով շրջանակ, վորը վերցնում ե ձագ տվող փեթակից:

Յերբ արդեն նոր փեթակը դրվում ե իր մշտական տեղում,

պիտի մյուս որն եկէ՞ ասուզել, թե արդո՞ք մեղուն հանգիստ ե
ն սկսել ե կառուցման աշխատանքը մամաթերթերի վրա:

Յեթն մեղուն անհանգիստ ե, կծկվում ե այս ու այն կողմ,
կառուցումներ չի տնտւ, կասկած կա, վոր մայր չունի:

Ձադի մեջ հեղտ ե մորը դռնել՝ նա դրեթե մեշտ լինում ե
վորդոյ շրջանակի վրա:

Պատահւմ ե, վոր ձազը դուրս դալիս կամ բռնելու ժամա-
նակ մայրը կորչում ե կամ քնասվում: Ուրեմն յեթե այդպիսի բան
ե պատահել, նուկընուսներ-ից պիտի մայր տալ: Յեթե չկա պա-
հաստի մայր, տալ հասունացած մայրապատուկ:

Կրկնաձագեր

Յերը առաջին ձազը մոր հետ դուրս ե թաչում, դրանից 6—8
որ հետո, յեթե յեղանակը նպաստավոր ե, յերբեմն դուրս ե գա-
լիս յերկրորդ ձազը: Յեթե յեղանակների վատության պատճա-
ռով առաջին ձազն ուշանում ե ե նոր մայրերն սկսում են դուրս
դալ, այդ դեպքում նրանք հին մորն սպանում են, կամ մինչե
այդ նա ինքը մեռնում ե ե առաջին ձազի հետ նոր մայրեր են
դուրս թաչու:

Յերկրորդ ձագերի հետ միշտ լինում են նոր մայրեր (չը-
բեղնավորված մայրեր): 2—3 որ հետո, նորից մայրեր են դուրս
դալիս ե ընտանիքը կարող ե նորից ձազ տալ:

Ինչքան տարին հաշող ե ե բերքը յերկարատե, այնքան
կրկնաձագերի թիվը կարող ե շատ լինել: Յեղել են դեպքեր, յերբ
մի փեթակ 10-ը ձազ ե տվել, մանավանդ անտառոտ շրջաններում
Բայց, ի հարկե, այդպիսի դեպքեր հազվագյուտ են:

Մեծ մասամբ կրկնաձագերը թույլ են լինում ու անկենսու-
նակ: Դրա համար ել բոլորը կամ միջանիսը միացվում են իրար,
կամ նուկընուսներ են կազմվում, կամ միացվում են առաջուց
բռնած թույլ ձագերի հետ:

Կրկնաձագերի հետ թաչում են նոր մայրեր, վորոնք նոր
տեղում բեղմնավորվում են ու սկսում ձվել: Նույն որում միջա-
նի փեթակներից դուրս յեկած ձագերը միացնելիս միայն կարե-
ղի յե ծուխ տալ:

Մեղուներն իրար չեն կոտորի ե յեղած մի քանի նոր մայ-
րերից վերջում կմնա մեկը: Իսկ յեթե հին ե նոր ձագերն ենք
միացնում, ուրեմն պիտի վարվենք այնպես, ինչպես սովորական
ընտանիքների միացման ժամանակ՝ մորը բանտարկել մի որով,
մեղուների վրա հոտավետ շաքարաշուր փչել ու միացնել:

Հաճախ պատահում է, վոր առաջին կամ յերկրորդ ձագից հետո, ընտանիքն արդեն հրաժարվում է ձագատենդից: Այդ դեպքում առաջին դուռս յեկած մայրը մեղուների մասնակցությամբ քանդում է մյուս մայրապտուկներն ու սպանում դեռ դուռս չեկած մայրերին: Հետագայում այդ մայրը բեղմնավորվում է, և ընտանիքի կյանքը կանոնավորվում է:

Ձագ օվոդ բնագոյնների խնամք

Յերբ բերքը կարճատև է և ուժեղ, սովորաբար ձագ օվոդ ընտանիքը հենց առաջին ձագից հետո մնացած մայրապտուկները պետք է վոչնչացնել, վորով ընտանիքը ձագատենդից հրաժարվում է: Այդպիսի ընտանիքը շուտ է կարգավորվում, նոր մայրը բեղմնավորվում, սկսում է ձվել ու մեղուն վոչ միայն իր պաշարն է լրացնում, այլև ավելցուկ մեղր էլ է տալիս:

Իայց լինում է նաև, վոր ձագատենդը շարունակվում է, դուռս են գալիս յերկրորդ և շատ ձագեր: Մեղուն սաստիկ պատկասում է և ուժից բոլորովին ընկնում: Հաճախ մորը չի հաջողվում բեղմնավորվել, մեղրաբերքն էլ վերջանում է ու ընտանիքը դառնում է բռնածու, մեղուն բոլորովին պակասում է, պաշարը չի բավականացնում իրեն և շուտով վոչնչանում է:

Կրկնաձագերը շատ խոշոր չարիք են ու պիտի բոլոր միջոցները ձեռք առնել, վոր առաջին ձագից հետո նոր ձագեր դուռս չգան:

Դրա համար վարվում են այսպես՝ ձագը դնում են հին փեթակի տեղ, իսկ հին փեթակը տանում, դնում են մեղվանոցի յետևի կողմը: Ամբողջ թուշող մեղուն հաճաքվում է ձագի վրա, իսկ հին ընտանիքի մեջ միայն մնում է մատաղ մեղուն վորդով շրջանակների վրա նստած: Ապա մեղվապահը կտրտում է դրա բոլոր մայրապտուկները, ընտրելով յերկու հատ ամենախոշորը ու թողնում, վոր մայրը դուռս դա:

Արհեստականորեն թուլանալով ու կորցնելով իր ամբողջ թռչող մեղուն, կորցնելով իր մայրապտուկները, այդ ընտանիքը բնականաբար հրաժարվում է ձագատենդից ու շուտով կարգավորվում:

Յեթե այդպիսի ընտանիքը շատ է թուլացել և վտանգ կա, վոր մինչև մեղրաբերքի վերջը չի դառնա կարգին ընտանիք բավարար քանակի մեղվով և իր պաշարով, ուրիմն պիտի մեղվապահն իր ժամանակին նրան օգնության դա և ուրիշ ընտանիքներ:

նիքներից ապահովի հասունացած վոդեով և մեղրով, թեկուզ հենց
նույն ձագից, վորն այդ ընտանիքի հաշվին շատ և ուժեղացել և
աւնի ավելորդ ուժ:

Յերբեմն մայրապտուկները կտրտելուց հետո յնչ ձագ տված
ընտանիքը չի հրաժարվում կրկին ձագ տալուց:

Ուժեղ ընտանիքները կարելի չէ նաև թափ տալ ցովորա-
կան կարգով, միայն դժուշ լինել, վոր թափ տված ընտանիքի մեջ
մի մորից ավելի չլինի, այլապես նորից կարող և ձագ տալ:

**ՄԵՂՎԻ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ, ՎՆԱՍԱՏՈՒՆԵՐԸ ՅԵՎ
ՊԱՅՔԱՐԸ ՆՐԱՆՑ ԴԵՄ**

Պան վորդի և հասակավոր մեղվի հիվանդություններ: Մեզ մոտ հատկապես վորդի հիվանդությունը (վոր կոչվում է վատախտ) ըսվական խոշոր փնաս և հասցնում:

Հայաստանում դեռ հատուկ ուսումնասիրություններ չկան, թե ինչ հիվանդություն ինչ չափով և տարածված և պայքարի վոր ձևերն են, վոր ամենալավ հետևանքներն են տալիս:

Ամեն մի յերկրում այդ բոլոր խնդիրները կապված են տեղական պայմանների և խնամքի ձևերի հետ: Թե հիվանդությունների ճանաչման, և թե պայքարի ձևերի մշակման խնդրում մենք չենք կարող ամբողջովին հենվել զանազան ձեռնարկների տված նյութերի վրա: Ոգտադործելով նրանց տված հիմնական գրությունները, մենք ուշի-ուշով պիտի հետևենք մեր պայմաններին, հիվանդության դեմ պայքարելու ձևերին և ապա ինքներս հատուկ մոտեցում ունենանք դեպի այդ դործը:

Տարեցտարի ուսումնասիրելով մեր աշխատանքի և նրա արդյունքների ընթացքը և վեր հանելով նրա թերությունները, պիտի մտցնենք համապատասխան շտկումներ և ուղղումներ մեր դործողություններին մեջ:

Դրա հետ միասին պիտի լինել չափազանց հետևողական և բժախնդիր: Մի փոքրիկ անզգուշություն կամ անփութություն, մի թեթև շեղում դործի ընդհանուր ուղղությունից և արդեն հետագայի համար ստեղծվում և չափազանց դժվարին ու խճճված գրություն, վորը թե խոշոր նյութական փնաս և հասցնում մեղավանոցներին և թե ահադին աշխատանք և պահանջում:

Հիվանդութիւններն առաջանում են դանազան տեսակի մանրէներէց, վորոնք կոչվում են բաքիլիեր:

Այդ մանրէները շատ փոքրիկ են և մանրադիտակով 300—500 անգամ մեծացնելիս նոր են միայն յերևում մեր աչքին:

Նրանցից ամեն մեկը մի առանձին կենդանի արարած է և բազմանում և կիւլելով յերկու մասի: Ամեն մի նոր մասը մեծանում, դառնում և սովորական մեծութեան ու նորից կիւլում (բաժանվում) և այդպէս շարունակ:

Այդ բաքիլիերն սովորաբար պահպանվում են դանազան միջավայրերում և քանի անվերու համար բան չկա, կարող են միևնույն վիճակում յերկար ժամանակ մնալ և պահպանել իրենց կենսունակութիւնը: Բայց հենց վոր քնկնում են իրենց համար նպաստավոր պայմանների մեջ, ներկա դեպքում վորդի ստամոքսը, սկսում են դարգանալ ու անել, հիվանդացնելով վորդին ու ապանելով նրան:

• Յերեմիայու ժամանակը

Վորդի հիվանդութիւնն յերևում և դարնանը, յերբ արդեն փեթակում 2—4 շրջանակի վրա կնքած վորդ կա:

Յեթե ընտանիքն անցյալ տարւանից և հիվանդ, ուրեմն կարող և յերևալ հենց վաղ դարնանից, նույնիսկ քիչ կնքած վորդի մեջ:

Յերբ դեռ հիվանդ վորդերն այնքան շատ չեն, մեղուն աշխատում և մաքրել թշիւնները: Դրտ համար ել դարնան սկզբնէն հաճախ հիվանդութիւնը մենք չենք նկատում, չնայած հիվանդութիւնը գուցե գոյութիւն ունի արդեն:

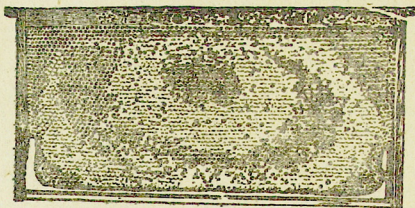
Յերբ վորդը շատանում և ու ծավալվում մի քանի ջրջանակների վրա և փչացող վորդերի քանակն ել շատ է, մեղուններն ծր չեն կարողանում ժամանակին մաքրել ըտլոր հիվանդոտ բշիւները, մեղվապահը հեշտութեամբ նկատում և ընտանիքի հիվանդ լինելը:

Դա լինում և սովորաբար ապրիլի վերջերից, վորից հետո միշտ կարելի չե նկատել, քանի վոր փեթակի մեջ դեռ բավական ժորդ կա:

Վորդ չեղած դեպքում, աշնանը և դարնանը դատարկ բշիւների մեջ կարելի չե հիվանդութեան հետքեր նկատել միայն

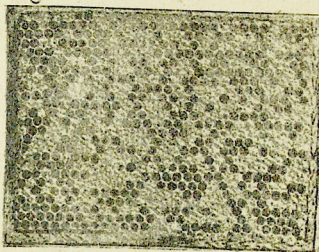
այն դեպքում, յերբ ընտանիքը 1—2 տարվա հիվանդ է, փառած վորդերը չորացել, կպած մնացել են բլիշների ներքևի պատին ու պարզ յերևում են, յերբ նայում են բլիշների ներսը:

Բայց ահա մենք շրջանակը հանում ենք, նայում ենք վորդին և նկատում, վոր մի շարք բաց բլիշների մեջ փշացած վորդեր կան:

Նկ. 30. Կանոնավոր վորդ ու ձուռ ներսում արդեն վորդի 2-րդ սերիան զուրո և յեկել, վորի հազդերին այդ սերիայի կնքած վորդն և Դրա հազդերին առաջին սերիայի դուրս յեկած վորդն է, իսկ նրա յիզերին՝ այդ սերիայի կնքած վորդը:

Բացի այդ, նկատում ենք նաև, վոր մի շարք բլիշների մերեկները փոս են ընկել ու կարծես դիտմամբ պատառ են և այդ

պատառ սերեկները պարզ նկատվում են ընդհանուր սերեկների մեջ:

Յերբ շուրջով այդ սերեկները վերցնում ենք ու բլիշի բերանը բուրբուկին բացում, տեսնում ենք, վոր վորդը նեխել, փշացել և ու կպել բլիշի ներքևի պատին:

Շյուրով այդ վորդը կարող ենք տեսնել ու

Նկ. 31. Հիվանդ կնքած վորդի պատկերը տեսնել. թի ինչ ձև ունի, ինչ դրության մեջ է:

Այդ պատկերն աճանքան բնորոշ է և աչքի ընկնող, վոր մեղվապահը միքիչ ուշ դիր նայելով կնքած վորդին, հեշտաթշամբ կնկատի վորդի հիմանդ լին լը:

Ինչ պեսք է ունենա մեղվապահը

Ամենից առաջ անհրաժեշտ է ունենալ սուլեմայի լուծույթ 1, 1000 հարաբերությամբ (1000 ջուր, 1 սուլեմա):

Այդ լուծույթով մեղվապահը ձեռքերն է վմանում և արտահանում: Բորժոմի շիշն ուղիղ մի լիտր ջուր է տանում, ուրեմն հարկավոր է մեկ գրամ մաքուր սուլեմա գցել մեջը ու լավ թափահարել: Սկզբում ջուրը միքիչ պիտի գոլ անել, վոր սուլեման լավ լուծվի մեջը: Մի ամուր խցանով բերանը պիտի բռնել ապահել մի ապահով աեղ:

Պետք է ունենալ նաև մի հատուկ գոգնոց, վորը հիմանք փեթակների ստուգման ժամանակ հագնում է մեղվապահը և հաճախ յեռացնում ջրի մեջ:

Բացի սուլեմայի լուծույթը, պիտի ունենալ նաև ֆորմալինի լուծույթ: Դեղատներում ֆորմալինը ծախում են սովորաբար 40 տոկոսանոց լուծույթով, վորին հարկավոր է մեկին չորս ջուր խառնել ու այդ ձևով գործածել: Ֆորմալինի լուծույթով ձեռք չպիտի լվանալ, վորովհետև կաշին այրում է ու չորացնում: Ֆորմալինի լուծույթով պիտի լվանալ միայն գործիքները ու վարակված ինվենտարը:

Բացի այդ լուծույթներից, մեղվապահը անպատճառ պիտի ունենալ ձեռքի սապոն և ամեն մի կասկածելի դեպքում թե ձեռները և թե մանր գործիքները (քերիչը) սապոնով լվանալ:

Հաճախ սապոնով լվանալն ավելի ոգտակար է, քան վորեկ լուծույթով, վորովհետև սապոնը մաքրում է ակնամոմի և մոմի մնացորդները ձեռքի և գործիքների վրայից: Այդ մնացորդների մեջ լինում են բացիլներ ու անցնում են փեթակից-փեթակ:

Քանի անգամ պիտի ստուգել

Դեռ ապրիլի մեջ, յերբ մենք ընդհանուր ստուգումներ ենք կատարում և խնամում ենք ընտանիքները, մեղվապահը միշտ վորդը պիտի ստուգի և աչքը վրա պահի, այսինքն վոր փեթակի հետ վոր գործ է ունենում, նա պիտի ստուգի, իմանա, թե չի վարակված արդյոք:

Իսկ հենց վոր ոժանդակ բերքն սկսվում ե և գողության վտանգն այնքան ուժեղ չի, դեռ ապրիլին պետք ե մի հատուկ ստուգում կատարել, մասնավանդ դաշտ տեղերում (պտղածառերի ծաղկման ժամանակ) և պարզիլ մեղվանոցի առողջական դրու-
թյունը: Այնուհետև մայիսին պիտի կատարել հատուկ ստուգում յերկու անգամ՝ մեկը մինչև 10-ը, մյուսը՝ մինչև 25-ը:

Հատուկ ստուգումն այն ե, վոր բոլոր ընտանիքները յար-
քով նայվում են և վորդը մանրակրկիտ կերպով ստուգվում: Այդ
ձևի ստուգում պիտի կատարել նաև մեկ անգամ հունիսի ընթաց-
քում մինչև 15-ը և մեկ անգամ ել հուլիսին (մինչև 10-ը):

Ուրեմն պաշտոնական ու մանրամասն ստուգումներ պետք ե
կատարել ընդամենը 5 անգամ — ապրիլի վերջերին, մայիս ամ-
սում յերկու անգամ, մեկ անգամ հունիսին և մեկ անգամ հու-
լիսին:

Իսկ մնացած ժամանակներում ամեն անգամ, յերբ ընտանի-
քի հետ վորևե աշխատանք ենք կատարում պիտի միշտ ղդուլ լի-
նենք և հետևենք վորդի դրությանը: Որինակ, յերբ ձագ ենք
վերցնում կամ մեկից մի շրջանակ վորդ ենք տալիս ուրիշին,
ուրեմն ամբողջ վորդը պիտի ստուգվի:

Ստուգման ձևեր

Ստուգելիս ուղղակի սովորական կարգով մեկ փեթակից
անցնում ենք մյուսը: Մեղվապահը միայն անհրաժեշտ դործիքն
ե բռնում ձեռքը (Ռուտի քերիչը), իսկ ծխաբաբին և ուրիշ պա-
րագաներին ձեռք չի տալիս: Իսկ ոգնականը, ընդհակառակը,
ծխաբաբն և բռնում, փեթակի կտուրը վերցնում ե ու հետո
դնում, այնպես վոր ամեն անգամ կարիք չլինի ձեռքերն ու դո-
ծիքներն ախտահանել:

Յեթի կասկած կա, վոր հիվանդությունը մեղվանոցում շատ
ե, լավ կլինի ամեն անգամ փեթակից-փեթակ անցնելիս մեղվա-
պահը սուլեմայով ախտահանի իր ձեռքերը: Յեթի հնարավոր ե,
մեղվապահը թող քերիչն ել չդործածի, վորովհետև քերիչի ախ-
տահանելը դժվար ե:

Յերբ մեղվապահն ստուգման ժամանակ նկատում ե վորևե
հիվանդություն կամ կասկածելի բան, հայտնում ե ոգնականին
իսկ վերջինս դրում ե տետրի մեջ: Իսկ ինքը, առլեմայով լվա-
նում ե ձեռքերը, քերիչը հողով լավ մաքրում ե, վոր մոմի ու

ազնամամի հետքերը վրայից մաքրվեն, ապա ֆորմալինի լուծույթով թրջում և ու նորից անցնում աշխատանքի:

Յեղ ամեն անգամ, յերբ վորեն վտանգավոր բան և նկատում, անպատճառ ձեռքերն ու քերիչն ախտահանում և:

ՎՈՐՂԻ ՍՏՈՂՄԱՆ ԿԱՐԳԸ

Մեղվապանը վորդով շրջանակը հանում և, արագ նայում և սկզբում մի յերեսը, հետո մյուսը: Նա ախջան պիտի վարակատանա, վոր շատ ժամանակ չկորցնի քննելու վրա, նա չի կնքած վորդին, աչք դցի բլիշներին և աշխատի տեսնել ամեն մի անկանոն, կռակածելի վորդի: Առաջին շրջանակը դնում և, հետո հանում և մյուսը, տնողում և այդպես մինչև վերջը:

Թեթև դողության դեպքում, ամեն անգամ շրջանակը հանելիս, ծածկոցը ծածկում ենք ու նայում շրջանակը, իսկ գողությունն ուժեղանալիս դադարեցնում ենք:

Անպատճառ պիտի ամբողջ վորդն ստուգել ու աչքի անցուկացնել: Զի կարելի չերկու յերեք շրջանակ ստուգել ու դրանով բավարարվել, վորովհետև հիվանդությունը կարող և մյուսները վրա յերևալ:

Լինում են դեպքեր, մանավանդ մայիսի 15-ից սկսած, յերբ մեղուն խիտ առ խիտ նստած և շրջանակների վրա ու հնարավոր չի լինում վորդի ամբողջ տեսքը մի անդամից դիտել: Այդ դեպքում անհրաժեշտ և շրջանակը թեթևակի կերպով թափ տալ փեթակի մեջ, վոր ափելորդ մեղուն թափվի վրայից, վորդի վրա կուտակված մեղուն սլակասի (ցանցառանա, նոսրանա) ու վորդը լավ յերևա:

ՎՈՐՂԻ ՓՏԱԽՏ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԸՆԴՈՒՄՈՒՐ ՅԵՂԵԿՈՒՐԵՄԵՆԵՐ

Կերի հետ միասին հիվանդության մանրեն (բացիլը) անցնում և կերակրվող վորդի ստամոքան ու վարակում նրան:

Վարակումը փեթակից-փեթակ տարածվում և:

1. յերբ հիվանդ փեթակի մեղուններն առողջ փեթակից մեղրեն վերցնում և, ընդհակառակը, յերբ առողջ փեթակի մեղունները հիվանդ փեթակից են մեղր տանում: Մեղունների վտաճի թաթերի վրա և մեղրի մեջ բացիլներ են լինում և անցնում են

փեթադից-փեթակ, Ուրեմն, պետք է զգուշ լինել և գողությունն չառաջացնել, Հիվանդության տարածման ամենազլ լսավոր պատճառներից մեկը գողությունն է.

2. յերբ մեղվապահն զգուշ չի ու հիվանդ փեթակը նայելուց հետո անմիջապես անցնում է ու սկսում է ատուգել առողջ փեթակը, առանց ախտահանելու գործիքներն ու ձեռները, կամ հիվանդ փեթակից մի շրջանակ վորդ կամ մեղր է տալիս առողջին, կամ առասպարակ վորեւ իր հիվանդից տալիս է առողջին.

3. յերբ հիվանդ ընտանիքներն յրկար ժամանակ մնում են մեղվանոցում և չեն բուժվում, ինչքան ել վոր մեղվապահը զգուշ լինի, այդ փեթակներից մյուսներն ել կվարակվեն: Ուրեմն, անպատճառ պիտի հենց նույն օրը հիվանդ ընտանիքները և այդ գործը չթողնել մյուս տարվանը.

4. յերբ հիվանդոտ փեթակները, կամ մեղրով շրջանակները քաց են մնում և մեղուն հավաքվում է նրանց վրա: Ուրեմն պետք է հիվանդ ընտանիքի փեթակը, շրջանակները, չնշելը և այլն մինչև ախտահանումն այնպես պահել, վոր ուրիշ մեղուն չնստի վրան ու վարակը չտանի իր փեթակը.

5. յերբ վարակված իրերն յիրար մնում են առանց ախտահանվելու ու հաճախ խառնվում են առողջ ինվենտարին, այսինքն յերբ հիվանդ փեթակի մեջ մեղուն չեն բնակեցնում, հիվանդոտ չնշերը նորից գործածում են կամ մյուս իրեր, նորից գործի մեջ են դնում: Ուրեմն, ինչքան կարելի յե իրերը շուտ պիտի ախտահանել.

6. յերբ վարակված մոմից առանց ախտահանելու մոմաթերթ է պատրաստվում, այդ մոմաթերթի միջոցով վարակումն անցնում է փեթակի մեջ: Ուրեմն մոմաթերթ պիտի ձեռք բերել այնպիսի արհեստանոցներից, վորտեղ տաքողջ մշակվող մոմն յնապնդում են առնվազն յերկու ժամ.

7. յերբ վարակված մեղրից, առանց յուռացնելու, կերակրում են առողջ փեթակներին. Ուրեմն առասպարակ նախքան կերակրելը. յեթե մեղրով ենք կերակրում, պիտի յեռացնել այդ մեղրը և հետո տալ ընտանիքին:

Այդ բոլորը կախված է մեղվապահից և յիժե նա բարձրագույն ու լավ գիտակցում է վարակման վտանգավոր լինիլ. կարող է այնպես անել, վոր այդ վտանգը մեղվանոցից բոլորովին վերացվի:

Ենթե մեղվապահն ամեն տարի կանոնավոր կերպով բուժ

ժուժ հ հիվանդ ընտանիքները և վարակված իրերն ախտահանում,
ուրեմն տարեց տարի նրա մեղվանոցում հիվանդ ընտանիքներին
թիվը շատ քիչ կլինի, վորն առաջանում և հարեան չբուժվող
մեղվանոցներին:

Ամերիկական փախս

Առաջացնող մանրէն Բացիլլուս Լարվե Բաց բջիջներում
գրեթե յերբեք չի նկատվում: Ուրեմն կնքվելուց հետո յե, վոր
վորդը փչանում և, սերեկը թաղվում և (փոսանում) ու
պատռվում:

Նեխած վորդը տափակած վիճակում կպած և բջիջի ներքեի
պատին ամբողջ յերկարությամբ: Գույնը մուգ-դարչնագույն
և, և խնչքան այդ վորդը հնանում և չորանում և, այնքան գույ-
նը մթնում և և սուրճի գույն և ստանում:

Յերբ վորդի մարմինը շրուղով քանդում ևս, նրա մաշկը
(կաշին) բավական թույլ և, իսկ ինքը մածուկի և (թանձր) ու
շրուղի ծայրին ձգվում ու ծոր և տալիս:

Յերբ փեթկը շատ հիվանդ և և ամբողջովին վարակված,
հաճախ այդ փեթակից և յեչերից ծանր հոտ և գալիս: Լինում են
գեպքեր, յերբ այդ նշաններն այնքան աչքի չեն ընկնում, բայց
համենայն դեպս դրանք ամերիկական փտախտի համար բնորոշ
են: Նեխած վորդերը բավական ամուր կպած են լինում բջիջի
պատին: Բացի այդ, բջիջի բերանն այն ժամանակ և բացվում,
յերբ արդեն վորդը լրիվ չափով նեխի և, դրա համար ել մեղու-
ները գծվարությամբ են մաքրում ու դուրս գցում այդ նեխած
վորդերին: Այդ աշխատանքը նրանց համար անախորժ և: Յերբ
հիվանդությունը շատ և տարածվի փեթակում, հաճախ այդ նե-
խած վորդերն և այնպես մնում են, բոլորովին չորանում ու
չպած մնում բջիջի ներքեի պատին:

Պատահում են դեպքեր, յերբ հենց նույն բջիջի մեջ մեղու-
ները մեղր են լցնում ու կնքում: Իսկ աշնանն այդպես ծանր,
հիվանդ փեթակի բջիջներին մեջ յերևում են բաղմաթիվ չորացած
վորդեր, վորոնք արդեն սուրճի գույն են ստացել: Սա համառ և
առեղ հիվանդություն և: Վոր յերբեք ինքն իրեն չի անցնում և
1—2 տարվա ընթացքում քայքայում, վորնչափնում և հիվանդ
ընտանիքը:

Այդ հիվանդութիւնն անվանում են բաց վորդի փտախա, վորովհետեւ սովորաբար բաց վորդն է փչանում:

Բայց փաստն այն է, վոր հաճախ այդ հիվանդութիւնն եւ հենց կնքած բջիջների մէջ է յերեւում: Հալանաբար մեղունները արագ նկատում են ու հեշտութեամբ դուրս գցում հիվանդ վորդերը բաց բջիջներէ միջից: Այդ պատճառով եւ առհասարակ բաց բջիջների մէջ հիվանդ վորդեր քիչ են նկատվում:

Յեկրոպական փտախտն առաջացնում է Բացելլուս Պլուսոն կոչված մանրէն:

Բայց յերբ այդ բացիլը ընակվում է վորդի մարմնում եւ բազմանում, նա մենակ չի մնում: Վարակված վորդի մարմնի մէջ բոլն է դնում կամ գարշահոտ փտախտի բացիլը (Ալվեյի) կամ թթու փտախտի բացիլը (ստրեպտոկոկոս), զրա համար եւ յեկրոպական փտախտն ունի յերկու ձևը:

Յերբ Ալվեյի բացիլն է առաջ գալիս, վորդն ստանում է բաց գարշնի գույն, հետո կամաց-կամաց մթնում է ու դառնում մուգ-դարչնագույն, սղտոր յերանգով:

Նեխած վորդից սոսորաբար վատ հոտ է գալիս (նեխի հոտ), մաշկը բովական ամուր է, ներքը ջրալի յե, չի ձգվում, մեծ մասամբ նկատվում է կնքած բջիջներում, նույն դիրքով, ինչվոր ամերիկականինը: Յերբեմն միայն բաց բջիջներում ընկած է լինում պատահական դիրքով:

Մեր պայմաններում դա խոշոր ֆնաս է հասցնում մեղվանոցներին եւ յերբեք ինքն իրեն չի անցնում: Առանձնապէս ուժեղ կերպով արտահայտվում է ամռանը՝ ամեն ձեռն ընտանիքների մէջ, վորդի շատ յեղած ժամանակ:

Յերբ ստրեպտոկոկոսն է առաջանում, այդ դեպքում վորդի գույնն սկսում է սեփանալ, հետո հողի գույն է ստանում, պատահական ձևով ընկած է բջիջի մէջ, մաշկը ամուր է, ներքը բովական փխրուն է, չի ձգվում, նեխած վորդից վորդակի թթու հոտ է գալիս, վոր հաճախ քացախի հոտի յե նմանում: Յերբեմն շատ ուժեղ տարածված լինելու դեպքում աչքի յե ընկնում նաեւ կնքած բջիջներում:

Չնայած մեծ մասամբ յերեւում է գարնանը ու յերբեմն ինքն իրեն անցնում է, բայց շատ հաճախ ուժեղ կերպով յերեւում է նաեւ ամառը՝ վորդի շատ ժամանակը եւ խոշոր ֆնաս եւ հասցը-

Նույն արագ վաշտացնելով վորդը ու հյուծելով ընտանիքն ու ժըն
Այդ ինչ պատճառով դ՛պի այդ հիվանդութիւնն եւ չհասար
հերոգամբա լինել և նույն վերաբերմանքը հանգեա բերել, ինչ-
վոր դեպի մյուս հիվանդութիւնները:

Տաքածկումնի վորդ

Այս հիվանդութիւնը լավ հետազոտման չի մեղ մտա: Մեղա-
նում նույն ձեւն ունի, ինչ վոր թթումն, միայն հոտ շունի բոլո-
րովին: Յերբեմն ինքն իրան անցնում է, բայց գորովհետեւ զժվար
և տարբեր չեմքողականիւն, որա համար եւ ավելի լավ է աշն-
պեա վարժել նրա հետ, ինչպեա մյուս հիվանդութիւնն ըն հետ
ենք վարվում:

Մրած վորդ

Յերբեմն վորդը մրսում, ցրտահար է լինում, յերբ արդեն
սերեկվելա ժամանակն է կամ սերեկված է:

Այդ դեպքում վորդերը մեռնում են և նման են դառնում
տաքածկավորդի, միայն մ. շիւր շատ թույլ է ու նրա նման ամուք
չի, ինչ պայմար սե է:

Մեղվապահն պիտի սովորի ճանաչել մրսած վորդը, վորպեա-
դի գուր անդէ չչարշարժի դրա վրա և ընտանիքին եւ ֆուս չհասցնի:

Այդ բանն ստուգելը հեշտ է ցրտից հետո, յ բը մի քանի
որ տաք է տնում, պիտի ստուգել և յեթե եւ սատկած վորդի
չեն նկատում, վորդն եւ աշնքան ցրի վ չի, ուրեմն մեղումները
մաքրել — թափել են և սատկած վորդեր չկան:

Եթե մի յերկու անգամ այդ ձեով ստուգվի, կարելի չե
համոզվել հիվանդ է թե վոչ: Միայն թույլ ընտանիքներն են
զժվարութեամբ կարգավորում, նրանց անհրաժեշտ է ապաստ-
վել նաեւ լավ տաք ցումներով:

Կասկածելի վորդ

Համախ մեղումներն այնպեա են մաքրում հիվանդ բլիշները,
վոր նայելիս նկատ վորդեր չենք գտնում, միայն կնքած վորդը
սաստիկ ցրի վ է և թեղուն քիչ (թույլ) է:

Բայց այդ տեսքը կարող է ունենալ նաեւ այն ժամանակ,
յերբ մայրը պառավ է ու ձգելից շատերը բեղմնավորված չեն,
կամ վորդը սրտիւ է:

Հետագայում մեկ յերկու անգամ ստուգելով հեղուկացմբ
կարելի յե պարզել վորդի ցրիվ լինելու պատճառ և հիմանդ
վորդն ամօրջապես աչքի կընկնի:

Հիվանդութունների բուժումը

Հիվանդ ընտանիքները հայտարարելուց հետո, նրանց չպետք
և ձեռք տալ մինչև լավական ուժեղ ոժանդակ բերքը սկսվելը:
Միայն պետք և հետևել, վորպիսի մոմաթերթով ապահովված
էինն ու նրանց աշխատանքը չկասեցվի:

Յերբ արդեն բերքն սկսվում և և գողութուն չկա, պետք և
սկսել բուժման գործը:

Պետք և պատրաստել նոր կամ լավ տխտահանված հին փե-
թակներ, նոր կամ լավ յնացրած հին ծածկոցներ, մոմաթերթը
փակցրած նոր շրջանակներ և ունենալ բեղմնավորված մայրեր:

Հիվանդ ընտանիքներն, ինչքան հնարավոր և, տարբերում
ենք ըստ հիվանդութունների ու առանձին ցուցակ կազմում
(համարներն առանձին)։

Հիվանդ ընտանիքները թափ առլիս, նրանց մայրերը պիտի
փոխադրին նորերով, վորովհետև յենթադրվում է, վոր այդ մայ-
րերի սերունդն ավելի յենթակա յե հիվանդութունների:

Հիվանդ ընտանիքը տեղից վերցնում ենք և այդ տեղը
ծածկում հողով կամ մոխրով ու վորակումից խուսափելու հա-
մար նոր փեթակը դնում տեղը: Առջև մի լայն տախտակ ենք
դնում, իսկ մեջը շարում մոմաթերթով նա շրջանակներ ու ծած-
կում փեթակը:

Նույն ձևի մի ուրիշ հիվանդ ընտանիքի մորը ապանում ենք
ու դրան դնում կորպուս: Հիվանդ ընտանիքի շրջանակները մեկ-
մեկ հանում ենք և մեղուն թափ առլիս նոր փեթակի առջևի
տախտակի վրա: Այդ թափ տված շրջանակներից, վորի մեջ վորդ
կա, դնում ենք մյուս հիվանդի վրա դրած կորպուսի մեջ ու
այդպիսով բոլոր վորդով շրջանակները հավաքում այդանդ:

Մի փեթակի վրա աստիճանաբար կարելի յե 2, նույնիսկ 3
կորպուս դնել ու թափ տված ընտանիքների վորդերը հավաքել
նրանց մեջ:

Ավելորդ շրջանակները առնում ենք իսկույն թաղցնում
ջենքի մեջ մի առանձին տեղ: Հիվանդ ընտանիքն այդ ձևով թափ
առլուց-վերջացնելուց հետո, փեթակը բերանն ի վայր թափ ենք:

տալիս նույն տախտակի վրա՝ փեթակի առաջ, վորի միջեց մեզու-
նեքը թափվում են։ Հետո այդ փեթակն իր ամբողջ պարագանե-
րով տանում ենք ու շնքի մեջ առանձին տեղ դնում։

Թափ տված ընտանիքը մինչև մյուս առավոտ մնում է վորք,
մտժաթերթերի վրա նստած, իսկ առավոտը վանդակով նրան բեղմ-
նավորված մայր ենք տալիս։

Չափազանց դժուշ լինելու համար, կարելի չե թափ տալ
ու թողնել մի ամբողջ սր (կամ յերկու սր) առանց մոմաթերթի
իր հին փեթակի մեջ, վորից հետո միայն փոխել նոր փեթակի
մեջ և տալ մոմաթերթի մեջ շրջանակներ և մայր։

Յեթե հիվանդ ընտանիքը թույլ է և կասկած կա, վոր թափ
տալուց հետո կոթվարանա կառուցել իր բունը ու նորմալ ըն-
տանիք դառնալ, այդ դեպքում կարելի չե 2—3-ը միացնել իրար
հետ և հետո թափ տալ։

Իսկ յեթե թափ տալուց հետո վորեն ընտանիք, վորեն
աշտանառով չի կարգավորվում, կարելի չե առողջ ընտանիքներեց
տալ նրան հասունացած վորդով շրջանակներ, իսկ հարկ յնդած
դեպքում՝ մեղրով շրջանակներ։

Այն ընտանիքի, վորի վրա հավաքել ենք վորդը, մնում է
այգալես, մինչև վորդերը դուրս կգան ու այլևս վորդով շրջանակ
չի լինի մեջը։ Հետո նույն ձևով թափ են տալիս։ Նոր դուրս յե-
կած մորը նույնպես սպանում ենք ու բեղմնավորված մայր տալիս։

Այգալեսի հավաքովի ընտանիքներ կարող են լինել մեղվա-
նացում մի քանի հատ։

Յեթե բերքը դեռ շարունակվում է, թափ տալուց հետո
նրանք ել իրենց նոր բունը կկառուցեն ու կապահովեն իրենց
պաշարով, իսկ յեթե չկարողացան, պիտի նրանց պաշարի պակա-
սը լրացնել ու մեղրով շրջանակներ տալ։

Յեթե ստիպված ենք հիվանդ ընտանիքը թափ տալ բերքից
հետո, ուրիմն մոմաթերթով շրջանակների տեղ իրրե պաշար
դնաք և դնել մեղրով շրջանակներ։

Հաճախ, յերբ մեղվապահը չունի պահեստի բեղմնավորված
մայրեր, ստիպված է լինում սգտագործել հիվանդ ընտանիքի
մայր, կամ թողնել բեղմնավորվելու այն մորը, վորը ծնվել է հի-
վանդ փեթակի մեջ։

Այսպիսի դեպքերում մեղվապահը պիտի շատ դժուշ լինի
այգ ձևի փեթակների հետ և հաջորդ տարին ուժեղ ստուգման
յանթարելի։ Բաժված ընտանիքներն ել մինչև մյուս տարին պի-

տի պահել կտակածի տակ, և մի քանի տնայամ ստուգելույ հետ
քերջնականապէս դասել նրանց առ-վջնելի շարքին:

Կա նաև բուժման մի ուրիշ ձև՝ ընդհանրապէս մեղմանոց-
ներում հիվանդ բնականիք երբ թի գարնանը դուրս դնելիս և
թե հետագայում տեղափոխուածների ժամանակ, պետք և մեղմա-
նոցի մի կողմում տեղափոխել իրար մոտ:

Փոքրիկատե ուժեղ բերք սկսվելուն պես, յնք կառուցու-
ցական աշխատանքն արդեն սկսվել և, հիվանդ բնականիք վերց-
նուած ենք իբ տեղից և իբ փեթակով տեղափոխուած մեղմանոցի
մի ուրիշ ծալքը, իսկ նրա տղր դնում ենք մի նոր արկղ մո-
ճաթերթով, կամ, յիժի կան նաև առողջ չենշարտի:

Այդպիսով հիվանդ բնականիք դադար թողող մեղուին կհա-
վաքվի իբ նին տեղը նոր փեթակի մեջ, վորին անմիջապէս վան-
դակով տալիս ենք ըզմեւ-վորված մայր:

Ենք քոչոր հիվանդ բնականիքն այդ ձևով փոխադրուած
ենք, սմեն մի 7—8 որը մեկ անգամ տեղափոխված բնականիք-
ների վորդով շրջո նակներն առանձնացնում ենք ու կամայ-կա-
մաց միացնում մեկ յնքէու փեթակի մեջ, նորից տեղից-տեղ տե-
ղափոխվելով:

Թափ տված մեղուներին նոր փեթակի մեջ տալիս ենք
նույնպէս մոճաթերթի վերջում ժնայած բնականիք կամ բնա-
նիք երն արդեն թափ ենք տալիս սովորական ձևով, կամ յիժի
քերք չկա և բնականիքն ել շատ և հաւելել, կարելի յե ուղղակի
լուծարքի յենթարկել:

Թեև այս ձևով բուժման աշխատանքն ու ժամանակն յեր-
կարուած և, ըսցց դրա առաւելել թյունն այն և, վոր բնականիքնե-
րի առողջ-ցումն ավելի ապահովված և:

Ընդհանրապէս պետք և որենք դարձնել և նախորդ հիվանդ
բնականիքների համար մայրեր բուժ և նոր մայրերով կատա-
րել բուժումը իսկ յիժի այս կամ այն պատճառով դա չի հա-
ջողում, ուրեմն պիտի յեղած մայրերի մեջ խիստ նորոգելու
կատարել պիտի ընտրել, ամենալավեր և յերիտասարդները:
Թափ տալու ժամանակ բանտարկել և աւելացը շոր պահել, բան-
տարկված, ապա նոր ըսց թողնել:

Իսկ յերիտասարդ մայր հանելու ղեպքում փեթակը թափ
տալ այն աշխով, վորպէնզի յերիտասարդ մայրը բնական-
վոր փեթակում թափ ապուց մի քանի որ հետո:

Հիվանդ բնականիքներ բուժման վորժը կազմակերպում և

նաեւ հետեւեալ ձևով՝ մերվանոցներէց հիշանդ ընտանիքները
գիրքանում են ու տեղ-փոխում մի առանձին տեղ, վորտեղ գոյա-
նում ե մեղվանոց-հիշանդանոց ու այդտեղ կատարում բուժու-
մը հառուկ մեղվապաններէ միջոցով:

Բայց առայժմ այդ ձևն ունի մեղ համար մի շարք անհար-
մարություններ ե անպատ պայմաններ կան, որոն համար ել
մեղվապաններէց պահանջվում ե ծայրահեղ զգուշութեան ե հրմ-
տություն՝ հիշանդությունները հենց տեղում վերացնելու ե ա-
ղատելու մեղվանոցն այդ ախտից:

Վարակված ինվիզիայի ակտիւմներ

Վարակված տարիկները չգետք ե յերկար պահել: Զիչերը
պետք ե անմիջապէս կտրատել ու հալել ջրջանակները վառել,
մեղքն ապահով ամանի մեջ պահել: Մեղրով չեղիրը կարելի չե
մեղրանանով քամել, լցնել հատուկ ամաններէ մեջ, իսկ դատարի
չեղիրը ի որ հալել մյուս մոմի կտորտա քի հետ:

Մանր պարագաները—միջնատախտակները, ծածկոցները
տողրակները ե վրայի բարձիրը—յիժն դեռ բազական նոր են,
պետք ե պա-եղ աւնվադն մեկ ժամ յեռացող ջրի գոլորշու մեջ,
ի հարկէ վրայի բարձի միջից դարմանը պիտի հանել ու այրել,
իսկ յիժն աղբն բազական փշացած են, կարելի չե ուղիւղի վո-
շնչացնել:

Փեխակն անհրաժեշտ ե անպայման ախտահանել: Դրա ամե-
նայով միջոցը ախտահանման կ մերն ե, վորի մեջ կարելի չե
Զ—Է ատ մի անգամից տեղավորել ու ձ ժամ շարունակ պահել
գոլորշու մեջ:

Բայց մեր պայմաններում դա անհար ե առայժմ, ուտի
պետք ե փեխակի մեջ տովի ցանել ու վառել այդ նավթը, այն-
պէս վոր ներսի կողմից փեխակի պատերը խանձվեն (շատ չե-
զանան կարժեն):

Այդպէս այրելիս և վորաբար անկյունները լավ չեն ախ-
տահանվում, որոն համար ել լավ կլինի զոդալամպով (паяльная
лампа) վառել ապրտակ մնացած տեղերը:

Յերը դարակված իրերն յետ ցրում կալ ուրիշ կերպ ախ-
տահանում ենք, պիտի նկատի ունենաք, թե ինչքան ժամանակ
կտի ախտահանման գործողութեանը:

Ճարքը հիշանդութեանների բացիները տարբեր դիմաց-

կուսությունն ունենալ: Որինակ, ամերիկական փոստի տպարան (լարվե) ավելի յերկար և դիմանում է թիցրտի, թե տաքի և թե ամառի դժվարություններ և յենթարկվում թույնների ներգործությանը, քան յիվրոպական փոստիները:

Բայց դա դործնական նշանակություն չունի մեզ համար, վորովհետև մենք չենք կարողանում բոլոր դեպքերում ևլ ձեռք կերպով տարբերել իրարից հիվանդությունները:

Անբուժելի և բոլոր դեպքերում ևլ ընդունել հետևյալ ժամկետները՝ իրերը յնապիսի մեկ ժամ, մյուսը ջրով յնսուցնել ջրամ (հալված և կաղապարված մոմերը): Փեթակները ներքից այրելը աչքան, վր բոլոր տեղերը լավ կարծենալ: Զեղքերը և դործիքները թրջել լուծույթով յերկու անգամ: Մաշտոնով լավ լվանալ ջրամ ու ջուրը լցնել մի փոսի մեջ և թաղել:

Հասակավոր մեղվի նիվամիդություններ

Միայն մեղվի վորդը չի, վոր հիվանդանում և: Հասակավոր մեղուն ունի նաև հիվանդություններ, վորոնցից հետևի զատ ընտանիքներ են կտառվում, իսկ յերրեմն ամբողջ մեղվանոցները վոչնչանում են:

Այդ հիվանդությունները մեղ մոտ յերեւում են, բայց մինչև այժմ խորոր միասնիք չեն հասցրել: Բաժանական քանակությամբ կտառով ևլ են թուղող մեղուններ, բայց ընտանիքը չի կորցրել իր կենսունակությունը:

Սիայն վատ խնամված և զատ վատ մեծած մեղվանոցներ են յիդիլ, վորոնք կիսով չափ վոչնչացել են այդ հիվանդությունների հետևանքով:

Գլխավոր հիվանդությունը Նոդեմատոզ հիվանդությունն և: Նոդեմատապիս կոչված միկրոբը բուռն և դնում մեղվի ստամոքսի պատերի մեջ ու բազմանալով սպանում և մեղվին: Հիվանդ մեղուն թուլանում և, փորը աւաղում թեկերը չալում են ու նա սկսում և ծանր սողալ փեթակի արկանոցասախտակի վրա, փեթակի շուրջը՝ դեմանի վրա, խոտերի մեջ, վործում և թռչել, վերջն սկսում և ջրաձգվել ու սառկում և:

Ի հարկե արտաքին նշաններից դժվար և հասկանալ, թե դա ինչ հիվանդություն և: Գուցե և պատահած մեղուններն են, վոր այդ ձևով սառկում են: Բայց յիրը հիվանդությունը առիկ և նկարագրված ձևով սառկող մեղունները զատ են չիտում ու խնայելու ալքի յեն ընկնում:

Մանավանդ առաջնորդները փեթակի առջևը և առհասարակ մեղմանոցի սահմաններում ամենքսն էն կոտորվում, վոր հաճախ ամբողջ զնախնը լեխտ շերտով ծածկված և լինում սատկած մեղունքով:

Այդ նշաններին, ի հաբկե, կարելի չե ասել, վոր մեղուն նողմատուցմով հիվանդ և, բայց միայն միկրոսկոպի հետազոտությունը կարող և նիշտ կերպով վերակել այդ հիվանդությունը:

Ախտառ

Սա արդեն վաղընի ամբողջ և, վարը բուն և դնում մեղմի շքն-չափողի մեջ ու բազմաճյուղ սպանում և մեղմին: Ամբողջ ասոր ին նա մեռում և մեղունների սրգանիցմի մեջ ու սպանում նրանց: Բայց մեղ համար անհայտ և նրա տարածման և արեքածությունների չափը ու չդիտանք արդյոք ստակող մեղուններն այդ հիվանդությունից են փչանում, թե ինչ վոր մի արիշ հիվանդությունին: Այդ խնդիրը կարող և պարզվել միայն միկրոսկոպի միջոցով:

Փռ-լուծ

Սա պատահում և վատ կերից, խոնավությունից, ձմեռելու վատ պայմաններից: Այդ բոլոր հիվանդությունների առաջն առնելու միջոցն է՝ լավ ձմեռանոց, ուժեղ ընտանիքներ, լավորակ կերով սպահաված լինելը, մաքրությունը և բնդհանրապես կտանալոր խնամքը:

Մեղմի վերահսկողները

Յեց

Յեցն ամենից ավելի շատ մեռտ և հառցնում մեղմին, վաղըն-չափողի շնչերը, յեթե նրանք պաշտպանված չեն:

Յեցի թիթեան իր ձվերը դնում և չիչի քլիշների մեջ: Մինչև 20 աստիճան ջերմություն լինելիս, այդ ձվերից դուրս են դալիս սպիտակ վորդեր, վորտնք սկսում են ուտել չիչը և զտրվանալ: Վորոշ ժամանակից հետո այդ վորդերն իրենց համար կոկոն են հյուսում (բոժոժ) ու ձևակերպվում, դառնում են թիթե, վորը ծակում դուրս և դալիս կոկոնի միջից:

Եզերը, բեղմնավորվելով, նորից սկսում են ձվել ու շտապով ամբողջ չիչերը բռնված են լինում ցեցի հյուսած վատասյաններով: Լեռնային վայրերում զվարճ մեջ և փախ ու սքանկող շառ-

տաժուհիները չունենցող շինչի մեջ ցնցը քիչ և ունեւած, բայց տաք
տեղում, մանավանդ դժուարացրեւած ցեղը, կարճ ժամանակում
կարող և հարյուրներով շնչեր վաշխացնել:

Ցեցի յերկու տեսակի կա—մեծը և փոքրը: Մեծ տեսակն ա—
վելի տաք և վաշխացում և ավելի սպիւրիչ է:

Պահետի շնչերը ցեցից ազատուլու միւկ միջոցը նափթա—
լինն է:

Սոփորաբար, յիբր աշնանը մեղրը քամում են ու շնչերը
քնում պահետ, իննց այդ ժամանակ պիտի շնչերի մի յերեսին
նափթալին ցանել ու իրար կիպ շարել: Կորպուսներէ կամ հա—
տուկ արկղներէ մեջ:

Ինչի մեջ ել փոք դարսելու լինենք, պիտի տնայտեառ փակ
լինի, փորպետի նափթալի ի հոտը չվարանա չ՝ շնչի փշից:

Յեւե տամեղ բաց և լինում, հոտը հեշտությամբ վերանում
և ու ցնցը բոն և դնում այդ եղ:

Հազար շրջանակին սոփորաբար բաժական և մեկ ու կես կգ
նափթալին: Բնթե աշնան: այդ ձևով կանոնավոր կերպով պար—
փակենք շնչերը, ապա գարնանը արդեն վտանգ չի կարող լինել,
մընչն վոր արդեն շնչերը կգործադրվեն փեթակներէ մեջ:

Բայց յեթի պարնալը շնչերը շորից շարժեցինք ու տեղա—
փխցինք, կամ դեռ տաքերն ընկնլա ել յերկար ժամանակ
չենք գործադրում, ուրեմն պիտի նորից նափթալին ցանել ու
դարել նույն ձևով փակ ամանների մեջ:

Յթե պատահմամբ ցեցն արդեն լնկի է, պիտի շրջանակ—
ները կորպուսների մեջ դարսել իրար վրա, վերից լամ ծածկել
ու ներքեից ծծումբի ծոխ տալ: Այդպիսով վաշխացում ենք
վորդերն ու կոկոսներն: 10—15 օրից հետո նորից պիտի ծաւթ
տալ, վորպեսզի մնացած ձվերից դուրս յեկած վորդն ել վաշխա—
նա, վորից հետո պիտի նափթալին ցանել ու դարսել:

Նափթալինի դործածությունը չպետք է վախեցնի մեզ վա—
ղաններին: Ենքը շրջանակը պահուստից հանում ենք, մի քանի
ժամկտ քնթացքում արդեն նրա միջից նափթալինի հոտը վերա—
նում է և վոչ մի անախորժ հետեանք չի ստացվի:

Համալած կառքաւանքները սխալ շուտ հալել, վոր ցնց չընկ—
նի մեջը, այլապէս տաք յեղանակներին ցնցը կարող է սաստիկ
արագությամբ վաշխացնել: այդ մոմը, իսկ յեթի ստիպված ենք
պահել, ապա պիտի արանք-արանք նափթալին ցանել ու լամ
ծածկել չորս կողմից, վոր հոտը չկորչի:

Յեցը վորոշ միասնէր և հասցնում նաև ներսում: Նա ձու յե
գնում շրջանակների վրա, մոմի սրտանշաններում, հատակի վրա
թախած մոմի մաշի թևիկներէ մեջ ու վորդերը դուրս գալով
սկսում են փշայցնել շրջապատի մոմերն ու չէչերը Փեթակի ներ-
սում մեղուն, ինարկե, վոչնչացնում և ցեցի վորդերին ու չի
թողնում, վոր դարգանան:

Բայց ցեցը կարողանում և թաղնվել մեղվի աչքից. նա

1. հատակի վրա թափած մոմերի տակ իր համար անցքեր
և սարքում ու չի յերևում:

2 շրջանակների վերևի պլանկայի վրա յեղած մոմերի ծած-
կոցի տակ բռն և գնում այնպիսի տեղերում, վորտեղ մեղուն
մուտք չունի:

3. վերջապէս. կնքված վորդով չէչերի մեջ և բուն գնում,
սերիկներէ տակով իրեն անցքեր և սարքում և սնվում ու մե-
ծանում և:

Հաճախ կնքած վորդի մ.ջ կարելի չի նկատել բարձր, ու-
ռած սերիկներ, վորոնք թելի նման ձգվում են լանապան ուղ-
ղաթյուններով: Յեթև չոփով վորցնենք այդ սերիկները ու առա-
ջանանք ամբողջ ուռած սերիկների յերկարությամբ, մենք վոր-
են տեղում կպանենք վորդին:

Հաճախ շատ բշջների բերանը բաց և լինում ու մեղվի
հարսնյակների պլանկները ապիտակին են առելիս բշջների մեջ
նման գեղքերում շրջանակը հանում ենք, մեղունները վրայից
թափ առելիս, և շրջանակի վերևի պլանկային դառնալով կամ մի
սրիչ. ծանր բանով կես կամ մի բոլի թեթև թիկացնում ու
տեսնում ենք, վր բշջների միջից մեկ-մեկ դուրս են գալիս
տեհանգատացած ցեցի վորդերը ու թափում ներքև:

Ի հարկե՝ կարող և լինել, վոր թիկոցից բոլորը չթափվին
միջից, նույնիսկ լինում են գեղքեր, վոր յարկաբ թիկոցներից
հետո և վոչ մեկը չի ընկնում, բայց դա չի նշանակում, վոր
ցեց չկա:

Առողջ, բաց գլուխ ունեցող հարսնյակների ներկայություն-
նք մի վտանգ և, վոր ցեց կա Պատք և այդպիսի բաց բշջներում
յերևայող հարսնյակներին ջրաղով ծակել, փշայցնել, վորից հետո
մեղուններն անմիջապէս հասնում դուրս ևն դուրս են գնաց
մարմին-
ները և դրս հետ միասին, ի հարկե, վոչնչացնում են նաև ձեռն
ընկած ցեցի վորդերին:

Փոքր ի շատև ուշադիր և բարեխիղճ մեղվապանը կարճ ժա-

մանակում կարող և բոլորովին վերացնել ցեղը փեթակներին մի-
ջից, յեթե հասափնեքը մաքուր պահի, ծածկուցի տակ փայտեք
դնի, վոր մեղուները յիջմուտ ունենան ու փնտսված վորդով չե-
լներին վնքն նշված ձևով ողնություն ցուլց տրվի:

Վնջիլ

Փոքրիկ, կարմրավուն միջատ և նստում և մեղվի մեջքին
վրա, գլխավորապես մոր մեջքին: Խնչպես յենթադրում են, արե-
ւում և այն կերով, վոր ինքը մեղուն և ուտում: Մոր վրա շատ
լինելը բացասարկում և հետևյալ կերպ՝ մայրը ավելի հանգիստ և
և ժիզանքսումն և, իսկ մեղուները թռչում են փաշտ և ավելի անհան-
դիստ են, և յերկրորդ վոր ղոջիլը հնաբավորություն ունի կերա-
կըքվելու այն կերով, վորը մեղուները տալիս են մորը:

Հաճախ մայրերի վրա այնքան շատ են լինում (մինչև
10—30), վոր մայրը դժվարությամբ և ջարժվում, լավ չի ձգում
և յերբեմն նաև դժանում և:

Համենայն դեպս դասան այն և, վոր մայրերի տառնաին
կորուստ չենք նկատում և վոջիլներն այնքան խոշոր փնտս
չեն հասցնում, չնայած ի հորիկ անախորժ են: Վոջիլ դեմ կռվելու
ամենալավ միջոցը փեթակը, գլխավորապես հատակը, մաքուր
պահելն և: Մոր վրայից վոջիլը հեռացնելու միջոցը հետևյալն և՛
մայրը բռնում ենք բախ մեջ, այնքան ազատ, վոր չխեղդվի ու
պապիրոսի ծուխ տալիս մի քանի անգամ: Վոջիլներն առանց ծը-
խից ուշաթափվում են ու թափվում բախ մեջ:

Մայրը նորից բաց ենք թողնում փաթակի մեջ ու վոջիլ-
ները վոնչացնում: Բայց պետք և տեսլ, վոր այդ ձևով կարող
ենք փնտսել մորը՝ յերբ ծուխ աված մորը նորից գնում ենք փե-
թակի մեջ, լինում են գեպքեր, յերբ մեղուները նրան ընդունում
են օտարի տեղ ու ոպանում են:

Ամբողջ փեթակին տալիս են նաև ծխախոտի ծուխ արկա-
նացից դեպի ներս, բայց դրա համար չփաղանց առանց ծուխ
պիտի տալ և յերկար ծամանակ, վորը գուցե մեղվի և վորդերի
վրա ավելի վատ ազդի, քան վոջիլները վրա:

Համենայն դեպս ամենից լավ միջոցը ելի մայրահեղ մաք-
րությունն և, վորի միջոցով կարելի չե վոջիլներին թիվը բոլորը-
վին պակասեցնել ու այնուհետև այնքան շանհանգստանալը:

Մե, բարակ, շարժուն միջատ ե (մայիսյան բզեզի թրթուրը, 3—4 միլիմետր յերկարության: Նա գլխավորապես լինում և յերեքնուկների և բարդածաղիկների մեջ՝ խառտիկների, խուշուշի) արածաղիկ և ուրիշ նման ծաղիկների մեջ:

Յերբ մեղուն նստում և ծաղիկի վրա, նա արագ բարձրանում ու, անգամսգում ե նրա մեջքին: Մեղվի հետ միասին դալիս ե փեթակ, բայց փեթակի մեջ իր համար համապատասխան պայմաններ չի գտնում դարդանալու:

Մի վարդ ժամանակ մնալով մեղվի մարմնին կպած, շատ անհանդուրժյուն և արտահայտում նրան ու յերբեմն բախակա մեղուներ հրադրում են այդ անհանդուրժյունից:

Հաճախ արկանացի առաջ կարելի չե նկատել, թե ինչպես մեղուն իրեն թաղանթում և, քվածի նման դեռ ու դեն և վազում ու աշխատում և ազատել ինչ վար բանից: Յեթե կտանանք ու դիտենք այդ մեղվին, կտեսնենք, վար նրա բարակ մեջքին կպած և այդ պի բարակ միջատը:

Մեղվի վրա մույկաները սխալմամբ են նստում, նմանեցնելով նրան սւրիշ վայրի մեղուների: Իրա համար ել փեթակի դալուց հետո, նրանք վարդ ժամանակից հետո կատարվում թափվում են ու շուտով անհայտանում:

Չորային տաքիները նրանք առանձնապես շատ են լինում: Առանձին զնա չեն հասցնում և նրանց դեմ պայքարելու միջոց մենք չունենք: Լինում են մայիսի վերջերին, հունիսին և յերբեմն դեռ հուլիսի սկզբներին:

Կրեցներ

Կան դանադան տեսակի կրեցներ, վարդնք տարբեր չափով են զնաում մեղվին: Ամենից ուժեղ զնասատուն արջակրեան և: Մա կարմիր, շատ խոշոր, ուժեղ միջատ ե: Նա փեթակի առաջ պատվելով հաջողեցնում ու հանկարծ բռնելով մի մեղվի՝ հետաքրքյամբ թաչում և ողի մեջ, նստում և վորեն աեղ, պոկում և մեղվի գլուխը, փորը, թևերը ու վտաները, թաղնելով միասին կաքծքը:

Այդ կաքծքը նա տանում և իր բունը և մեղվի մասը կերակրում և իր վորդերին: Այս զնասատուն լինում և դաշտային վայրերում, քնակվում և հողի պատերի, դետնի մեջ, շինում և մի-

քանի հարկ չեղի՝ վահանների ձևով, բլիթները դեպի ներքև Բնի մեջ աշխատավոր կրետների թիվն յիբրեմն հասնում է մինչև հազարի:

Նրանց դեմ կարելի չէ պայքարել, քնիքը գտնելով ու քանդելով, ծխարարի մեջ ձծումք ենք լցնում ու նրանց արկ նոցից առժող ծուխ առլիս այնքան, վոր բնի տղոցը կտրվում է և կրետները լուռւմ են: Դա նշանաւէում է արդեն, վոր բոլորն ուշաթափ վեք են ընկել:

Գլուխդով կամ նիզով քանդում ենք հողը, բունը բացում, քանդում թափում ենք գետնին ու վառ վ տրորում: Յեթե չաւրորենք, ուշաթափած կրետները նորից կկենդանանան ու կթըռչեն, իսկ կնքած վորդերից զուրս են գալիս կրետներ:

Դարնանը պիտի հետեւել և վոյճացնել նրանց մայրերին՝ հենց մեղվանոցի մէջ: Զմեռն ապրում են ու ընկնում գարուն միայն նրանց մայրերը, վորոնք գ լի են մեղվանոց մեղու վորաւու: Ետա հեշտ է նրանց ֆանսրի կտորով կամ գլխարկով մայր գցել ու վտաքով տրորել:

Պետք է ի նկատի ունենալ, վոր գարնան սպանած ամին մեկ մայրը հաժաաւորագոր է աշնան մեկ յերկու բնին, այսինքն հաւաքաւոր կրետների, ուրեմն գարնանն առանձնապես պետք է պայքարել նրանց դեմ:

Դեղին, մանր ու մեծ կրետներն ել րավական ֆուսում են մեղվին: Բայց նրանցից մի տեսակն է, վոր մեղու յե վորում, պա մեղվազայն է, բարակ, մեղվից էլ դեռ վտքը, րավական մեծ գլխով:

Մյուսները մեղր են գողանում փաթակից:

Ճ շա է, մեղուն ներսում նրանց հալածում է ու հաճախ աղանում, դուրս է գցում, բայց համենայն դեպս, նրանց հաշոգժում է մեղր գողանալ ու փախչել:

Նրանց դեմ պետք է պայքարել նույնպես բները գտնելով ու քանդելով, վորը րավական դժվար է: Աշնանն արկանոցներէ փաքացումը խոշորապես ուղնում է այդ գործին:

Գիտեալին քիքն. կամ մեռյալ գլուխ

Մեծ թիթեռն է, վոր մամում է արկանոց ու մեղր ուտում: Համախ մեղուները հարմակվում են վրան, խայթում, ստակացնում են, ու մենք գտնում ենք նրա գլխարկ հատակի վրա: Առան-

ձին միւս չի և սցնում: Համենայն դեպս արկանոցները ցած է
լինելիս այնքան մուտք չի կարող ունենալ ներս:

Մեղվապուլ

Թռչուններից կան շատ մնաստառներ, բայց նրանցից մի-
այն մ զգալուն է, վոր բազմապիսի մնաստառ է մեղվին: Դա նախ-
առն է կոկոսան ձայնով, կտուցը աւր մի թռչուն է, վորը պար-
ջանք և աշնան ամպամած որերին, առաջնորդել է, յնրա մեղ-
վի թռիչքը շատ թույլ է ու հաստ ու կենտ մեղառներ են յերե-
վում ուղւում, ահապին քանակությամբ հալալու է մեղվանոցի
զլխին ու մեղառներ վորտում:

Յեթի վորսորդական հրացան ունենանք և մի քանիսին
ապանենք, մյուսները ցրիվ կգան: Միշտ պետք է հակել ու յեր-
բմն միայն կրակել, վոր մոտ չգան: Մյուսն խոշոր մնաս չի
հասցնում, վորքան վոր կարծում են վորոշ մեղվապաններ:

Մկներ

Մուկը շատ մնաս է հասցնում. նա կրում, վշացնում և
ապահաւի չեչերը, ձմեռանոցում բռն և դնում փեթակների մեջ
և հաճախ կրծում և (սղալով) մեղառներին, ուտում և մեղրը ա-
փշա նում բնի չեչերը. մկներն ընդհանրապես շատ են անհան-
դստացնում ընտանիքին:

Մկներից աղատվելու միակ միջոցն ո'յն է, վոր չեչերը լավ
աղտրփակես կորպուսների ու փակ արկղների մեջ, վոր նա մուտք
չունենա:

Նույնը և ձմեռանոցում փեթակի նկատմամբ, փեթակը պի-
տի կիպ տաքքլած լինի, վոր վոչ մի աղվց մուկ չ'առնի, իսկ
աղականոցի ցանցը կարելի չէ այնքան խիցնել, վոր մուկը չկա-
րողանա անցնել: Ուշադիր և բարեխիղճ մեղվապանը մկներին
յերբեք վնաս չի տեսնի:

ՔՈԶՎՈՐ ՄԵՂՎԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ

ՏՏԵՍԱԿԱՆ յԵՎ ԿՏՈՎՏԻԵՐԱՅԱԿԱՆ ԿՈՂՄԻՐ

Մեր յերկրի պայմաններում ընդվորական մեղվապահու-
թյունը, այսինքն մեղվանոցները բերքից-բերք տեղափոխելը
շատ ձևերով կարելի է, մոլորվիճակից ելած, դաշտային տեղերում
պարունը շուտ եղալիս, յեղատակները մեղմ են լինում, մեղուն
լավ է զարգանում և հետևաբար բերքն էլ շուտ է սկսվում:

Յերբ մի տեղ բերքը վերջանում է, սկսվում է նրանից քիչ
վերև, նախալեռնային մասերում: Այդ ժամանակ լեռնային վա-
րերում արդեն ցրտերը ու քամիներն անցած են լինում և յերբ
ներքևում զարգացած ընտանիքները տանում ենք նախալեռնա-
յին մասերը, նրանք տառապանքներ են տալիս:

Նրանից հետո ամառվա վերջին (հուլիսի վերջերին, ողոս-
տախ սկզբներին), յերբ արդեն նախալեռնային մասում բերքը
վերջացել է, փոխադրում ենք բամբակացուն շրջանները, վորտեղ
կան բանջարանոցներ, բոստաններ և վորտեղ ձաղկում են ուրիշ
բույսեր: Բավական յերկար ծաղկում է նաև բամբակը ու զգալի
բերք է տալիս մեղվին:

Մեղուները տեղափոխելու արդյունքն այն է լինում, վոր՝

1. մեղուն աշնանը գալով դաշտ նորից բերք է ունենում.
2. մայրն սկսում է ձվել բավական ուժեղ թափով և ընտա-
նիքն ունենում է մինչև 3-4 շրջանակ վորդ ու ձու: Այդպիսով
ընտանիքի գլխիժն ամբողջ կազմը փոխվում է, նոր յերթասարդ
անբունդ է առաջանում և ձմեռն էլ լավ է անցում.

3. աշնանը հնարավոր է մայրաբուծությունը շարունակել
ու բավականաչափ նոր մայրեր ունենալ:

4. կարելի է բավարար քանակությամբ տփանդակ նախ-
լեռաներ (ընի շրջանակների վրա, մեկ փեթակի մեջ մի զույգ

ընտանիք) կազմակերպել ու դարձնել կանոնավոր ընտանիքներ կամ մարերն ողորդործել:

5. Հմեռը բավական կարճ լինելով՝ ամենաթույլ ընտանիքը (նուկլեոն) պաշարով ազանովմած լինելու դեպքում շատ լավ է հմեռում ու դիմանում և մինչև դարձնել Պաշարն ել հմեռվա ընթացքում շատ քիչ և սպառվում:

6. Գարնանը բավական վաղ կարելի չե սկսել մայրաբուծությունը և ընտանիքների բազմացումը: Ընտանիքները դարձապեսը նույնպես ընթանում և ավելի հաջող և մինչև սարժապարհին ընտանիքները խոշոր ուժի չեն հասած լինում:

Ինչքան ել վոր բերք ստանա նստակյաց մեղվանոցը, քոչվոր մեղվանոցի լավ կազմակերպման դեպքում, վերջինս կբերենակի բերք կարող և տալ, յեթե լինեն հետևյալ հարմարությունները:

1. Ըով հասնալարհներ՝ յերկաթուղի, խնուղի, կամ գոնե միջոցառային սայի սովորական հասնալարհ:

2. Խեղամիտման միջոցներ՝ ավտոմոբիլ, հարմար ձևով ջինված ձիասայլեր կամ յեղատայլեր և վերջապես ուղտեր:

3. Գիթակները՝ հարմարեցված լինեն հասնալարես քոչվորության համար, այսինքն շինված լինեն վոչ հաստ նյութից, հատակ ձևով, տանց ավելորդ և դուրս լցված մասերի, տափակ կոտորով, ամուր ունենան հատուկ միջնապատեր, արկանոցացանցներ, ողանցքներ և մեխանիզմ կամ փակվելու հատուկ հարմարություններ:

4. Խեղամիտությունները կատարվեն յուր ժամանակին և տաանց կորուստների, վորով հնարավոր և լինում հաջորդական բերքերն ողորդործել հետապնդորին չափ լրիվ կերպով:

5. Աշխատակիցները պետք և ունենան քոչվորության համար անհրաժեշտ բոլոր հարմարությունները:

Հատուկ ուշադրություն պետք և դարձնել կարևոր պարտականելի՝ փեթակներին, շրջանակներին, ցենարով ուղտայի (թափամեքենայի), մոմաթերթի և գանազան ուրիշ պարագաների հայթայթման վրա:

Եթե վերե բերված այդ բոլոր հարմարությունները չկան, քոչվոր մեղվապահության դործը շատ և դժվարանում ու հաճախ թե շատ ծախսեր և պահանջում և թե շատ չարհարանք: Այնպես վոր աղաղակի դեպքերում պետե լավ հաշիվ աենել, թե արդյոք ավելի

տի չի՝ մեղվանոցները պահել իրենց տեղում, չտեղափոխել, թե-
կուզ մի քիչ ել բերքը պակաս լինի:

Այդ տեսակետից մեղվաբուծական տնտեսությունները պի-
տի լավ ու ունեւորին գործ. և պարզ կերպով պատկերացնեն
այդ գործի տնտեսական նպատակահարմարությունը:

— Զոնազոն բերքի ոգտագործումը

Մեղվանոցների տեղափոխությանը կատարվում է հետեյալ
նպատակներով.

1. տարբեր, իրար հ ջորդող բերքներն ոգտագործելու համար.

2. տեղում բերքը թույլ լինելու կամ չ ինելու դեպքում, մի
ուրիշ տեղի ավելի հաջող բերքը ոգտագործելու համար:

Վորովհետև մեղ մոտ առայժմ մեղրաբերը գլխավորապես
հիմնվում է բնական բուսականության վրա, դրա համար ել մեր
լեռնոտ յերկրի համար խոշոր նշանակութւթյան ունի, յերբ մենք
ոգտագործում ենք տարբեր բարձրության վրա գտնվող վայրերի
մեղրատեղերը:

Այդպիսով մեղ մոտ գանապան բերքերի հաջորդականության-
նը պայմանավորվում է տեղե ի բարձրություններով:

Լինում են նաև դեպքեր, յերբ իրար հավասար բարձրու-
թյունների վրա գտնվող վայրերը կարկտի կամ անդապան յերաշ-
տի պատճառով անհրաժեշտ է լինում մի ուրիշ վայր տեղափո-
խել մեղվանոցը:

Հենց այդ տեսակետից ել պետք է րնդհանրապես ամեն մի
մեղվանոց տեղափոխությանը հաշմարցված լինի, յեթե նույ-
նիսկ նա նստակյաց է:

Վայրի ընտրությունը

Ամեն մի քոչվոր մեղվանոց, ի հարկե, ունի իր մշտական
վայրերը, ինչպես մենք ասում ենք՝ իր արտադրական գիծը. վորի
վրա նա գնում է գալիս և:

Ի հարկե՝ բոլոր այն վայրերը, վորտեղ մեղվանոց և տար-
վում, պիտի այլ ծանոթ իննն մեղվապահին և նա տեղաշարժելու
մոտավոր ժամկետները պիտի իմանա:

Զույգած դրա, ի հարկե, ամեն տարի յիրը քոչելու ժո-
մանակը մոտենում է անհրաժեշտ և նախորդ գնալ, ստուգել
այն վայրը, վորտեղ պիտի փոխադրվեն մեղվանոցները:

Յերբ հին վայրում մեղրաբերքն սկսում է նվազել, մեղվա-
պահն անսխալապես գնում և տեղափոխման վայրը ու գիտում է,
թե այնտեղ բերքն ինչ դրութեան մեջ և և ինչ և սպասվում:

Մեղվամեղի տեղի բնագութը

Մանր մեղվանոցները գուցե մեջ հեշտութեամբ կարող են
տեղ գտնել, իսկ արդյունաբերական խոշոր մեղվանոցները պիտի
առնենան իրենց հատուկ հարմարութեանները, և ամենից ավելի
հարմարն այն է, վոր նրանք գուղերից հեռու լինեն Բայց հա-
ճախ այդ հարմարութեանները չեն լինում և մեղվանոցն ստիպ-
ված ենք գնել գուղի մեջտեղ կամ յիզրերին:

Մեղվանոցի տեղն ընտրելիս պիտի պահպանել այն բոլոր
կանոնները, վորոնք մատնանշված են դարնանը տարվելիք խը-
նամքի մասում:

Մեղվամեղի տեղափոխումը

Գարնանը և աշնանը, յերբ մեղվի բուռը համեմատաբար
փոքր և ու թեթև, մեղվի տեղափոխութեանն անհամեմատ հեշտ
է, քան ամառը. յերբ բնտանիքը զորեղացի է, բուռը լիքն է և
բնում նոր մեղրահացեր շատ կան:

Յերբ փոխադրման տարածութեանը շատ հեռու յն և մեկ
գիշերվա ընթացքում մեղուն տեղ չի հասնում, պիտի հատուկ
միջոցներ ձեռք առնել, վորպեսզի տեղափոխման ժամանակ քե-
թակի մեջ մեղուն չխեղդվի:

Նույնիսկ ամառվա շուր ամիսներին բերքի ժամանակ ուժեղ
ընտանիքները կարելի չեն ցերեկով փակված պահել, յեթե փեթա-
կը ցանցով և պատած և ոգն աղատ խողում և քեթակի ներսում:

Չնայած դրան, յեթե հնարավոր է, պիտի խուսափել ցերեկ-
վա տեղափոխութեանից, վորովհետև յեթե մեղուն չի ել խեղդ-
վում, ապա չախաղանց ջղայնանում և իրեն չարչարում ու մի
արվա ընթացքում ավելի շատ և դառնում, աշխատուկութեան-
ից ընկնում, քան սովորական աշխատանքի ժամանակ՝ մի քա-
նի որվա ընթացքում:

Չնայած ցանցին, հաճախ ծանր շրջանակները փուլ են դա-
լիս ու թե մեղրն է փչանում և թե մեղուն և կոտորվում:

Յերեկ ժամանակ տեղափոխելիս հաճախ անհրաժեշտ է լինում յերկաթուղով կատարել այն. բայց պատահում է, յերբ ճանապարհը հեռու յե ու գնացը մինչև առավոտ տեղ չի հասնում: Պատահում է նաև, վր ըարձած վագոնները շուտ տեղ չեն հասնում, չնայած ճանապարհը հեռու էլ չի:

Յերբեմն սայլով տեղափոխելիս նույնպես ստիպված ենք լինում փակված պահել արկանոցի ընդունները: Դա այն դեպքում, յերբ հնարավորութուն չունենք սայլերից իջեցնելու ու ցրեկ ժամանակ բացելու արկանոցները: Այս դեպքում կամ պիտի ճանապարհը շարունակենք կամ պիտի հենց ենպես ըարձած պահենք ու յերեկոյան կողմը ճանապարհը շարունակենք:

Հաճախ փոքր տարածությունների վրա ել, հենց մի գիշերվա ընթացքում, ուժեղ ընտանիքները չափազանց տուժում են, իսկ յերբեմն բոլորովին խեղդվում, մահավանդ յերբ մենք ստիպված ենք յերեկոյան արկանոցը շուտ փակել և առավոտն ել բռնենք ու չենք իջեցնում ու արկանոցներն ու չենք բաց անում:

Ուրեմն՝ իբրև կանոն պետք է ընդունել, վր ընդհանրապես քոչվոր մեղվանոցները պիտի ապահովված լինեն վրայի ցանցերով ու արկանոցացանցերով:

Դա այն միջոցն է, վրով քոչվոր մեղվանոցը մի անգամ ընդմիջա ապահովվում է զանազան պատահարներից և յերբեմն կարող է նույնիսկ ցրեկները ճանապարհ դնալ:

Տեղափոխման ստիպ

Ամենից առաջ թվենք այն բոլոր անհրաժեշտ գործիքները, վորոնք մեղվապահը միշտ ձեռքի տակ պիտի ունենա տեղափոխությունը կատարելիս: Դրանք են՝ դլիի ցանցը, ծխարարն իբ պարագաներով, քերիչը, սուրճը, աքցանը, դանակը, լապտերը և թավականաչափ մանր ու մեծ մեխեր: Լավ կլինի ունենալ նաև մեկ հատ թավական յերկար պահիստի պարան, բռնեքի պարանք պակսելու դեպքում գործածելու համար:

Ամենագլխավոր հարմարությունը, վոր պիտի ունենա քոչվոր փեթակը, դա բաժանարարներն են: Վերևի բաժանարարը չինվում են սովորական թիթեղից, թիթեղից կտրում են մի դույզ շերտ յերկու սանտիմետր լայնության և 45 սմ յերկարության (փեթակի ներսի լայնքը): Թիթեղը մկրատով կտրտում, դրանց կողքերից համապատասխան, չափերի տառններ ենք

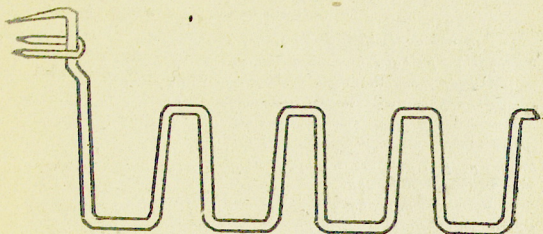
թողնում, վերադադրի շրջանակն ընկնի նրանց արանքներն ու ա-
մուր մնա:

Ներքևի բաժանարարները շինվում են յերկու—յերեք մմ
հաստություն ունեցող մետաղալարից. պիտի ընտրել նրա բավա-

Նկ. 32. Վերնվի բաժանարար

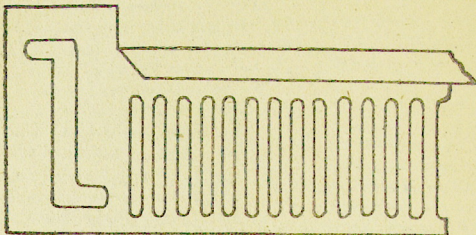
Փան փոփուկ տեսակը, վեր հեշտությամբ ծալվի: Ներքևի բա-
ժանարարն իր ծայրով ամրանում է պատերին և հատակի հետ
վոչ մի կապ չունի, այնպես վոր հատակը կարելի չե աղետ դնել
ու հանել: Բաժանարարի ներքևի կողմը շատ քիչ բարձր պիտի
լինի հատակից, վորպեսզի չլինի թե շրջանակը բարձր մնա:

Նկ. 33. Ներքևվի բաժանարար

Պրկանոցաշտանը շինվում է 6 մմ լայնություն, 30 մմ յերկարու-
թյուն և մեկ աւ կես մ հաստություն ունեցող յերկաթից: Ծայրերին
յերկար տնցքեր են շինում փեթակին մեխելու համար, ներքևի կող-
մից նույն ձևի նեղ տնցքեր են բաց անում սանրի ատամների
նման, միայն ատամների ծայրերը միացված են, իսկ վերևի կող-
մից մեկ մմ լայնությամբ կեռում դնելի առաջ, թողնելով ծայրե-
րից առանց կեռելու 4-5 մմ տարածություն:

Արկանոցացանցը միշտ մեկնած է արկանոցի վրա: Փեթակը տեղում դրված ժամանակ բաձրացնում են ու մի քանի ամրացնում, իսկ տեղափոխման ժամանակ լինցնում են և արկանոցը փակում:

Նկ. 34. Արկանոցացանց

Այդ ձևի արկանոցացախից չլինելու դեպքում դորձ են տնտածակեցված թիթեղից կամ հենց մետաղե ցանցից շինած փակեղջուր: Թռչվոր մեղվանոցների համար այդ սարքն անհրաժեշտ է, առանց վորի տեղափոխության ժամանակ թե շատ չարչարանք է լինում և թե շատ քնաս և հասնում մեղուներին, վորովհետև ջրջանակներն առանց գերեխի ու ներքևի բաժանաբարների լցվում են իրար վրա, դիպչում են իրար, մեղուն կոտորվում և և նրանց հետ հաճախ նաև մայրը:

Նշված սարքի հետ միասին պետք է ունենալ նաև փեթակի վրայի ցանց՝ յուրաքանչյուրի համար առանձին:

Փայտե ջրջանակների վրա մեխվում և մետաղե ցանցը, վորը տեղափոխման ժամանակ ծածկոցը վերցնելով հարմարեցնում ենք փեթակի բերնին:

Կաթ՝ չի և նաև ցանցի չորս յեղրին կարելի կոտրել ու ծածկեցի նման գցել փեթակի վրա, վորից հետո դնել կոտոր:

Ցեթի կոտորն ունի կողքերից բաղական լայն անցքեր, նման կոտորով յ դած ծածկոցն ափսի լավ և, վորովհետև լույսը պատկաս կլինի և ախքան չի ազդի մեղվի տրամադրության վրա:

Բացի այդ, հաճախ փեթակի կողքին հատուկ բռնիչներ են

մխում ու տեղափոխման ժամանակ նրանցով ամրացնում հասակն ու կտուրը: Այսպիսի բռնիչներ այժմ դժվար և ունենալ, ժամավանդ, վոր ավելի նեղ և ապահով է ուղղակի մեխելը: Հասակն ամրացնում ենք կորպուսին 4 թեթև մեխով՝ ամեն մեկ կողմից յե, կու հատ իրարից բավական հեռու, իսկ կտուրը տեղափոխման ժամանակ մեկ-մեկ բավական խոշոր մեխերով մեխում և կորպուսին:

Փեթակն այդ ձևով տասնյակ տարիներ փոխադրվել և է վոչ մի անհրաժեշտությամբ չի դադարել: Կարևորն այն է, վոր մեխերը խփելիս ու հանելիս մի քիչ դգուշ լինեն, չնչաան փայտը, չճեղքեն, չթարգեն այն: Դրա համար պիտի գործածել համապատասխան մեծություն մեխեր (մինչև 6 սմ), և խփելիս ոգտադործել հին անցքերը, աշխատելով ամեն անգամ նոր անցքեր չընտել:

Բառնալը

Փեթակներն ավտոններում և վագոններում բաժնալիս յերկու հոգի վերև են ըսրծրանում, իսկ մնացածները ներքին փեթակներն էն տալիս:

Բաժնալիս պիտի փեթակները շարել իրար վրա ուղիղ շարքերով, այնպես վոր ամեն մեկ փեթակ լավ հարմարվի իր տեղում և շատ հեղած չլինի իր հարևան փեթակի վրա: Թռկերով կապելիս պիտի ամեն մի շարքի վրայից թե առջևից և թե կողքերից մեկական փաթեթ անցկացնել ու ապա արանն ամրող ընտի շուրջը պտտել, ձգելով ամեն մեկ պարանից առանձին, վերպեղի ամրանալ:

Տեղափոխելու ժամանակ մեղվապահը և աշխատակիցները պիտի ունենան բավականաչափ յերեսի ցանցեր: Այն դեպքերում յերբ կողմնակի բանվորներ ել են աշխատում, նրանց համար ել պետք և ունենալ պահառի ցանցեր:

ձանաղարհին մի ամանի մեջ պիտի ունենալ դեխ, վորպեսզի հարկ յեղած դեպքում այդ ցեխով հնարավոր լինի բռնել այն տնցքերը, վորտեղից սեղուն հանկարծ կարող և դուրս գալ:

Յերկաթուղով յերբեմն և սալով կամ ամսոյով տեղափոխելիս անհրաժեշտ և մի փակ ամանով ջուր վերցնել: Յերբ մեջուն ցրեկն ստիպված ենք տեղափոխել և փեթակի յերես ցանցով ապահովված չի, մեղուն խռնվում և արկանոցացանցի յետեղում ու արկանոցն ամրող թանվում այնպես, վոր այլևս ող չի անցնում ներս ու մեղուն խեղդվում և:

Ահա այդ ժամանակ պետք է ջուր ցրել միայն արկանոցից դեպի ներքո: Ուժեղ հարվածներով ջուրը մի քանի անգամ պիտի խփել արկանոցացոցին: Այդպիսով մեղուները վախեցած յետևն զաշվում և արկանոցից թարմ ող և անցնում ներս:

Բացի այդ, մեղուներ ջրի կարիք էլ և զգում և կարող և սգալիք և հատակին շաղ տված ջրից: Շատ հաճախ բոլոր փեթակները պետք է այդ ձևով ապահովել: Իրա համար պիտի աշխատել փեթակները այնպես բաժնալ, մոր արկանոցները մեղվապահի համար մատչելի լինեն:

Ի հարկե, դարձանք և թռչանք հաճախ դա կարող և ավելաբար լինել:

Վագոնները բաժնալու ժամանակ պիտի աշխատել փեթակներն իրենց յերկարութամբ դնել վագոնի յերկարութամբ, մորովհետև ցնցման ժամանակ շրջանակի մեջ մեղրահացն ափելի ուղ և ջարդվում:

Բեռը ցած տանելու ժամանակ, յերբ մեղուներն դուրս դալիս, պիտի ցնխով բռնել անցքը և կոտորել դուրս յեկած մեղուներ, իսկ յեթե մեղուներ զատ և դուրս թափել և անցքն էլ այնպիսի տեղից և, մոր հնարավոր չի բռնել, ուրեմն պիտի անմիջապես մյուս բռններն իբենց անասուններով հեռացնել, մտանգլած բռն իջեցնել ու անասունին հեռացնել այդ փեթակների մոտից:

Յերբեմն, յերբ մեղուներ արդեն խայթում և անասունին և ժամանակ չկա պարանի կապերն արձակելու, պետք է դանակով շտապ կտրտել կապերը և անասունին բռնի տակից փախցնել:

Յեթե իջեցրած փեթակներից մեղու քիչ և դուրս յեկել, հնարավոր և ծխով ներս քիչ, անցքերը բռնել, դուրսը մնացած մեղուներին կոտորել ու անմիջապես բաժնալ ու շարունակել ճանապարհը:

Ճանապարհին լաղտերը պիտի միշտ վառ լինի, մոր լույսի առկ հնարավոր լինի թե բոլոր բռնները և թե առանձնապես մտանգլած փեթակները դիտել ու ողնության դալ նրանց: Յերբեմն բեռը վայր և թափում, ընկած փեթակը ջարդվում է, մեղուները դուրս են խուժում: Պատահում և նաև, մոր ջրմանակներն իրենց վրա նստած մեղուներով ցրվել են դալիս փեթակից դուրս:

Այդպիսի դեպքերում արդեն բռններն անհնար և պահնը Այդ փեթակները հենց այդպես էլ պետք է պահել տեղում ու, մնացած բռնները ճամբու դնել:

Մեղվապահը թե իր գլուխը և թե ամբողջ մարմինն ապա-
հովում է մեղվից ու կարգի բերում փեթակները:

Դիշերը մեղուն աննկատելի կերպով քաշվում է մարդկանց
շորերի տակ, ուրեմն դիշերն առանձնապես կարելի չե կապել թե-
վերի ու շավարի բերանները, վոր մեղու չանցնի:

Իրարից անշատված փեթակի մասերը, կորպուսը, հատակն
ու կառուրը միացնում ենք, նորից հարմարեցնում իրար հետ,
ապա ցրիվ յեկած շրջանակները հավաքում ենք և կարգի բերում
փեթակը:

Յեթն փեթակի վորեւե մասը ջարդված է, կարելի չե ժամա-
նակավորապես ամրացնել մեխերով ու տեղ հասցնելուց հետո
նորոգել կամ փոխել անպետք մասը:

Առավոտը կամ հենց դիշեր ժամանակ այդ փեթակների աբ-
կանոցները բացում ենք, ցրիվ յեկած մեղուները կամաց-կամաց
քաշվում են ներս, բնտանիքը մինչև յերեկո խաղաղվում է, վո-
րից հետո կարելի չե բառնալ ու տանել:

Յերբնն լինում է, վոր վայր ընկած փեթակներում ընտա-
նիքը բոլորովին վոշնչանում է և այլևս հնարավոր չի վերակառու-
նել թեկուզ նրա մի վորոշ մասը:

Տեղափոխումը

Ինք ցերեկով պիտի հող տանել.

1. վորպեսզի տեղափոխման ժամանակ վազոններ, ավառ-
ներ, ուղտեր, ձիեր, եղեր և այլն պատրաստ լինեն.

2. արկանոցները մաքրել ամեն ձևի ավելորդ բանից—հին
ցեխի մնացորդներից, թղթի քից և այլն, վորպեսզի արկանոցա-
ցանցը հեղուկթյամբ փակվի, նրան վոշինչ չխանգարի ու միառ-
ժամանակ ողն ահարդել անցնի վանդակի միջով.

3. պիտի լավ ստուգել ծածկոցները, փոխել հները, փեթակի
ձեղքերը սվաղել ցեխով կամ կավով, մեխել կառուրները, այնպիս
վոր բաց մնան միայն արկանոցները.

4. պատրաստ պահել բոլոր անհրաժեշտ ապրաքաները, վո-
րոնք մեղվապահը պիտի վերցնի իր հետ:

Մութն ընկնելու ժամանակ, յերբ արդեն մեղուն քաշվել է
նրա և միայն հառ ու կենտ մեղուներ են դեռ թռչում, մեղվա-
նոցում, ծխարարում ծռխ պիտի տանել, վառել լապտերն ու ոկոնը
արկանոցները մեխել:

Ոգնականը լապտերով լույս է տնում, մեղվապահը մուրճով

Թեթև խփում ե արկանոցացանցի վրա գտնվող կեռի յեզրին ու մի հարվածով իջեցնում մինչև հաստակը:

Յեթե մեղողները խմբված են արկանոցի առաջ ու ներս չեն քաշվում, պիտի քիչ-քիչ ծռվա տալ, վոր քաշվեն ներս ու հաստ արկանոցը փակել: Մեղվապահը լույսով ստուգում ե, իե արդյոք արկանոցը լավ ե բռնվել և ապա մի մեխ խփում արկանոցի վրայից՝ մեջտեղից ու մեխի զլուխը կեռում ներքև, վոր արկանոցացանցը չչարժվի:

Ընդհանրապես ինչով ել վոր բռնելու լինենք արկանոցը, պիտի այնպես մեխել, վոր. 1, արկանոցափակը հանկարծ վորեե պատճառից չբացվի, այսինքն բավականաչափ ամուր լինի, 2 վոր պեսդի նոր տեղում, համեմայն դեպս, բավական հեշտությամբ բացվի:

Այդ նպատակով, իբրե կանոն, խփված մեխերի զլուխները պիտի միշտ ադատ լինեն, վորպեսդի աքցանով հնարավոր լինի հեշտությամբ հանել այդ մեխերը:

Թե բառնալու ժամանակ ե թե բառնալուց հետո մեղվապահը պիտի ստուգի բեռները:

Յեթե արկանոցները մեխելու կամ բեռները բառնալու ժամակ վորեե փեթակից մեղուն դուրս ե թափվում, այդ փեթակը պիտի հանդիստ թողնել մինչև բեռները բառնալ—միջացնելը, վորով ե մեղուն կհատպատանա ու կքաշվի ներս: Յեթե դուրս չեկած մեղուն շատ չի, պիտի կտտորել ու առանց հետաձգելու աչքը բռնել:

Ճանապարհին, ինչպես արդեն տեսել ենք, մեղվապահը միշտ պիտի զգուշ լինի ու հետևի բեռներին:

Տեղ հասնելուն պես պիտի բեռներն իջեցնել, անասուններին ե զրջապատի մարդկանց հեռացնել, փեթակները դասավորել սովորական կարգով, առանց հետևելու համարներին ե ապա արկանոցները բացել:

Մեղվապահը գլուխը, ձեռներն ու վոտներն ապահովում ե մեղուներից ե մեղվանոցի առջևի ծայրից սկսելով բացում ե աղանոցները: Առաջ աքցանով քաշում հանում են մեղվանոցի ամբողջ մեխերը ե հետո արկանոցացանցերը բարձրացնում ու ամբացնում են, վոր չիջնի:

Այդ բանը պիտի շատադ կատարել ու ավարտել, վորովհետե հաճախ բնատանիքը խեղդվում ե վերջին մի քանի ըսպելում բեռներն իջեցնելուց հետո:

Նույն որը մի քանի ժամից հետո, յերբ մեղուս թռչում հանդստանում և, պիտի կտուրների մեխերը հանել ու բներն՝ ստուգելը, Յեթե վորեւ փեթակէ շրջապատերը խախտվել ևս տեղից, պիտի անմիջապէս ուղղել և բռնը կարգի բերել:

Յեթե ճանապարհին շրջանակ և փուլ յիկել ու մեղրը ծորում և, պիտի այլ փեթակը դնել առանձին ու բռններն իջեցնելուց հետո, մաքրել, կարգի բերել: Յեթե բերք չկա ու գողութեան վտանգ կա, ուրեմն այդ փեթակը պիտի տանել փակ ջենքի մեջ ու այնտեղ կարգի բերել:

Հաճախ այդպիսի փեթակները մեջ մնացած են լինում յերկու յերեք անգիւս շրջանակ և քիչ մեղրու: Պիտի ստուգել, յեթե մայրն անգիւսս է, կարելի չէ հող տանել, վոր դառնա կենսունակ ընտանիք. իսկ յեթե շատ թույլ է և մայրն էլ կորցրել է, ուրեմն պիտի միացնել կամ դարձնել նուկլեուս:

Ինվենտարի տեղափոխութեանը կատարվում է սովորաբար մեղվանոցից առանձին: Առաջ տեղափոխում են մեղվանոցը, հետո նոր ինվենտարը, վորը տեղափոխման ժամանակ մեղվանոցումն է լինում:

Միայն գնացքով տեղափոխելիս հնարավոր է ամբողջ ինվենտարը տանել մեղվանոցի հետ միասին:

Ինչով էլ վոր տեղափոխելու լինենք մեղվանոցը, ամենից առաջ պիտի հող տանել, վոր:

1. մեղվանոցի կարիքները համար միշտ ձեռքի տակ պատրաստ պիտի ունենալ բավականաչափ չեչեր կամ մոմաթերթած շրջանակներ, վորովհետեւ բերքի ժամանակ մեկ-յերկու որ կորցնելը խոշոր նշանակութեան ունի, այնինչ հաճախ կենտրոնից ջտաւ են ուղացնում անընամեղա պարագաները:

2. չեչերը պիտի այնպէս պարփակված լինեն, վոր թե փոքուց ու կեղտոտութեաններէ և թե մեղուները հարձակումից ազատ լինի:

ԳԼԽԱՎՈՐ ԲԵՐՔԻ ՈԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄԸ

Ամեն մեկ վայրում, նայած իր ցածր ու բարձր դիրքին՝ տեղացի մեծ մի վրոդ ժամանակ լինում է գլխավոր բերքը, այսինքն հենց այդ ժամանակի դուզադիպում են մի քանի նպատակավոր պայմաններ, այսինքն.

1. Ժադկում են ամենալավ ու առաջնակարգ մեղրատու բույսերը.

2. ռդի ու յեղանակի բարեխառնությունը լավ է լինում և նպաստում է նեկտարի արտադրությանը:

Այդ բերքի տեղդությունը և ուժեղությունն ուղղակի կախում ունեն անձրևներից, նայած թե ինչքան անձրև է ընկել և դալիս է ու բուսականությունն ինչքան թարմ է:

Հայաստանի մի քանի շրջաններում (Ստեփանավան, Կերտավան, Դիլիջան), նաև շատ բարձր վայրերում (մինչև 2000 մետր և ավելի) անձրևաշատ տարիները մեղվի աշխատանքը խանգարվում ու հաճախ բուսականության բերքատվությունն էլ պակասում է:

Չորային տարիները բերքը կարճատև է լինում և յերբեմն շատ աղքատ, տեղդությունը 10—15 րո, իսկ խոնավ տարիները առում է 20—30 րո:

Մինչև այդ թե դարձան և թե ամառվա բոլոր բերքերը համարվում են ոժանդակ և նպաստում են մեղվի ընտանիքի զարգացմանն ու ծավալմանը:

Այդ նախադասարանական շրջանում, ինչքան շատ բանվոր ուժ կուտակվի փնթակի մեջ, այնքան ուժեղ և լրիվ կերպով կառավարվի մեղրաբերքը:

Դաշտային վայրերում գլխավոր բերքն սկսվում է մոտավորապես հունիսի սկզբներից, խոնավ տարիները առում է մինչև հունիսի վերջը և միշտ համեմատաբար ավելի թույլ է լինում, քան սար տեղերում:

Այդ տեղերում գլխավոր բերքի շրջանը հունիսի ամիսն է, ի հարկն նայած տարիներին. այնպիսի տարիներ են լինում, վերջույ՝ կամ շատ և սկսվում ու առջ կամ շատ վերջանում:

Գլխավոր բերքի նշանները շատ վտրոշ են՝ ամենից առաջ կշռափնթակն սկսում է ուժեղ հալելու՝ ցույց տալ, յեթե մինչև այդ բերքը 100—150 դրամ եր, ապա բավական ավելանում է ու արեցոր բարձրանում և՛ Յերբեմն միայն վատ յեղանակներին պակաս է ցույց տալիս, բայց ընդհանրապես վտրոշակի կերպով բարձրանում է։

Մինչ այդ մեղրի կուտակում չի նկատվում ու ընտանիքն ուժեղ կառուցողական աշխատանքներ է տանում, մայրը դեռ ուժեղ կերպով ձգում է, նկատվում է ուժեղ սպիտակացում շրջանակների վերևի կողմը։

Յեթե կշռափնթակն ավելի բարձր բերք է ցույց տալիս, զտ արդեն բուն մեղրաբերքն է, մեղրի կուտակման շրջանը։

Սա այն ժամանակն է, յերբ արդեն մեղրի ուժեղ կուտակում է նկատվում։ մեղրն սկսում են կնքել շրջանակների վերևում, մոր ձվարկությունն էլ սկսում է պակասել։

Յերբ բերքն հասնում է վտրոշ կետի, դիցուք որակաւն 3 կգ-ի (կամ 4 և ավելի, նայած տեղին) և հետևյալ որը կարծես առանց մի պատճառի նվազում է, և ապա որեցոր ավելի պակաս ու պակաս է ցույց տալիս, ապա դա յերբորդ շրջանն է, մեղրաբերքի վերջը։

Այդ ժամանակ կառուցողական աշխատանքը բոլորովին վերջանում է, մեղրն ուժեղ կերպով կնքում են, կողրի շրջանակների վրայից մեղուն վտրոշ չափով քաշվում է, բնի ներսը ամբողջ մոմաթերթը կամ կիսատ չեչը մնում են անձնանթերթի, մեղուն սկսում է գալ մեղրի վրա (վրայի տալիս) գողություն և ուղվում և մայրը ձվարկությունը բոլորովին պակասեցնում է։

ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ ԳԼԽԱՎՈՐ ՍԵՂՐԱԲԵՐՔԻ ԸՆԹԱՅՈՒՄ

Գլխավոր բերքի նախադրվելներ յեվ նրա սկիզբը

Մինչև գլխավոր մեղրաբերքի սկսվելը սովորաբար ձագերն արդեն վերջիված են լինում և նրանց մեծամասնությունը բեղմնավորված մայրերով ապահովված է լինում։

Ուրեմն այդ ժամանակ մեղվանոցում ունենում ենք մայր ընտանիքներ և ձագեր, սակայն նրանց մեջ պիտի դժի տարբերությունը այնքան մեծ չլինի։ Այսինքն, ինչպես արդեն գիտենք, աշխատանքները պիտի տարվեն այնպես, վոր ձագն այնքան թույլ չլինի և դարգանալու ու բերք տալու կարողություն ունենա։

Դրա համար ձագը պիտի լինի վոչ պակաս, քան 6 շրջանակի վրա, իսկ մայր ընտանիքներն՝ առնվազը 8—10 շրջանակի վրա։ Ի հաշիւ հաջող դործողությունների և օժանդակ բեղքերի

շնորհիվ կարող են և ավելի ուժեղ լինել: Դա կախված է նրանից, թե ինչ քանակով ենք ձագ վերցնում:

Մեղրաբերքի առավելն շրջանում մենք պիտի աշխատենք մեղվին լծել ուժեղ կառուցողական աշխատանքի և այնպես անել, վոր մինչև այդ շրջանի վերջը գոնե բոլոր բները թե հիմնական ընտանիքներին և թե ձապերինը լիքը լինեն, այսինքն միջին թիվ 12 շրջանակն ել լիով կառուցված լինեն ու զբաղեցրած մեղրով, վորդով ու ծաղկափուշով: Դրա համար մենք պիտի աւանանք անհրաժեշտ քանակութեամբ մոմաթերթած պատրաստի շրջանակներ:

Իսկ յերկու կողքերից ել դնում ենք մեկական մոմաթերթ: Հենց վոր մեղուն դրանց վրա սկսում է աշխատել, իսկոյն մեկը կամ հենց յերկուսը մի անգամից տալիս ենք բնի ներսը ու կողքերից նորից մոմաթերթ տալիս:

Մեղուն ներս դրած մոմաթերթերը կառուցում է ու յուրացնում (2 կամ 3 որով ընթացքում), նալած բերքի ուժեղութեանը, իսկ կողքի դրածների վրա սկսում է աշխատանքը: Դրանից հետո նորից նույն բանն ենք անում—կողքի շրջանակները տալիս ենք ներսը, իսկ կողքերից նոր շրջանակներ դնում:

Մեղվազանը պիտի շափազանց զգուշ լինի և անխզատ հետեի, վոր վոչ մի ընտանիք յետ շմա ու նրա աշխատանքի տեմպը չդանդաղի:

Յերբ մի քանի ընտանիքներ ավելի շուտ են լցնում իրենց բները ու ել տեղ հռնեն, իսկ շատերի բունը դեռ կիսատ է, հպիտք է ուժեղ փեթակների վրա վերնահարկ դնել: Ավելի ձեռնտու չե հանել նրանցից մեկ-յերկու շրջանակ ու տալ կիսատ ընտանիքներին, իսկ վերցրած շրջանակներին տեղ մոմաթերթ տալ:

Այդ բանն անելիս պիտի ուշի-ուշով հետեւի և հիվանդ ընտանիքից շրջանակ չվերցնել: Առհասարակ յերբ մեղվաճնոցում մի փեթակից մյուսը շրջանակներ ենք փոխադրում, պիտի մտքը նեղ հետեյալ կանոնը ու յերբեք այս կանոնը չխախտել, ամբողջ մեղվաճնոցը բաժանել յերեքական փեթակներին և ինչ վոր անհրաժեշտ չենք (տալ և առնել) կատարել այդ յերեք փեթակներին ահամաններում, այսինքն այդ փեթակներից զատ ուրիշ փեթակներին վոչ շրջանակ տալ և վոչ ել նրանցից առնել:

Այդպիսով հիվանդութեաններն ալիս ուժեղ չեն տարածվի ու ինչ վոր լինի այդ յերեք փեթակի սահմաններում կլինի:

Այս ձևով հավասարեցնելով բոլոր ընտանիքները, մենք հասնում ենք մի նպատակի՝ թույլ ընտանիքները հնարավորա-

թյուռն են ստանում ուժեղանալու և լրիվ չափով ոգտագործելու մոր ձվոդունակությունը, իսկ ուժեղ ընտանիքներից վերցնում են քաջ կուտակված ուժը, վորն արդեն ավելորդ է ընտանիքի ընթացիկ դարդացման և վորդու ձու խնամելու համար:

Այդ համասարեցումից հետո միայն անհրաժեշտ է դնել յերկրորդ հարկը՝ վերնահարկը կամ կորպուսը:

Կորպուսը դնելիս անհրաժեշտ է ներքևի լիք բնից մի քանի լիքը շրջանակներ բարձրացնել վերևի հարկը և դատարկ տեղերը մոմաթերթի դնելու Յեթն չիչ կա, տվելի լավ է կորպուսը չենով լցնել:

Յեթն դեռ յեղանակը լրիվ չի առաքացիլ և բերքն էլ բավական ուժեղ չի, ուրեմն կորպուսը դնելիս պիտի բնի շրջանակներին մեծ մասը, կամ հենց ամբողջ բունը բարձրացնել վերև, իսկ հերքում տալ չիչեր, իսկ դրանք չլինելու դեպքում՝ մոմաթերթի:

Այդ ժամանակ կարելի է չե նաև բնի շրջանակներից յերկուսը դնել ներքեում (կենտրոնում) և ներքևից յերկուսը դատարկ չեն (կամ մոմաթերթի) բարձրացնել վերև և դնել բնի կողքերից:

Այլ վորոշ ժամանակից հետո, յերբ նկատվից, վոր մեղունակում է իջնել ներքև և վորոշ աշխատանք տանել արդեն կարելի է յերբեմն վերևից լիցնել ներքև վորդով շրջանակներ ու ներքևից դատարկ շրջանակներ բարձրացնել վերև: Այդպիսով կարելի է չե հետդետե հարկադրել մեղվին յուրացնել ամբողջ յերկուս հարկը (մինչև 2-ի շրջանակ):

Իսկ յեթն բերքն ուժեղ է և յեղանակները նպաստավոր են, հենց մի անգամից կարելի է յե բունը կիսել, շրջանակներ մի մասը բարձրացնել վերև, և յերկուս հարկի պակասորդը լրացնել չենով կամ մոմաթերթով:

Այդպիսով այդ բոլոր միթակները բավականաչափ պոժե կունենան և տեղ կպատրաստեն մեղր լցնելու:

Բուն մեղրաբերի բզումը

Յերբ ուժեղ մեղրաբերքն սկսում է, բերցոր մեղրն սկսում է կուտակվել միթակի մեջ: Այդ ժամանակ պիտի պատրաստաթյուռն տեսնել մեղր քամելու, ցենտրաֆուգան լվանալ մաքրել մեղրի ամանները, պատրաստ պահել սարքի զցիլ, դանակները սրել, պատրաստել, սերկների ամանները լվանալ, սարքել, հատուկ կորպուսներ պատրաստել՝ հսկված շրջանակները դարսելու համար, շենքն հարմարեցնել՝ անցքերը բռնել, լուսամուտները ցանցով պատել, հարմար խտանից մի քիչ ավելինք պատրաստել՝ մեղուններին շրջանակներին վրայից ավելելու համար:

Հենց այդ ժամանակվանից պետք է ամեն կերպ աշխատել մեղվին կառուցման նոր աշխատանք չտալ: Միայն այն դեպքում պիտի նոր մոմաթերթ տալ, յերբ բուրդովին քամելու ջրջանակ չկա և միևնույն ժամանակ մեղուն ուժեղ է ու աշխատանք է պահանջում:

Յերբ տեսնում ենք փեթակի մեջ արդեն մեղուն սկսել են կնքել (բավական թանձրացել է) կարելի չէ քամել: Պետք է սկսել մեղվանոցի մի ծայրից ու հերթով բուրդ փեթակներից հանել այն բոլոր ջրջանակները, վորոնք բաց վորդ ու ձու չունեն, կամ վորդ բուրդովին չկա և կամ վորդն այնքան ջատ չի տա մեղվովին կնքված է:

Բուրդ հանվող ջրջանակներին վրա դրվում է փեթակի համարը, վոր մի փեթակի ջրջանակը չընկնի մի ուրիշ փեթակի մեջ:

Բնում մնացող ջրջանակները դասավորվում են և արանքներում տեղ է թողնվում քառած ջրջանակները դնելու: Այսպես՝ աստիճանաբար քամվում են ջրջանակները և անմիջապես դրվում թրեխից համար թողնված տեղերում:

Այդպիսով վերջանում է առաջին մեղրաքամը:

Առաջին մեղրաքամին, միջին հաշվով, ամեն մի փեթակից ի հարկե քիչ ջրջանակ կհանվի (1—3), մեղուն էլ պակաս է լինում այդ ջրջանակներում:

Պետք է աշխատել, ինչքան կարելի չէ, արագ կերպով քամել—վերջացնել ամբողջ մեղվանոցը:

Հաճախ բերքն այնքան ուժեղ է, վոր մինչև մեղրաքամը վերջացնելը, արդեն առաջուց քամվածները նորից լցրած են լինում: Մյուս ջրջանակներում էլ մեղուն ավելացած է լինում, իսկ վորդի քանակն օրեցօր պակասում է:

Սկսում ենք յերկրորդ մեղրաքամը: Նույն կարգով պիտի առուգել բուրդ բները ու քամել այն ջրջանակները (առաջուց քամված կամ չքամված), վորոնց մեջ բավական մեղր կա և վորդի գրությունը չի խանգարում:

Ընդհանրապես մեղրաքամների ժամանակ ամեն անգամ մեղվապահն անձեռնմխելի չէ թողնում 6—7 ջրջանակ և մնացածն է միայն քամում, վորպեսզի, յեթե հանկարծ բերքը պակասելու լինի, այդ ջրջանակները մնան իբրև բնի ջրջանակներ՝ ձմեռվա համար:

Սկզբի մեղրաքամներին, յերբ բերքն ուժեղ է և շարունակվում է, քամված ջրջանակները պիտի դնել արանք-արանք, իսկ

յերբ արդեն կասկած կա, վոր բերքը կարող է պակասել, այդ
դեպքում պետք է դնել բնի կողքերն ու բունն ամբողջացնել

Յեթե մեղրարերքը բավական յերկարատև է, կարելի չե
տնցկացնել մի քանի մեղրաքամներ: Այդ բոլորից հետո մնում
է վերջին մեղրաքամը՝ մեղրարերքի վերջում:

Ընդհանուր առմամբ մեղվապահը պիտի լավ գիտակցի ու
կասկանա բերքի գրգռվելունը և բերքին ուղեկցող բնական պայ-
մանները:

Մոռնալ տարիները կարելի չե ավելի շատ քամել և մեղրա-
քամները թիֆն ավելի շատ կլինի (բացի վերև նշված շրջան-
ներից):

Իսկ այնպես տարի կլինի, վոր հազիվ յերկու մեղրաքամ
կազմակերպվի: և հետևաբար քամվող շրջանակների թիֆն ու մեղ-
րի քանակը քիչ կլինի:

Իսկ յեթե տարին հաջող է և կորպուսներ կամ վերնահար-
կեր շատ կան, ուրեմն և համապատասխան չափով մեղրը շատ
կլինի:

Վերահասարկել յնվ կորպուսներ

Յեթե մեղրարերքի դեռ առաջին շրջանում ընտանիքներն
ուժեղ են և մեծք ունենք բավական քանակով վերնահարկեր ու
կորպուսներ, ապա մեղրաքամն իր ձևերով վորոշ տարբերություն
կունենա:

Յերբ մեղրի կուտակման շրջանում մենք սկսում ենք մեղրը
քամել, յերկհարկանի դեթակների ներքևի հարկին ձեռք չենք
տալիս, ու ինչ վոր քամում ենք, վերևի հարկից ենք քամում:
Ընդհանրապես չպետք է սպասել, վոր շրջանակները լրիվ կեր-
պով կնքեն:

Նկատված է, վոր յերբ մեղվի ալիստատանքը թողնում ես իր
բնական ընթացքին, ապա մի վորոշ քանակութամբ մեղր հա-
վաքելուց հետո նա այլևս աջքան մեղր չի տալիս, ինչքան կա-
րող է: Դա բացատրվում է նրանով, վոր դատարկ բջիջների քա-
նակը պակասում է. և մեղուն բավական սպաս տեղ չունի մեղրն
առատորեն լցնելու: Միևնույն ժամանակ նոր չիչ կառուցելու
հակառակ արդեն թուլացել է և նոր մոմաթերթ տալն ավելի կա-
րող և վստահ չործին:

Ի հարկե, յեթե մեղվանոցում պահեստի չնչիւր շատ կան
(վերնահարկի կամ կորպուսի), ուրեմն ավելի ձեռնառու չե դնել
նոր վերնահարկեր, քան թե յեղածը քամել:

Սովորաբար առաջին (լիքը) վերնահարկը վերցնում ենք, բնի վրա դնում ենք նոր վերնահարկ ու սրա վրա էլ դնում չիք վերնահարկը:

Նոր կորպուսներն էլ կարելի չե նույն ձևով դնել. այնպես, Վոր կորպուսներով աշխատելու դեպքում ավելի ձեռնաուռ չե շրջանակների մի մասը հանել, քամել ու հիւ աբանք-արանք գնել, միևնույն ձևով ինչ վոր մի հարկանի փխակներինը:

Յերբ մեղրութեքի 2 լղ շրջանը մատնում ե իր տվարտ-մանը, արդեն պիտի կորպուսների և բների շրջանակները դառա-վորությունը հիմնովին փոփոխել հետևյալ ձևով՝

Վերցնում ենք կորպուսն ու դնում մի կողմ՝ հատակի կամ վորեն տախտակի վրա: Ստուգում ենք ամրոցվ բունն ու հանում այն բոլորը շրջանակները, վորոնք վորդ չունեն: Հետո ստուգում ենք մի կողմ դրած կորպուսը և վորդով շրջանակները դնում ենք մի քիչ առաջ հանվածների տեղը բնի մեջ:

Ի հարկե կարող ե կորպուսում ելի վորդով շրջանակ մնալ, զրա համար առաջին հերթին բնաբույն ենք մատաղ վորդով շրջանակներն ու դնում բնի մեջ, ուրեմն կորպուսում մնում են միայն կնքած վորդով շրջանակները:

Այդպիսով կորպուսը դառնում ենք ու նրա մեջ թողնում բա-լոր այն շրջանակները, վորոնք յեթակա չեն յառելու: Հենց այդ ժամանակ, ինչքան հնարավոր ե, քամում ենք այդ շրջա-նակներն ու դնում կորպուսի մեջ:

Ուրեմն գլխավոր մեղրաբերքի առաջին շրջանում, յերբ կո-պուս ենք դնում, աղխատում ենք ներքևի հարկում թողնել կըն-քած վորդով շրջանակները, իսկ վերևում մատաղ վորդն ու ձուռն-իսկ հետագայում, ընդհակառակը, աշխատում ենք ամրոցվ վորդը զետեղել ներքևում և, յեթե վորդով շրջանակներ ավելանում են, կնքաներից մի քանիսը թողնում ենք վերևում, վորպեսզի վորդը անմիջապես հետո այդ շրջանակները մեղրով լցնի ու հաա-հաննք և քամենք:

Յեթե մեղրաբերքը դեռ շարունակվում ե նույն թափով՝ կորպուսի շրջանակները նորից յամում ենք ու ապա կորպուսը բոլորովին փերցնում փխակի վրայից: Յեթե կորպուսի մեջ դեռ ես վորդով շրջանակներ կան, ներքևի հարկից հանում ենք վոր-դից աղատ շրջանակներն ու նրանց տեղը դնում կորպուսի վոր-դով լիք շրջանակ՝ երբ:

Կորպուսը փերցնում ենք փխակի վրայից, վորպեսզի քա-նի դեռ մեղրաբերք կա, մեղուն զբաղվի իր բնի շրջանակները

լցնելով ու լրացնելով: Մեղրաբերքը վերջանալիս մեղվի բուժնը պիտի ապահովված լինի յիջը շրջանակներով, այսինքն հնարավոր լինի բնի շրջանակներից բնաբել պաշարով հարուստ շրջանակներն ու թողնել ձմռանը:

Այդ ժամանակ հենց նույն նպատակով պետք է վերցնել նաև վերնահարկը:

Մեղվապահը կարող է, ի հարկե, դժվարանալ ճիշտ ժամանակը վերադնել, թե յերբ և հարկավոր վերնի հարկերը վերցնել: Բայց դա այնքան էլ դժվար չի, յեթե նա փոքրիշատե ծանոթ է տեղի բերքին և ծաղիկող զլխավոր մեղրատու բույսերին:

Այդ ժամանակ կշռափեթակը ցույց և տալիս 2—4 կգ և յեթե մեղվապահը 1—2 անգամ դաշտ դուրս դա, իսկույն կնկատի, զոր զլխավոր մեղրատու բույսերը շուտով կսկսեն վերջանալ:

Բայցի այդ, մեղրի ուժեղ կուտակումն ու արագ կնքուժք փեթակների ներսում, նաև կառուցողական աշխատանքների դանդաղումը—այդ բոլորը հաստատա ապացույց են մեղրաբերքի շուտ վերջանալուն:

Վերնահարկ ունեցող կուրպուսավոր բնատնիքների նկատմամբ չափազանց կարևոր է այդ, վերադնելի ճիշտ ժամանակին այդ դրությունը պարզվի ու գործողությունը կատարվի:

Բանի վոր այդ ժամանակ մեղրաբերքը կա, ու բեմն վերցրած կուրպուսներն ու վերնահարկերը կարելի յե պարազ չթողնել, դնելով այն ուրիշ փեթակներ զրա, վորոնք մինչև այդ վերնի հարկ չեն ունեցել:

Դա կարևոր աշխատանք է, վորովհետև այդ փեթակներն, արդեն ինչքան հարկն է, լցրել են բնի շրջանակները ու մեղուներն իրենց վերջին բերածները կդասավորեն վերևում դրված չեչերի մեջ, Իսկ յեթե չկան այդպիսի լիք բներ, ուրեմն այլևս հարկ չպետք է դնել:

ՄԵՐԻ ՔԱՄԵԼԸ

Մեղր Բամելու ժամանակը

Յերբ հազաքած մեղրը հասունանում է, մեղուներն սկսում են կնքել, այսինքն մեղրով լիքը բլիշների բերանը ծածկում են մամի բարակ շերտով: Մերեկած մեղրը յերկար տարիներ կարող է մնալ առանց փոփոխության, յեթե տեղը չոր լինի:

Յերբ բերած մեղրը դեռ չի թանձրացել ու ջրային մասը

տա ե, չի կարելի քամել, վարովհետեւ այդպիսի մեղքը թթվում
է ու յերեսը փրփուրով ծածկվում:

Բայց յերբ շրջանակների վերին կողմը մեղքը բավական
սերեկված է, արդեն կարելի յե քամել և այդ մեղքը գրեթե չի
առարկեցվում սովորական մեղքից:

Միանգամայն սխալ ու տնտեսապես փաստակար բան և թող-
նել ամբողջ մեղքը մինչև մեղրաբերքի վերջը ու նոր քամել:

Գլխավոր մեղրաբերքի ժամանակ, մեղրի կուտակման շրջա-
նում, պետք է աստիճանաբար մեղքը քամել և փուլթ: չի, յեթե
առաջին մեղրաբերքից ստացված մեղքը, վոր այնքան ել շատ չի
լինում, մի քիչ չի յե լինում: Այդ մեղքը յերբեք չի թթվում
և լավ հատկութուն ունի: Այդ ժամանակ ազատելով մեղվին
կառուցողական աշխատանքից, մենք տեղ ենք ապրիս մեղվին
տրագ մեղր լցնելու: Այդպիսով մեղրի վերջնական քանակը գրե-
թե կրկնակի չափերի յե հասնում:

Բացի այդ բոլորը, յերբ մենք ամբողջ մեղքը թողնում ենք
քամելու բերքի վերջում, այսինքն այն ժամանակ, յերբ արդեն
մեղուն վրա յե ապրիս, դրանով մեր աշխատանքը չափազանց
գծվաբանում է ու հաճախ շատ վատագույնոր դառնում:

Ս Կ Ի Ղ Բ Բ

Յերբ մեղվանոցում մեղրաքամն սկսվում է, բացի մեղվապա-
նից ու նրա ոգնականից, անհրաժեշտ է նաև յերկու բանվոր:

Մեղվապանը շրջանակներն և հանում ու դնում մի դա-
տարկ կորպուսի մեջ և քամված շրջանակները դասավորում, ու-
նականը ներսում օերեկներն և վերցնում ու շրջանակները դնում
մեղրահանի մեջ:

Յերկու բանվոր կորպուսով շրջանակները պատգարակով առ-
նում են ներս ու այնտեղից բերում քամվածները: Միեւնույն ժա-
մանակ նրանք պատեցնում են մեղրահանի թևը (բռնակը):

Մեղրահան մեքենան պիտի այնպես ամրացնել, վոր չշարժ-
վի. կարելի յե հատուկ փայտե պատվանդան ունենալ կամ մի
կորպուսի վրա ամրացնել ու քամել: Այդ դեպքում մեղրի ամանը
կանգավորվի ծորակի առեկ, վորովհետեւ մեղրահանը բարձր է
կանգնած:

Կարելի յե նաև հենց գետնի վրա ամրացնել, ծորակի տակը
մի փոս փորել և ամանը դնել այդ փոսի մեջ:

Մեղրահանք պիտի այնպես դնել, վոր յերբայ ձեռքով թեվը պտտեցնում ես, Ժուրակը առջևդ լինի, այսինքն թեև պտտացնողը հնարավորություն ունենա միշտ դիտելու լցվող ամանը, վոր չթափվի:

Սերեկները ամանը պիտի դնել մեղրահանքից վոչ հեռու՝ թեվը պտտացնողի հակառակ կողմն այնպես, վոր թե լույսն ընկնի քերվող շրջանակի (դանակի) վրա և թե մոտը բավական ազատ տարածություն լինի շրջանակով լիք կորպուսը դնելու, վորպեսպիսիքը շրջանակները սերեկ վերցնողի ձեռքի տակ լինեն ու առանց ակոխից վերկենալու կարողանա վերգնել:

Ոգնողներից մեկը բերված շրջանակները վրայից քերում և դանակով ավելորդ մոմերը մի անկյունում դրված հատակ տեղի մեջ:

Սերեկ վերցնողն իրեն նստելու համար տեղ և սարքում: Երջանակի մի ականջը ձախ ձեռքին, մյուս ականջը հենում և սերեկները ամանի վրա դրած փայտե վանդակին ու, պահելով շրջանակը քիչ թեքված վիճակում, լույսի դեմ դանակով ներքեից սկսում և վերցնել սերեկը ու շարժել դեպի վեր:

Հաստացրած հացերը պիտի բարակացնել ու նորմալ չափի հասցնել, իսկ նորմալ շրջանակներինը զգուշորեն վերցնել, վոր դանակը շատ խորը չգնա ու հաճախ չվնասի մեղրահացին: Սերեկը պիտի վերցնել մաքուր ու չջարդել բլիշները: Սովորաբար մոտիկ գնում ենք պրիմուսի վրա մի ամանով տաք ջուր ու դառնակները անընդհատ թաթախում մեջը:

Նկ. 35. Մեղրի դանակ

Բայց շատ մեղվապահներ ջուր բոլորովին չեն գործածում և գործը նախապես հաջող և գնում: Դրա համար պիտի դանակները միշտ սուր պահել (չարխով բերանները հանել ու հասանով արել) և մեղրը տաք-տաք քամել, այսինքն՝ յեթե շրջանակները տառն են, շենքը տաքացնել մինչև 25 աստիճան (8), մի քանի ժամ այդ մթնոլորտում պահելուց հետո նոր միայն քամել շրջանակները:

Յեթե մեղրը մամանակին հանվի փեթակի միջից և մինչև մեղրաբերը բոլորովին վերջանալի արդեն ամբողջ մեղրը քամվի, ապա, յեթե հանելուց անմիջապես հետո շրջանակները քամ-

վեն ու չմնա պահեստում և սառեն, ուրեմն շենքն եւ տաքացնեւ
լու վոչ մի կարիք չի լինում, պետք չի լինի նաև տաք ջուրը

Սերեկները դանակի բերանից թափվում են սերեկի ամանի
ցանցի վրա ու մեղրը քամվում և ներքև: Յերբ յերկոյան գոր-
ծը վերջանում է, յիդած սերեկը պիտի ձնոներով լավ արտքել,
ջարդել ու թողնել վոր մնա ցանցի վրա:

Մինչև առավոտ նա լավ կքամվի, իսկ շլարդվածը լավ չի
քամվում: Առավոտը հին սերեկները գունդ-գունդ վերցնում ենք,
լցնում ենք մի առանձին ամանի մեջ, իսկ նրանց տեղը նոր
սերեկներ են լցնում: Յերբ ցանցի տակի ամանը լցված է, գա-
տարկում ենք ու նորից դնում:

Շրջանակը մեղրահանի մեջ ափսոս ենք դնում, վոր լուծը
(վերեւի ձողիկը) լինի աջ կողմը, բլիշները միշտ թեքված դեպի
վեր, ուրեմն յերբ այդ ձևով ենք դնում շրջանակը, պտտվելիս
մեղրը հեշտությամբ և դուրս դցում բլիշներից:

Յերբ մեղրը քամելու գործը շատ չենք ուշացնում և փե-
թակից հանելուց հետո անմիջապես քամում ենք, մեղրը սովա-
րաբար դեռ տաք է լինում ու բավական ջրալի, ափսոս վոր
թեթև կերպով պտտեցնելիս եւ մեղրը հեշտությամբ դուրս է դա-
լիս բլիշներից: Այդ դեպքում չենք եւ չի շարդվում ու չի փշա-
նում մեղրահանի մեջ:

Յերբ շրջանակի մի յերեսը քամվում է, շուտ ենք տալիս ու
մյուս յերեսը քամում: Յերբ մենք հանում ենք փեթակից ափ-
սոս շրջանակներ, վորոնք վորոշ չափով կնքած վորդ ունեն,
չպիտի յերբեք ուշացնել նրանց քամելը և արագ չպտտացնել
մեղրահանի թևը, իսկ քամելուց հետո, անմիջապես դնել փեթա-
կի մեջ, վորպեսզի վորդը չփչանա:

Մեղրով լիք ամանների յերեսից վերցնում ենք կեղտոտ
մեղրը ու լցնում ցանցի մեջ՝ քամելու համար, ապա բերաննե-
րը փակում ենք ու դնում մի կողմը:

Յերբ մեղրաբերքը դեռ չի վերջացել և գողութուն չի լի-
նում, կաքելի յե լուսամուտները բաց եւ թողնել: Բայց ընդհա-
րապես պիտի անպատճառ հոգ տանել մի կանոնովոր պաշտպան-
ված շենք ունենալու:

Յերբ բերքի ուժգին թափն սկսում է թուլանալ, արեցաք
կշապիթակը պահան և ցույց տալիս, մի վորոշ ժամանակից հե-
տո հավասար և ցույց տալիս և ապա, վերջապես, սկսում և նը-
վազում ցույց տալ: Դա տեսնելով մի քանի սր (6—10 սր):

Յերբեմե միայն չորային տարիները կամ կարկտի, ցրտի և ընդհանրապես տարեային պատահարների շնորհիվ բերքը հան-
կարժակի (2-3 որվա) իջնում է, բայց դա հաճախակի չի պատա-
հում և սովորաբար այդ ժամանակը բավական յերկար է տևում:

Հենց վոր բերքն սկսում է աղկասել, պետք է յերկու որ-
վա ընթացքում արագորեն կատարել հետևյալ աշխատանքները.

1. Վերցնել բոլոր վերնահարկերը: Այդ ժամանակ արդեն
դողու թյուներ սկսվել և և պիտի նախազգուշական միջոցներ ձեռք
առնել: Իսկ դրա համար մեղրաքամի շենքի առաջ ծուխ ենք
դնում, վոր մեղուները դռնից շատ չխուժեն ներս: Մի յերկու
կտոր մխացող աթար կարող են ծուխ տալ մինչև յերեկո: Վեր-
նահարկերին ու կորպուսներին լավ ծուխ ենք տալիս, շրջանակ-
ներն արագ հանում, մեղուն թափ տալիս ու դնում մոտիկ դրած
կորպուսի մեջ: Դատարի հարկն ամուր խփում ենք զեանին, փե-
թակի տալ, վոր պատերի վրայից մեղուն թափվի ու տանում
ենք պահեստը, վորտեղ հանված շրջանակները նորից շարում ենք
նախ հարկերի մեջ ու քիչ հետո քամում:

Բամված շրջանակները նույն որը յերեկոյան իրենց հար-
կերով դնում ենք նույն փեթակները վրա և յերկու որ պահում
ենք, վոր մեղուները ծծեն, չորացնեն ու ապա վերջնականապես
վերցնում ասնում ենք պահեստ: Այսպիսով մենք վերջ ենք տա-
լիս բոլոր վերնահարկերին ու կորպուսներին:

2. Բները դասավորել, ավելորդ շրջանակները հանել և
քամել:

Այդ ժամանակ մենք դեռ չենք կարող հանել ավելորդ շրջ-
անակները ու թողնել միայն ձմեռվա բունը, վորովհետև դեռ
շրջանակները վերջնականապես ձևակերպած չեն, այսինքն մեկը
շատ կնքած վորդ ունի, քիչ մեղր, մյուսը լիք մեղր է, յերրորդն
տնկանոն կամ անորակ չէլ է, չորրորդը մատաղ վորդով լիքն է
և այլն: Դասավորումը կատարում ենք այսպես՝ փեթակի մեջտե-
ղում իրար կողքի դասավորում ենք մատաղ վորդով շրջանակ-
ները: Նրանց կողքերից դասավորում ենք կնքած մեղրով այն-
պիսի շրջանակներ, վորոնք առնվազը յերկու կգ մեղր ունեն:

Դրանց կողքերից դնում ենք կնքած վորդով և սակավ մեղր
առնեցող շրջանակները: Այդ ժամանակամիջոցում մեղուները ներ-
սի շրջանակներում բաց վորդի շուրջը մեղր են լցնում, վորդը
կնքում են ընի ներսում, դուրս յեկած վորդի տեղը մեղր են լց-
նում, լրացնում շրջանակները, իսկ կողքի կնքած վորդով շրջա-

Նախները վերջնականապես ազատվում են վորդից, իսկ վորսվհե-
տե նրանց ժամանակին բնից հեռացրել ենք, ուրեմն միայն մե-
զրի ավելցուկն են լցնում նրանց մեջ, վորոնք սովորաբար կի-
սատ են լինում:

Այդպիսով մեղրաբերքի վերջում մենք կադմակերպում ենք
վերջին մեղրաքամը, այսինքն՝ կողքերից հանում ենք բոլոր ավե-
լորդ շրջանակները և քամում: Կենտրոնում մնում են միայն
ձմեռվա բնի շրջանակները, այն ել սար տեղերի համար 8-9 շրջ-
ան: Կ՝ ամեն մեկ շրջանակը, միջին հաշվով, յերկու կգ մեղրով,
ընդամենը 16—20 կգ իսկ ցածր տեղերի համար 6—7 շրջա-
նակ 11—16 կգ մեղրապաշարով:

Ի հարկե այդ ժամանակ ել կարող են լինել ավելորդ շրջա-
նակներ, վորոնք դեռ պիտի մնան բնում, այս դեպքում այդպի-
սի ընտանիքները կմնան և կարգի կբերվեն ավելի ուշ, յերբ առ-
ջեն շրջանակները գրեթե բոլորովին աղատ կլինեն վորդից ու
հնարավոր կլինի ազատ ընտրովթյուն կատարել նրանց մեջ:

Ուրեմն մեղրաբերքի միջին շրջանում քամվում են մեղրի
մնացորդները ու կադմում են բները:

Հենց այդ ժամանակ ստուգվում են զանազան թերություն-
ները և անմայր ընտանիքներին մայր են տալիս, բոռածուներին
լուծարքի յենթարկում, կամ, յեթե հնարավոր ե, մայր տալիս,
թույլ ընտանիքները սլահում վորպես նուկլիոսներ, վատորակ և
պակասավոր չեչերը հեռացնում բնից ու լավ ձվելու շրջանակներ
գնում: Եթե կա վատորակ (մանանայի) մեղր, փախարինում են
լավորակ մեղրով և այլն:

Պետք է նշել սակայն, վոր Հայաստանի պայմաններում քիչ
ե նկատվում այնպիսի մեղր, վորը ձմեռվա ընթացքում մնառ
մեզուհներին:

Դա կարող է միայն տեղի ունենալ Լոռու և Դիլիջանի առ-
առու շրջաններում, վորտեղ առանձնապես չորային տարիներին
այդ մեղրը շատ է լինում:

Հաց մեղրի արտադրությունը

Այդ արտադրության հիմնական կանոնները հետևյալն են՝

1. մեղրահաց արտադրող ընտանիքն անպայման պիտի զտա
առժեղ լինի:

2. պետք է ունենալ հատուկ նուրբ մոմաթերթ, մի կգ-ում

մոտ 15-16 (իսկ լանգստրոտինը մինչև 20) մաքուր ու թափանցիկ թերթ:

3. ունենալ հատուկ արհղ մեղրահացը տեղափոխելու և պահելու կամ տեղ ուղարկելու համար: Մեղրահացը կարելի չէ ստանալ և՛ վերնահարկերում, և՛ կորպուսներում:

Ամենից լավ մեղրը համարվում և այն, յերբ բաժական փոքր կտորներով և պատրաստված: Այդպիսով ամենաառաջին տեղը բանում և սեկցիոն մեղրը, Վոլի շրջանակներից մեկ վերնահարկի մեջ գետեղվում և 40 հատ (լանգստրոտի կիսակորպուսի մեջ). Դրանք լիքը վիճակում, յերբ լավ հաստացրած և կնքված են, կշռում են 400—500 դրամ, վորոնց առանց բաժանելու կարելի չէ դասավորել վերնահարկի կամ կորպուսի մեջ և հարմարեցնել տեղափոխության համար:

Դադանրլոտի կամ լանգստրոտի վերնահարկերում գետեղվում և 10—11 ցածր շրջանակ, լիքը վիճակում դադանրլոտը կշռում և մինչև 2 կգ, յերբեմն յերկուս ու կես, իսկ լանգստրոտը մեկ ու կիս կգ: Դրանք տեղավորելու համար, պետք է զննել հատուկ բաժանող ծախսողներ թե վերևից և թե ներքևից:

Իսկ շրջանակներով կորպուսավոր մեղվապահության դեպքում վերևի հարկերում մեղվին կարելի չէ հարկադրել մոմաթերթ գործել ու ստանալ խոշոր շրջանակներ մինչև 3¹/₂—4 կգ:

Մեղրահացի արտադրության մեջ այս ձևի շրջանակներով մեղր ստանալը թե դժվար և և թե ձեռնառու չի, վորովհետև.

1. Նույնիսկ ուժեղ մեղուն դժվարանում և այդ բարձր շրջանակը (թեկուզ լանգստրոտինը) վերևից ներքև կտուցել, մեղրով լցնել ու սերեկել, և շրջանակների մեծ մասը միայն կիսով չափ և սերեկվում:

2. Այդքան մեծ կտորներն անհարմար են թե պարփակման ու տեղափոխման համար և թե վաճառքի: Մանր կտորները՝ վերնահարկի շրջանակը, ևս առավել սեկցիոն մեղրն իրենց փոքրության և գեղեցիկության շնորհիվ բազմաթիվ և զարծածության համար ավելի հարմար են:

Տ ե ի ա ն ի կ տ ն

Դիտավոր մեղրաբերքի առաջին շրջանում, յերբ մեղվի հասակողական բնագոյը շատ ուժեղ է, պետք է ընտրել ամենաուժեղ բնատանիքներից այնքան, ինչքան մեղ պետք է, դիցուք 10 հատ:

Յեթե դատաւարութի 12 շրջանակից ուժեղ ընտանիքներ
չկան, ուրեմն այդպիսի համեմատաբար ուժեղ ու լցված բների
վրա դնում ենք վերնահարկ մոմաթերթով 10—12 շրջանակ:

Բերքն ուժեղ լինելիս մեղվաշատ ընտանիքն անմիջապես
բարձրանում և վերև ու սկսում և կառուցելու վերնահարկներ դնե-
լու այդ ձևը մեզ արդեն հայտնի չէ, միայն տարբերությունն
այն է, վոր ծոր մեղր ստանալու համար ավելի լավ և դատարկ
պահնստի չեչեր դնել, վորոնք մեկ-յնրեւ անգամ կարող են լց-
վել ու դատարկվել: Խսկ մեղրահաց ստանալու համար փակցնում
ու դնում ենք հատուկ մոմաթերթի և հաճախ 12 շրջանակի տեղ
դնում ենք 10 շրջանակ, վոր տուրդ ու հյութավի հացեր ստացվեն:

Սակայն այդ ձևը, յերբ դործը իր բնական ընթացքով և
գնում, հաճախ միջակ (վոչ աւժեղ) բերքի պայմաններում այն-
քան հաջողություն չի ունենում, իսկ կարճատև բերքի պայման-
ներում նույնիսկ բոլորովին անհաջող և լինում: Դրա համար
մեղվապահը պիտի դիմի արտակարգ միջոցների, վորոնցից ամե-
նից ավելի դործածականը հետևյալներն են՝

1. Շատ չեչեր ունենալու դեպքում ուժեղացած փեթակի
վրա կամ տակը դնում են չեչերով լիք կորպուս և մի վորոշ
ժամանակից հետո ընտանիքը ամբողջովին յուրացնում և 24 շը-
ջանակ ու հասնում խոշոր ուժի: (Տես «Գլխ. բերքի նախորդակնե-
րը և սկիզբը»):

Կարելի չէ յնրեւ կորպուսի արանքը դնել մոմաթերթով
մի վերնահարկ լիքը, վորը կարճ ժամանակում կառուցում ու
մեղր են լցնում:

Ավելի հաջող և լինում դործը, յերբ վերևի կորպուսի բոլոր
շրջանակները վրայից մեղուն թափ ենք տալիս ու շրջանակները
հեռացնում, իսկ նրա տեղը դնում մոմաթերթով լիքը մի վեր-
նահարկ:

Այդ բանն անելիս կարելի չէ թե վերևի և թե ներքևի
բնի շրջանակներից ընտրություն կատարել, ներքևում բոլոր շը-
ջանակները թողնել վորդով, նոր միայն մնացածը հեռացնել:

Մեղունների խոշոր գանգվածները զրկվելով իրենց 12 շը-
ջանակից և չտեղափոխվելով ներքևի հարկում, ուժգնորեն սկսում
են կառուցել վերնահարկը ու մեղրով լցնել: Բերքն ուժեղ լինե-
լու դեպքում, յերբ մի վերնահարկը լցել են, կարելի չէ նրա
տակը բնի վրա մի նոր վերնահարկ դնել, վորից հետո մեղունե-
րը նույն յեռանդով դործի կանցնեն:

2. Յերբ չեղն այնքան շատ չի և չենք կարող այդ ժամանակ չեղով կորպուսներ դնել, նախ ընտրում ենք, գիցուք, 20 հատ լիքը բներով ուժեղ ընտանիքներ, տաս հասար թափ ենք տալիս ու նրանց շրջանակները կորպուսներով դնում մյուս 10-ի վրա: Թափ ափան ընտանիքների բները լցնում ենք մոմաթերթած շրջանակներով, իսկ 10 փեթակը գտնում են յերկհարկանի՝ 24 բնի շրջանակով: Յերբ անցնում ե՞րբ—10 որ ե այդ արհեստականորեն ուժեղացած ընտանիքներում մեղուն խոշոր չափերի յե հասնում, վերևի կորպուսը թափ ենք տալիս ու անում նույնը, ինչվոր առաջին կետում ենք խորհուրդ տվել:

Վերցրած լիք շրջանակները կարելի յե տալ թե մյուս փեթակներին և թե այն փեթակներին, վորոնք թափ ելինք տվել: Այդ վերջիններն արդեն այդ ժամանակ իրենց բունը կառուցած են լինում և նրանց վրա դրած կորպուսը լրացնում ու ուժեղացնում ե նրանց: վերջիններս ել իրենց հերթին բավական չափով ծոր մեղր են տալիս:

Ահա այն պարզ ձևը, վոր մեզ ձեռնառու յե կան նաե բազմաթիվ ուրիշ ձևեր, վորոնք հիմնականում, համենայն դեպս, հենց այդ յեղանակի ձևափոխումներն են և մեզ վոչ մի կարիք չկա սխալելու այդ ձևերին:

Պետք ե, ի հարկե, շեղանել, վոր նույն ձևերը մեծ հաջողությամբ դործադրվում են նաե ծոր մեղր ոտանալու համար: Պարզ ե, վոր անսլայման պարտադիր չի ստացված շրջանակները դործածել իրրե մեղրահաց, կարելի յե փակցնել սովորական այն հաստ ու ամուր մոմաթերթը, վորը դործ ե անվում քներում: Տարբերությունը միայն այն ե, վոր մեղրահաց ստանալու դեպքում պիտի սպասել, վոր լավ կնքեն և նոր միայն վերցնել, իսկ քամելու դեպքում ձեռնառու յե 2-3 անգամ քամել և վերջում չեղերը պահել իրրե պահեստի չեղեր:

Յերբնն պատահում ե, վոր կորպուսի նոր շինված չեղերի մեջ մայրը ձվում ե: Դրա դեմն առնելու հարք չկա: Յեթե գործողություններն այնպեա վարպետորեն աարվեն, վոր մոմաթերթերի կառուցումը վերջանա հենց այն ժամանակ, յերբ մոր ձվարկությունն արդեն սահմանափակվում ե և ուժեղ մեղրի կռատակում կա, ուրեմն այդ վտանգը չի լինի և գրեթե բոլոր շրջանակները միայն մեղրով կլցվեն: Այդ ժամանակ ծաղկափռք ել չեն լցնի ու այդպիսով մեղրահացի վորակը չի պակասի:

Մեղրահացն ափելի վորակով ու նուրբ և ստացվում, յերբ մոմա-

թերթը բոլորովին չի գործածվում: Շրջանակներէ վերի ի կողմից մի նեղ շերտ մոմաթերթ ե փակցվում միայն մեղուներին չենք ուղղութիւնը ցույց տալու համար, իսկ գրեթե ամբողջ չենք հասցուցում են իրենք՝ մեղուները ե մեղր լցնում:

Վերջում պիտի աւանձին շնտենք, վոր այդ բոլոր գործողութիւններն վրա, վորոնց ժամանակ մի փեթակից մյուս փեթակը միշտ շրջանակներ ենք տալիս ու փոխանակում, տնայրածնող ե աւանձին ուղարկութիւն դարձնել, վոր հիւսանք ընտանիքները բոլորովին աւանձին խնամվին ու չխառնվին անողջներին:

Պետք ե տեսլ, սակայն, վոր առայժմ մեր մեղվաբուծական արագորութեան համար ձեռնառու չի դրադիւլ մեղրահացի արագորութեամբ, վորովհետեւ մեղրահացի հետ կորչում ե բաժանիւն շատ մօմ, իսկ մօմը շատ կարեւոր նյութ ե մեղ համար:

Բացի այդ, յերբ մենք արհեստականորեն ուժեղ ընտանիքներ ենք ստեղծում ե նրանց զբաղեցնում ենք այդ ուղղութեամբ, նրանցից շատերը լուսվում են ձադատենդով, վոր նույնպէս հարմար ե հասցնում գործին:

Կեռալիներակ

Ինչպէս արդեն «Գարնան խնամք»-ի գլխում ասված ե, կշռափեթակը պիտի միշտ ստուգվի ե ցուցումները գրանցվին Առանձնապէս ասուլիս ոժանդակ բերքօրը, ընդմիջումները ե գլխավոր մեղրարեւը պիտի հոգասարութեամբ դրանցել ե ամեն անգամ նշել այն որք, յերբ վորեն ուժգին փոփոխութեան ե կատարվում, ինչպիսին են՝ ոժանդակ բերքի սկիզբը, վերջը, գլխավոր բերքի սկիզբը, վերջը ե այլն: Գրանցումները շարունակվում են գլխավոր բերքից հետո ել, մինչեւ ձմեռանոց դնելը:

Գրանցումներ՝ մեղվաբուծի մասին

Բացի գրանցումներն այդ տեսիլից, մեղվաբուծում պիտի լինի նաեւ մի ուրիշ տեսք, վորտեղ գարնանը ե աշնանը գրվում են ընտանիքների վերցրած ձագերի, փեթակների, յենքի, նուէրականների ե զանազան ինվինտարի քանակն ու բնույթը: Նույն տեսքում աւանձնապէս նշվում են հետեւյալ տեղեկութեանները՝ դարնանից սկսած մինչեւ աշուն քանի՞ ընտանիք ե դուրս դրվել ձմեռոցից, քանի՞ն ե մասնակցել արագորութեանը, քանի՞ն են հիվանդ յեղել, քանի՞ ձագ ե յեղել, ինչպէս ջաքարավաղ ե մօմաթերթ ե սպառվել ե անիւ կարեւոր տեղեկութեաններ:

Պատարի քանակը յիլ լրացումը

Պատարի քանակը յիլ լրացումը

Իր ժամանակին լավ կերպով տարած խնամքի դեպքում գրեթե վոչ մի տարի չի պատահի, Վոր բնի հիմնական շրջանակներում մեղրը պահատ լինի և կարիք լինի փոխելու կամ լրացնելու:

Բայց փաստորեն յերբեմն այդպիսի դեպքեր լինում են և կարիք և լինում մի քանի ընտանիքներին պաշարը լրացնել:

Ինչպես դիտենք, բնի շրջանակները պիտի ունենան, միջին հաշվով, 2 կգ մեղր՝ կամարած և դասավորված վերելի կողմը: Այդքան կնքած մեղրը (նեղքի մասում նաև վորոշ չափով ատանց կնքելու) բռնում և դանդաղաբար շրջանակի կնքը և դեռ մի քիչ աղվելի, իսկ լանդստրոտի շրջանակի ²/₃-ը: Աղվելի ցածը լինելը բնի շրջանակի համար աղվորդ և և նույնիսկ փոստակար, վորովհետև յերբ մեղրն ամբողջ շրջանակը վերելից նեղքի բռնում և, դրա հետևանքով վաղ դարնանը և նրանից հետո ել յերկար ժամանակ մոր ձվարկութունը քիչ և լինում: Աղվելու տեղ չլինելու պատճառով:

Ընդհանրապես, նայած ընտանիքի ուժին, այնքան պաշար պիտի թողնել, Վոր ընտանիքը ձմեռն ապահով անցկացնի և, բացի այդ, պաշարն այնքան առատ լինի, Վոր մինչև մյուս ատարվա կայուն ոժանդակ բերքը բավականանա ընտանիքի անխափառ դարդաջման համար:

Յերբ մենք արդեն ընտրում ենք և թողնում անհրաժեշտ քանակութամբ բնի շրջանակներ, ապա դրանց դասավորութունը պիտի կատարել այսպես: Բնի կողքերին դնում ենք մեկուկան թեթև շրջանակ, հետո՝ ամենածանրերը, իսկ կենտրոնում՝ միջակ շրջանակները:

Յերբ բնի շրջանակները սահմանված միջին քանակից աղվելի քիչ մեղր ունեն, անհրաժեշտ և դրութունը լավացնել:

Ուղղորաբար այնպիսի դեպքերում, յերբ մեղվանոցի մի մասն առնի թերի շրջանակներ, ապա մյուսը, ընդհակառակը, ունենում է լրիվ շրջանակներ, դեռևս բնի նախնական կազմակերպման ժամանակ (գլխավոր բերքի վերջերին կամ վերջանալուց անմիջապես հետո) մեղվապահը պահեստում դրած պետք և ունենալով որոշ քանակությամբ մեղրով հարմար շրջանակներ, վերադառնալից այդ ժամանակ թերի յեղած շրջանակները բներից հանի ու նրանց տեղը դնի լավ շրջանակներ:

Այդպիսի լիք շրջանակներ անհրաժեշտ և դնել բնի կենտրոնում, իսկ կողքերից դնել փեթակի շրջանակներից ու լրացնել բնի շրջանակների թիվը:

Այդ ժամանակ հաճախ լինում են այնպիսի շրջանակներ, զորոնց մեկ կամ յերկու յերեսի վրա քիչ մեղր կա: Հիմնական պաշարը պակաս լինելու դեպքում կարելի յե այդ շրջանակները դնել բնի կողքերից քիչ հեռու) և ախպես անել, վոր այդ մեղրը մեղուները ներս տանեն ու լրացնեն բնի շրջանակների մեղրը:

Դրա համար կնքած մեղրի սերեկը դանակով վերցնում, մեղրը բաց ենք անում, իսկ յեթե կնքած չի, գանակի ծայրով քլիշների մակերեսը վիրավորում ենք (յերես-յերես քանդում ենք), վորից հետո մեղուները վերցնում են այդ քլիշներից մեղրը ու ասեսում գետի ներսը:

Պատարի լրացում օտարաշրջով կամ ծու մեղրով

Յեթե նկատարած ձևի շրջանակներ չկան, ուրեմն անհրաժեշտ է լինի արհեստական ձևով պաշարը լրացնել, վորը նախ պատրաստվում է թանձր շաքարաջրով (2 շաքար 1 ջուր):

Պաշարը լրացնելու համար պիտի աշխատել մեծ բաժիններով առլ, մի անգամից գոնե 1—2 կգ, ախպես վոր ջահադիսական կերակրման բնույթ չկրի և մայրը ձվարկությունը հաժեղացնի: Դրա համար ել յերեկոյան կերակրամանները լիք շաքարաջրով են լցնում ու դնում բնի կողքը: Վրայի լասար ուղադրությամբ պիտի հարմարեցնել, վորպեսզի հեշտությամբ իջնի շաքարաջրի հետ միասին և մեղուներն ել հեշտությամբ վերցնեն շաքարաջրը: Առավոտյան պիտի դուռը լինել և հետեւել կեր առած ընտանիքներին. յեթե հարձակում կա, ուրեմն պիտի փեթակը վերցնել ասեսլ շենքի մեջ ու հանել կերակրմանը, վորի մեջ գետ

կարող և շաքարաջուր մնացած լինելու Հետո կարգի բերելով փեթակը, պիտի բերել ու դնել տեղը: Յեթե գողությունը կշարունակվի, ավելի լավ է այդ փեթակը պահել շենքում և յերեկոյան նոր դնել իր տեղը:

Մի անգամից, ի հարկե, պաշարը չի լրանա, ուրեմն պիտի 2—3 անգամ կրկնելու Կերակրմանը չի հանվում փեթակից և յերեկոյան փեթակի բերանը բանալով պիտի շաքարաջուր լցնել նրա մեջ ու ծածկել: շաքարաջուրը կարելի չէ լցնել կեռ ձաղարով: Մեղուներն արագ վերցնում են շաքարաջուրը ու դասավորում բլիշների մեջ և կնքում:

Միևնույն ձևով կարելի չէ տալ մեղուներին նաև ծոր մեղրը: Միայն մեղրի հետ ջուր պիտի խառնել (2 մեղր 1 ջուր) ու յնուսցնել, վոր թանձր չլինի և մեղուն հեշտությամբ վերցնի:

Սովորաբար այդ ջրախառ մեղրը մոտ կես ժամ յնուսցնում են, հիդանգության նկատմամբ չկասկածելու համար:

ԲՆԵՐԻ ՂԱՍՎՈՐՈՒՄԸ (աւետմը)

Անթույլատրելի չե, վոր բների դասավորումը ժամանակին չկատարվի ու այդ գործը մնա անշանը (սեպտեմբերին, առավել ևս հոկտեմբերին): Բայց կարող է այնպիսի դեպք պատահել, յերբ անհրաժեշտ է թե բունը կարգի բերել և թե ավելորդ շրջանակները հանել:

Այդ ժամանակ մեղուն ի հարկե սաստիկ վրա չե տալիս և այդ գործը պատճին ձևով պետք է անել: Այս դեպքում կարելի չե գործածել շարժական ցանցավոր վրան: Մեղվապահը նրա մեջ մատած փեթակը վերցնում և գետնից, ծածկում ցանցով (մեկուսացնում է) ու սկսում է կարգի բերել բունը. նա մեկ-մեկ նայում և բնի շրջանակներին և ճնարություն կատարում: Նա պիտանի շրջանակները դասավորում է բնի կենտրոնում, իսկ մյուսները՝ վորը մեղրով, վորն էլ չէ, հանում և դարսում և կողքին դրած ու ծածկացով ծածկած կարպուսի մեջ: Յեթե վորեւ փեթակում մի քանի շրջանակներ պիտի փոխարինվեն, ապա հենց այդ նույն կորդուսից ճնարում է ծանր և լավորակ շրջանակներ և դնում բնի մեջ, իսկ յեթե այդտեղ չկա, պահեստից է բերում:

Համենայն դեպս մեղրով շրջանակը տալիս պիտի նկատել ունենալ, վոր կարող է հարձակում լինել, յերբ վրանը հեռացնում ենք փեթակի վրայից: Ամենից լավն այն է, վոր հանված շրջանակները բոլորը տարվեն ներս, փեթակի բնի մեջ թաղնվեն:

ըրջանակներէ տեղերը և սպասեն մինչև յերեկո Յերեկոյան նոր կարելի յե լրացնել ըրջանակներէ թիւը պահեստում յեղած ըրջանակներով:

Ավելորդ ըրջանակները միշից հեռացնելով ու թողնելով միայն բնի Ծ—Թ ըրջանակը, բնի կողքերից դնում և միջատախտակներ, ծածկում փեթակը, իսկ այդ ժամանակ ոգնականը չեչեքով լիք կորպուսը փոխադրում և պահեստը: Վերջացնելուց հետո վրանը փոխադրվում և մի ուրիշ փեթակի վրա: Յանկալի յե այդ դործը շարունակել ավելի հստակ գտնված փեթակի վրա, վորովհետև մոտիկ տեղում մեղուներն ավելի յեն գրգռվում: Իսկ յերբ մեղվանոցի զանազան մասերում գտնված փեթակներն ենք նայում, գոյութիւնն այնքան ուժեղ չի լինում և շուտ չի սկսվում:

Վրանի դործածութիւնը լավ և, յերբ դործը համեմատաբար թեթեւ և և հարկ չկա ըրջանակները շատ խառնել իրար: Բայց յերբեմն անհրաժեշտ և բնիքը հիմնովին ստուգել, բնի ըրջանակները փոփոխել, անպետք կամ պակաս մեղր ունեցողները հեռացնել, նրանց տեղը մի ուրիշ փեթակից լավ ըրջանակներ դնել, մորը փնտռել, գտնել և ընդհանրապես լրիվ ստուգում կատարել: Ահա այդպիսի դեպքերում շարժական ցանցավոր վրանը կարող և վտանգավոր դառնալ, վորովհետև բացած փեթակի ըրջանակներէ մեղրի սուր հոտը չափազանց կգրգռէ մեղուներին ու գործութիւնը մեղվանոցում համատարած կդառնա:

Այդպիսով մի օրվա մեջ հազիւ 3—4 փեթակ ստուգի ու կարգի բերվի, այնինչ հաճախ մի քանի օրվա ընթացքում, նույնիսկ ավելի շուտ, պիտի գործն անել ու վերջացնել:

Մեղուների հարձակումից ապահով լինելու և գործը համեմատաբար արագ կատարելու համար ամենից հարմարը այն և, վոր այդ գործը մի շենքի մեջ կատարվի:

Ընդհանրապես ամեն մի մեղվանոց պիտի ունենա աղխատանոց, վորը հատկապես այդ նպատակի համար շինվում և մեղվանոցի կողքին և վորի մեջ դարսվում և թե մեղվանոցի ինվենտարը և թե վորտեղ մեղվապահը կատարում և զանազան աղխատանքներ: Դա խոշոր անհրաժեշտութիւն և և առանց այդ աղխատանոցի աշխատանքը խոշոր թերութիւններ և ունենում: Սակայն առայժմ շատ տեղերում այդ հարմարութիւնները չկան և մենք ստիպված ենք լինում մի կերպ կատարել այդ գործը:

Սովորաբար մեղվանոցը դրվում և գլուղի մեջ կամ գլուղին մոտիկ, դրա համար ել շենքերից մեկը հեշտութեամբ կտրելի յե հարմարեցնել այդ նպատակի համար:

Յեթն այդպիսի հաբժար շենք չկա կամ մեղվանոցը բաց դաշ-
տում և դրված, ուրեմն անհրաժեշտ և փայտից մի տնակ շինել
մեղվանոցից մի 20 քայլ հեռու: Իսկ յեթն փայտ չկա, ապա վոռ
մի գծվարություն չկա գետնի մեջ, յերկու բանվորի միջոցով, մի
մեարաչափ փոս փորելու և հյուղ կառուցելու: Յերբ շենքը կա,
աւրեմն դիտավոր խնդիրը լուծված և:

Շենքը չորս կողմից պիտի լավ սվողված լինի, միայն թե
մի անկյւնից կամ կտուրից մոտ 900 քաւ սանտիմետր մի անցը
պիտի ունենա: Մի քիչ ավելի, մի քիչ պակաս ֆնաս չունի, բայց
շատ մեծ չպետք և լինի: Բացի այդ լուսամուտից, ուրիշը չպիտի
լինի, իսկ յեթն ուրիշ անցքեր կան կամ լույս կա, պիտի ծած-
կել ու միմայնել: Այդ միակ անցքը թե լույսի և թե փեթակից
թափ մեղուններին բաց թողնելու համար և: Անցքի չափսով մի
շրջանակ ենք շինում ու մեջը մի փեղկ ենք ամրացնում այնպես,
վոր այդ փեղկը հիշտությամբ և կիպ հագնի շրջանակի դրսի յեղ-
րերին հանած ֆալցերի (քաների) մեջ: Փեղկի մեջ անց ենք
կացում ապակի կամ ցանց: Ավելի լավ և ապակի գցել, վորը
թույլ չի տալիս բաց փեթակի հոտը մեղուններին հասնի ու
հրանք գրգավեն: Յանցն ել ունի ի հարկե իր առավելությունը,
վորովհետեւ յերբ շենքի ներսում փեթակին ծուխ ենք տալիս,
ծուխը ցանցապատ անցքով (կամ յերդիկով) դուրս և գալիս, և
մեղվապահը չի նեղվում ծխից, Բայց և այնպես հաճախ նա հաշտ-
վում և ծխի հետ ու հրամարվում և ցանցից: Յերբ փեթակի հե-
ղաբժը վերջացնում ենք, առաւում դնում ենք իր տեղը ու լուսա-
մուտը բացում, այսինքն փեղկն իր վրա ներսից կուտակված
մեղուններով վերցնում ենք, ուղղակի շուռ տալիս ու հենց այդ-
պես շուռ տված հաղցնում իր տեղը: Կուտակված մեղունն կամաց-
կամաց թռչում, դնում և իր տեղը, իսկ մինչ այդ մեղվապահը մի
աւրիշ փեթակ և բերում ու շարունակում իր դործը: Ի հարկե այդ
աշխատանքը կարելի չե կատարել առնվազն յերկու հոգով:

Շենքի մեջ ժանր-մուսր, ցած ու սրիվ գույք, ջրով լիջ
ամաններ և ուրիշ իրեր չպիտի լինեն, այլապես մեղուններից շա-
տերը կլցվեն գույքի արանքները, ջրի մեջ և տլն և չկարողա-
նալով թռչել իրենց տեղը, կկոտորվեն:

Յեթն դրսում շենքի դաանը գող մեղուններ են հավաքվում,
պիտի աթարի ծուխ գցել մինչև յերեկու: Մութ շենքի մեջ
աշխատելիս, ծուխը հատաբար պիտի տալ և աշխատել շատ մեղու

չթողցնել փեթակից: Մեղվապահի շարժ ու ձևն առանձնապես պզուշ ու ճարպիկ պիտի լինի, վորովհետեւ մեղուն ներսում ամիլի յե յարանում, քան դրսում:

Մեղվապահն իր գլուխն անպատճառ պետք է ցանցապատի, զաղվարի ու թևերի բերանը կապի, վորովհետեւ շենքի մեջ գետնի վրա հաճախ մեղունները սողում են ու քաշվում են շորերի տակ:

Այդպիսի շենքի մեջ աշխատելու համար մեղվապահը փորձ պիտի ձեռք բերի և չհուսահատվի առաջին անաջողությունից:

Այսպիսով, աշնան կարճ օրերին կարելի յե որակած 20—30 փեթակ ստուգել և կարգի բերել:

Թերությունները յեմ նրանց վերացումը

Ընտանիքներում նկատված ննացած բոլոր թերությունները (առնալով բռնածու և թույլ), առաջուց պիտի վերացված լինեն:

Համենայն դեպս ուշացած ստուգումները ժամանակ հայտարարված այդ թերությունները նույնպես կարելի յե վերացնել: Եթե շենքն, յեթե անմայր ընտանիքը բավական ուժեղ և ու կենսունակ, պիտի նրան նուկեռաներից մայր տալ, իսկ այդ նուկեռաները միացնելու Յիթե թույլ և և անկենսունակ, պիտի միացնել վորևե թույլ կամ միջակ ընտանիքի: Բռնածու ընտանիքն էլ միենույն ձեռով միացնում ենք մի ուրիշ կանոնավոր ընտանիքի հետ, միայն անհրաժեշտ և վոր ինքը բռնածուն անհամեմատ ավելի թույլ լինի, քան մյուս ընտանիքը, վորպեսզի մօրը վտանգ չպատահի: Մօրն աստիճանաբար համար կարելի յե նաև մի օր պահել բանտարկված դրությամբ:

Գողության վտանգն առնում ժամանակ

Այնանը մեղունների գողությունն ամիլի վտանգավոր բնույթն է կրում, քան ուրիշ ժամանակ: Հենց այդ պատճառով և, վոր մեղվապահը պիտի աշխատի, ինչքան կարելի յե, քիչ աշխատանք կատարել մեղվի հետ, մահավանդ, վոր աշնանը շտապապես գժվաբանում և ամեն մի դործ: Որինակ, յերբ իր ժամանակին ստապում ենք մօր լինել թե չլինելը, ապա բավական և, վոր տեսնենք ընտանիքի վորդ ու ձուն և այլևս մօրը տեսնելու կարիք չի լինում: Իսկ աշնանը սովորաբար վորդ չի լինում, արենա անպատճառ պիտի փնտռել և գտնել մօրը: Յեմ այդպիսի ամեն

ինչ դժվարանում ե, գողութեան վտանգն ել ավելի ուժեղ է լինում:

Ի հարկե աշնանը բոլոր արկանոցները մինչև 3—4 սանտիմետր փոքրացված պիտի լինեն:

Տափացումները

Յերբ բոլոր բները կարգի յեն բերված, ուշ աշնանը տաք որերից մեկում չտապ կերպով հանում ենք բների կողքերից բոլոր այն ավելորդ շրջանակները (չեչերը), վորոնք դեռ թողել եյինք բնի կողքերին: Մնում ե միայն բունը: Կողքի միջնատախտակները մոտեցնում ենք բնին—միջնատախտակների հարթ կողմը զեպել դուրս—ու այդ դրութեամբ թողնում ենք մեկ յերկու որ:

Յերբ մեղուն հանգստանում ե ու դիշերները արդեն սկսում ե կամաց-կամաց կծկվել, պիտի դնել տաքացումները: Կողքի տաքացման տոպրակը կարում ենք սովորական պարկի կտորից, կտալից կամ ուրիշ կտորից: Տոպրակն այնքան լայն ու արձակ պիտի լինի, վոր հեշտութեամբ լինի փեթակի ամբողջ դատարկ մասը: Առաջուց տոպրակն իջեցնում ենք փեթակի դատարկ տեղը, հետո դարձան լցնում մեջը ու ձեռքով լավ տեղավորում: Յեթե տեղը նեղ ե ու ձեռք չի մտնում, դարձանը պիտի տեղավորել պլանկայով կամ փայտի կտորով: Տոպրակը բերներեան լցնելուց հետո ավելորդ մնացած յեղրերը ծալւում ենք իրար վրա, վոր դարձանը չերևա ե նոր միայն ծածկոցը գցում:

Տաքացումները պետք ե դնել որվա հով ժամերին, վոր մեղունները չհարանան ու չխանդարեն աշխատանքը:

Ձմեռվա համար հին ծածկոցը լավ չի, վորովհետե նա ամբողջովին պատած ե մոմով ե անհամոմով: Անհրաժեշտ ե ձմեռվա համար ցանցառ կտորից ունենալ հատուկ ծածկոցներ, հները վերցնել պահել ե նորերը գցել: Այս բանը կատարվում ե նրա համար, վոր ձմեռը փեթակի ներսում ողափոխութեանը լավ լինի:

Փեթակի վրա պիտի բարձ դնել դրա համար ել 6 սանտիմետր լայնութեան ունեցող տախտակներից փեթակի բերնի չափով շրջանակ ենք դնում, յերկու յերեսից մանր մեխերով կտոր ենք մեխում (լավ ե պարկի կտորը) ու մեջը դարձան լցնում: Դարձանը պետք ե լավ տեղավորել, վոր ցանցառ չլինի ու տաքում թյուր պահի:

Դարձանով լցված բարձը վողջ տարին լինելու յե բնի վրա վորը պաշտպանում ե թե ցրտից ե թե չոզից: Ձմեռը յեթե ծած-

կոցը ցանցացաւ եւ, դարձան ձիւղով ոտի շրջանաւորութիւնը լալ եւ
կատարվում ու ներսի ողը դանդաղ, բայց անընդհատ փոխվում եւ

Այդ տեսակետից քննան կամ ուրիշ նյութով լցված բարձն
անհարմար եւ վորովհետեւ օդափոխութիւնը լալ չի կատարվում:
Դեհան առանձնապէս պահում ե իր մեջ խոնավութիւնը, իսկ
չոք ժամանակ տաքացնում ե մեղմին:

Մոտի փնջերը թելով կապում միացնում են իրար ու մա-
մուլի առլով ստանում են հաստ խտրներ (մոտ 5 սանտիմետր
հաստութեամբ), վորը փեթակի յերեսի չափսով կտրում ենք ա-
դարձում իրրեւ բարձեր:

Բայց դրանք տաքութիւն լալ չեն պահում ե դարձանով
ցրած բարձը նրանցից անհամեմատ լալ ե:

Այնպիսի բոլոր տաքացումները պետք ե դնել լրիվ կերպով,
վորը ձմեռն ել լալ կպահի բռնը, իսկ գարնանը մի անգամից
ապահովում ե բռնը ցրտից:

Ց ե ավելի շրջանակ ունեցող ընտանքները բները պիտի
քաշել մի կողմի վրա ե տաքացումները դնել մի կողքից: Միայն
բռնը ավելի փոքր լինելու դեպքում տաքացումը պիտի դնել
երկու կողմից:

ՄԵՂՎԻ ՁՄԵՌՆԵԼԸ

Մեղվի բնագրի մանրամասն ֆիզիկական դրույումը

Յերբ դրոյի ջերմաստիճանը սկսում է 10-ից իջնել և գիշերները բավական ցուրտ են անում, մեղվի ջերմաստիճանն էլ սկսում է ընկնել ու կամաց-կամաց մեղուները կծիկ են կապում, այսինքն սեղմվում են շրջանակի վրա ու կլոր ձև ընդունում (գիշեր ձև)։ Այդ ժամանակ նրանք ընկնում են ընդարձացած դրության մեջ և այլևս աշխուժ կյանքի նշաններ ցույց չեն տալիս։

Այդ դրության մեջ նրանց կենսական պահանջներն էլ զգալորեն նվազում են ու մեղուն իր կյանքը պահպանելու համար քիչ աննդի կարիք են դրում, համեմատած վարնան և աժռան հետ։ Այդ ձևով մեղուները գեղարար ամբողջ ձմեռվա ընթացքում միջակ ընտանիքը (6—7 շրջանակի վրա) հազիվ են կարողանում քիչ—չիչ կգ մեղր սպասել, դրա համար էլ մեղուն միջակ գաղախ հեղադրյալ դիմանում են ու գուրա չի գնում, չի կեղտոտում չեչերը։

Կեղկանքը կամաց-կամաց կուտակվում է նրա հաստ աղիքում ու գարնանը դուրս դնելուց հետո մեղուն թռչում է ու ողբի մեջ մտաբերում։

Ձմեռը մեղվի կծիկի մեջ լինում է 14—24 աստիճան տաքությամբ։ Յերբ մեղվի կծիկը բուրդոլիս հանդիսա է, նրա տաքությամբ սկզբում լինում է 24 աստիճան, հետո կամաց-կամաց այդ տաքությունը սկսում է պակասել ու իջնում է մինչև 14 աստիճանի։

Կծիկի կենտրոնում ի հարկե միշտ տաքությունն ավելի բարձր է, քան կեղերում։ Մեղուններն ամբողջ ժամանակ կծիկի մեջ գտնուող շարժման մեջ են՝ վրայի մրսած մեղուները կամաց-

կամաց անցնում են կծիկի ներսը ու նրանց տեղը ներսից դաշխան տաքացած մեղուները: Յեւ արդարեւ միշտ մեղուները յիշում, շարժվում են ու կծիկը կարողանում է ամբողջութեամբ պահպանել իր տաքությունը:

Յիրը կծիկի ներսի տաքությունը հասնում է 14 աստիճանի, սկսում է ավելի յետադուր ավելի շարժվել, տաքությունը միանգամից բարձրանում է: Յերը հասնում է 24 աստիճանի, կծիկը նորից հանգստանում է:

Դրանից հետո կծիկի շերտաստիճանը նորից սկսում է իջնելը Այդպես շարունակ մեկ իջնում է մինչև 14 աստիճանի, մեկ բարձրանում է մինչև 24-ը: Այդ գրությունը մեղվի կծիկի համար ընական է և լավ *):

Այդպիսի գրություն լինում է մեծաանցում այն ժամանակ, երբ շնչի շերտաստիճանը 6—8 է: 6-ից ցածր լինելիս կծիկի տաքությունը, ավելի շուտ է ընկնում և մեղուն ավելի շատ է անհանգստանում, իսկ յիս 0-ից ցածր է լինում, այսինքն յերբ ջուրը սկսում է սառել, մեծաանցում արդեն կծիկը միշտ անհանգստ է:

Յուրտ տեղում ուժեղ ընտանիքներն ավելի լավ են դիմանում, վորովհետև նրանց կծիկն ավելի մեծ է և տաքությունն ավելի լավ է պահում, իսկ թույլ ընտանիքները (3—5 ջրջանակների վրա) շատ են տուժում ու հաճախ նույնիսկ բոլորովին ցրտահար լինում:

Յիրը մեղվի կծիկը չի կարողանում իր տաքությունը պահպանել, րացվում է, մեղուներն զգաստանում են ու, վորպեսզի տաքանան, սկսում են շատ մեղր ուտել, շարժվել, թափահարել իրենց: Հաճախ շատ մեղուներ չեն դիմանում ու սառած թափվում են հատակին:

Անհանգստ և շատ մեղր ուտող մեղուն ուժեղ շնչում և ու տաք գոլորշի առաջացնում: Այդ գոլորշին նստում է շնչիցի վրա, փեթակի պատերի վրա ու սառում, յեղյամ բռնում: Ողի սառնությունից մեղուն ավելի ուժեղ կերպով է շարժվում ու ավելի շատ տաքություն առաջացնում: Ձմեռանցի շերտաստիճանի տաքանումներից (գիշերվա ցուրտը և ցրեկվա տաքը) և մեղվի առա-

* Ամերիկական մեղվապահների հետազոտություններն արդյուի աստիճաններ չեն հայտարարել, բայց այսպիսի բերված տվյալները (ըստ գեքմանական մեղվապահների) մենք գտնում ենք հավանական:

Հայրած տաքությունից յեղյալն սկսում է հալիլի ու ջուրը փեթակի տակից հոսում է ներքև: Խոնավությունից փեթակի մեջ բոլորոս և առաջանում և չհչերի մեծ մասը բորբոսանում, փչանում և:

Յերբ մեղուն ամբողջ մեղրն ուտում, վերջացնում է և դարունն ել դեռ հեռու յե, մեղունները սկսում են թռլանալ, մանում են բլիշների մեջ, հավաքվում իրար վրա ու չդիմանալով ցրտին ու սովածությանը, բոլորը կոտորվում են:

Յերբնմ մի մասն է կոտորվում ու մյուս մասը մնում է մինչև դարուն: 7—9 և ավելի շրջանականոց ընտանիքները դիմանում են մինչև 10 և ավելի աստիճան ցրտերի, բայց շատ մեղր են ուտում, մեղվի բավական խոշոր տոկոսը սառում, ուժասպառ է լինում ու թափվում հատակին, վորտեղ է կոտորվում է, իսկ ննացած մեղուն էլ բավական դժուարում է:

Ուժեղ տաքությունից ել մեղվի կծիկն անհանգստանում ու քաջցվում է: Յերբ ձմեռանոցի ջերմաստիճանը 8-ից բարձր է լինում, փեթակի ներսում կծիկի տաքությունն ել բարձրանում է և մեղուններն սկսում են արթնանալ, շատ մեղր ուտել ու նույն դրությունն է սկսվում, ինչ վոր ցրտահարվելիս: Մեղունները չեն հոտարվում, յիթե մեղրը բավարարում է մինչև դարունը:

Շատ մեղր ուտելով մեղվի հաստ աղիքում մեծ չափով կղկղանք և հավաքվում և մինչև դարնան բացվելը հաճախ նա չի դիմտնում, այլևս կղկղանքը չի կարողանում պահել ու ծրտում է, հետեաքաբ և ապականում է չեչը:

Առանձնապես տաքությունը նեղում է մեղուններին դարնան ժողաբքը, յերբ յեղանակները հաճախ շատ են տաքանում: Այդ ժամանակ մեղուն զգաստանում և և սկսում է կերակրել մորը. վերջինս սկսում է ուժեղ ձվել: Այդ դրության մեջ մեղրի պաշարը շատ և աղտովում է, յիթե դուքս դնելը ուշանում է, մեղվի ընտանիքն ել շատ և տուժում: Այդպիսի դեպքերում ավելի լավ է մեղունները ձմեռանոցից դուրս հանել:

Հասցիստ դրության մեջ կծիկն իր շարժումները կատարում է միշտ դեպի վեր և ապա դեպի շրջանակի յետևի կողմ և մոչ թե դեպի. կողքերը, այնպես վոր հաճախ կողքի շրջանակները մեղրով լիք մնում են անձեռնամխելի, իսկ մեղուն քաղցից կոտարվում է այն շրջանակների վրա, վորտեղ աշնանից կծիկ և զնայել:

Մյուս աննպատակ պայմաններից պետք է նշել ձմեռանոցի յոռնավությունը, վորը շատ և քնատում մեղվին: Փեթակի ներսում

չեչիրը բորբոսնում են, ողը փչանում են և մեղուն ուղղափառ կրտսերները և լինում փեթակում, բավական մեղու յն կոտորվում և չեչրի մեծ մասը փչանում է ու անպիտքանում: Հաճախ աքահատական խոնավութիւնը և ստեղծվում, յերբ կտուրից շուր և կթում: Ձմեռանոցի կտուրը պիտի լավ սարքված լինի, վեր չկաթի:

Մուկը հաճախ փնտս և հասցնում մեղվին, նա բռն և զննում կտուրի տակ, ներքինից՝ շրջանակների արանքը, կրծքում (աղում), փչացնում և չեչրը, իսկ յերբեմն—յերբ մեղուն թույլ են—մեղուն ներքին ատմանից աղում և ու ամբողջ ընտանիքը փչացնում: Նա բավական ել մեղը և ուտում: Մեղուն անհոսնապատանում և նաև աղմուկից և վատ հոտերից:

Յեւ սյուպան մեղուն վերն հիշված պատճառներով ձմեռը հաճախ անհանդիստ և լինում և՛

1. մեծ քանակութեամբ մեղը և սպառում, յերբեմն ամբողջ պաշարը.

2. մեղուները դառամում են, բավական քանակութեամբ կոտորվում թափվում են հատակի վրա ու բորբոսնում և ողջ փչացնում.

3. ծրտում են հաճախ ու չեչրն ապականում.

4. չեչրը խոնավանում են, բորբոսնում ու յերբեմն անպիտքանում.

5. յերբեմն ամբողջ ընտանիքն ուտում և իր պաշարը և վերջացնում, իսկ ինքն ել բոլորովին կոտորվում և ստեղծվում:

6. շատ թույլ ընտանիքները հաճախ կոտորվում են ցրտից և պաշարը փնտս և՛

Յիբը ձմեռանոցը հարմար և ու վերն հիշված բոլոր թերութեւնները չկան, մեղուն լավ և ձմեռում ու լինում պահպանում և իր ֆիզիկական ուժերը:

Լավ ձմեռանոցում ամենաթույլ ընտանիքը կարող և շատ հաջող ձմեռել ու դարնան ուժեղանալ, դառնալ կոտորեալ ընտանիք և մյուս ընտանիքներին հավասար բերք տալ:

Ձմեռանոցի դնելու ժամանակը

Աշնան վերջերին յեղանակներն ակում են ցրտել: Մեծ քան գիշերները բավական տաք և լինում, այսինքն՝ շրմատալեւանը միջ ցածր չի, սեղուն չի սեղծվում և ապա շարժվում և շրջանակների վրա:

Բայց ահա վրա յեն հասնում ուղ աշխոյն յերբեմն Յնախառն անձրևները և ցուրտ քամիները, վորից հետո պարզ գիշերներին շուրն սկսում և սառել, դրսի ջերմաստիճանն իջնում և մինչև —2, —5, իսկ ցերեկները ջերմաստիճանը բավական բարձրանում և՛ Յնթե այդ նույն թե ցուրտ և թե տաք ժամանակներում մեղուները ձմեռանոցում լինեն, վորտեղ ջերմաստիճանը միատեսակ և (6—8), ուրեմն, ինչպես դիտենք, մեղուն հանդիստ և կանոնավոր վիճակում կլինի Դրա համար ել ավելի լավ և մի քիչ նեղութուն և ծախք անել հարմար ձմեռանոց սարքել ու մեղուները չուտ ներս դնել:

Յերբեմն հանկարծ ձյուն և գալիս ու փեթակները ծածկում: այդ դեպքում պետք և ձյունն ավելելով մաքրել ու փեթակներն անմիջապես վերցնել Յնթե ձյունից կամ անձրևից փեթակները թրջված լինեն, կարելի չե դնել ներս, վորովհետև յնթե ձմեռանոցը չոր և, փեթակները կչորանան, միայն ողափարելով ձյունը պետք և լավ լինի:

Այդպիսի դեպքերում պիտի հոգ տանել, վոր ծածկոցն ու բարձը չոր լինեն, և յնթե թաց են, անպատճառ չորացնել դրանում յեղած ժամանակ:

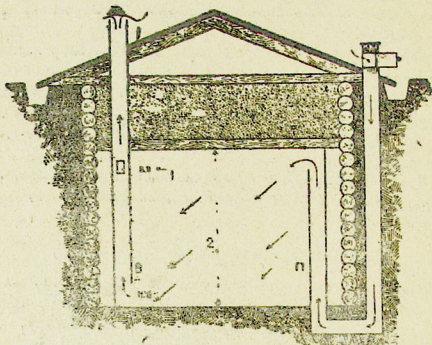
Գեհնափոր յով կիսագեհնափոր ձմեռանոցները

Այս ձևի ձմեռանոցներն ալիստում են կառուցել դեռնի տակ այնպես, վոր նրա առաստաղը հողի սառեցման շերտից ցածր լինի, այսինքն վրան տյնքան հող լինի, վոր այդ հողի ներքի մասերն ամենախիստ ցրտերին անդամ դիմանան ու չսառնա: Զմեռանոցը կարելի չե պատրաստել հետեյալ կերպ:

Գեհնի մեջ մի խորը փոս են փորում, պատերը շինում են այնպես, վոր նրանց ու դրսի հողի միջև կես մետրի չափ դատարկ տարածութուն մնա: Այդտեղ լցնում են խոշոր խիճ (կուպիճ), մանր քարեր, այդ նույն ձևով ապրում են նաև հատակն ու վրայից ցեմենտ քաշում: Կոպիճի այդ կես մետրանոց շերտը պտնում և շենքը թե ներքևից և թե ասկից շրջապատող հողի խոնավությունից:

Զմեռանոցը վրայից ամուր ծածկում են և ամբողջ հողը լցնում վրան, յերբեմն մի մետրից ավելի հաստ շերտով: Հաճախ հող չեն լցնում, այլ թնփով են ծածկում կտուրը ու վերեւից ցեմենտով կամ թիթեղով ծածկում:

Շինում են նաև կիսագետնափոր ձմեռանոցների միևնույն տիպը ունենցողով. միայն պատերը վերևի կողմից և կտուրը գետնից բարձր պիտի լինի. Այդ ձմեռանոցների դռները բացվում են հատուկ նախասենյակի մեջ, իսկ նախասենյակից աստիճանները տանում են դուրս: Ձմեռանոցներին հատուկ ողանցքներ են շինում ձմեռանոցի կողքից. ցիմենտից (կամ փայտից) շինած խողովակն իջեցնում ներքև և պատի տակով անցկացնում ներս առ քաջում հատակի վրա: Դրանից այդ խողովակի վրա դրված և

Նկ. 36. Շենքափոր ձմեռանոցի կարվածքը: Աջ կողմի խողովակով ողը ներս և դուրս, ձախ կողմի խողովակով ողը դուրս և դնում:

մի յերկար փայտե խողովակ, վերը ներսի ողը ձգում և դեպի դուրս (մի քանի մետր յերկարության): Դրան ողը ներս դառնալու համար զննքի մյուս ծայրից մի ուրիշ խողովակ առաստաղի տակից միանում և դուրս ողի հետ: Ձմեռանոցներում ամեն մի փեթակին հատկացնում են մի քառորդ խորանարդ մետր տարածություն, այսինքն յեթե ձմեռանոցի ներսի ծավալը 96 իս մետր է, առնեն այդանոց կարելի յի դնել 380 փեթակ:

Մեզ մոտ առայժմ մեղուները ձմեռում են սովորական շենքերում՝ լուսամուտ ունեցող սենյակներում, յերգիկ ունեցող տներում մարազներում, քողոխներում և այլն:

Փոքրիկ մեղվանոցները դրվում են բնակիչի տներում, շարվում են վերևի պատի տակ իրար վրա: Յերեկյա տաք, գիշերվա ցուրտը, տան աղմուկը, ի հարկե, մեղուների վրա վատ են ազդում:

Մեծ լուսամուտները ամբողջ պատի հաստուցյաժր թե դրսից և թե ներսից դարձանով պիտի լցնել և միակ տախտակներով (հարմարը ֆաներն է), կարելի չէ նաև ուղղակի քարով ու ցիխով շարել և սկզբի:

Ձմեռանոցի շենքը պիտի միջակ բարձրության լինի (վոչ ջատ բարձր, վոչ շատ ցածր), Շենքը պետք է լինի չոր և հնարաժոր լինի լավ միջնացներ: Լավ միջնացներուց հետո պետք է ներսից նայել ու ստուգել ամբողջ ձմեռանոցը, թե վրտակից և յույս թափանցում ներսը: Հաստակ ուղադրություն պետք է դարձնել պատերի առաստաղի միացման տեղին և բոլոր ծակ ու ծովերը ցիխով լավ սկզբել: Դուռը պիտի լավ սարքված լինի, անցքերը բռնված և ներսի կողմից դուռն ջնջա մեխվի, այնպես վոր դուռը հնարավոր լինի կիս ծածկել:

Համախ ցրտերից պաշտպանվելու համար, անհրաժեշտ է լինում դրսի կամ ներսի կողմից դուռն վրա կախ տալ դարձանով լցված հաստ ու տաք մատրաց, բայց այնպես պիտի անել, վոր անցք մատրացը պատից-պատ և վերևից ներքև ամբողջ դուռը բռնի:

Յեթե շենքը լավ հարմարեցված է և փեթակներն ել լցնում են ամբողջ շենքը, ուրեմն ներսի ջնջմատերձանը հեղուկյամբ կարելի չէ պահպանել 5—6-ի վրա, նույնիսկ ջատ ուժեղ ցրտերին էլ (20—30 աստիճան):

Ողափոխություն սարքելու համար դուռն շեմքի տակից դեպի նր պետք է փորել ու բավական լայն անցք բացել: Կուռերից ել նույն չափի անցք բացել (ամեն մի 100 փեթակի համար անհրաժեշտ է 4 վերջով լայնություն ունեցող անցք, ինչքան փեթակները շատ լինեն, այնքան ադ անցքը պիտի լայնացնել: Անցքերը բաց անելուց հետո, պիտի աշխատել այնպես սարքել, վոր լույսը չանցնի ներս: Դրա համար պետք է շինել տալ ծնկաժոր խողովակներ ու գնել անցքերի տաշի: Ամենից լավն այն է,

յեթն այդ խողովակները սարքովին քարով ու հողով, վորովհետև թիթեղե կամ փայտե խողովակները ներսի տաքությունը չեն պահում, իսկ քարից ու ցիխից սարքած խողովակները տաքությունը չեն բաց թողնում, յերբ ցուրտ ժամանակ ողանցքները պինդ բռնվում են:

Ուրեմն ձմեռանոցը պիտի ապահովված լինի լավ ողանցքներով: Գարնան մոտերքը, յերբ տաքությունն ուժեղանում է, կտուրի վրայի ողանցքի վրա պիտի հարմարեցնել փայտե յեղար խողովակ (3—4 մետր), վորը ներսի ապականված ողն ուժեղ կերպով կձգի դուրս (ինչպես հեշտայնուի խողովակը):

Աշխատավորական անհատ, մեղվանոցները հաճախ շատ փոքր են լինում (5—10 հատ): Այդ դեպքում մի քանի մեղվապահներ պիտի հարմարվեն իրար հետ, ընտրեն մի հարմար շինք ու իրենց մեղվանոցները հավաքեն դնեն այդ շինքի մեջ: Դրանով նրանք շատ շահած կլինեն:

Յեթն հնարավոր չե այդպես անել և փեթակների տեղը ցուրտ է, այդ դեպքում, յերբ փեթակները ջարվել են իրար վրա՝ մի անկյունում, պետք է 4 էոգմից և վրայից խտի խրձեքով լավ ծածկել, վոր փեթակները մոշ մի տեղ բաց չունենան: Հաճախ անհրաժեշտ կլինի յերկտակ խրձերով ծածկել:

Ստորով ծածկելիս առանձնապես պիտի զգուշ լինել, վորովհետև խտուի մեջ մկներն ալեղի յեն Խիրում բուռն դնել:

Ձմեռանոց դնելը

Ներս դնելու նախորդակին փեթակները արկանոցացանցները պիտի իջեցնել, իսկ յեթն չկան. պիտի մեխել փայտե ձողիկներ, միայն թույլ կերպով, վորպեսզի ձմեռանոցում հեշտությամբ զրկվի Պատգարակով ավելի հեշտ և կրի, փեթակները, իսկ հաճախ կրում են նաև շալակով՝ հատակը մեջքի վրա դրած և ձեռներով արկանոցատախտակից բռնած:

Պետք է աշխատել շինքը լցնել մեղվի փեթակներով, աշտինքն աշտան, վոր թե դեպի կողքերը և թե դեպի վերև շինքը բաժանան լիք լինի փեթակներով, վորպեսզի մեղուն հեշտությամբ պաշտպանի ներսի ջերմատիճանը:

Շաքրերի միջից թողնում ենք բավական ազատ տեղ՝ մեղվապահի անց ու դարձի համար: Այն ընտանիքները, վորոնք ձմեռում ընթացքում ողնության կարիք կարող են ունենալ (թույլ և սոված), առաջուց պետք է նշված լինին ու դարավեն վերելի:

շարքերում, մոր հնարավոր լինի ձմեռը ստուգել նրանց դրու-
թյունը և ողնության գալ:

Վերելի շարքերում ավելի տաք է, քան ներքևում, ուրեմն
թույլ ընտանիքները այդտեղ ավելի լավ կձմեռեն:

Սովորաբար իրար վրա շարում ենք 4—5 փեթակ, բայց
լինում են դեպքեր, մոր մինչև 7 հատ ել ենք դնում իրար վրա:
Համենայն դեպս ցանկալի չե, մոր դադանքը 5-ից, իսկ լանդ-
ստրոտը 6-ից ավելի չդրվի իրար վրա:

Դարնան մոտերքն այսպես խիտ շարված ձմեռանոցում, ի
հարկե, ողը կարող է ծանրանալ, բայց յեթե ողափոխությունը
լավ է կազմակերպված ջերմաստիճանն առանձին տարբերություն
չի ունենում: Ներսում վերելի պատի յերկարությամբ շարում են
փեթակների առաջին շարքը՝ յետևելով դեպի պատը (կարելի չե կիսը
կպցնել պատին, յեթե պատը խոնավ չի): Յերկրորդ շարքը շար-
վում է առաջինի դիմաց, այնպես մոր յերկու շարքերի արկա-
նոցները իրար նայեն: Արանքում թողնվում է կես մետրի նմե-
տեք՝ անց ու դարձ անելու համար: Յերրորդ շարքը դրվում է
յերկրորդին կտափ, յետև-յետև, չորրորդը նույն ձևի, ինչպես
յերկրորդը: Յեթե շենքը լայն է, ուրեմն շարքերն այդ ձևով շա-
րունակվում են մինչև շենքի առջևի պատը: Դռան յետևում միայն
թողնում են մոտոշ ազատ տարածություն:

Փեթակները ներս դնելուց հետո պետք է կարգավորել ձմե-
ռանոցի դրությունը, ջերմաստիճանը և արկանոցները բացել:
Արկանոցները պետք է բացել զգուշությամբ, առանց աղմուկի՝
սկսել շենքի խորքից, բացել սկզբում վերելի փեթակներինն ու կա-
մաց-կամաց իջնել ներքև: Յեզ օջայես շարքից-շարք անցնելով,
դռան մոտ մեղվապանն արդեն իր աշխատանքը վերջացնում է:
Այդ աշխատանքը կատարելիս, ի հարկե, ձմեռանոցը լավ մթնաց-
րած պիտի լինի և մեղվապանը պիտի աշխատի մօթի, լամպի
կամ լապտերի լույսով: Ծխացող ճրագը մի քանի րոպե չպետք
է ներս տանել ձմեռանոց:

Ամռանցի ստացումը

Մեղվապանը ձմեռվա ընթացքում միշտ պիտի տեղյակ լինի
մեղունների դրությանը: Ամենից առաջ նա ճիշտ ստուգման տակ
պիտի առնի դրսի և ներսի ջերմաստիճանը:

Դրա համար նա պիտի ունենա մեկ հատ ջերմաչափ ներ-
սում, մեկն էլ դրսում: Ամեն առավոտ կանուխ նա դրսի ջերմա-

տիճանը պիտի պրանցի հատուկ տեղորում, իսկ ներսի ջերմաստիճանը կարող է ստուգել յերբեմն միայն:

Յերբ զրսի ջերմաստիճանը մի քանի որ շարունակ քիչ և փոփոխվում, ուրեմն կարելի չի հաճախ չմտնել ձմեռանոց, չանհանգստացնել մոզոունիլին կամ ցրտեցնել շենքը: Բայց հենց վոր զրսի ջերմաստիճանը զգալի կերպով փոխվում է—մի քանի աստիճան բարձրանում կամ իջնում է—ուրեմն պիտի մտնել ներս ու ստուգել, թե արդյոք զրսի ջերմաստիճանի փոփոխությունը լինիլալեա և ազդել ներսի ողի վրա:

Գրանցումները կատարվում են այսպես.

ամսթիվ	զրսի ջերմաստիճանը առավար ուշ	ներսի ջերմաստիճանը ձմեռ № 1 2. № 3 2. № 3
25/1	—15	+3 +4 +6

և այլն:

Բացի այս թվական տվյալները, միևնույն տեղորում նշում են նաև մեղրուների դրությունը «որինակ» մեղրուները աղմկում են», «այսինչ մեղրուն անհանգիստ են» և այլն:

Մեղրուների ընդհանուր դրությունը ստուգելու համար մեղվապահը զգուշությամբ, առանց աղուկի մտնում է ներս ու անմիջապես դուռը ծածկում: Ներսում մթության մեջ մի քանի վայրկյան հանգիստ կանգնում ու ահալի է դնում: Յեթե մեղրուների ձայնը միատեսակ, խուլ, հազիվ լսելի դվիտցի չի նմանում, ուրեմն դրությունը յավել:

Այսպես մի պահ ահալի դնելուց հետո, նա վառում է ձմեռանոցում դրած փոքրիկ լամպը կամ մոմը ու նայում ջերմաստիճանի:

Սովորաբար յերբ վորոշ փեթակների դրությունը վատ է, նրանց ձայնը բարձր է ու խառը, և իսկույն մեղվապահը նկատում է այդ դրությունը: Յեթե ջերմաստիճանը բարձր լինի (9—10 և ավելի), կամ ցածր լինի (3—2 և ավելի պակաս), ընտանիքները զրիթե ամբողջովին աղմուկ կհանեն ու ընդհանուր ձայնը բարձր կլինի: Իսկ յեթե ամբողջ ձմեռանոցում միայն մի քանի փեթակներ են այդ դրության մեջ, ուրեմն այդտեղ մի ուրիշ պատճառ կա՝ կամ պաշարն է պակաս, կամ թույլ է, կամ մուկ կա և այլն:

Մեղրուների խնամքը ձմեռաօդում

Յեթե ներսում ջերմաչափը ցույց է տալիս 6 աստիճանից ցածր, ուրեմն ոգանցքներն անհրաժեշտ է փակել, իսկ յերբ 8-ից

բարձր ե, ողանցքները պետք է լայն բացել: Յեթե ողանցքները փակելուց հետո ել ջրմաստիճանը չի բարձրանում, ուրեմն պետի դուռն ապահովել, այն է, ինչպես ասել ենք վերևում, մատուցել կախել:

Յեթե մեղվանոցում կան թույլ և կարիքավոր ընտանիքներ, ուրեմն մեղվապահը դրանց մասին դեռ աշնանից պիտի տեսնակ լինի: Սովորաբար այդպիսի ընտանիքները դրվում են վերևի շարքերում այնպես, վորպեսզի ձմեռը մեղվապահը կարողանա ոգնության դալ նրանց: Ի հարկե ձմեռանոցում միակ ագնությունը կերակրելն է:

Կերակրելու համար չի կարելի բունը քանդել ու մեղրով շրջանակ դնել: Միայն կարելի չե շաքարոսալիք պատրաստել ու ծածկոցի տակից դնել շրջանակների վրա, այնտեղ, վորտեղ մեղուն ավելի շատ ե հավաքված, այսինքն շաքարոսալիքը դրվում են արդի կծիկի վրա: Ամենից լավը կանդին ե: Յերբմե, 5—10 արը մեկ անգամ, դպուլությամբ ստուգվում են այդ ընտանիքները, և յեթե կարիք կա, նոր կեր են ավելացնում, մինչև յեղանակները կտաքանան ու հնարավոր կլինի մեղուները դուրս գնել:

Ուրեմն ձմեռանոցում մեղվապահն ընդհանրապես կարող ե վերացնել հետևյալ թերությունները.

ա) բարձրացնել կամ իջեցնել ձմեռանոցի ջրմաստիճանը (աղափոխություն, շենքի հարմարեցում, անցքերի վերացում, փեթակները խտով ծածկելը).

բ) վերացնել մեղուններին անհանդստացող պատճառները (աղմուկը, լույսը, վատ հոտերը, մկները).

գ) կերակրել կարիքավոր ընտանիքներին:

Կան և այնպիսի թերություններ, վորոնք ձմեռվա ընթացքում վոչ մի հնար չկա վերաց ելու, ինչպիսին են՝ շենքի խոնավությունը, ընտանիքների անմայր լինելը, թուլությունը: Ընդհանրապես դեռ աշնանից բոլոր թերությունները մեղվապահը պարտավոր ե նախատեսել ու վերացնել:

Զմեռանոցից դուրս դնելու նախադասքը

Ըմբող մեղունների համար ամենավտանգավոր ժամանակը դա դուրս դնելու նախորդակն ե, այսինքն՝ յերբ գարունն արդեն մոտ ե:

Այդ վտանգավոր ժամանակն սկսվում ե սովորաբար փե-

առըմարի վերջերից դաշտային վայրերի համար և մարտի սկզբնե-
րից՝ լեռնային վայրերի համար: Այդ ժամանակ գիշերներն այն-
քան ցուրտ չեն, իսկ ցերեկները բավական տաք են, ձյուն
սկսում և արդեն հալվել և քանի գնում շոգն ընկնում և, մեղու-
ներն սկսում են անհանգստության նշաններ ցույց տալ:

Ամենից առաջ դեռ կծիկի ներսում մայրը սկսում և ձվել:
Ձվում և քիչ, նայած կծիկի մեծությանը, մեկ-յեր ու շրջանակի
վրա, կես կամ մի ամբողջ ձեռքի թաթի չափ: Քանի դեռ ձմե-
ռանոցում ջերմաստիճանը 8-ից բարձր չի, ձվարկությունը քիչ
և (ասենալատը յերկու-յերեք շրջանակի վրա) և մեղուն հան-
գիստ և ու կծիկը դեռ չի ցրվել: Իսկ յերբ 8-ից վեր և բարձրա-
նում, հասնում և 9—10-ի, արդեն կծիկն սկսվում և բացվել: Այս
ժամանակ մայրը ձվարկությունն ուժեղացնում և, մեղունների
ձայնը բարձրանում և ու նույնիսկ հատ ու կենտ մեղուններ
դուրս են թաչում փեթակից դեպի ողանցքից յերևացող լույսը:
Իայց այդուհե ողի սառնությունից մեղունները սառում, թափվում
են հատակին:

Այդպիսի վատնգավոր որեր լինում են սովորաբար 5—10
որից մոչ ավելի, բայց հենց այդ մի քանի որվա ընթացքում
մեղուն չափազանց տուժում և և 2—3 անգամ ավելի շատ մեղր
և սպառում, քան ամբողջ ձմեռվա ընթացքում:

Յեթե ժամանակին ողափոխությունը լավ և կազմակերպ-
վում, ձմեռանոցը բոլորովին մութ և լինում և ընդհանրապես
ջերմաստիճանը 8-ից չի բարձրանում մինչև դուրս գնելը—դա
լավ և, այսինքն մորդ ու ձուն դեռ այնքան շատ չեն, մեղուն
համեմատաբար ավելի հանդիստ և, պաշարը շատ չի սպառված:

Այդ տեսակետից գետնափոր ձմեռանոցներն ամենից հար-
մարն են, վորովհետև դրսի ողը դժվարությամբ և աղդում ներ-
սի ողի վրա և ջերմաստիճանի տատանումները գրեթե բոլորովին
չեն լինում:

Գետնափոր շենքերում ողի դրությունը բոլորովին չի փոխ-
վում, նույնիսկ լերը որերն արդեն տաք են: Ողը սառն և, կար-
ծես գեռ ձմեռ լինի, դրա համար և, մեղվի կծիկի ներսում դեռ
մինչև դուրս գնելու որերն ել, ասանձին փոփոխություն չի կա-
տարվում, մայրն ևլ չի սկսում իր ձվարկությունը:

Շատ քիչ ընտանիքներ են լինում, վոր դուրս գնելու ժա-
մակակ ունենում են վորդ ու ձու: Ուրեմն, յերբ այդպիսի ձմե-
ռանոցից մեղուն դուրս և դրվում, մեղվի կծիկը դեռ բացված չի

լինում և զգաստացման նշան չկա ներսում: Դրա հետևանքն այն է լինում, վոր մեղուն իրեւ աշխատաւոր ուժ շատ թարմ և մնում, չի դատարում, մեղր եւ շատ չի սպառում:

Դարնան սկզբից այդ ընտանիքները մեղրի ահագին պաշարով և թարմ ուժերով սկսում են իրենց զարգացումը ու դիմանում շատ աննպաստ պայմաններին՝ բերքի յերկար բացակայութեան, ցրտերին, քամիներին:

Յերբ ձմեռանոցի ջերմաստիճանը ցածր է լինում, հաճախ ուժեղ ընտանիքներն ավելի շատ են տաժում: Ուս արտահայտվում է նրանով, վոր դարնան մոտերքը, արթուն լինելով՝ ավելի շատ վորդ ու ձու յեն ինամում և ի հարկն ավելի շատ են տաժում:

Մեր մեղավապահները սովորաբար ուրախանում են, վոր դուրս դնելու ժամանակ շատ վորդ ու ձու յեն լինում: Բայց դա, շատ դժպէհում բոլորովին ոգտավետ չի:

Մեղուների դուրս դնելու ժամանակը

Պետք է աշխատել, ինչքան կարելի յեն, ուշ դուրս դնել մեղուները, նրա համար, վոր այդ ժամանակները դեռ տաքիւրը լով չեն ընկել ու դիշերները, յերբեմն և ցրեկները ուժեղ ցրտեր են տեսնում, մանավանդ պարզկա դիշերները:

Բայց, ինչպես տաքիւնք, մեր ներկա ձմեռանոցներում հաճախ մենք չենք կարող յերկար պահել մեղուները, ուստի անհրաժեշտ և լինում մեղուն դնել դուրս, վորովհետեւ դուրս դրած մեղուն, համեմայն դեպք, այնքան չի տաժում, ինչքան ներսում մնացողը:

Յեթն ներսում մեղուն շատ է աղմկում և դբությունը վտանգաւոր է, պիտի որվա տաք ժամերին հանել դուրս այն հաշվով, վոր մեղուն կարողանա թռչնք կատարել ու մաքրվել:

Ձմեռվա վերջերին՝ արաններում մարտի 5—15-ը և ապրտեղերում մարտի 20-ից մինչև վերջը, յիդանալներն արդեն բաժտեան տաքանում են, ձյունը գրեթէ բոլորովին հալվում է, դաշտերը բացվում, նույնիսկ արեկող տեղերում սկսում և կանաչ խոտ յերեւել, դիշերները ջուրը չի ստում (2—5 աստիճան Յելստի), ցրեկները բազմական տաք է լինում (ամառ որերին 6—8 աստիճան, արեւ որերին 10—12): Ահա այդ ժամանակ պիտի ընտրել մի պարզ սր ու մեղուները դուրս դնել Դուրս դնելու ամեն-

նայալ ժամանակը առավոտն եւ Այնպես պետք ե վարվել, վոր
միչև յեղանակը տայանալը արկանոցներն սրդեն բաց լինեն ու
մեղուն սկսի թռչել: Մինչև յերեկոյան ցւրտն ընկնելն արդեն
մեղուն իր թռիչքը կկատարի, կմաքրվի ու գլխավոր վտանգը
անցած կլինի:

Յերեկոները կամ շատ ցուրտ որերը վտանգավոր ե մեղուն
գնել դուրսը, վորովհետեւ մեղուն ստիպված կլինի յերկար ժամա-
նակ ներսում իսկված մնալ, թռիչք չի կարող անել ու կորող ե
ներսում չեչերի վրա ծրտիլ:

Հանդիստ թռիչքի ժամանակ, ի հարկե, մեղուն նկատում ե-
ր փեթակի տեղը, դիրքը ե թյուրիմացության մեջ չի ընկնում:
Չնայած դրան, հաճախ անհրաժեշտ ե լինում ոգտվել որվա պարզ
ե տաք ժամերից ու շտապ դուրս հանել մեղունները:

Այդպիսի տաք ժամեր տարվա այդ ժամանակ ունքան հա-
ճախ չեն լինում, ե յեթե մեղվապանը չորովի հանգամանքից,
կարող ե յեղանակը նորից վատանալ ե ամբողջ որերով մեղուն-
ները պիտի մնան ներսում անհանդիստ վիճակում:

Ուրեմն զարնան սկզբներին մեղվապանն ամբողջ ժամա-
նակ պիտի ուշի-ուշով հետևի յեղանակին ե մեղունների դրու-
թյանն ու ոգտվի հարմար բույեյից՝ մեղունները դուրս գնելու
համար:

Մեղունների դրսում ձմեռելը

Մեր կլիմայական պայմաններում ընդհանրապես ձմեռու-
նի մեղունները թողնել դուրսը ձմեռելու, վորովհետեւ ձմեռը բա-
վական, շատ ցուրտ ե լինում ե ցերմաստիճանի տատանումները
շատ ուժեղ են լինում:

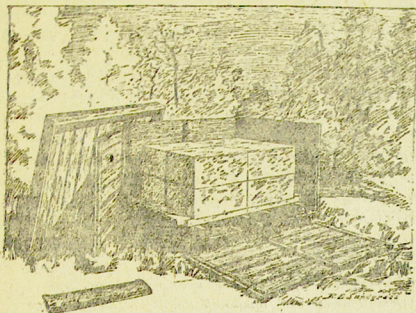
Մեղվի ընտանիքը զբոսում ձմեռելու համար, ընտանիքը պի-
տի շատ ուժեղ լինի ե անհամեմատ ավելի շատ պաշար ունենա-
նալ: Այդպիսի ընտանիքը զբոսում թե իր կենսական ուժերն ե շատ
վատնում ե թե պաշարը շատ ե սպառում:

Հայաստանի մի քանի շրջաններում միայն առավոտ կորիլի յե
զբոսում ձմեռեցնել մեղվին (Դիլիջանի, Կիրովականի, Ալլանվերդու-
թյանի ե Շամշադինի ցածրագիր վայրերում), վորովհետեւ այդ
վայրերում կլիման բավական մեղմ ե: Սակայն յեթե այդ վայ-
րերում հարմար ձմեռանոցներ լինեն, ինչ խոսք, վոր ավելի
նպատակահարմար ե ներսում ձմեռեցնել, քան զբոսում, քանի վոր
ըստ ձմեռանոցում մեղուն ավելի հանգիստ ե լինում ե պաշար

քիչ և աղառամ, քան դրսում։ Համենյան դեպս, յերբ ստիպված ենք մեղուները ձմեռեցնել դրսում, պետք է համապատասխան միջոցներ ձեռք առնել, վրոնք քաղական կապանովեն, վրբ մեղվի բնասանիքը չտուժի։

Ամենից առաջ փեթակների տեղը պատվարներով պիտի պաշտպանված լինի ցուրտ քամիներից, ինչպես այդ մասին ասված է Շարնան խնամքը՝ գլխում։ Այս փեթակները պիտի ունենան հատուկ տաքացումներ։

Ամենապարզ տաքացումը, առաջին հերթին, հենց այն տաքացումն է, վրբի մասին ասել ենք Վլչնան ալխատանքները դըլ-

Նկ. 37. Պարփակման արկղ՝ դրսում ձմեռելու համար։

խուռն Բալլյ ի հարկե այդ ձևի տաքացումները բոլորովին բավարար չեն դրսում ձմեռելու համար։

Ամենից ավելի մտաչելի և նպատակահարմար ձևը հետևյալն է, չորսական փեթակ անդամորում ենք խոշոր արկղների մեջ՝ իրար կողքի, աակից, կողքերից և վրայից բաղադան հաստ շերտով դարման լցնում (մինչև 20—30 սմ), արկանոցները հատուկ անցքերով միացնում ենք դրսի ողի հետ, իսկ արկղի վրայից դնում մի մեծ յերկթեք կտուր։

Տաքացումների ուրիշ ձևեր ել կան, բայց նրանք մեզ համար եյական չեն։ Հաճախ փեթակները թողնում են ձյան տակի

Յերբ ձյուռնը հաստ շերտով ծածկում է ամբողջ փեթակը, ընտանիքի դրուժյունը բաժարար է լինում: Բայց, համենայն դեպս ձյուռնի տակ ել պահելիս, պիտի ունենալ պարփակման արկղներ, կամ արկղը (փեթակը) պիտի յերկպատ լինի և լավ տաքացրած: Պարզ է, ի հարկե, վոր դրսում ձմեռելը կապված է խոզոր դժվարությունների, ծախքերի և քնասների հետ, ուրեմն անպատճառ մի շնք պիտի մտրել ու դնել ներսը, իսկ ամենից անհրաժեշտը՝ պետք է շինել հատուկ ձմեռանոցներ:

Ձմեռանոցի կոռուսները

Յերբ մեղվանոցը դնում ենք ձմեռանոց, մեզ համար կարևոր է իմանալ, թե ձմեռվա ընթացքում մինչև դուրս դնելը, ինչքան մեղր է սպառում մեղվի ընտանիքը:

Միջակ ուժի տեր մի ընտանիք դնում ենք կշեռքի վրա, քաշը վերցնում ու գրանից հետո շաբաթը մի անգամ կշռում ու գրանցում ենք քաշը: Դուրս դնելու ժամանակ վերջին անգամ կշռում ենք: և այդպիսով իմանում, թե ձմեռվա տարբեր ժամանակներում ինչքան է պակասում ընտանիքի քաշը և վերջապես հաղվում ենք, թե ամբողջ ձմեռվա ընթացքում ինչքան է պակասել, այսինքն ընդամենը ինչքան մեղր է սպառել տվյալ ընտանիքը: Այդ մի ընտանիքի որինակով մոտավորապես կարելի չե հաշվել, թե մյուս ընտանիքներն ինչքան են սպառել:

Ավելի ճիշտ հաշիվ անելու համար, յերբ արդեն մեղուն թռչնք կատարել վերջացրել է, պետք է դուրս դնելուց հետո, կրճատիթակն ստուգել, վորպեսզի մեղվի ստամոքսի մեջ հավաքված կղկղանքը չկլեռնք մեղունների հետ միասին: Այդպիսով կիմանանք ձմեռանոցում սպառված մեղրի մաքուր քաշը:

Դրա գործնական նշանակությունն այն է, վոր մենք մոտավորապես հաշվում ենք ամբողջ մեղվանոցում սպառված մեղրի քանակը. մենք պարզում ենք, թե ինչքան հաջող է ձմեռել մեղուն, ապա ստուգում ենք ջերմաստիճանների գրանցումները և համեմատում այդ տվյալներն իրար հետ: Յեթն տեսնում ենք, վոր վատ են ձմեռել և պարզում ենք պատճառները, ուրեմն մեզ համար պարզ է դառնում, վոր տան այսինչ պայմաններում սպառվում է այսքան մեղր: Հաջորդ ձմեռվա ստուգումը կտա մեզ նոր տվյալներ, վորով տարեցտարի մենք կարող ենք պայմանները լավացնել ու ձմեռոցը դնել լավ հիմքերի վրա:

ՄԵԳՎԻ ԱՐՏԱԴՐԱԾ ՆՅՈՒԹԵՐԸ, ՆՐԱՆՑ
ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ, ՎՈՐԱԿԸ ՅԵՎ ՊԱՀՊԱՆՈՒՄԸ

Մ Ե Ղ Ի

Մեղվի արտադրած գլխավոր նյութը մեղրն է: Մեղրը մեղրան պատրաստում է այն քաղցր հյութից, վորը կոչվում է նեկտար: Բույսերի մեծամասնությունն իրենց ծաղիկներէ միջոցով արտադրում են այդ նեկտարը, վորը մեղուները ծաղիկների միջից վերցնում լցնում են իրենց մեղրափուչիկը և բերում փեթակը: Այն բույսից, յերբ նեկտարը մտնում է մեղվի բերանը և մինչև այն բույսին, յերբ նրանից դուրս է դալիս, յենթարկվում է վորոշ փոփոխությունների: Նեկտարի մեջ յեղած շաքարանյութը կոչվում է յեղեգնաշաքար:

Յեղեգնաշաքարը մաքուր շաքարն է, վոր մենք գործ ենք անում և վորը լինում է թանձր (կոշտացած վիճակում), իսկ յերբ դարձնում ենք շաքարաջուր, շուտով շաքարում է:

Յերբ այդ շաքարին խառնում ենք քիչ քանակությամբ թթվուտներ (դինեքարի, լիմոնի, քացախի, ծծմրի և այլն՝ մի կգ-ին մեկ գրամ)՝ նրանց աղդեցություն տալ յեղեգնաշաքարը համաց-կամաց սկսում է քիմիապես փոփոխվել ու մի մասը վերածվում է խաղողաշաքարի, մյուս մասը պտղաշաքարի, իսկ մի մասն էլ մնում է նույն վիճակում (չի վերածվում): Այդ շաքարը մնում է հեղուկ դրություն մեջ, շուտ չի շաքարակալում (թանձրանում) և հարմար է մեղուների գործածության համար: Մեղվի որդանիցմը հասուէլ գեղձերի միջոցով արտադրում է այնպիսի նյութեր, վորոնք փոքրիկ քանակներով խառնվում են նեկտարին, վորից հետո նրա մեջ կատարվում է վերև հիշված փոփոխությունը: Ինչքան լրիվ կերպով կատարվի այդ փոփոխությունը, այնքան մեղրը լավորակ է, այնքան լավ է դիմանում

առնալատ պայմաններն և հարմար և մեղվի գործածութեան համար: Բայց միայն դա չե մեղվի և սովորական շաքարի տարբերութեանը: Մեղրի մեջ ծաղիկներից անցնում են զանազան անուշահոտ նյութեր (յութեբային յուղեր), վորոնք մեղրին հոտափետութիւն են տալիս:

Մեղվի որդանիդմը ապրիս և մեղրին նաև տալիսի նյութեր, վորոնք մեղրը դարձնում են դյուրամարտ: Այն մեղրը, վորի հիմնական բաղադրիչ մասը վերածված և խաղողաշաքարի և նրա յեղեգնաշաքարի քանակը զատ քիչ և (2—7 տոկոս), համարվում և լավորակ մեղր: Նրա շաքարային նյութերը զատ են, իսկ հեղմնակի (մոխրային և ալին) նյութերը զատ քիչ են: Բայց կտեսնենք մեղր, վորի շաքարային նյութերը 40 տոկոս եւ չեն կադմում, վորի մեծագոյն մասը յեղեգնաշաքար և, շուտ և շաքարում ու մեղվի համար անտեսելի դառնում: Այդ մեղրը պարտաւանկում և մեծ չափով զանազան կողմնակի, անմարտի նյութեր, գոյնը կարմիր և, ջրալի և հոտափետ չի: Այդ տեսակ մեղրը կոչվում և մանասայի մեղր, վորը համաքվում և վորոք ծառերի տեսքների վրա արտադրվող քաղցր հյութից, իսկ յերբնի եւ այն հյութից, վորն արտադրվում և ծաղիկների կողմից:

Մեղ մտո, անտառային շրջաններում յերբնի մանասայի մեղրը զատ և լինում, մեղուն ձմեռը լավ չի ձմեռում նրա վրա: Կողմնակի նյութերը կուտակվում են մեղվի հաստ աղիքում աւհառիս նա չի դիմանում մինչև դարունը, փորլում և տաւաում ու ապակտնում և չեչերը:

Շ ա ք ա ր ա ր ւ ք ան ք ան

Ընդհանրապէս մեղրի համար շաքարակալիլը բնական յերբնվումի և, միայն շուտ կամ ուշ շաքարիլը կախված և նրա վորակից:

Շաքարած մեղրը կաթելի յի տաքացնելի լուծել ու դարձնել ծոր մեղր: Նրա համար մի մեծ կաթուայի մեջ ջուր են տաքացնում ու մեղրն ամանով դնում մեջը: Յեթն տաքած մեղրը հալվի տաքիճանաբար՝ 40-ից ցածր ջերմաստիճանի տակ, վոր շատ յերկար կտեի, յերբնի ուրեք, ուրնի ստացված ծոր մեղրը գրեթե վաշշով չի տարբերվի թարմ մեղրից: Այդ տեսակիտից աղիլի և անտառ յի գործածել շաքարակալած մեղրն աւանց հալեթա:

Յերբ մեղրունքը բլիշները մեղրով լցնում են, այնուհետև այդ մեղրը մի քանի անգամ տեղափոխում են բլիշից-բլիշ ու վերջնականապես դարձում չրջանակների վերևի կողմը ու հետո կնքում:

Դեռ մեղրի մեղրափուչիկի մեջ լեղած ժամանակ թե դաշտից տուն բերելիս, և թե փեթակի մեջ կատարած տեղափոխությունների ժամանակ, մեղրը կորցնում և իր ջրային մասը և հեռադնտե թանձրանում:

Բացի այդ, մեղրունքն արհեստական ողափոխություն են կատարում ու գործընթացում մեղրի մեջ գտնված ջրային մասը: Յերեկոյան կողմը, յերբ աշխատանքը կամաց-կամաց դադարում և, շատ մեղրունքը կանգնած արկանոցի առաջ, գլուխները ծած գնդի արկանոցն ու փորիկները տնկած՝ թևերն ուժեղ կերպով թափահարում են ու դրսի չոր ու դո՛ղ ողը քլում ներս: Այդ ժամանակ յնթե՛ն ձեռքդ պահես արկանոցի զանազան մասերում, կռնանես, փոր արկանոցի մի մասից ողն ուժեղ կերպով ներս և դնում, իսկ մյուս մասից գուրս գալիս:

Այդպիսով մեղրը կորցնում և իր ջրային մասը և նրա մեջ մնում և շատ քիչ ջուր, այսինքն մեղրը հասունանում և:

Ժամանակից շուտ բերված մեղրը շատ ջուր և պարունակում է իր մեջ. մայիսին և հուլիսին բերած նեկատարը գրեթե 80 տոկոսով ջուր և պարունակում, փորովնտե հողի միջի և ողի խառնուրթյունը շատ և լինում: Հուլիսին և ոգոստոսին քանի ցնում նեկատարը թանձրանում և և ջրային մասը հաղիվ նեկատարի 20 30 տոկոսն և կաղմում, քանի փոր հողը և ողն արդեն կորցրել են իրենց խառնուրթյան խոշոր մասը:

Մեղրի վտակը յնվ պահպանումը

Հայաստանի մեղրներն իրենց վորակով ամբողջ ԽՍՀՄ-ում հատարվում են տոաշիններից մեկը: Բայց մեղրի հատկությունը և բազաղբությունը բաղկան չեն, փորպեսդի նա լավ ընելի Դրա հետ միասին անհրաժեշտ և վորպեսդի ինքը՝ մեղրապահն արհեստականորեն չիզացնի մեղրի վորակը. մի փոքր անխնամ և վատ վերաբերվելուց մեղրը կորցնում և իր ամենակարևոր հատկությունները՝ պարզությունը, հաստափետությունն ու վորոշ չափով նոսն համը:

Այդ իսկ պատճառով այն բողոքից, յերբ շրջանակը փեթա-
կից դուրս է գալիս և մինչև այն բողոքին, յերբ հասնում է սպա-
ռողին, մեղրի հետ գործ ունեցողները պիտի շատ զգուշ և հո-
գատար վերաբերմունք ցույց տան մեղրի նկատմամբ:

Շրջանակը փեթակից հանելուց հետո գետին չպիտի դնել,
այլ դնել հատուկ կորպուսի մեջ: Շենքը, վորտեղ քամում են
մեղրը, պիտի լավ մաքրած, ավելած լինի և ջուր շաղ տված:
Ներսում շրջանակները չպետք է գետնի վրա հանել իրար ու միջո-
կորպուսների մեջ պիտի դնել: Մեղրահանը, տերեկների ամանը,
քանակները բոլոր գործիքներն ու մեղրի ամանները լավ լվաց-
ված ու չորացված պիտի լինեն:

Շենքը պիտի ունենա 20—25 ջերմաստիճան, յեթե ջուր
ենք տաքացնում, մաքուր ջուր պիտի գործածել:

Մերեկների ամանի մոտ մի թեթև արկղիկ պիտի դնել և փա-
մած ժոմիրը չզցիլ հատուկին կամ սերեկների ամանի մեջ, այլ
զցել այդ արկղիկի մեջ:

Յերբ մեղրն սկսում է ծորալ մեղրամանում, ամանը լցվե-
լուն պես, պիտի բերանը ծածկել ու դնել մի կողմ: Բամվող մեղ-
րը դեռ բավական կողմնակի բանեք և պարունակում իր մեջ՝ փո-
մի և ակնամոմի կտորտանք, յերբեմն չօրի կտորներ, սատկած
մեղուներ, իսկ առաջին մեղրաքամներին՝ նաև մեղվի պատահա-
կան վորդեր: Վորովհետև առաջին քամված մեղրերը քամվելու
ժամանակ բավական ջրի յն լինում, ուրեմն հեշտ է ամանի
բերնին ծորակի տակ մի քամիչ պահել ու բոլոր այդ պատահա-
կան բաները դտել քամիչով: Բայց ինչքան ել վոր քամես, մեղրը
լքիվ կերպով չի մաքրվի:

Յերբ ամանը մեղրով յերկու-յերեք օր հանգիստ մնում է,
բոլոր կողմնակի բաները բարձրանում են մեղրի յերեսը, վորտե-
ղից և վերցնում ու լցնում ենք քամիչի մեջ: Այդպիսով մեղրը
դավում է ու մաքրվում:

Յեթե ամանի բերանը լավ, ամուր բռնես, այդ մեղրը
շատ լավ կպահպանվի:

Մեղրի ամաններ

Վոչ մի ուրիշ պրոդուկտ այնպես լավ չի պահպանվում դա-
նադան ձևի ամաններում, ինչպես մեղրը: Բայց, ի հարկե, մեղրն
եկ պահանջկոտ է դեպի ամանը և հաճախ ամանի վատ լինելու
պատճառով նրա վորակն ընկնում է:

Ամենից լավ ամանը մեղրի համար եմալե ամանն է: Լավ են նաև ալյումինի ե անագած (կլայեկած) ամանները, ինչպես և ռպիտակ թիթեղից շինած ամանները: Այդ ամանների մեջ մեղրն ինչքան էլ յերկար մնա, վոչ մի փոփոխության չի յենթարկվում:

Մեղրը պահում են նաև փայտե և հողե ամանների մեջ: Մեծն տեսակի փայտից ի հարկե չի կարելի մեղրի աման պատրաստել, վորովհետև մեղրը ծծում և իր մեջ փայտի խոնավությունը, փայտը չորանալով ճեղքեր և առաջացնում ու մեղրը հատում է:

Միայն լորենու չոր տախտակներից շինած ամաններն են, վոր կարող են մեղ լավարարել, այն էլ լավ կլինի, յեթե, համեմայն դեպ, այդ ամաններն ակնամոմի և մոմի հալած խառնուրդով լավ ջսկին ներսից այնպես, վոր փայտը ծծի իր մեջ այդ հալվածքը:

Կալե ամաններն (լավ թրծած կարամները և ալեկի մանր ամաններ) ևս, նույն ձևով, մեղրը լցնելուց առաջ պիտի այդ հալվածքով ապահովել: Դրա համար պիտի ամանը շուռ տալ տաք թոնրի վրա, վոր պլավ տաքանա և ապա լցնել հալվածքը: Ամանն այնքան պիտի պատեցնել, վոր ընդր տեղերը լավ լռնի: Կալե ամանի թերի կողմն այն է, վոր փոխադրության համար անհարմար է: Այդ տեսակետից ամենից հարմար ամանները 50 կիլոգրամանոց (անագած) թիթեղե բիդոններն են, վորոնք փոխադրության համար չափազանց հարմար են:

Պահեստների համար ամեն ձևի մեծ և փոքր ամաններ պիտանի չեն, միայն այդտեղ պիտի հաշվի առնել մեղրի շաքարները: Խոշոր և բերանը նեղ ամանի միջից շաքարած մեղրը չափազանց դժվար է հանել: Իսկ ամուր և բերանը լայն ամանների մեջ ամբողջած մեղրը հեշտ է փոքրել, հանել այդ նպատակի համար հատկապես շինված փոքր բահով: 50 կիլոգրամանոց փոքր ամանների մեջ մեղրը հեշտ է առաքանել ու պարձնել ծոր մեղր:

Մեղրամեղի պահպանումը

Մեղրահացն ալեկի հողաապրությամբ պիտի պահպանեն: Մեղրահացը դանադան աննպատակ պայմաններից՝ գլխավորապես խոնավությունից՝ հեշտությամբ չի փոխում իր հատկությունը և չի փչանում: Դժբախտ հողաբ պիտի լինի՝ պահպանել այդ մեղ-

բահացը ջարդվելուց և ծորալուց: Դրա համար, ինչպես արդեն
ասել ենք. պիտի շրջանակներն ու սեկցիաները ղգուշությամբ
հանել փեթակից և այնպես բերել պահեստ ու այնպես դասավե-
րել հատկապես հարմարեցրած կորպուսներին, վերահարկերի կամ
ուրիշ հարմար արկիւնների մեջ, վոր սերեկը վոչ մի ջարդվածք
չտատնա և մեզրը չհոսի շրջանակից:

Այդպիսով թե մեզրի ղգալի մասն ե կորչում, փչանում և
թե մեզրահացի տեսքը լավ չի լինում ու գնորդի համար անգու-
քեկան դառնում:

Հայաստանի թե ծոր մեզրը և թե մեզրահացը պիտի լինեն
վոչ միայն աշխատավորական մասսաների սննդի կարևոր նյու-
թերից մեկը, այլև կարող են ծառայել իբրև արտահանման առաջ-
նակարգ ապրանք, յիթե միայն պարփակումն ու պահպանումը
հանձնավոր կադմակերպված լինեն:

Մով յեվ չիչ

Մոմն այն նյութն ե, վորից մեղուն իր չեչերն և շինում
ու զանազան կառուցվածքներ անում՝ շրջանակների արանքում,
վերևում, կողքերին և այլն:

Մոմը նա արտադրում ե իր փորի ներքևում գտնվող գեղ-
ձերի միջոցով: Հաջվել են, վոր մեղուները մոտավորապես պիտի
գործածեն 10—20 կգ մեղը, վորպեսզի կարողանան մեկ կգ մոմ
արտադրել: Ինչքան ել վոր մեղը գործադրելու լինեն, համենայն
գեպս, մոմի արտադրումը և կառուցումը թե մեղվի համար և
թե մեղվարժեքական արտադրության համար խիստ անհրաժեշտ
ե: Մոմից պատրաստած չեչերը միակ ամաններն են, վորոնցում
մեղուն դարձում ե իր մեղը և վորդ ե խնամում, և վորովհետե
մոմն այդքան խոշոր նշանակություն ունի մեղրի արտադրու-
թյան գործում, ուստի մենք ամեն միջոց գործ ենք դնում մոմի
ու չեչի պաշտոն ավելացնելու և պահպանելու: Դրա համար ել.

1. հարկադրում ենք մեղվին, վորքան կարելի յե, շատ չեչեր
կառուցել:

2. աշխատանքի և մեղըը հանելու ժամանակ ձեւք. ընկած
մոմի լուրը մանր-մունր, հաճախ կարծես, անպետք կտալտանքը
շատ հոգատար կերպով հավաքում ենք, լցնում մի առանձին
ակղ, հետո այդ կտորառանքը հալում և ամբողջացնում ենք:

Ստացված մոմը, հատուկ ձևով մշակելով, դարձնում ենք

ժողովրդի ու վերադարձնում մեղվին: Այդպիսով մենք խոշոր
չափով նպաստում ենք մեղվին իր աշխատանքի ընթացքում:

Մամ հավաքելը

Սկսած այն օրից, յերբ մեղվանոցը ձմեռանոցից դուրս և
շրվում և վերջացրած այն օրով, յերբ ներս և դրվում ձմեռանո-
ցը, ամբողջ աշխատանքի ընթացքում մեղվապահն անընդհատ
իբ ու ջքն ու միաժր պիտի պահի մոմ հավաքելու վրա: Նա բաց
և անում փեթակը և անանում և պատի վրա շինված կան մոմի
կտորներ, շրջանակի կողքերին կպած են ավելորդ մոմեր, մաշ-
րապտուկի կամ բոսորշիջի կտորատանք և այլն, վերջապես, վերտեղ
վոր մոմ և ընկնում ձեռքը, այդ բոլորը նա հավաքում է ցնում
և մի հատուկ արկղի մեջ ու հետագայում հալու:

Մեղվապահն իր դռնոցի վրա մի գրպան և կարում և ձեռքն
ընկած օտկն մի կտոր մոմը հավաքում և այլտեղ, իսկ հետո
դատարկում արկղը: Էով կլինի, յեթե ամեն մի մեղվանոց ունե-
նա արևի ժամհալ, վերը հափազանց հեշտացնում և գործը:

Սերեկների մուր

Միայն սերեկների մոմն է, զոր միանգամից անհնար և լըց-
նել ընդհանուր մոմի հավաքածուի վրա: Նա պիտի նախ յերկար
ժամանակ քամվի և միջի մեղրը դուրս դա: Ապա այդ սերեկները
պիտի լցնել սառը ջրի մեջ (պեղ ջրի մեջ դնելու և) ու լավ
լվանալ: այդ ջրի մեջ մոմը դռնդ-դռնդ կաղմել և տալ նոր
այդ գնդերը լտռնել ընդհանուր մոմին ու հալել:

Հավաքած մոմի պահպանումը

Հավաքած մոմը յերբեմն յերկար մնում և մինչև հալվելը
այս դեպքում ցեցը կարող և փչացնել: Մալ տեղեքում հով շնե-
քի մեջ սովորաբար ցեց չի ընկնում, բայց տեղը մի քիչ տաք
լինելու դեպքում ցեցը շուտ և փչացնում մոմը: Իրա համար յեր-
բեմն արագ և նափթալին ցանել մոմի վրա և վերև քանով, շո-
բով կամ փալատով ծածկած պահել: Հավաքած մոմը պիտի մե-
քալ պահել: Թե յլ հալել վոր նրա հետ հող և այլ բաներ խառնը-
վեն: Չպետք և խառնվեն նաև օղնամոմի կտորատանք, վորպեսզի
աղևթա դալնը մեքալը լինի և հատկաթ յուրը չկորչի:

Յեթե առաջուց մոմը մաքուր և հալածված և պահված, ուղեկին այդ մոմը հալելիս կատարվի ամենալավ մոմը և նրա հալելն ել մի պարզ դրո՞ք և դառնում: Մոմը հալում են հետևյալ կերպ. մի կաթնայի մեջ լցնում են ջուր ու առկը կրակ վառում և այդ ջրի մեջ լցնում են հալածած մոմը: Մինչև տաքանալ և հալվելը փայտի մի կտորով միշտ խառնում են, վոր հալասա՞ր հալվի և չհալված կտորներ չմնան մեջը: Յերբ լավ հալվում և, վերցնում ենք մի տնապած պղնձե տաշտ, կամ ուրիշ քաց՝ հմալե, փայտե տաշտ, ցինկապատ թիթեղի տման և այլն: Այդ ամանի մեջ մի մաքուր և նոր (առանց ծակուծուկի) պարկի կտոր ենք դրում և յեռացրած մոմը լցնում այդ կտորի մեջ ու ճոթերը հա-

Նկ. 38. Հատչ-Ռուտի մոմ ճզմելու
մամուլը՝ թեքված վիճակում

Յյդ դանդաղան արդեն յեռացած վիճակում քամում ենք մա-
մուլով:

Սև չեչերը հալելիս հաճախ անհրաժեշտ և լինում հենց մի տնապմից լցնել մամուլն ու ճզմել, վորովհետև աղդիսի հալ-
վածքից առանց մոմու լի նախապես դժվար և մաքուր մոմ հանել:

Հատչ-Ռուտի մամուլն ամենից հարմարն և զրա համար: Նույն պարկի կտորը դրում ենք մամուլի կաթնայի մեջ, յեռա-
ցած ամբողջ դանդաղածը լցնում այդ կտորի մեջ ու նույն ձևով
կտալում ծայրերը (ճոթերը):

Կապուցի վերևից դնելով մամուլի սալափը, ճգմիչն իջեցնում ենք վրան ու ճգմում: Զգմելիս քիչ-քիչ պիտի պատեցնել բրանակը, վոր աստիճանաբար քամվի և վոչ կապուցը պատովի, վոչ և կաթսան փնամվի հանկարծակի ճնշումից: Մի անգամից շատ չենք լցնում, վոր լավ քամվի ու կաթսան և չփնամվի: Զգմելու գործը սովորաբար տևում է կես ժամ, յերբեմն և ավելի: Յերբեմն մամուլը պիտի թեքել, հավաքած մոմը յերես-յերես թափել տաշտի մեջ, նորից յեւացրած ջուր լցնել ու շարունակել ճգմելու գործը: Այդպիսով մոմն աշնքան կքամվի, վոր փնացորդները միջից ալիս մամուլով հնարավոր չի լինում մոմ հանել: Լավ կլինի, վոր այս աշխատանքը կատարվի տաք շենքի մեջ: Այդ փնացորդները պահվում են և ուղարկվում մոմի գործարան, վորտեղ քիմիական դատում են մոմը փնացորդներից: Այդ փնացորդները պիտի չարացնել, վոր չբորբոսեն: Տաշտերի միջի մոմը ջրի յերեսին սատում է կաղապար և դառնում:

Ձեյեր, նրանց վառելը յով պահպանումը

Նոր կառուցած չեյերը սպիտակ և նուրբ են լինում. տաքեցտարի նրանք՝ մթնում են, իրենց մաքուր գույնը կորցնում, վերջապես բոլորովին սևանում, հաստանում ու ծանրանում են:

Փոշին ու այլ կեղտոտություններ, տկնամամի մանրիկ կտորներ, վորոնք նստում են չեյերի վրա—այդ բոլորը մի կողմից, մյուս կողմից վորդի թողած զապիկները և կղկղանքը փշաքնում են չեյերն ու մի քանի տարուց հետո (7—10 տարի) աբդեն անպետք դարձնում այն:

Մեր մեղվանոցում պիտի աշխատել հին քնի չեյերը փոխարինել նորերով: Ամենից լավն այն է, յերբ յերեք տարուց ավելի հին չեյ չի պահվում:

Ձեյի կառուցվածքը

Սովորաբար մեղվի բնտանիքը բնակվելով վորևե տեղ կառուցում և այնքան բանվորաչեյեր, ինչքան կարող է կազմել նրա ժյուսկան բռնը, վորի վրա նա ձմեռում և դարնանք տեքում և արտադրում:

Այդ բնից դուրս, յերբ մեղուն շարունակում է իր գործը, նա կառուցում է միայն բուսաչեյեր, վորոնց մեջ սկզբում խնա-

մում և մեծ քանակութեամբ բռներ, վորոնց դուրս գալուց հետո լցնում են մեղր ու կնքում:

Լինում են նաև դեպքեր, յերբ յերկու տեսակի բլիշներն ել լինում են միևնույն չեղի վրա, բայց այդ դեպքերը հաճախակի չեն: Յերբ մոմաթերթը տալիս ենք, այդ դրությունը բոլորոթովին վերանում և և մեղուններն ստիպված են կառուցել միայն բանվորաբլիշներ: Միայն այն դեպքում, յերբ մոմաթերթերը ցող լինելու կամ վատորակ լինելու պատճառով ձգվում են, բլիշները ծամովում, յերկարում են, ալիքներ և տալարակներ են գոյանում ու կառուցված չեն անկանոն և լինում:

Մոմաթերթը լավորակ լինելու և չփչացնելու դեպքում կառուցված չեղը գրեթե բոլորբլիշներ չի ունենում, որինակ, խորը բլիշով կանոնավոր մոմաթերթը կարող է վոչ մի հաս բոլորբլիշ չունենալ: Միայն պատահաբար, յեթե շրջանակի մի փոքրիկ մասում ազատ տարածություն և մնում և իրենք՝ մեղուններն առիւթված են լրացնել, ահա այդտեղ կառուցվում են բոլորբլիշներ: Այդպիսի չեղերը պիտի մեջանալից վերացնել բոլորովին, իսկ յեթե ափսոսում ենք տռայած վերացնել, ապա անդոնի ընթացքում մեղվապանը միշտ պիտի զգույն լինի ու բնից հետո պահելովոր մայրը չձվի մեջը: Այդպիսի չեղերն ողորագործվում են մեղրի կուտակման ժամանակ՝ մեղր լցնելու համար:

Շատ սխալ և վնասակար և այն ժանը, յերբ շատ մեղվապաններ ընի ներսում գործ են տծում աշգլխի անկանոն չեղեր և անընդհատ զբաղված են կնքած բոլորվորների անրկները կտրահելով: Մեղուններն ահագին մեղր են ծախսել և ջանք են գտանել այդ վորդերը խնամելու համար, ուրեմն, յերբ կտրաում են անրկները, ժամանակից զուտ մայրը նորից և ձվում ու նորից նույն խնամքն և պահանջվում: Կախալույն միջոցն և մի անդամից վորնչացնել աշգլխի չեղերը, կամ թույլ նստել վոր մայրը ձվի նրանց մեջ:

Ձեռն պահպանումը

Պահպանում չեղերը կարող են միացնել ցեղը և մուկը: Մեղներից առատալիքու համար փակ արկղներին մեջ պիտի պահել: Ամենից լավը կորպուսներն են, պետք է ջարել կորպուսները մեջ ու մի քանի հատը սյունաձև դնել իրար վրա: Կորպուսներում պարփակելու ձևը տրված է այնց՝ դիտում:

Մեղուն ծաղկափութին հավաքում ե ծաղիկներէց: Մեղրը պարունակում ե միայն ածխաջրատային նյութեր ե միայն այրվում ե որդանիզմի մեջ, իսկ ծաղկափութին լրացնում ե սպիտակուցային նյութերն ու ծառայում որդանիզմի կառուցման գործին:

Մաղկափութին մեղուն բերում ե իր յետևի վտուքների վրա, մանր դնդիկներով, լցնում ե բշիջների մեջ, զլխով հուպ ե առլիւ, ամբացնում ու հետզհետե գործածում: Հաճախ, յերբ ծաղկափութով հարուստ հարմար ծաղիկներ չկան, մեղուն նրա բացակայութեան ժամանակ շատ ե նեղվում ե վորդը տուժում ե: Յերբ մեղուններն ատիպված են հավաքել բարդիկների կեղևներէ վրայի սպիտակ փոշին, դանաղան բույսերի տերևների ու ցողունների վրա գոյացած սնկային հիվանդութեաններէց առաջացած սե նյութը, ալյուր ե այլ հարմար նյութեր: Այս դեպքում մեղվապահը կարող ե ողնութեան դա մեղվին. նա մի տաշտի մեջ մանր ալյուր ե լցնում ու մեղունները տանում են այդ ալյուրը ծաղկափութու փոխարեն: Ալյուրով լցված տաշտը պիտի դնել արեւի տակ:

Մեղունները հետեյալ դարնան համար նաեւ ծաղկափութու պաշար են հավաքում: Դրա համար ել մեղրը հանելիս ծաղկափութով հարուստ ջրջանակներից 2—3 պիտի խողնել բնի մեջ հաջորդ դարնան համար:

Ակնամում

Մասերի բողբոջների վրա լինում ե ժածուցիկ հյութ, վորը մեղուն հավաքում ե իր յետևի վտուքների վրա ու բերում ե փեթակը: Դա կոչվում ե ակնամում: Յենթադրում են նաեւ, վոր մեղուն ինքն ել ե պատրաստում այն, ուտելով ծաղկափութն ե մշակելով այն իր ստամոքսում:

Ակնամումը շաղախի դեր ե խաղում, վորով մեղուն սվաղում ե իր բնի բոլոր ավելորդ անցքերը ե խորդուրորդ տեղերը, փոքրացնում արկանոցը, իսկ հաճախ, յերբ հարկ ե լինում, սվաղում ե իր ամբողջ բնի ներքը (ծառի վրակը, ծառի խոտջը):

Մեղուն ակնամումը գործ ե անում նաեւ իր ջրջանակներն ամբաջնելու համար: Հաճախ ակնամումով ծածկում ե փեթակի ներսում գտնվող այնպիսի կողմնակի իր, վորն ինքը քաշել, դուրս

քցել չի կարողանում, ինչպես որինակ քարի կտոր, մեծ թիթեւի
ժառմին, մռկ և այլն:

Մեղուն հաճախ իբրև անուամոմ գործածում ե նաև անիմե-
րի մազութը և դրանով սեպցնում ջրջանակները: Յերբեմն վերց-
նում ե նաև շամ փայտի խեժ, վորն արևի տակ չոր տախտակ-
ների միջից դուրս ե տալիս:

Ակնամոմն արտադրության մեջ անհրաժեշտ և զանազան
նեքիկեր պատրաստելու համար:

Ջ ա լ Ր

Մեղուն բերում ե նաև ջուր: Վորդի կերակրախյուսը պատ-
րաստելու համար մեղվին բավական ջուր ե հարկավոր: Առվի
ցեղերքներից, կանգնած ջրերից, ընդհանրապես բաց տեղերից
մեղուն ջուր ե վերցնում ու բերում փեթակ: Դրա համար ել մեղ-
վապահը հատուկ ուղադրություն պիտի դարձնի, վորպեսզի մեղ-
վանոցին ժտտիկ ջուր լինի, և, յեթե ջուրը հեռու յե, ինքը հոգ
աանի ջրի մասին: Անջուր տեղերում պետք ե աշխատել հատուկ
ամաններով բավականաչափ ջուր հասցնել մեղվին և ջրաման-
ները միշտ ջուր ունենան իրենց մեջ, հակառակ դեպքում մեղուն
չտա ե նեղվում և վորդը տուժում ե:

ՄԵՂՐԱՔԵՐԻՔԸ ՅԵՎ ՄԵՂՐԱՏՈՒ ԲՈՒՅՍԵՐԸ

Մեղուների յեվ բուսականութան կապը

Մեղուներն և բույսերն իրար հետ կապված են շատ սերտ փոխադաս կապերով:

Կան հատուկ բույսեր, վորոնք կամ ամբողջովին և կամ մի զորոշ չափով կարիք ունեն միջատների միջամտութեանը՝ իրենց փոշեկորումը և հետևապես բեղմնավորումն ապահովելու համար: Մեղուներն իրենց թռչուններից և մարմնի վրա յեղած մաշկիներով ծաղկից-ծաղիկ տեղափոխում են ծաղկափոշի, վորը և ապահովում և ծաղկիների բեղմնավորումը:

Միևնույն ժամանակ մեղուն իր կենսական պահանջներով պահում ունի այդ բույսերից, վորովհետև նրանցից վերցնում և նեկատը և ծաղկափոշի:

Նեկատի արտադրությունը

Բույսերի նեկատի արտադրութեանը յանձնարկում և հետևյալ կանոններն.

1. Կան բույսեր, վորոնք ընդհանուր տամամբ շատ նեկատար են արտադրում, զրեթե որվա բոլոր ժամերին: Իսկ կան այնպիսի բույսեր, վորոնք քիչ են արտադրում և այն ել որովորոշ ժամերին.

2. Եւր և խոնավ որերին բույսերը շատ նեկատար են արտադրում, մասնավոր յեթե գետնում նույնպես չափական խոնավութեան կա: Անձրևատ և տաք տարիները մեղրաբերքը արագարար չափազանց առատ և լինում:

3. Բարձր վայրերի բույսերն ավելի շատ նեկատար են արտադրում, քան դաշտային վայրերինը, վորովհետև լեռնային վայրերում ոգն ավելի խոնավ և, քան ցածր վայրերում, արևի լույսն ավելի ուժեղ և, քան ներքեում, իսկ լույսը նպաստում և նեկատարի առատ արտադրութեանը:

Դիլստվոր մե լատու բույսերը նրանք են, վորոնք առատ նեկտար են արտադրում և տվյալ վայրում բավական խիստ աճում են ու խոշոր տարածություններ բռնում:

Մի մեղրատու բույս, վորն առատ նեկտար և արտադրում, բայց այդ վայրում քիչ և արածված, չի կարող համարվել զբլրաձոր մեղրատու բույս այդ վայրի համար:

Կան բույսեր, վորոնք մի վորոշ տեղում, կլիմայական և աշխարհագրական դանազան պայմաններում տարբեր չափով են նեկտար արտադրում:

Դիլստվոր մեղրատունները սովորաբար ծաղկում և բերք են տալիս ամառը և զիլստվորապես ամառվա վերջերին, իսկ այն քոլոր մեղրատու բույսերը, վորոնք ծաղկում են գարնանը, ամառվա տեղերներին և աշնանը՝ նպաստում են մեղվի ընտանիքի զարգացմանը, յերբեմն միայն շատ քիչ ավելցուկ մեղր տալիս. այդ քոլոր բույսերը կոչվում են ոժանդակ մեղրատու բույսեր: Այդ թվի մեջ մտնում են պտղատու ծառերը և նրանց հետ միասին մի շարք կուլտուրական բույսեր:

Իսկ յնթե այդ բույսերից կան այնպիսիները, վորոնք ավելի զարբերում բավական տարածություններ են բռնում և ուժեղ ծաղկում են ամառվա ընթացքում, այդպիսի բույսերը կարող են համարվել զիլստվոր մեղրատուններ (կորնզան և այլն):

Մեղուների քոչվը յեկ բերի ողջազոտումը

Մեղուն մեղրաբերքի ժամանակ ողջազոտում և մի շքլանաձև տարածություն, վորի կենտրոնում գտնվում է մեղվաճանցը, իսկ շառավիղը հավասար է 3 կիլոմետրի:

Այլառանցի արտադրողականությունը կախված է հետևյալ հանգամանքներից.

1. բերքի վայրը ինչքան մոտիկ լինի մեղվաճանցին, արդյունքն այնքան խոշոր կլինի: Այդպիսով, յերբ բերքը մեկ ու կես կիլոմետրից ավելի հեռու չե գտնվում, մեղվաճանցի արդյունավետությունը զգալի չափով պակաս է լինում:

2. քամիները խոշոր չափով խանգարում են մեղվի աշխատանքին: Հաճախ յերկարատև քամիները կասեցնում են մեղվի աղատ թռիչքը, իսկ հանկարծակի հողմը բավական շատ մեղուններ է վռնչացնում: Համենայն դեպս, յերբ քամիները կան, պիտի համարվել նրանց զիլստվոր հոտանքներին, այսինքն մեղվա-

նոցը դնել այնպես, վոր մեղուն դեպի բերք թռչելիս քամուն հակառակ լինի, իսկ բերքը բերելիս, յերբ բռնը ծանր և հնարավորութիւն ունենա վերադառնալու քամու ուղղութեամբ:

3. մեղովի թռչելի տարածութիւնը պիտի ուղիղ լինի, այսինքն մեղվանոցի ու բերքի արանքը խոշոր պատվարներ չպիտի լինեն, որինակ՝ բարձր ընտրներ կամ անտառներ:

4. խոր ձորերով հարուստ վայրերում մեղվանոցը ձեռնընտռ յն դնել ձորի մեջը, վորպէսդի մեղուն հեշտութեամբ թռչի վերև, և վերելից բռնով իջնի ներքև:

5. կոն տեղեր, վորտեղ ձեռնառ յն մեղվանոցը ղետեղել լեռնալանջին այնպես, վոր թե դեպի ներքև և թե դեպի վերև մեղքատու տարածութիւններով ապահովված լինի Դրանով մեղունքը կողովին ներքևում գտնված բերքերից, վորտեղ ծաղիկները ալիլի շատ են ծաղկում, իսկ հետագայում՝ վերի բերքերից:

Հայաստանի մեղրատու բազմ

Մեղ մոտ մեղուններն ողակում են արտատեղիներից, բնական խոտահարքներից, միջնակներից, քարքարոտ տեղերից և խոզաններից (հարսաններից): Բերքի խոշորագույն մասն ստանում ենք այս տարածութիւններից:

Բացի այդ, շատ վայրերում ցանած տարածութիւններն իրենց մեջ բուսած մոլախոտերով, դրա հետ միասին նաև գյուղերի սահմաններում բուսած մոլախոտերը յերբեմն, բազմապէս բերք են աւելի:

Կուրաւրահան մշակութիւններից կորնգանը, վիկը, բոստանները զանազան բանջարաբույսեր և բամբակենին (շատ յեղած դեպքում) զգալի բերք են տալիս:

Ընդհանրապէս լեռնային վայրերն (ծովի մակերեսից մօտ մօտ 1500-2000 մետր բարձրութեան վրա) ամենալավ մեղրատու վայրերն են, վորոնք նույնիսկ ամենաչորային տարիներն ապահովում են մեղովին թե պաշարով և թե ամենլցուկ մեղրով: Դրանից ցածր գանձիղ վայրերը առատ բերք տալիս են միայն անձրևաշատ տարիներում, իսկ լինում են տաքիներ, վոր մեղուն պաշարով հաղիվ և իրեն տալահովում:

Մեղավորութիւն յեկ սուրի գյուղացեանկան

ճյուղերի կապակցութիւնը

Շատերը կարծում են, ժողովրդի անասնապահութիւնը և ուրիշ ճյուղեր մեղավորութեամբ յայնն առհասարակ ֆլանա են տալիս: Բայց զա սխալ պատկերացում է: Թե՛ արդիւնների ոգտագործումը թե՛ արհեստական խոտադանութիւնը և թե՛ ընդհանրապէս յերկրագործութիւնը կարելի չէ այնպէս կազմակերպել, ժողովրդի մեղուներն ավելի ոգտվեն, քան ֆլանավեն:

Դա առավելապէս հնարավոր է սոցիալիստական գյուղատնտեսութեան պայմաններում:

Բացի այդ, այժմ միանգամայն հնարավոր է տարեցատարե հարստացնել ու լոյսնայնել մեղրատու բազան, տարածելով այնպիսի գյուղատնտեսական բույսեր, ժողովրդի ընդհանրապէս ազատակար են և անհրաժեշտ, միևնույն ժամանակ լազ մեղրատուներ են:

Այդպիսով, կարճ ժամանակում մեր մեղրատու բազան խոշոր չափով կարող է աճել, հետեապէս և ավելի խոշոր արդիւնք տալ մեզ:

Մեր բնական մեղրատու բազան իրամբողջ տարածութեամբ և իր մեղրատու բուսականութեամբ կարող երազարարել մեծ քանակութեամբ մեղվի ընտանիքներին: Մեղվանոցների դատավորութիւնը պետք է համապատասխանի տեղի մեղրատու բազայի հնարավորութիւններին, այսինքն թե՛ ավել վայրում ինչ քանակութեամբ մեղվանոցներ և ամեն մեկ մեղվանոցում ինչ քանակութեամբ ընտանիքներ կարող են լինել:

Մեղրաբերքով հարուստ տեղերում ձեռնտու չէ մեղվանոցները մոտիկ դնել, մեկ և կէս կիլոմետրից վոչ ավելի, իսկ մեղվանոցում ընտանիքների թիվը լազ կլինի, յեթե 250-ից չաւցնի:

Յերբ ավել վայրում մեղրատու տարածութիւններն ընդհատվում են և մեղտեղերում կան անպետք, տարածութիւններ, աւրեմն այդպիսի տեղերում ձեռնտու չէ մեղվանոցներն իրարից ավելի հեռու դնել:

Մեղրատու բույսեր

Այստեղ բերում ենք առավել աչքի ընկնող մեղրատու բույսերի ցուցակը՝ իրենց զբաղական տնտեսներով և տեղական մի քան

նի տնուններով, ապա տալիս ենք կարճ բնութագրումը նրանց ծաղկման ժամանակին, անհյման տեղի և այլ պայմանների մասին:

1. Աստղաբուսում

Մի քանի տեսակները դեղին ծաղիկներով, թեթևման տե-
քեններով անում և քարքարոտ (ղբա) տեղերում, ծաղկում և վաղ
գարնանը, ոժանդակ մեղրատու չե, տալիս և առատ ծաղկափոշի:

2. Խաբածաղիկ կամ գորցնուկ

(Զանգյուլում) դեղին փայլուն ծաղիկներով, սնամեջ ցո-
ղուններով, լայն կտրտված տերևներով բույս է: Ծաղկում և գար-
նանը՝ խոտհարքներում, չիմաններում, միջնակներում, ոժանդակ
մեղրատու չե, ունի առատ նեկտար և ծաղկափոշի:

3. Աղբաղբուկ

Մանր, դեղնավուն ծաղիկներով, խաիվ, մանրիկ խիտ տե-
քեններով բույս է. ծաղկում և գարնան վերջերին՝ առատ կերպով
աճում և դյուղի սահմաններում, աղբակույտներում և դանադան
տեղերում տեղերում: Ոժանդակ մեղրատու չե, խոնավ չեղանակ-
ներում տալիս և առատ ծաղկափոշի ու նեկտար:

4. Նվառղուկ

(Իծի մորուք) լայնափունջ, ապիտակ, մանր ծաղիկներով
բույս է, ծաղկում և գարնան վերջերին՝ դյուղի սահմաններում,
միջնակներում, ոժանդակ մեղրատու չե, ունի առատ նեկտար և
ծաղկափոշի:

5. Շնկոսեմ

(Զրակոսեմ) ապիտակ, փունջ ծաղիկներով ցածրիկ բույս
է, ծաղկում և ամառվա սկզբներում, փոքր ի շատ և խոնավ տե-
ղերում, առվի չեղերին. չիմաններում, խիտ չի աճում, ոժան-
դակ մեղրատու չե, ունի նեկտար և ծաղկափոշի:

6. ԽՏՈՒՅԻԼԿ

Դեղին բարդածաղիկ, գետնի վրա փակած տերևներով, ծաղկում է գարնանը և ամռանը, ինչպես հասն աշնանը, աճում է առանց տեղ, ոտանդակ մեղրատու յե, ունի ծաղկափոշի և քիչ նեկտար:

7. ՇՈՂՎՈՒԿ

Մաղկում է դարձան մերջերին և ամառվա սկզբներին, բազմապիսի բարձր ճյուղավորված բույս է, դեղին, փնջավոր ծաղիկներով, աճում է գյուղի սահմաններում, այգիներում, ցանքերի մեջ, ոտանդակ մեղրատու յե, խոնավ յեղանակներին ապրիլ և բազմականին ծաղկափոշի և նեկտար:

8. ՄԱՐԱՄԵԽԻՍ

(Պարզալ) բաց-դեղնավուն ծաղիկներով բույս է. ծաղկում է ամռանը՝ ցանքերի մեջ, գլխավորապես կտավհատի արտերում, հաճախ ամբողջ արաբ ծածկում է իր դեղին գույնով և աչքի յե ընկնում հեռվից: Ուժեղ ոտանդակ մեղրատու յե, ունի առատ նեկտար և քիչ ծաղկափոշի:

9. ԴԱՍԻ ՎԻՎԱՐ

(Փոքր ջամբուկ) լայնափուռ, մանր, սպիտակ ծաղիկներ ունի, ծաղկում է ամառվա սկզբներին. մեծ քանակությամբ լինում է ցանքերի կանաչներում, խոտաններում, հաճախ հասնատարած սպիտակ ծածկոցով ծածկում է կանաչը. ունի առատ նեկտար:

10. ՀԱՐԻՐԱԿ, ՏԱՐԻՐԱԿ

Ջափաղանց տարածված բույս է, արմատի վրա բազմաթիվ գեպի վեր ցցված ջողուններով, ծաղիկները դեղնավուն, շատ մանր, ցցված ծաղկեփնջիկով: Մաղկում է հունիսի մերջերից, հուլիսին, գլխավոր մեղրատու յե—առատ նեկտար և ծաղկափոշի:

11. Կտակի ամսագրութիւն

(Փիլիսոփայի) մի քանի տեսակները, բաց և մուգ-կապտա-
վուն ծաղիկներ ունեն, ծաղկում և ամառնը քարատակերում,
դառնալիքում, յերբեմն բռնում և խոշոր տարածութիւններ, իսկ
նրա մի տեսակը ներքին գոտիներում հաճախ խիստ աճում և ու
խոշոր տեղ բռնում, գլխավոր մեղրատու յե, ունի առատ
նեկտար:

12. Վայրի կորնգուն

Մի քանի տեսակները բավականին նմանութեան ունեն
ցանավի կորնգանին, ծաղկում են ամառնը, աճում են գրեթե
ամեն տեղ՝ խոտհարքներում, միջնակներում, ցանքերի մէջ:

Գլխավոր մեղրատու բույս և, խոնավ տարիներն առատ
նեկտար և աւելի, իսկ չորային տարիները հաճախ շատ քիչ
բերք և աւելի:

13. Յերեմուկներ

Մի քանի տեսակները սպիտակ և վարդազույն են, ծաղկում
են ամառնը փոքր ի շատ և խոնավ տեղերում և խոնավ տարի-
ները խոշոր բերք են տալիս, գլխավոր մեղրատու յե, ունի ա-
ռատ նեկտար:

14. Խոլորձ

(Ելուկ) կապտավուն ծաղիկներով, մանր, խոիվ տերեւե-
րով, ծաղկում և ամառնը ցանքերում, խոտաններում, յերբեմն
գնաւարտներում, խոնավ տարիներն առատ բերք և աւելի, դը-
լիստի մեղրատու յե:

15. Տերեւիկ

(Փնջակուկ, թանթանի ծաղիկ) ծաղկում և ամառնը՝ ցան-
քերում, խոտաններում, յերբեմն միջնակներում, հաճախ վաղա-
ղույս ծածկոցով ծածկում և ցանքերը և խոտանները, իսկ խո-
նավ տարիները լավ բերք և աւելի, գլխավոր մեղրատու յե, ու-
նի առատ նեկտար և քիչ ծաղկափոշի:

16. Տատակափուռ

(Զորաքցյառան) ծաղկում է ամռանը, կապտավուն բարդա-
ծաղիկ է, աճում է ցանքերի մեջ, խոզաններում: Ոժանդակ մեղ-
րատու չէ, ունի նեկտար և քիչ ծաղկափոշի:

17. Իշտավույս

Դեղին, մանր ծաղկներով բույս է, ծաղկում է ամռանը՝
ապագոտ, փոխը հողերում, գլխավոր մեղրատու չէ, ունի անառ
նեկտար ու ծաղկափոշի:

18. Բրնձուկ

(Գորնգանի տեսակը) բազմական խոշոր, սպիտակ ծաղիկնե-
րով բույս է, ծաղկում է ամռանը՝ անջրդի արևելող տեղերում,
ցանքերում, խոզաններում գլխավոր մեղրատու բույս է, ունի
առատ նեկտար և քիչ ծաղկափոշի:

19. Յեղնզմայր

Տերևները նման են յեղնջի տերևներին, սպիտակ ծաղիկնե-
րով, ծաղկում է ամռանը խոնավ տեղերում, գլուղամիջում, քա-
նակը քիչ է, ունի առատ նեկտար:

20. Ուռ

Սպիտակ կամ դեղ կապտավուն ծաղիկներով, ծաղկում է
ամռանն անջրդի տեղերում, գլխավոր մեղրատու չէ, տալիս է
բազմական շատ նեկտար:

21. Մծուկ

(Մծմոր) կապտավուն, կախ ընկած ծաղիկներով, բազմաբն-
յայն տերևներով բույս է, աճում է խոնավ վայրերում, գլուղա-
միջում, քանակը քիչ է, ունի առատ նեկտար:

22. Յեղեսպակ

(Յաարակ, պոպոկլոնձ, շալֆի) մի քանի տեսակները, վո-
րանցից գլխավորն են յերկուսը՝ խամի ու վարի, կապտավուն

ծաղիկներ ունեն, ծաղկում են ամառվա վերջերին, մի տեսակը տարածված և ցանքերում, խոզաններում։ Կուլիք սարալանջերում, մյուսը՝ միջնակներում, խոտհարքներում, ամուր տեղերում։ Դիլավոր մեղրատու բույսեր են, դիմանում են ամեն պայմաններին, տալիս են Հայաստանի մեղրի արտադրանքի խոշորագույն մասը, ունեն առատ նեկտար։

23. Աբեղախոտ

Բարձր բույս է, մանր սպիտակ կամ կապտավուն ծաղիկներով, ծաղկում և ամռանը միջնակներում, առունների յեղերին և գյուղի սահմաններում, քիչ քանակությամբ և լինում, ունի առատ նեկտար։

24. Կեղծ յավառ (սեուկերում պոլյում)

Ծանր, սպիտակ ծաղիկներով, սպիտակավուն տերևներով և ցողուններով, կարճ թիուռային խոտաբույս է և, բուսնում և անջրդի վայրերում, հաճախ մեծ քանակությամբ, ծաղկում և ամառվա վերջերին, դիմանում և ամեն պայմաններին, տալիս և խոշոր բերք, դիլավոր մեղրատու չէ, ունի առատ նեկտար։

25. Խաղերամ (դոժ խնձորխոտ)

Կարմրավուն ծաղիկներով բույս է, ծաղկում և ամռանը բլրալանջերին, անջրդի տեղերում, ունի առատ նեկտար։

26. Առյուծագի

Յեղինջանման բույս է, կտրտված տերևներով, մանր ծաղիկներով, ծաղկում և ամբողջ ամառը՝ դյուղամիջում, արտի կողքերին, ուկրաիների մեջ. քանակը քիչ է, ունի առատ նեկտար։

27. Զամբակ (զոնքիկ)

Հայնափուռ, մանր սպիտակ ծաղիկներով, բազմալանջազովորված բույս է, ծաղկում և ամռանը խոզաններում, յեր-

բնն ցանքերում, ուժեղ ոժանդակ բույս և, ունի առատ նեկտար:

28. Եռլիկ-ավել

Անթառամ բույս է՝ բաց-մանիշակագույն ծաղիկներով, քիչ տերևներ ունի և ճյուղավոր, մերկ ցողուններ, ծաղկում է ամառվա վերջերին անըրդի վայրերում, ուժեղ ոժանդակ բույս և, առատ նեկտար և տալիս առավոտվա ժամերին և քիչ ծաղկափոշի:

29. Բոֆի (դամբալի)

Ցերեռ ձև ունի՝ մեծ և փոքր, սպիտակավուն բարդածաղիկ և, ծաղկում է ամառվա վերջերին՝ չոր, անըրդի տեղերում, միջնակներում, ուժեղ ոժանդակ բույս է, ունի նեկտար և ծաղկափոշի: Մի առանձին ձևը (փոքրը) ծաղկում է ցածր գոտում անպտեմբեր տմերի և բավական խոշոր բերք և տալիս:

30. Վայրի կոմեփ

Ծաղիկները մանր սպիտակավուն են, ծաղկում է ամառվա վերջերին, թփուտային միջակ բարձրության բույս և, աճում է անըրդի տեղերում, գլխավոր մեղրատու բույս և, ունի առատ նեկտար, դիմանում է ամեն պայմաններին:

31. Խոնգաս (աղեկաթիկ)

Վառ-դեղին բազմաթիվ ծաղիկներով ճյուղավորված բույս և, ծաղկում է ամառվա վերջերին: Անձրևային տաքերներին նա աճում է խոշոր քանակությամբ և փաթթում, ունի շատ առատ ծաղկափոշի:

32. Աղսպանգ (բաբաղ)

Բուսնում է դյուղի սահմաններում, անպետք տեղերում, ծաղկում է ամառը, քիչ քանակությամբ և լինում, ունի առատ նեկտար և ծաղկափոշի:

33. Կուտսակ (կսոս, բիրաղ)

Մեծ բույս է՝ խոշոր տերևներով, կապտավուն փշավոր բաբ-

դածադիկ և և աճում և գյուղի սահմաններում, այգիներում, միջնակներում, ծաղկում և աշնան սկզբներին. ունի առատ նեկատար:

34. Բադեղ գուի

Սպիտակ, զանգակի նման ծաղիկներով կարճ բույս և, գետնառատած, աճում և անջրդի տեղերում, ծաղկում և ամառնը. խոնավ տարիներին ուժեղ ոժանդակ բերք և տալիս, ունի նեկատար և ծաղկափռչի:

35. Դասառակի (կազեծաղիկ, կազ)

Բաց մանիշակագույն ծաղիկներով, ցածրիկ բույս և, աճում և խոտաշարքներում, միջնակներում, բնակություն մոտիկ խոտավետ տարածություններում, պարարտ հողերում, ուժեղ ոժանդակ մեղրատու չի, ծաղկում և դարձան վերջերին և ամառվա սկզբներին, ունի նեկատար և ծաղկափռչի:

36. Մվծվուկ (մխտկեմի)

Սպիտակ ծաղիկներով բույս և. աճում և ամեն տեղ, բաց, անպեղծ տեղերում, յերբեմն և ցանցերում ու խողաններում, սիրում և փուխը ու պարարտ հողեր, առավոտվա ժամերին բավական բերք և տալիս, ապա ծաղիկները թառամում են, այս բույսը քիչ քանակությամբ և լինում, ոժանդակ մեղրատու չի:

37. Դլփնածաղիկ

Ծաղկում և ամառնը. ծաղիկները սպիտակ են, բույսը բավական բարձր և. քիչ քանակությամբ և լինում, ունի առատ նեկատար, ոժանդակ մեղրատու չի:

38. Մխաբույս (սերուկ, անծխոս, մամուլուղիլ)

Մանր, կարմրավուն ծաղիկներով, ժանրիկ խափ տերևներով բույս և, ծաղկում և դարձան վերջերին, փուխը, վարած, կամ փութ տեղերում: խոնավ տարիներին առատ ոժանդակ բերք և տալիս,

Խիստ փշաժոր, գետնին կպած բույս և դեղին՝ ծաղիկներով
ծաղկում և ավաանը, արևկող, անջրդի սարականջներին, ուժեղ
սփռանդակ մեղրատու բույս և, ունի առատ նեկտար:

Բացի այս վայրի խոտաբույսերից, մեղ մոտ՝ Հայտատանում
բավական խոշոր սփռանդակ բերք են տալիս գարնան ընթացքում
պաղատու ծառերի ծաղիկները. այդ ծառերն են՝ ծիրանին, խըն-
ձորենին, ասանձենին, բալենին, կեռասենին, դեղձենին, ալան,
դամբուլը և այլն, իսկ անպտուղ ծառերից — Թեղին (ղաբաղալ, չի-
նուր), բարդու անճառնի տեսակը, ուռենին և Թթենու վորու տե-
սակները:

Բանջարաբույսերը, շատ յեղած դեպքում, ամառվա ընթաց-
քում բավական բերք են տալիս, գլխավորապես վարունգը, սև-
խը, գդուամը, ձմերուկը և բանջարանոցային մի շարք բույսեր:

Տեխնիկական մշակույթներից ամառվա վերջերից մինչև
աշնան կեսերը բավական բերք տալիս են բամբակենին և վորու
տեղերում՝ արևածաղիկը և այլն:

Անտառոտ և թփուտային վայրերում յերբեմն խոշոր գետ-
ն խաղում դանադան վայրի ծառեր ու թփեր, ինչպես որինակ՝

40. Լոբնի

Տեղերեմ բավական առատ բերք և տալիս, ասանձնաօղես-
չորային տարիները, յերբ դաջտային ծաղիկները քիչ բերք են տա-
լիս: Թուլաստանի պայմաններում համարվում և գլխավոր մեղ-
րատու իսկ մեղ մոտ քմահաճ մեղրատու յն և յերկրորդական-
դեր և խաղում:

Մաղկում և հուլիսի յերկրորդ կեսին:

Մյուս ծառերից բերք են տալիս նեկտարով և ծաղկափո-
շով — ախի, սղնի (ցուպուկի, մամուսանձ), դլուենի, հոնի, Նզենի,
պաղատու ծառերի վայրի տեսակները — խնձորենի, շլորենի և ուրիշ:

41. Թփեր

Մու, մորենի, դժնիկ, հաղաբլենի և ուրիշ:

ՄՈՄԱԹԵՐԹԸ, ՆՐԱ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄԸ, ՎՈՐԱԿԸ ՅԵՎ, ԳՈՐԾԱԾԵԼՈՒ ՁԵՎԸ

Պատգամաւոր ձեւը

Հալիւած և կաղապարւած մօմը մօմաթիւրթի արհեստանոցում հալոււմ ենք ջրի հետ խառն, հասուկ կաթասներում ու մօմ յերկու մայմ յեաացնում, վորովհետե կարող ե ամեն տեղից հա-վաքված ալդ մօմերի մեջ վարակ լինել

Յեաացնելու ժամանակ հիվանդության բացիւնները վորն-չանում են ու մօմն ախտահանւում ե: Յեաացող մօմը լցնում ենք մօմ դաող անոթի մեջ, վորը կոչւում ե տերմոս: Դա մի լամ անաղած պղնձի կաթաս յի մի մեծ թիթեղե ամանի (չա-նի) մեջ դրած, նրա շուրջը լցնում ենք յեաացող ջուր, թաղ ալդ հանի շուրջը լիք լցւած ե դարման (մեծ արկղի մեջ):

3—4 որ մօմը մնում ե տերմոսի մեջ հալւած վիճակում ու ամբողջ կեղաը նստում ե տակը և մօմը լամ դաւում ե:

Պղնձե շերեփով (անաղած) դաւած մօմը վերցնում ե լցնում ենք մի կաթասի մեջ ու առանց ջրի յեաացնում կրակի վրա (չոր հալք):

Ալդ մօմը թողնում ենք հովանում ե մինչե 85 աստիճան Ենթիումի ու հետո լցնում տափակ թիթեղե կաղապարներ մեջ, առանցնում ու ստանում մեկ սանտիմետրից ալիւրի հաստության ունեցող մօմասալեր (պլիսկաներ):

Ալդ մօմասալերը դնում ենք մի ցուրտ տեղ ու մի քանի որ պահում ուժեղ ցրտի տակ (0-ից ցածր), վոր լամ ամբանան: Յեթե յեղանակը տաք ե դռն յերկու որ պիտի պահել սառցա-ջրի մեջ:

Սառցորած սալերը դնում ենք թիթեղե տափալանի մեջ լայ-րած դը ջրի մեջ, վորը պիտի ունենա 40—45 աստիճան տա-քություն: Ալդ ջուրը միշտ փոխում ենք ու տաք ջուր ափկաց-նելով պահում ենք միևնույն աստիճանում, վորից հետո նրանք

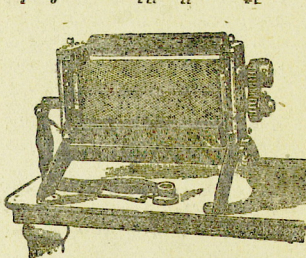
աշխատանքն փակվում, վոր հնարավոր և անցկացնել հարթ գլան-
ների միջով: Ստացվում են յերկար ու հարթ թերթեր, վորոնք
յովաչ հացի նման կախում ենք հատուկ շինած փայտե ձողերի
վրա, վորտեղ նրանք չորանում և հովանում են: Յեթե տեղը
ցարտ լինի, ավելի լավ:

Մի քանի որ այդպես կախված մնալուց հետո, շուր ենք
առնացնում ու 35 աստիճան տաքությունն ունեցող ջրի մեջ
փափկացնում ենք այդ թերթերը:

Այդպես փափուկ ձևով անց ենք կացնում փորագրած գլան-
ների միջով ու դարձնում մոմաթերթի յերկար թերթեր, վորն
աստիճանաբար փաթաթում ենք փայտե գլանի վրա: Այդ թեր-
թը փռում ենք յերկար տախտակի վրա ու ծալելով հետզհետե
դոյացնում մի հաստ շերտ: Հետո այդ շերտը կտրտում ենք դա-
նակով շրջանակի չափով (440 մմ) ու արդեն մոմաթերթը պատ-
րաստ և:

Մոմաթերթի սեռակները յեմ վորակը

Մոմաթերթ պատրաստելու գլաններն ամրացված են հաստ
ու ծանր ղուտների վրա: Կան սովորական բլիջներով գլաններ,
կան և ավելի խորը բլիջներ ունեցող գլաններ: Խոր բլիջ ունե-
ցող մոմաթերթն ավելի շատ մոմ և պահանջում, բայց չափազանց
կեղտացնում և մեղմի աշխատանքը և նա արագ կառուցում և չեղը:

Նկ. 39 Մոմաթերթ պատրաստելու գլաններ

վերահարկների համար պահանջվում են ավելի բարակ թեր-
թեր, վորով թե մեղրահացն ավելի նուրբ և լինում և թե մոմն
և խնայվում:

Առայժմ քանի մոմի
քանակը շատ էի, մենք
գործ ենք անում սո-
վորական բլիջներով
մոմաթերթ: Մոմա-
թերթը պատրաստվում
և այնպիսի հաստու-
թյան, վոր մի կգ-ի
մեջլինի մինչև 12 հատ
Դադանըլատի և 15
հատ Լանդսպորտի
թերթ: Այդպիսի մո-
մաթերթը գործ ենք
անում բներում, իսկ

Բնի շրջանակների համար այդպիսի բարակ մոմաթերթի-
չներ կարող դորձանել, վորովհետև շոգից ու մեղունների ծան-
քությունից ձգվում, փչանում և ու չնչը լինում և անկաստի-
քոսարջլավոր:

Միայն հաստությունը չի, վոր կարևոր և մոմաթերթի ամ-
բության համար: Վերև նկարագրված մոմաթերթ պատրաստելու
ձեք հենց նրա համար և, վոր այդ ձևով պատրաստած մոմաթեր-
թըն իր ամբությամբ աչքի յև ընկնում ու շուտ չի փչանում:

Լավ մոմաթերթի արտաքին տեսքը թափանցիկ և (պղտ-
բություն չունի), բաց դույնի, առանց դանազան բծերի (պղպը-
շակների, փսրվածքների և այլն), բջիջները կանոնավոր են,
չձգված: Առանձնապես պետք և հետևել, վոր մոմաթերթի բջիջ-
ները ձգված չլինեն:

Պանպանումը

Կարտած ու իրար վրա դարսած մոմաթերթը մի վորոշ ժա-
մանակ պիտի չոր շենքում պահել, մինչև միջի խոնավությունը
վերանա: Հաստակ աղկղների պիտի շինել մեկ կամ մեկ ու կես փութ
տարողությամբ ու դարսել մեջը: Լավ կլինի թղթով փաթաթել,
վոր փոշուց շատ չկեղատուվի:

Մոմաթերթը բարձր սյուներիով կարելի յև չարել իրար վրա,
շոգ ժամանակ դուռը պիտի վարվել, վորովհետև հեշտությամբ
փչանում և ու կպչում իրար, բջիջները ձգվում են և այլն: Կա-
րելի յև տեղափոխել ուր հարկն և արկղի մեջ պարփակված ու
կիպ տեղափոխված լինելու դեպքում: Ձմեռը լավ միում և ու տա-
րիներ շարունակ կարող և մեալ առանց փչանալու: Յրտից ու
հնությունից դույնը փչանում և ու բորբոսի տեսք ընդունում:
Բայց դա նշանակություն չունի, այդպիսի մոմաթերթը կարելի
յև մի քիչ պահել արևի տակ, վորից հետո նա կընդունի իր առաջ-
վա թաքս և մաքուր տեսքը:

Նին և ցրտի տված մոմաթերթը հեշտությամբ փշրվում,
փչանում և ձևաքի ժեջ: Այդ մոմաթերթն ավելի գլխացկուն և
լինում, քան նույն տարվա պատրաստածը:

Մոմաթերթի գործածելու ձևը

Մոմաթերթը կարվում և 440 մմ յերկարության, այսինքն
այնքան, վոր դադանրատի շրջանակի ամեն կողմից մեկ սան-
տիմետրի չափ ավելանա:

Շաբլոն յեվ ուրիշ պարագաներ

Շրջանակին մոմաթերթ փակցնելու համար անհրաժեշտ է մի տախտակե կաղապար հետևյալ չափսերով՝ յերկայնքը 412 մմ, հաստությունը 13 մմ, լայնությունը—դադանքն ունի 250 մմ, իսկ լանգստրոտինը՝ 200 մմ: Այդ տախտակի ծայրերին տակի կողմից մեխում ենք տախտակի յերկու կտոր, վորպեսզի նրանք թույլ չտան շաբլոնը ծովելու և միևնույն ժամանակ շրջանակը շաբլոնի վրա հագցնելիս հենվի նրանց վրա: Մոմաթերթը փակցը-

Նկ. 40 Աղալյուկի գլան (հղիչ)

ժամանակ անհրաժեշտ է մի պրիմուս կամ կերասինկա. յեթե պրիմուս չկա, պիտի կրակ անել:

նելու համար գործ ենք ածում Աղալյուկի հալիչը կամ գլանը և վուտրելյի խթանը: Բացի այդ, փակցնելու

Շրջանակ մեխելը

Շրջանակը մեխվում է համապատասխան չափով պատրաստված փայտե ձողիկներից, վորոնք ստացվում են փայտամշակման գործարաններից: Շրջանակին անհրաժեշտ է խփել 10 մեխ, վորոնց ամենալավ չափսն է՝ հաստությունը 2 մմ, յերկարությունը 30 մմ, Յերկու հատ մեխ խփում ենք վերևի ձողիկի վրայի կողմից, այնպես վոր մեխը գնա կողքի պլանկայի մեջը ու վերևից ներքև կողքի ձողիկներն ամրացնի ներքևի ձողիկի հետ: 4 մեխ խփում ենք կողքի ձողիկներին այնպես, վոր ամեն մեկ ձողիկի վերևի գլուխն ամրանա վերևի ձողիկին՝ յերկու մեխով: 4 մեխ էլ խփում ենք ներքևի ձողիկին, վորով կողքի ձողիկներն ամրանում են ներքևի ձողիկի հետ:

Շրջանակի ծակելը

Շրջանակը պետք է ծակել բզով, կամ ասիլի լավ և հասակ ծակիչով, վորով աշխատանքը շատ տարագ է կատարվում: Ծակիչը հարմար կերպով ամրացնում ենք սեղանի մի ծայրին ու շրջանակն անցկացնելով ծակիչի համապատասխան տեղով, մի քանի տեղից ծակում ենք սկզբում վերի ձողիկը, հետո նի թքեի ձողիկը: Ծակիչն այնպես պիտի հարմարեցնել, վոր թե վերևի և

[illegible]

Uhsunqwtarhrp

Մետաղալարով պահելու համար դորժե և անդիմաճ անաղաժ (կլաչեկած) փափուկ մետաղալար 27—28 համարի, լորը մի քիչ ավելի հաստ և, քան 30 համարի կարի թելը: Մետաղալարը հաջմաբ և դորժե անել մի փոցտի վրա (կոճի) փաթաթած, վար չխառնորվե:

Մետաղալարն իւր ծայրից բաց ենք անում մոտավորապես
ինչքան հարկազուր և մի շրջանակի համար, ծայրն անց
ենք կացնում առաջին ծակից, (վերևից կամ ներքևից),
հետո գիմացի ծակից, ապա սրա կողքից և այս հետև-
ողողակնառթյամբ դուրս բերում վերջին անցքից։ Այստեղ մե-
տաղալարը ժեկ անդամ փաթաթում ենք ձողիկին ու ծայրը յեր-
կու անդամ փաթաթում ներսի կողմից ձգված մետաղալարին
ու թողնում։ Այդ յերկու փաթեթը պիտի տալ, ինչքան կարելի
լի, ձողիկին մոտիկ, զոր հետադաշում խթանին չխանցարի։ Ամ

բացնելով այդ ծայրը, ձախ ձեռքով ձգում ենք մետաղալարն իբր ղրսի ծայրից բռնած, շրջանակն ուղղահայաց բռնում ենք կողքի վրա ու բզի կոթով կամ ուրիշ կողմ փայտի կտորով ներքեից սկսած քսում ենք ձգված լարերին մի քանի անգամ: Այդպիսով, ամրացված ծայրերից սկսելով մետաղալարի հորիզոնական ձգված մասերը թե հարթում. ուղղում ենք և թե վերևի մասը հարթելիս ներքեինը ձգվում. ամրանում ե, վորով ամբողջ լարն և ամրանում, մասնավորապես վոր ձախ ձեռքով մենք միշտ ձգում ենք նրա ծայրից: Յնթե այս ձևով լավ չի ձգվում, պիտի ուղղակի ձեռքով ձգել ու ամեն մեկ մասն առանձին ամրացնել, սկսելով ամրացված ծայրի կողմից:

Յերբ մետաղալարը բավական ձիգ և ու թույլ, ծռված տեղեր չունի, մի տակ փաթաթում ենք ձողիկին, մեջը հանգույց դրում, կտրում ենք ու ծայրն ամրացնում հենց այդտեղ: Կտրելի յն նաև մետաղալարն առաջուց չափած կտրնեքով կտրել և ամեն մեկ կտորը մի շրջանակի համար բանեցնել: Միայն պետք է աշխատել, վոր շրջանակը լարելու ժամանակ մեջը հանգույց չունի, վորովհետև այդ հանգույցի տեղը հեշտությամբ կտրվում ե: Շրջանակի լայնքով (յերկարությամբ հորիզոնական) լարերը ցանկալի չե, վորովհետև մոմաթերթի մեջ տալրակներ են դրանում:

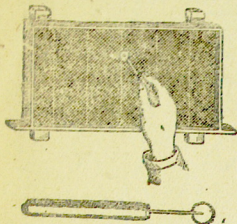
Մոմաթերթ փակցնելը

Այս աշխատանքը կատարելու համար պրիմուսը վառում ենք, դրանն ու խթանը հարմարեցնում ենք թույլ բացի վրա, վոր տաքանա: Շարունի յերեսին մի քիչ սառը ջուր ենք քսում միև կողքին դրած ջրի ամանից: Մոմաթերթը դրում ենք շարունի վրա այնպես, վոր յերեք կողմից մեկ-մեկ սանտիմետրի չափ յեղբրն ավելանա շարունի կողքերից, իսկ 4-րդ յեղբը հավասար լինի շարունի ներքևի կողին:

Մոմաթերթի յեղբերի այդ ավելցուկները ծալում ենք ներքև՝ շարունի կողքերի հետ ու շրջանակն այնպես հագցնում շարունի վրա, վոր մոմաթերթի ծալված յեղբերը կիպ կոչնեն շրջանակի կողքերի և վերևի ձողիկներին: Շարունն այն չափսով ենք շինում, վոր շրջանակն այդ ձևով վրան հագնելիս, ներքևի ձողիկի վրայից սղլառ տարածություն մնա մինչև մեկ սանտիմետր, այսինքն փակցրած մոմաթերթը շարունի հետ միասին հավասար լինելով, ներքևի ձողիկից մեկ սանտիմետրի չափ բաց մնա: Այդ

տարածութիւնն անհրաժեշտ է, վորպեսզի մոմաթերթի ներքեկ յեղրը կիպ չիջնի ներքի ձողիկէ վրա, վորովհետեւ յերը մոմաթերթը ձգվում է տպրակ ե գոյանում ու փշանում:

Շրջանակն այդ ձևով շարլոնի վրա ամրացնելով, տաքացրած խթանը յերկու անգամ վերեկ ներքեւ և յետ ենք տանում: Երբում լարի վրայով, վորպեսզի լարերը թաղվեն մոմաթերթի մեջ ու ամրանան այնտեղ, ապա խթանը նորից դնում ենք կրակի վրա: Շարլոնի վրայից շրջանակը մոմաթերթի հետ միասին վերցնում ենք (սկզբից շարլոնը մի քիչ պիտի թրջել, վոր մո-

մաթերթը չկաշի տախտակին) ու տաքացրած դրանով մոմաթերթի ծալած յեղրերը լավ ամրացնում ենք շրջանակի ձողիկներին: Թե խթանով և թե գլանով այնպես պիտի անել, վոր մոմաթերթը չձգվի, չկտրվի, չծածկվի և կիպ. ամուր ու ուղիղ հարմարվի շրջանակի մեջ:

Պետք է ասել, վոր մեղ նկ. 41. Մոմաթերթի փակցնելը շարլոնի վրա մոտ նույնիսկ հին մեղվապահներուց շատերը շրջանակ մեխելը, լարելը և մոմաթերթ փակցնելը համարում են վաղ աշխատանք կարևոր գործ և հաճախ յեն կարողանում կանոնավոր կերպով կատարել այն:

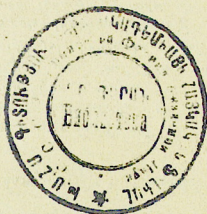
Վերահարկի և սեկցիոն շրջանակների համար նույնպես պիտի համապատասխան չափսի տախտակներ (շաբլոններ) կտրել ու մոմաթերթի կտորները նրանց վրա հարմարեցնելով այնպես փակցնել շրջանակներին, վոր ներքեկ կողմից մոմաթերթը մի գործը բարձր մնա: Այստեղ տարբերութիւնն այն է, վոր այդ շրջանակներին մետաղալար չենք անցկացնում:

Մոմաթերթած օրջամեկների պահպանումը

Չափազանց կարևոր է, վոր մոմաթերթը փակցվի շրջանակներին նախքան բոլորն սկսվելը և յեթե դա հնարավոր է նույնիսկ ձմեռվա ընթացքում կատարել այդ աշխատանքը:

Պետք է հաշիվ տանել և մեղվանոցի ընտանիքների թվի հա-
մապատասխան ել պատրաստել բաժնորար քանակությամբ շրջա-
նակներ:

Փակցրած շրջանակները մեծ խնամքով պիտի պահել, վոր
չփչանան: Ամենից լավ ամանը կորպուսն է: Պետք է կորպուսնե-
րի մեջ դարսել 3—4 կորպուս իր-որ հետ ամրացնել ու այս ձե-
վով պահել:

Յ Ա Ն Կ

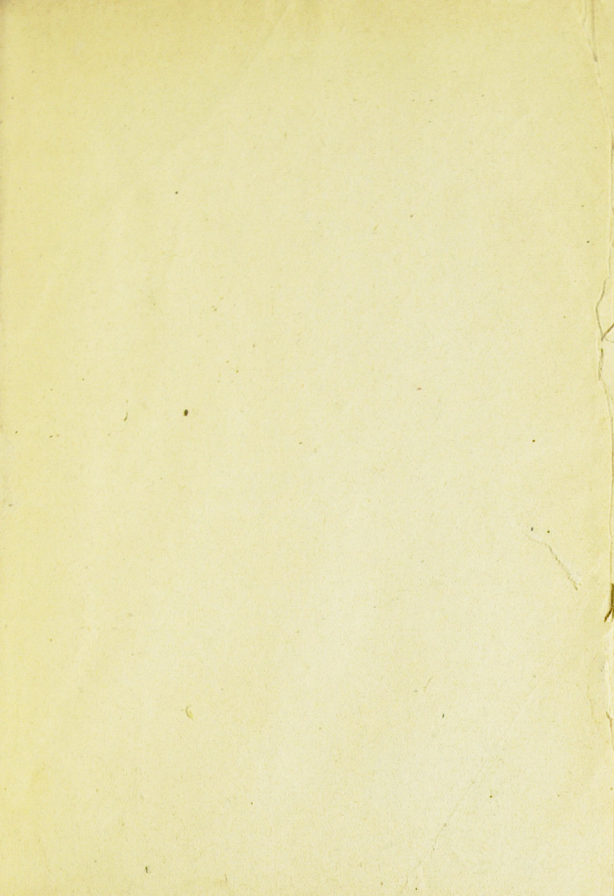
1. Մեղվարուծություն	
2. Մեղվի բնական պատմությունը	
3. Փեթակն ու մյուս ինվենտարը	34
4. Դարնան աշխատանքները մեղվանոցում	52
5. Մեղվի ընտանիքի զարգացումը և խնամքի ձևերը	78
6. Մայրարուծություն	83
7. Կթոցները շրջանակվոր փեթակների մեջ փոխադրելը	110
8. Մեղվի ընտանիքների բաղմացումը	117
9. Մեղվի հիվանդությունները՝ վնասատուները և պայ- քար նրանց դեմ	136
10. Քոչվոր մեղվարուծություն	158
11. Դիսավոր բերքի ոգտագործումը	170
12. Ձմեռելու նախապատրաստական աշխատանքները	187
13. Մեղվի ձմեռելը	195
14. Մեղվի արտադրած նյութերը, նրանց նշանակու- թյունը, վորակը և ապագանումը	211
15. Մեղրաբերքը և մեղրատու բույսերը	223
16. Մամաթերթը, նրա պատրաստումը, վորակը և դո- ծածելու ձևը	235

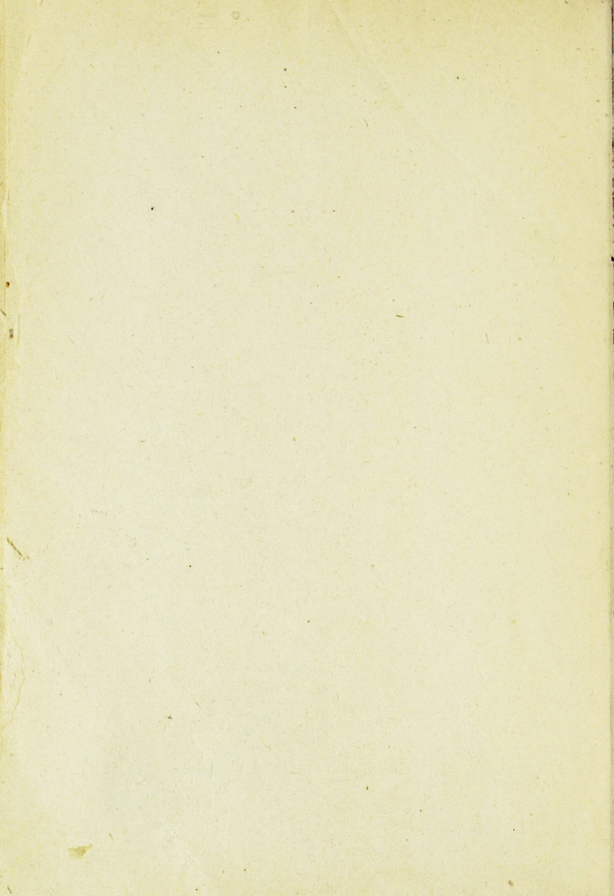
Պ
ՍԵՄԵՆ
ՆԱԿՆԻ

ԶԳՆԵ
ԸԻՐ
ՎՈ

ՌԵՍԵՐՉ

ՌԵՍԵ, 1940

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0007861

ՀԻՆԸ 8 ԻՌԻԲ.

A $\frac{8}{19290}$

Ա. Դ. ԱՎԱԿՅԱՆ

ՊՇԵԼՈՎՈՃՏՎՈ

ՇԵԼՎՈՅԻՄՑ — ԶՐԻՅԱՆԻ 1935